

Κύριλλος μοναχός Αγιορείτης (Ιβηρίτης)
ο Μυτιληναίος

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ «ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΑΣ»
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΟΥ ΕΚΠΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ Γ. ΧΑΛΔΑΙΑΚΗΣ

ΣΕΙΡΑ: ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ~ 3

ISBN: 978-618-83981-7-1

© «ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΑΣ» ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΟΥ ΕΚΠΑ
Τους λογότυπους του εξωφύλλου σχεδίασε η **Ελεάννα Μαρτίνου**· την ευχαριστούμε θερμά

Εικόνα εξωφύλλου: Ιθήρων Ι303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φ. 10ν [: «Τὰ παρόντα ἐτο-
νίσθησαν παρ' ἐμοῦ, Κυρίλλου Ἱθιρίτου, διὰ παρακινήσεως τοῦ πανιερωτάτου ἁγίου Ἰκονίου
κὺρ Ραφαήλ, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὄντας ἀσθενής, εἰς ἤχον πλ. θ' Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε –Τῶν
ἀγγέλων ὁ δῆμος] & η υπογραφή του Κυρίλλου [: «Κύριλλος ἰθερίτης, κ(αι) ἐπίτροπος τοῦ
ἁγίου ὄρους τὰ ἐνεχέρια»], ἀπὸ ἐγγραφο τῆς 12ης Μαρτίου 1790 (Αρχεῖο Πρωτάτου, κώδι-
κας υπ' ἀριθμόν 1)

Γεώργιος Δ. Καλλιώρας

Κύριλλος μοναχός Αγιορείτης
(Ιβηρίτης) ο Μυτιληναίος

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Επιβλέπων Καθηγητής: ΑΧΙΛΛΕΥΣ Γ. ΧΑΛΔΑΙΑΚΗΣ

ΑΘΗΝΑ 2025

Το παρόν βιβλίο αποτελεί Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, εκπονηθείσα στο πλαίσιο λειτουργίας του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Σπουδές στην Ιστορία, την Πνευματικότητα, την Τέχνη και την Μουσική Παράδοση του Αγίου Όρους», του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας και Χριστιανικού Πολιτισμού, της Θεολογικής Σχολής, του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

- Μέλη της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής: Καθηγητής ΑΧΙΛΛΕΥΣ Γ. ΧΑΛΔΑΙΑΚΗΣ (Επιβλέπων) | Καθηγήτρια ΜΑΡΙΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ | Αναπλ. Καθηγητής ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΙΑΚΟΣ
- Η Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία κρίθηκε (και αξιολογήθηκε με τον βαθμό ΑΡΙΣΤΑ) την 22^α Δεκεμβρίου 2023, ενώπιον της πα-
ραπάνω τριμελούς επιτροπής

Σελιδοποίηση: Σταυρούλα Ζαχαρόγιαννη, Εκτύπωση: Τμήμα Τυπογραφείου ΕΚΠΑ

Επιμέλεια έκδοσης: Αχιλλεύς Γ. Χαλδαιάκης

Στους αγαπητούς μου γονείς
παπα - Δ η μ ή τ ρ η και Μ α ρ ί α

ΠΡΟΛΟΓΙΣΜΑ

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να φωτίσει μία σημαντική, αλλ' ως τώρα μάλλον παραγνωρισμένη, ιστορική και μουσική προσωπικότητα της νεότερης περιόδου του Αγίου Όρους, τον μοναχό Κύριλλο Ιθιρίτη, τον Μυτιληναίο. Με συστηματική μελέτη της ιστορικής προσωπικότητας και τεκμηριωμένη προσέγγιση του μουσικού έργου του Κυρίλλου, διερευνάται η σπουδαία συμβολή του στο διοικητικό γίγνεσθαι και το ψαλτικό περιβάλλον του Αγίου Όρους κατά το 2^ο μισό του 18^{ου} αιώνα.

Η έρευνα εκπονήθηκε απ' τον Γεώργιο Καλλιώρα, ως Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Σπουδές στην Ιστορία, την Πνευματικότητα, την Τέχνη και την Μουσική Παράδοση του Αγίου Όρους», του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας και Χριστιανικού Πολιτισμού, της Θεολογικής Σχολής, του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Η ανασύνδεση της βιοεργογραφίας του Κυρίλλου απετέλεσε άκρως απαιτητική πρόκληση, δεδομένων των ελλειπών και κατακερματισμένων σχετικών πηγών· η παρούσα έρευνα, πάντως, διακρινόμενη από ακαδημαϊκή αυστηρότητα και ερευνητική ευαισθησία, αποδεικνύεται ως μία αξιόλογη συνεισφορά που όχι μόνον αναδεικνύει ένα πρόσωπο με πολυσχιδές έργο, αλλά προσφέρει και σημαντικά εφόδια για την περαιτέρω επιστημονική διερεύνηση της ψαλτικής (και διοικητικής) παράδοσης του Αγίου Όρους.

Παρά την προφανή δυσκολία εντοπισμού συγκεκριμένων βιογραφικών στοιχείων, επιπροσθέτως και λόγω της δυσκολίας να απομονωθεί με σαφήνεια το πρόσωπο του Κυρίλλου ανάμεσα σε ομώνυμους συγχρόνους του μοναχούς, ο Γεώργιος Καλλιώρας ανέδειξε με πειστικό τρόπο το πιθανότερο πλαίσιο γέννησης και δραστηριότητας του Ιθιρίτου μοναχού, συνδυάζοντας άμεσα και έμμεσα ιστορικά δεδομένα, τα οποία μέχρι σήμερα παρέμεναν διεσπαρμένα και μη αξιοποιημένα. Η επιλογή της περιόδου 1740-1750 για τη γέννησή του στη Μυτιλήνη και η υπόθεση της παρουσίας του στην Κωνσταντινούπολη, ως ασθενούντος, αποτελούν λογικά συμπεράσματα, βασισμένα σε προσεκτική ανάλυση πρωτογενών πηγών.

Παρότι η έρευνα δεν κατόρθωσε να επιβεβαιώσει επαρκώς την υποτιθέμενη ψαλτική διακονία ή τη διδασκαλία της Ψαλτικής Τέχνης από τον Κύριλλο, η επισήμανση των ποικίλων προσωνυμίων που αποδίδονται στον ίδιο υποδηλώνει αναγνώριση της μουσικής του επιρροής, γεγονός που διανοίγει ευνοϊκές προοπτικές και για περαιτέρω μελλοντική έρευνα.

Μεθοδικά και με επιστημονική συνέπεια, η μελέτη εστιάζεται, επιπλέον, στον διοικητικό ρόλο του Κυρίλλου, υπό την ειδικότερη δραστηριότητά του ως Επιτρόπου του Αγίου Όρους στην Κωνσταντινούπολη. Η τεκμηρίωση της θητείας του στην εν λόγω περίοπτη διοικητική θέση, μάλιστα δε για χρονικό διάστημα που υπερέβη το συνηθισμένο, συνιστά γεγονός που επιβεβαιώνει το αδιαμφισβήτητο κύρος της μορφής του Κυρίλλου, μιας μορφής έμπλης αξιοπιστίας και αφοσίωσης, ιδιότητες που περιγράφονται εδώ με σαφήνεια και υποστηρίζονται με τα κατάλληλα τεκμήρια, αναδεικνύοντας το εύρος της προσωπικής του ακτινοβολίας και την εμπιστοσύνη που του είχε αποδοθεί σε μια κρίσιμη ιστορική περίοδο.

Εξίσου σημαντική είναι η καταγραφή και ανάλυση του μουσικού έργου του Κυρίλλου, εκτός των άλλων και μέσω ενδελεχούς μορφολογικής προσέγγισης, με τακτική που στοιχειοθετεί μία νέα διάσταση κατανόησης του μουσικού έργου του, διαζωγραφώντας τον χαρίεντα χαρακτήρα και αποδεικνύοντας την τεχνική αρτιότητα των συνθέσεών του. Επισημαίνεται, ιδιαίτερος, η ανάδειξη της λειτουργικής σημασίας και των εκπαιδευτικών διαστάσεων της περισπούδαστης σύνδεσης του Κυρίλλου επί των δεκαέξι δογματικών θεοτοκίων της Οκτώηχου, μελοποίηση αρχήδεν προορισμένο να αποτελέσει μία ακόμη, εξαιρετικά ενδιαφέρουσα, μουσικοπαιδαγωγική μέθοδο εκμάθησης των δεινών θέσεων του Στιχηραρίου. Ακόμη, η εύρεση και καταλογογράφηση του μοναδικού σωζομένου αυτογράφου του Κυρίλλου και η υπόθεση για επιπλέον ημιτελείς ή αμφιβαλλόμενες μελοποιήσεις του, συνιστούν σημαντική συμβολή στην τρέχουσα έρευνα.

Ιδιαίτερος, τέλος, πρέπει να υπογραμμισθεί (και εκδύμως να χαιρετισθεί) η από τον συγγραφέα του ανά χείρας πονήματος εξήγηση μέρους του (ανεξήγητου ως σήμερα) μελοποιητικού έργου του Κυρίλλου Ιβηρίτου στη Νέα Μέθοδο Αναλυτικής Σημειογραφίας, εγχείρημα που αποκαλύπτει τον χαρακτήρα και τη δομή των συνθέσεών του, ενώ

ταυτόχρονα διανοίγει ελπιδοφόρους διαύλους για μελλοντική ενσωμάτωσή τους στη σύγχρονη λειτουργική πράξη.

Η μελέτη του Γεωργίου Καλλιώρα αποτυπώνει το πρωτογενές ερευνητικό ενδιαφέρον ενός νέου επιστήμονα, ο οποίος, εφοδιασμένος με σταθερές θεωρητικές βάσεις, μουσική παιδεία και βαθιά ψαλτική εμπειρία, καταδέτει το πρωτόλειο της επιστημονικής του παραγωγής με τρόπο όχι μόνον τεκμηριωμένο και μεθοδικό, αλλά και ενδεικτικό ιδιαιτέρου σεβασμού προς καθεαυτό το αντικείμενο της έρευνας. Με κριτική ανάλυση των διαθέσιμων πηγών, επιχειρεί να κατασκευάσει μια συνεκτική και τεκμηριωμένη εικόνα του μοναχού Κυρίλλου Ιβηρίτου του Μυτιληναίου, η οποία συμβάλλει τόσο στη μουσικολογική όσο και στην ιστορική έρευνα, συνιστώντας πολύτιμη προσθήκη στην απόπειρα της ευκαταίας περαιτέρω διευκρίνισης ζητημάτων ειδικής ακαδημαϊκής ορολογίας και ιστορικής ταυτοποίησης.

Είναι ευχής έργον η παρούσα εργασία, που χαρακτηρίζεται από σαφήνεια, επιστημονική μεθοδολογία και κριτική σκέψη, να αποτελέσει σταθερό εφαλτήριο εμβάθυνσης στην ευρύτερη ψαλτική παράδοση του Αγίου Όρους, να συμβάλει στην ενίσχυση νέων ερευνητικών πρωτοβουλιών και να προωθήσει την επιστημονική κατανόηση και διαχείριση της μουσικής (και διοικητικής) ιστορίας του Αγίου Όρους, διευρύνοντας έτσι τον επιστημονικό διάλογο για την αγιορειτική μουσική κληρονομιά.

Η δημοσίευση της παρούσας εργασίας εντάσσεται στον εκδοτικό σχεδιασμό του «Εργαστηρίου Βυζαντινής Μουσικολογίας» του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του ΕΚΠΑ, υπηρετώντας τη διαρκή μας προσπάθεια να φέρνουμε στο φως, μέσα από επιστημονικά τεκμηριωμένες φωνές, εκείνες τις μορφές και τα έργα που συγκροτούν το ηχητικό τοπίο της Ορθόδοξης Ανατολής.

Καθηγητής Αχιλλεύς Γ. Χαλδαιάκης

Διευθυντής του «Εργαστηρίου Βυζαντινής Μουσικολογίας» του ΤΜΣ του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Όταν μου προτάθηκε από τον Καθηγητή Βυζαντινής Μουσικολογίας και Ψαλτικής Τέχνης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών Αχιλλέα Χαλδαιάκη το δέμα της –ανά χείρας– διπλωματικής μου εργασίας «Κύριλλος Μοναχός Αγιορείτης (Ιβηρίτης) ο Μυτιληναίος», τα συναισθήματα που αίφνης με κατέκλυσαν ήσαν ανάμεικτα. Από τη μία πρόδηλη ανησυχία, καθώς η βιβλιογραφία που αφορούσε τον Κύριλλο Ιβηρίτη και Μυτιληναίο ήταν περιορισμένη και από την άλλη ανυπομονησία, καθώς συνειδητοποιούσα την πρόκληση που ανοιγόταν μπροστά μου· να προσπαθήσω δηλαδή να θάλω με τη σειρά μου ένα ακόμη ταπεινό λιθαράκι στο σπουδαίο οικοδόμημα της γνώσης των παλαιότερων αγιορειτών μελουργών. Σήμερα, με τη βοήθεια του Θεού, ολοκληρώνεται το ως άνω έργο και παραδίδεται στην κρίση των φιλόμουσων αναγνωστών, ενώ ευχής έργον είναι η παρούσα εργασία να αποτελέσει αφορμή περαιτέρω επεξεργασίας και μελέτης των συνθέσεων του σπουδαίου αυτού μελουργού.

Το παρόν πόνημα χωρίζεται σε τρία κεφάλαια· τον βίο, την εργογραφία αλλά και την εξήγηση (στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας) συνθέσεων του Κυρίλλου Ιβηρίτη του Μυτιληναίου, ενώ προτάσσεται σύντομη εισαγωγή περί της σπουδαιότητας των μουσικών χειρογράφων αλλά και των προκλήσεων που καλείται να αντιμετωπίσει ο επίδοξος ερευνητής αυτών. **Στο πρώτο κεφάλαιο** επιχειρήθηκε μία προσέγγιση της επί γης βιοτής του Κυρίλλου, αξιοποιώντας τόσο άμεσες όσο και έμμεσες μαρτυρίες, συνδυάζοντας ιστορικά στοιχεία της μονής των Ιβήρων και της νήσου Λέσβου. Κρίσιμης σημασίας αποδείχτηκαν και τα έγγραφα της εποχής, μέσα από τα οποία εξάχθηκαν πολύτιμα συμπεράσματα όσον αφορά το χρονικό πλαίσιο δράσης του Κυρίλλου. Ακόμη, διασαφηνίστηκαν (όσο ήταν δυνατόν) τα έτερα πρόσωπα που αυτοπροσδιορίζονται με το ίδιο όνομα την ίδια εποχή στη μονή Ιβήρων, αναζητήθηκαν και σχολιάσθηκαν αρμοδίως τεκμήρια για την υποτιθέμενη ψαλτική διακονία του Κυρίλλου ενώ η έρευνα συνεχίστηκε με στόχο την ταύτιση του δασκάλου του Κυρίλλου με κάποιο συγκεκριμένο πρόσωπο της εποχής. Τέλος, διερευνήθηκε η πιθανότητα ο Κύριλλος να αποτελεί το πρόσωπο που αναφέρεται σε έγγραφα της εποχής ως Επίτροπος του

Αγίου Όρους στην Κωνσταντινούπολη. **Στο δεύτερο κεφάλαιο** συγκεντρώθηκε όλο το (γνωστό) υλικό της εργογραφίας του εν λόγω μοναχού, τόσο τα «αμφιβαλλόμενα» όσο και τα επωνύμως σε αυτόν αποδιδόμενα έργα, με σπουδαιότερο και πιο διαδεδομένο τα δεκαέξι δογματικά Θεοτοκία της Οκτωήχου. Στην τελευταία ενότητα παρουσιάζεται ο κατάλογος του μοναδικού έως σήμερα τεκμηριωμένου αυτογράφου του, του Ιθήρων I 303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ΄) ενώ επιχειρήθηκε η ταυτοποίηση των μελοποιήσεων που ανθολογούνται σε αυτό δίχως να αναφέρεται ο συνθέτης. **Στο τρίτο κεφάλαιο** της παρούσας μελέτης παρατίθεται η εξήγηση, υπό του υποφαινομένου και με την καταλυτική συνδρομή του επιβλέποντος, στη νέα μέθοδο αναλυτικής σημειογραφίας δύο συνθέσεων του Κυρίλλου, του ψαλμού ρλε΄Εξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ σε ἦχο Δ΄ (ἁγία) και των Αναστάσιμων Ευλογηταρίων σε ἦχο πλ. Β΄. Η εργασία κατακλείεται με τη μορφολογική ανάλυση και σχολιασμό αυτών καθώς και με την κατάστρωση συγκριτικών πινάκων μεταξύ της παλαιάς και της νέας μεθόδου.

Η πιο πάνω κοπιαστική εργασία δεν θα είχε ολοκληρωθεί δίχως τη συνδρομή, άμεση ή έμμεση, λίαν αγαπητών προσώπων. Ευχαριστίες οφείλονται εκ μέσης καρδιάς στον επιβλέποντα καθηγητή μου Αχ. Χαλδαιάκη, ο οποίος μη φειδόμενος κόπου και χρόνου συνέβαλε τα μέγιστα στην παρακολούθηση και εν συνεχεία ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης. Ευχαριστίες οφείλονται και σε όλους τους διδάσκοντες του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών, ειδικότερα δε στην κ. Μαρία Αλεξάνδρου και στους π. Νεκτάριο Πάρη και κ. Ιωάννη Λιάκο για τη συμβολή και τις υποδείξεις τους. Επιπλέον, ευχαριστίες μεν στον ομότιμο καθηγητή Γρηγόριο Στάδη και τον Αχ. Χαλδαιάκη, προσευχητικές ικεσίες δε υπέρ μακαρίας μνήμης και αιωνίου αναπαύσεως της ψυχής του μακαριστού καθηγητού Δημητρίου Μπαλαγεώργου, καθότι με την εργασία τους πάνω στην καταλογογράφηση των μουσικών χειρογράφων της μονής των Ιθήρων άνοιξαν αναμφιβόλως νέους ορίζοντες στην επιστήμη της βυζαντινής μουσικολογίας.

Ευχαριστώ, ακόμη, τους υπευθύνους των βιβλιοθηκών αλλά και όλους όσοι συνέδραμαν με οιονδήποτε τρόπο στην ολοκλήρωση της εργασίας μου, ιδιαίτερος δε τον π. Θεολόγο Ιθηρίτη (ο οποίος υπέμεινε το βάρος των πολλαπλών μου οχλήσεων), τον π. Θεόκτιστο Δοχειαρίτη, τον υπεύθυνο μουσείων της μονής Λειμώνος κ. Ερμ. Ρούσια, τον δρ. Βασίλειο Σαλτερή και τον Χρήστο Πελτέκη.

Ξεχωριστή μνεία θα πρέπει να γίνει στον αδελφικό φίλο Τηλέμαχο – Κωνσταντίνο Παπανικολάου, ο οποίος εκοιμήθη εν Κυρίω μεσούσης της περιόδου εκπόνησης της παρούσας εργασίας και όντας θερμότατος υποστηρικτής αυτής, συμβούλευε με σοφία, σύνεση, ανιδιοτέλεια και μεγαλείο ψυχής, ακόμη και την ύστατη ώρα.

«Χριστὲ παράσχου τῷ κεκτημένῳ χάριν, τῷ δὲ <βοηθήσαντι ἀειμνήστῳ Τηλεμάχῳ-Κωνσταντίνῳ> λύσιν [τῶν] ἀμπλακημάτων....»

Κλείνοντας, εκφράζω την βαθύτατη ευγνωμοσύνη μου προς τη σύζυγό μου Αλεξάνδρα, τους γονείς μου π. Δημήτριο και Μαρία αλλά και την αδελφή μου Μαίρη, για την άκρατη υπομονή και την άνευ όρων υποστήριξή τους σε αυτή τη προσπάθεια.

Γεώργιος Δ. Καλλιώρας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται την υπερχιλιόχρονη Ψαλτική Παράδοση του Αγίου Όρους, όσο αυτό μπορεί να θεωρείται εφικτό δια του παρόντος ταπεινού εγχειρήματος. «Καὶ τί τερπνὸ ἢ τί καλὸ ἀξιώτερο ἀπ' τὴν ὕμνησίν του καὶ τὴν καταφυγὴν στῇ δεσπέσια ὕμνολογία των ψαλμῶν καὶ τῶν τροπαρίων γιὰ τὴν ἀρμόδια λαλιὰ ἐν τῇ ἀνοίξει τοῦ στόματος;»¹. Ὅπως μας πληροφορεῖ ὁ καθηγητὴς Γρηγόριος Στάδης², ἡ Ψαλτικὴ ἀποτελεῖ τεράστια πρόκληση γιὰ ὅποιον τυχόν θελήσει νὰ ἀσχοληθεῖ σὲ βάθος, λόγω τοῦ τεράστιου πλήθους μουσικῶν χειρογράφων που ἀπόκεινται στὶς βιβλιοθήκες τῶν ἱερῶν μονῶν καὶ σκητῶν τοῦ Αγίου Όρους (κοντὰ στα τρεῖς χιλιάδες). Ἢδη ἀπὸ τὶς πρώτες γραμμές, γίνεται φανερό πως τὸ Ὅρος ἀποτελεῖ ὄντως «τῆς ψαλτικῆς διάσωση», καθὼς ἡ Ψαλτικὴ, ὡς μια «ἀέναη ἀναφορά τῶν μοναχῶν στὸν Θεό καὶ στὴ Θεοτόκο», εἶχε καὶ ἔχει στὰ μοναστήρια ζωντανή καὶ ἀδιάκοπη παράδοση. Αὐτὴ ἡ συντήρηση τῆς παράδοσης, βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς, εἶναι ἀνεκτίμητη σὲ ἀξία, λόγω τῆς προσφοράς τῆς στὴν ἐν γένει Ἑλληνικὴ μουσικὴ κληρονομιά.

Πολλοὶ μελουργοί, ὄντας ταπεινοὶ μοναχοί, δὲν τόνιζαν πάντοτε τὰ ποιήματα ἐπωνύμως, γεγονός που καθιστὰ τὴν ἐνασχόληση με τὴν «Ἀγιορειτικὴ Μελουργία» ὄχι ἀπλῶς μια ἀπαρίθμηση ὀνομάτων καὶ ἡμερομηνιῶν κατὰ τὶς ὁποῖες αὐτοὶ δραστηριοποιήθηκαν, ἀλλὰ μίᾱ πολυδάπανη σὲ χρόνο καὶ κόπο ἀναζήτησι στοιχείων καὶ τεκμηρίων γιὰ τὴ βιοεργογραφία κάθε ἐνὸς ἀπὸ αὐτοὺς, ὁδὸ δύσβατη σὲ πολλὰς τῶν περιπτώσεων λόγω τῶν λιτῶν προσδιορισμῶν που βρίσκονται διπλά στα ὀνόματα (ἐνίοτε ἀπλὰ «μοναχός» ἢ «ιερομόναχος»). Στὸ δύσκολο αὐτὸ ἔργο προστίθεται καὶ ἡ ἐργασία που ἀπαραίτητα ἐπεταί, προκειμένου νὰ διασταυρωθοῦν τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα εἴτε με χρονολογημένους κώδικες εἴτε με γνωστὸς κωδικογράφους.

¹ Στάδης Γρ., «Τῆς ψαλτικῆς διάσωση, χαίρε Ἅγιον Ὅρος», Ἅγιον Ὅρος Φύση - Λατρεία - Τέχνη, Πρακτικὰ Συνεδρίων εἰς τὸ πλαίσιον τῶν παραλλήλων ἐκδηλώσεων τῆς Ἐκδέσεως «Θησαυροὶ τοῦ Αγίου Όρους», Α' Τόμος, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 281.

² Στάδης Γρ., «Ἀγιορειτικὴ μελουργία», Διεθνὲς Συμπόσιο «Τὸ Ἅγιον Ὅρος χθὲς-σήμερα-αὔριο», Θεσσαλονίκη 29 Ὀκτωβρίου-1 Νοεμβρίου 1993, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 291.

Οι περίφημοι αναλυτικοί περιγραφικοί κατάλογοι μουσικών χειρογράφων που καταρτίστηκαν από τον καθηγητή Γρηγόριο Στάδη προσφέρουν τα μέγιστα, όχι μόνο στην επιστήμη της Μουσικολογίας, αλλά και μεταξύ άλλων στην προσπάθεια ακριβούς ιστορικής των μελουργών και κωδικογράφων, στη γνωριμία με ένα πλήθος υμνογράφων εκ του χορού των μελουργών αλλά και στην πιστοποίηση της συνέχισης της μελουργικής ενασχόλησης του πολύ μεγάλου αριθμού «μυστών της Ψαλτικής Τέχνης»³. Προς αυτή την κατεύθυνση, εξαιρετικά χρήσιμα είναι και τα στοιχεία που βρίσκουμε στα σημειώματα των κωδίκων ή στους κολοφώνες αυτών, καθώς αποτελεί συχνό φαινόμενο να μαρτυρούνται εκεί οι λόγοι συγγραφής του κώδικα, με προτροπή ή δαπάνη κάποιου Αγιορείτη ή μη, με μουσικές γνώσεις ή όχι, πάντως σίγουρα με μεγάλη αγάπη για την εκμάθηση και διάσωση της Ψαλτικής Τέχνης ενώ σε πολλές περιπτώσεις οι κωδικογράφοι είναι επίσης και καταξιωμένοι μελουργοί. Ακόμη όμως και στις λίγες περιπτώσεις που αυτό δεν έχει εφαρμογή, τότε σίγουρα πρόκειται για ανθρώπους με γνώση και πρακτική εξάσκηση της Ψαλτικής Τέχνης, καθώς «η σημειογραφία της Ψαλτικής δεν είναι εύκολο εργόχειρο για τον αδαή καλόγερο αντιγραφέα»⁴. Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο τη συγκέντρωση, αξιολόγηση αλλά και σχολιασμό τεκμηρίων, έμμεσων αναφορών, εγγράφων και μελοποιημάτων ενός εκ της μεγάλης χορείας μελουργών και κωδικογράφων του 18^{ου} αιώνας, του Κυρίλλου Ιβηρίτη του Μυτιληναίου και Γέροντος των Ιβήρων⁵.

³ Στάδης, *Χειρόγραφα Γ'*, σ. κστ'.

⁴ Στάδης Γρ., «Αγιορειτική μελουργία», *ό.π.*, σ. 294.

⁵ Στο ίδιο, σ. 304.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ : ΒΙΟΣ

Ιστορικά στοιχεία

Βραχύ περίγραμμα της ιστορίας της αγιορειτικής κοινότητας

Η βορειότερη χερσόνησος της Χαλκιδικής καλούνταν στα αρχαία χρόνια «Ακτή» ή «Άδως». Ο μέγας ιστορικός Ηρόδοτος αναφέρει : «Ὁ γὰρ Ἄδως ἐστὶν Ὅρος μέγα τε καὶ ὀνομαστόν, ἐς θάλασσαν κατῆκον, οἰκημένον ὑπὸ ἀνθρώπων»⁶. Τον 10^ο αἰώνα συναντάται η ονομασία «Ἅγιον Ὅρος» στο Τυπικό και τη Διαθήκη του Οσίου Αθανασίου του Αθωνίτου, ιδρυτή της Μεγίστης Λαύρας και οργανωτή της μοναστικής πολιτείας, λόγω των αγίων ανδρών που ζούσαν στην περιοχή αυτή αλλά και των ιερών ιδρυμάτων που κατείχαν θησαυρίσματα της Ορθοδόξου Πίστεως. Το Ἅγιον Ὅρος είναι ο τόπος που ενέπνευσε πολλές γενιές ανθρώπων, τόσο σαν στάδιο ασκητικών αγώνων όσο και ως τοποθεσία, ενώ αποτελεί «το καύχημα της Ορθοδοξίας και των μοναχών το περιήχημα»⁷. Ιδιαίτερη τιμή και λατρεία αποδιδόταν και αποδίδεται από τους μοναχούς στην Υπεραγία Θεοτόκο, η οποία θαυματουργεί συνεχώς και σκέπει με τη Χάρη της το Ὅρος, γι' αυτό ονομάζεται αλλιώς και Περιβόλι της Παναγίας. Αυτή η μοναδική σε ολόκληρο τον κόσμο μοναχική πολιτεία εκτείνεται σχεδόν σε όλη την ανατολική χερσόνησο της Χαλκιδικής, μια δασώδης οροσειρά που καταλήγει στο όρος Άδως (με υψόμετρο 2.000 μέτρα, στην κορυφή του οποίου κείται ναός της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος). Στα μέσα του 9^{ου} αιώνα υπήρχαν στο Ἅγιον Ὅρος Καλύβες στις οποίες ασκούσαν μοναχοί αλλά και μονές, οι οποίες όμως δεν ήταν πλήρως οργανωμένες. Το δύσκολο αυτό έργο της αναδιοργάνωσης ανέλαβε ο μοναχός Αθανάσιος με καταγωγή από την Τραπεζούντα, αδελφικός φίλος του

⁶ Gaisford Th., *Ηροδότου Αλικαρνησσίας Ιστοριών λόγοι Θ*, *Herodoti Halicarnasaei Historiarum libri IX*, TOM. II, Appud E. B. Schwickertum, Lipsiae, 1825, σ. 642.

⁷ Στάθης Γρ., «Αγιορείτες μελουργοί. Οι ήχοι τ' ουρανού», (έκδοση στα πλαίσια των παράλληλων εκδηλώσεων της εκδόσεως των θησαυρών του Αγίου Ορους), Θεσσαλονίκη, 26 Νοεμβρίου 1997, σ. 3.

αυτοκράτορα Νικηφόρου Φωκά, μορφωθείς παράλληλα και ασκηθείς στη Βασιλεύουσα. Ο εν λόγω μοναχός, ίδρυσε τη Μονή της Μεγίστης Λαύρας (963), κατά τα πρότυπα της Μονής Στουδίου, με δαπάνη των αυτοκρατόρων Νικηφόρου Φωκά και Ιωάννου Τσιμισκή, γράφοντας παράλληλα και Τυπικό της μονής, πάνω στο οποίο στηρίχθηκε πολύ σύντομα η ίδρυση και ανέγερση και άλλων μεγάλων μονών. Θα μπορούσαμε να πούμε πως ο Όσιος Αθανάσιος αποτέλεσε τον θεμελιωτή αλλά και διαμορφωτή της Αγιορείτικης ιστορίας. Οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες ευεργέτησαν πολλαχώς τις μονές του Αγίου Όρους ανά τους αιώνες, επικυρώνοντας ταυτόχρονα και τα «Τυπικά» σύμφωνα με τα οποία ασκούνταν η διοίκηση σε αυτό. Πιο συγκεκριμένα, το Όρος βρισκόταν σε καθεστώς αυτονομίας έχοντας Βουλή αποτελούμενη από τους Καθηγουμένους και Προϊσταμένους των Ιερών Μονών, οι οποίοι συνέρχονταν κατά διαστήματα στη «Μεγάλη Μέση», στις Καρυές. Ο Ανώτερος Θρησκευτικός Άρχων των Αθωνικών ονομαζόταν «Πρώτος»⁸, ο οποίος μετά την εκλογή του από τη σύναξη των Ηγουμένων, παραιτούνταν από κάθε άλλο τυχόν αξίωμα που είχε και αναλάμβανε ισοβίως την Διοίκηση του Όρους⁹. Η απαρχή αυτού του δεσμού ανάγεται στον 9^ο αιώνα, όμως σταδιακά έχασε την αρχική ισχύ του μετά την ίδρυση των τριών μεγάλων μονών, Μεγίστης Λαύρας, Βατοπαιδίου και Ιβήρων, διατηρήθηκε όμως μέχρι το τέλος του 16^{ου} αιώνα.

Το Α' Τυπικό του Αγίου Όρους εκδόθηκε το 972, κατόπιν σύνταξης του από τον Αθανάσιο και τον Ευθύμιο (ηγούμενο της Μονής Στουδίου), επικυρώθηκε δε από τον αυτοκράτορα Ιωάννη Τσιμισκή. Περιέχει μεταξύ άλλων τις διατάξεις που καθορίζουν τη λειτουργία και τις αρμοδιότητες της Διοικήσεως του Αγίου Όρους ενώ έχει μείνει στην ιστορία με το όνομα «Τράγος», καθώς συντάχθηκε πάνω σε περγαμηνή από δέρματα τράγων. Το Β' Τυπικό του Όρους επικυρώθηκε από τον Κωνσταντίνο Θ' τον Μονομάχο το 1048¹⁰, στο οποίο

⁸ Αλ. Λαυριώτης, «Το Άγιον Όρος μετά την Οθωμανικήν κατάκτησιν», *ΕΕΒΣ* 32 (1963), σ. 118.

⁹ Χρήστου Π. - Προβατάκης Θ., *Το Άγιον Όρος, Ιστορία, Μνημεία, Ζωή*, ΠΙΠΜ, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 4.

¹⁰ Χρήστου Π., *Αθωνική Πολιτεία, ἐπὶ τῇ χιλιετηρίδι τοῦ Ἁγίου Ὁρους*, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 1963, σ. 42.

γίνεται και επίσημα αναφορά περί *Αγίου Όρους*, το λεγόμενο Γ΄ Τυπικό (1394) φέρει την υπογραφή του Πατριάρχη Αντωνίου, ενώ το Δ΄ (1406) επικυρώθηκε από τον Μανουήλ Δ΄ τον Παλαιολόγο¹¹. Σε όλα τα τυπικά το εκκλησιαστικό μέρος παρέμεινε σε ισχύ δίχως αλλαγές ενώ το διοικητικό τροποποιούνταν αναλόγως των αναγκών της εποχής, με κυριότερες μεταβολές τον σταδιακό περιορισμό των εξουσιών του Πρώτου και των Ηγουμένων αλλά και το γεγονός ότι επιτράπηκε (έστω και σιωπηρά) η ιδιοκτησία στους μοναχούς. Τέλος, η προσέλευση στο Όρος μοναχών διαφόρων εθνικοτήτων (Ιβήρες, Ιταλοί, Βούλγαροι, Σέρβοι, Ρώσοι) κατέδειξε τον οικουμενικό χαρακτήρα της Ορθοδοξίας μέσα από την ειρηνική και γόνιμη πνευματική συνύπαρξη.

Στις αρχές του 13^{ου} αιώνα υπήρχαν περίπου 300 μονές αλλά η κατάσταση αυτή μεταβλήθηκε άρδην μετά την φραγκική κατάκτηση (1204) αλλά και την καταστροφική διάβαση των Καταλανών από το Όρος τα έτη 1307-1309. Ο 14^{ος} αιώνας συνοδεύτηκε με νέα άνθηση για το Αγιώνυμο Όρος, καθώς οι στενοί δεσμοί που δημιουργήθηκαν με το Οικουμενικό Πατριαρχείο οδήγησαν σε σταθερότητα και πνευματική πρόοδο. Καρπός αυτής της ακμής αποτέλεσε το ησυχαστικό κίνημα, κύριος εκφραστής του οποίου υπήρξε ο Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς.

Τα πρώτα τουρκικά στρατεύματα φάνηκαν στο Άγιο Όρος επί Μουράτ Α΄ (~1380). Οι Αθωνίτες πέτυχαν συμφωνία που είχε ως αποτέλεσμα την εσωτερική αυτονομία και άλλα προνόμια αντί 130.000 άσπρων ετησίως. Μετά την απελευθέρωση του Όρους μαζί με άλλες περιοχές της Μακεδονίας, αυτό κατελήφθη εκ νέου (1430) από τον σουλτάνο Μουράτ Β΄ (1421-1451). Ο Μουράτ και ο υιός του, Μωάμεθ ο Πορθητής, επικύρωσαν εκ νέου τα προνόμια του Όρους με νεότερα φερμάνια. Με αυτά αναγνωριζόταν μάλιστα το αναπαλλοτρίωτο της παρουσίας του Όρους, ως ανήκουσας βεβαίως στις μονές και όχι σε μεμονωμένα άτομα. Μετά την Άλωση, διευρύνεται η αρμοδιότητα και επιρροή του Οικουμενικού Πατριαρχείου επί του Αγίου Όρους, ως απόρροια των πολιτικών και εκκλησιαστικών δικαιωμάτων που χορήγησε ο Μωάμεθ ο Πορθητής στον, πρώτο μετά την Άλωση, Οικουμενικό Πατριάρχη Γεννάδιο τον Σχολάριο.

¹¹ Αλ. Λαυριώτης, *ό.π.*, σ. 119.

Από το 1600 και έπειτα, τον δεσμό του Πρώτου αντικαθιστούν οι «Γέροντες της Συνάξεως» ή «Επιστάτες» (δύο έως πέντε στο σύνολο), οι οποίοι διοριζόμενοι από τις τρεις μεγαλύτερες μονές, Μεγίστης Λαύρας, Βατοπαιδίου και Ιβήρων, αναλάμβαναν εκτελεστική εξουσία των αποφάσεων της Συνάξεως, όπως επίσης διοικητική και δημαρχιακή εξουσία για θητεία ενός ή περισσότερων ετών. Οι Επιστάτες εποπτεύονταν από τις τρεις μεγαλύτερες μονές και έπρατταν κατά τις οδηγίες τους για σύγκληση ή μη της Μεγάλης Συνάξεως, η οποία συγκροτούνταν σε σώμα ανά τακτά διαστήματα και αποτελούνταν από οφφικιαλούς των μοναστηριών : Σκευοφύλακες, Προηγούμενους, Εκκλησιάρχες, Δικαίους και Γέροντες. Μεταξύ των Επιστατών πρώτρευ ο Ναζίρης, ο οποίος προερχόταν από οποιασδήποτε μονή, ήταν όμως αναγνωρισμένης πείρας και μόρφωσης. Την περίοδο αυτή τα χρέη της κοινότητας άρχισαν να γίνονται υπέρογκα, παρά τις δωρεές των Βλάχων και Μολδαβών ηγεμόνων αλλά και τη βοήθεια της Ρωσίας, με αποτέλεσμα οι περισσότερες μονές να υποπέσουν σε οικονομική δυσπραγία. Προς την προσπάθεια εξοικονόμησης των απαραίτητων πόρων για την πληρωμή των χρεών αλλά και την εν γένει συντήρηση των μονών, συστήθηκε ο δεσμός των λεγόμενων *ταξιδιωτών*¹². Μοναχοί περιέτρεχαν τις υπόδουλες περιοχές προς πάσα κατεύθυνση με σκοπό την στήριξη και ενδυνάμωση της Ελληνορδόδοξης Πίστης και του Γένους, λαμβάνοντας την προαιρετική εισφορά του λαού υπέρ ενισχύσεως εκάστης μονής. Άμα τη επιστροφή αυτών στη μονή και αναλόγως του ποσού που είχαν συγκεντρώσει, τους απονέμονταν ένα εκ των οφφικίων του Σκευοφύλακος, Προηγούμενου, Εκκλησιάρχου, και Γέροντος. Την εποχή αυτή οι τρεις μεγαλύτερες και ισχυρότερες μονές, Μεγίστης Λαύρας, Βατοπαιδίου και Ιβήρων διακρίνονταν από τις υπόλοιπες ως *Μεγάλα ή Πρόκριτα Μοναστήρια* ενώ σε αυτά σταδιακά προστέθηκε και η μονή Χιλανδαρίου ως τέταρτη ισχυρή μονή.

Κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα, το Άγιο Όρος εκπροσωπούσαν στη Θεσσαλονίκη και την Κωνσταντινούπολη από άρχοντες οι οποίοι διορίζονταν (άνευ μισθού) αλλά και από Αγιορείτες μοναχούς οι οποίοι αποτελούσαν τον σύνδεσμο μεταξύ Κοινότητας και Εφόρων, είχαν

¹² Στο ίδιο, σ. 186.

όμως ετήσια θητεία και λάμβαναν αμοιβή. Το 18^ο αιώνα το ενδιαφέρον της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας για το Άγιο Όρος αυξήθηκε, λόγω της διαφαινόμενης οικονομικής και πνευματικής ανάπτυξης ενώ σημαντικό ρόλο διαδραμάτισαν και οι πρώην Πατριάρχες που είχαν αποσυρθεί σε αυτό. Η Διοίκηση του Όρους μετά το Τυπικά του Πατριάρχη Γαβριήλ Δ' (1783) και Γρηγορίου του Ε' (1810) ασκούνταν από τετραμελή Επιστασία ενώ την περίοδο ακμής που ακολούθησε, η πλειοψηφία των μονών επέστρεψε στο κοινοβιακό σύστημα¹³.

Σύντομη ιστορική επισκόπηση της αγιορειτικής μουσικής παράδοσης

Όσον αφορά την εκκλησιαστική μουσική, η πορεία αυτής κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας χωρίζεται σε πέντε περιόδους με κύρια χαρακτηριστικά τη συντήρηση ή ανανέωση της παράδοσης και αντίστοιχα την ακμή ή την κάμψη της μουσικής δραστηριότητας. Έτσι, την περίοδο επιβίωσης της παράδοσης (1453-1580) ακολούθησε περίοδος προπαρασκευής για ανανέωση (1580-1650), κατόπιν συνέβη μία πρώτη μεγάλη άνθηση (1650-1720), ακολούθησε και πάλι ένα χρονικό διάστημα στασιμότητας και εκ νέου προετοιμασίας (1720-1770) και τέλος παρουσιάστηκε ξανά μία δεύτερη μεγάλη ακμή (1770-1820), η οποία συνέπεσε με την γενικότερη άνθηση του Ελληνισμού στα χρόνια πριν την Επανάσταση¹⁴.

Η Παλαιολόγεια περίοδος στο Βυζάντιο (1261-1453), εκτός από εποχή ακμής όσον αφορά τις τέχνες και τα γράμματα, αποτέλεσε και χρονικό διάστημα ιδιαίτερης δημιουργικότητας για την εκκλησιαστική μουσική, κατά την οποία μεγάλοι συνθέτες διαμόρφωσαν οριστικά την πλούσια βυζαντινή μουσική παράδοση. Μεγάλοι Δάσκαλοι όπως ο Ιωάννης ο Γλυκός, ο Ιωάννης Κουκουζέλης, ο Ξένος ο Κορώνης, ο Ιωάννης ο Κλαδάς και ο Μανουήλ Δούκας ο Χρυσάφης, έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία του βυζαντινού μέλους. Μετά τον θάνατο του τελευταίου αλλά και την πτώση του Βυζαντίου, η μουσική

¹³ Χρήστου Π., *ό.π.*, σ. 61.

¹⁴ Χατζηγιακουμής Μαν., *Η εκκλησιαστική μουσική του Ελληνισμού μετά την άλωση (1453-1820)*, Σχέδιασμα Ιστορίας, Κέντρο Ερευνών και Εκδόσεων, Αθήνα 1999, σ. 17.

δραστηριότητα περιορίστηκε σχεδόν μόνο στην αντιγραφή και τη διδασκαλία. Το κέντρο της μουσικής δραστηριότητας μετατοπίστηκε μακριά από την Κωνσταντινούπολη, κυρίως στη Σερβία την Κύπρο, την Κρήτη, αλλά και τη Μολδαβία¹⁵. Ίδια παρέμεινε η κατάσταση και κατά τον 16^ο αιώνα με τη διαφορά ότι αυξήθηκε η αντιγραφική δραστηριότητα, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το Άγιον Όρος το οποίο υπήρξε σπουδαίο κέντρο αυτής. Σπουδαίες μουσικές προσωπικότητες της εποχής αποτέλεσαν ο Ιερώνυμος Τραγωδιστής (Κύπρος) αλλά και ο Ιωάννης Πλουσιαδηνός (Κρήτη)¹⁶.

Στο τέλος του 16^{ου} και στο πρώτο μισό του 17^{ου} αιώνα ήταν πλέον φανερή η τάση μιας προπαρασκευής για ανανέωση, με χαρακτηριστικό την αύξηση της αντιγραφής χειρογράφων (καλύπτοντας προφανώς ανάλογες ανάγκες) και την σταδιακή εμφάνιση νέων συνθέσεων. Ο Κλήμης ο Μυτιληναίος¹⁷, δραστηριοποιήθηκε στη Μονή Λειμώνος της Λέσβου (αλλά και στο Άγιον Όρος) και αποτέλεσε έναν σπουδαίο βιβλιογράφο αλλά και μελοποιό, ο Ιώασαφ ο επονομαζόμενος και νέος Κουκουξέλης ήταν άλλη μία περίπτωση εξαιρετικού συνθέτη ενώ, τέλος, σύγχρονος των προηγούμενων δύο ήταν και ο Γεώργιος Ραιδεστηνός, Λαμπαδάριος και εν συνεχεία Πρωτοψάλτης της Μεγάλης Εκκλησίας.

Η πρώτη μεγάλη ακμή (1650-1720) ξεκίνησε ουσιαστικά με την ψαλτική και μελοποιητική δράση του Χρυσάφη, του επονομαζόμενου και νέου, μαθητή του Γεωργίου του Ραιδεστηνού και Πρωτοψάλτη της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας (ΜτΧΕ) (ακμή περ. 1650-1685), ο οποίος προχώρησε σε νέα μελοποίηση του Αναστασιματαρίου. Μαθητής του υπήρξε ο Γερμανός μητροπολίτης Νέων Πατρών (ακμή περ. 1660-1685) ενώ ο τρίτος κατά σειρά μεγάλος μουσικός της εποχής και μαθητής του Γερμανού ήταν ο Μπαλάσιος, ιερέας και Νομοφύλαξ της ΜτΧΕ (ακμή περ. 1670-1700)¹⁸, με τέταρτο σπουδαίο τον

¹⁵ Στο ίδιο, σ. 22.

¹⁶ Στο ίδιο, σσ. 27-28.

¹⁷ Στο ίδιο, σ. 35.

¹⁸ Θεωρείται μάλλον ο σημαντικότερος μουσικός της εποχής γιατί εκτός από το σπουδαίο σε όγκο έργο του και την πλούσια αντιγραφική του δραστηριότητα, είναι υπεύθυνος και για τις πρώτες προσπάθειες αναλυτικότερης εξήγησης της παλαιάς σημειογραφίας, κινούμενος παράλληλα επιτυχώς μέσα στο ανανεωτικό ρεύμα της εποχής.

Πέτρο Μπερεκέτη (ακμή περ. 1680-1710/1715), φερόμενο ως μαθητή του Δαμιανού Βατοπαιδινού¹⁹. Σπουδαίοι αντιγραφείς της εποχής μαρτυρούνται οι Σεραφείμ Μυτιληναίος και Δημήτριος Μυτιληναίος, ο και μαθητής του Πέτρου Μπερεκέτη.

Το πρώτο μισό του 18^{ου} αιώνα αποτελεί προπαρασκευή προς μία νέα περίοδο ακμής. Ο Παναγιώτης Χαλάτζογλου ή Χαλάτζογλους²⁰, Λαμπαδάριος και στη συνέχεια Πρωτοψάλτης της ΜτΧΕ (περ. 1721/1726 - 1735/36) εγκαινιάζει τη μακρά περίοδο των λαμπαδαρίων και πρωτοψαλτών της Μεγάλης Εκκλησίας, οι οποίοι επί εκατονταετία και πλέον υπήρξαν ο καθοριστικός παράγοντας διαμόρφωσης της θεωρίας και πράξης της εκκλησιαστικής μουσικής. Υπήρξε μαθητής, στο Άγιον Όρος, του Δαμιανού Βατοπαιδινού και ενδεχομένως του Κοσμά του Μακεδόνα ενώ θεωρείται ο διαμορφωτής αυτού που σήμερα αποκαλούμε «ύφος και προφορά της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας». Παρέδωσε τη σκυτάλη στον μαθητή του, Ιωάννη τον Τραπεζούντιο²¹, Δομέστικο (1727), Λαμπαδάριο (1728-1734/1736) και στη συνέχεια Πρωτοψάλτη (1734/1736-1770) της Μεγάλης Εκκλησίας, ο οποίος ανέπτυξε εξηγητική δραστηριότητα, θέτοντας τις βάσεις για την αναλυτική απλούστευση της σημειογραφίας. Συγχρόνως με τον Ιωάννη έδρασε και ο Δανιήλ ο από Τυρνάβου Θεσσαλίας, αρχικά Δομέστικος, Λαμπαδάριος και στη συνέχεια Πρωτοψάλτης της ΜτΧΕ, ενώ σημαντικός μουσικός της περιόδου ήταν και ο Κύριλλος ο Μαρμαρινός, μαθητής επίσης του Χαλάτζογλου και μαρτυρούμενος συνήθως ως επίσκοπος πρώην Τήνου (ακμή περ. 1730 - 1760). Ο μεγαλύτερος όμως εκκλησιαστικός μουσικός του 18^{ου} αιώνα είναι αναμφισβήτητα ο Πέτρος ο Πελοποννήσιος²², αρχικά Δομέστικος (1764-1770) και στη συνέχεια Λαμπαδάριος (1770-1777) της ΜτΧΕ.

¹⁹ Στο ίδιο, σ. 58 «ο δάσκαλος των Πολιτών μουσικών».

²⁰ Ο πατέρας του ήταν «χαλάτζης» στο επάγγελμα, δηλαδή ειδικός τεχνίτης για την προεργασία του θαμβακιού.

²¹ Το αρχικό του επάγγελμα ήταν χρυσοχόος.

²² Παπαδόπουλος Γ., *Ιστορική επισκόπησης της Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής από των Αποστολικών χρόνων μέχρι των καθ' ημάς (1-1900 μ. χ.)*, Αθήναι 1904, Έκδόσεις Τέρτιος Κατερίνη 1990, σ. 182. Καλούνταν και «Χιρσίζ Πέτρο» δηλαδή κλέπτης Πέτρος, καθώς ήταν γνωστή η ικανότητά να καταγράφει εξ ακοής μέλη ψαλλόμενα από άλλους, με πιο χαρακτηριστική την περίφημη ιστορία με τους Πέρσες μουσικούς που έφθασαν το 1770 στα ανάκτορα.

Πέρα από την πλούσια συνθετική του δράση, επινόησε ένα απλούστερο και πιο αναλυτικό σύστημα μουσικής γραφής, καταγράφοντας έτσι ταυτόχρονα και τα σύντομα ειρμολογικά μέλη. Πλήρωσε το κοινό χρέος κατά το έτος 1778, «λοιμού παρανάλωμα γενόμενος»²³. Άξιος συνεχιστής του απεδείχθη ο μαθητής του Πέτρος ο Βυζάντιος, ο αποκαλούμενος και *φυγάς*, Δομέστικος (περ. 1771-1789), Λαμπαδάριος (1789-1800) και τέλος Πρωτοψάλτης (1800-1805 περ.) της ΜτΧΕ. Όχι μόνο συμπλήρωσε το έργο του δασκάλου του, αλλά απλοποίησε περαιτέρω το σύστημα αυτού, εξηγώντας ακόμη περισσότερα παλαιά αλλά και νεώτερα μέλη. Σύγχρονος του Πέτρου υπήρξε και ο Ιάκωβος Πελοποννήσιος, Δομέστικος (1746), Λαμπαδάριος (1784) και τέλος Πρωτοψάλτης της ΜτΧΕ (1789-1800). Η νέα μελοποίηση του Δοξασταρίου από τον ίδιο αποτέλεσε ένα από τα πιο σημαντικά μουσικά γεγονότα της περιόδου αυτής. Σπουδαιίοι συνθέτες της περιόδου ήταν ακόμη ο Αναστάσιος Ραψανιώτης και ο Μελέτιος Σιναιΐτης ο Κρης²⁴, ενώ το διάστημα αυτό η παραγωγή του μουσικού χειρογράφου ήταν αρκετά πλούσια και διακρινόμενη από φιλόκαλη εμφάνιση. Ακόμη, η ίδρυση της τρίτης Πατριαρχικής Μουσικής Σχολής υπήρξε σταδμός στη διδασκαλία και διάδοση του παραδοσιακού εκκλησιαστικού μέλους, με επικεφαλής τον Ιάκωβο και τον Πέτρο Βυζάντιο. Τεράστια επίσης ήταν και η συμβολή του Γεωργίου Κρητός (ακμή περ. 1790-1815), φημισμένου δασκάλου στην Πόλη, την Χίο και τις Κυδωνίες. Μαθήτευσε κοντά στον Ιάκωβο Πρωτοψάλτη, ενώ ήταν δάσκαλος του Γρηγορίου, του Χουρμουζίου και πολλών άλλων. Ξεχωριστή μνεία πρέπει να γίνει στον Απόστολο Κώνστα (ακμή περ. 1790-1835), ο οποίος ήταν ένας από τους πιο σημαντικούς μουσικούς όλης της περιόδου. Υπήρξε μαθητής του Πέτρου Βυζαντίου και του Γεωργίου του Κρητός, εξηγητής, συνθέτης, σπουδαίος θεωρητικός ενώ ταυτόχρονα αποτελεί τον αντιγραφέα με τη μεγαλύτερη παραγωγή στην ιστορία του μουσικού χειρογράφου, καθώς τα αυτόγραφα του είναι πολυάριθμα. Σύγχρονος των Τριών Διδασκάλων, αρχιμανδριτή

²³ Χρυσάνδος Αρχιεπίσκοπος Δυρραχίου εκ Μαδύτων, *Θεωρητικόν μέγα της μουσικής συνταχθέν μεν παρά Χρυσάνδου Αρχιεπισκόπου Δυρραχίου του εκ Μαδύτων εκδοθέν δε υπό Παναγιώτου Γ. Πελοπίδου Πελοποννησίου διά φιλοτίμου συνδρομής των ομογενών*. Εν Τεργέστη, εκ της Τυπογραφίας Μιχαήλ Βάις (Michele Weis), 1832, μέρος δεύτερο, σ. XLI.

²⁴ Χατζηγιακουμής Μαν., *ό.π.*, σσ. 66-84.

Χρυσάνθου εκ Μαδύτων, Γρηγορίου Πρωτοψάλτου της ΜτΧΕ και Χουρμούζιου Χαρτοφύλακος της ΜτΧΕ, κατέδειξε με το θεωρητικό του εγχειρίδιο την αναγκαιότητα που υπήρχε για μία συστηματική κωδικοποίηση του τότε υπάρχοντος μουσικού συστήματος. Εκτός από τους ανωτέρω μουσικούς, θα πρέπει ακόμη να γίνει αναφορά στον Μανουήλ Βυζάντιο, διάδοχο Πρωτοψάλτη του Πέτρου Βυζαντίου στη Μεγάλη Εκκλησία (περ. 1805-1819), μαθητή του Ιακώβου Πρωτοψάλτη και Γεωργίου του Κρητός, όπως επίσης και στον Κωνσταντίνο Βυζάντιο, αρχικά β' και α' Δομέστικο (1800-1821) και στη συνέχεια Πρωτοψάλτη της ΜτΧΕ (1821-1855).

Η δεκαετία 1810-1820 σημαδεύτηκε από δύο επαναστατικά για την εκκλησιαστική μουσική γεγονότα. Το 1814 εισάγεται από τους Τρεις Δασκάλους η Νέα Μέθοδος αναλυτικής σημειογραφίας, η οποία απλοποίησε τη διαδικασία εκμάθησης της εκκλησιαστικής μουσικής, κάνοντας την έτσι πιο εύκολα προσβάσιμη και κατανοητή από τους πολλούς, χωρίς να ξεφεύγει από τα παραδεδομένα. Η νέα μέθοδος σταδιακά διαδόθηκε και επιβλήθηκε στους μουσικούς κύκλους της εποχής, ενώ σε αυτό συνετέλεσε και η επινόηση της μουσικής τυπογραφίας και η εν συνεχεία έκδοση (1820) του πρώτου μουσικού βιβλίου. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε αναπόφευκτα στο οριστικό τέλος του χειρόγραφου μουσικού βιβλίου, αν και αυτό φαίνεται να επιβίωσε για άλλη μία δεκαετία, με τη συμβολή αντιγραφών όπως ο Απόστολος Κώνστας και ο Ματθαίος Εφέσιος ο Βατοπαιδινός²⁵.

Η Μονή των Ιδίων

Η μονή των Ιδίων βρίσκεται στη μέση ενός καταπράσινου τοπίου και στις εκβολές μεγάλου χειμάρρου. Χτίστηκε πάνω στα ερείπια προχριστιανικής κώμης και απέχει περίπου 7,5 χιλιόμετρα από τις Καρυές. Ακριβώς έξω από την είσοδο της μονής στέκει περίπτερο, από το οποίο οι επισκέπτες (αλλά και οι μοναχοί) απολαμβάνουν την μαγευτική θέα, η οποία συνδυάζει αρμονικά το βουνό με την θάλασσα. Ο επισκέπτης, εισερχόμενος στην αυλή, βλέπει στο μέσον αυτής το Καθολικό, στα δεξιά το σκευοφυλάκιο και την βιβλιοθήκη των

²⁵ Στο ίδιο, σ. 108.

εντύπων και στα αριστερά το παρεκκλήσιο της Παναγίας της Πορταΐτισσας. Στη συνέχεια αντικρύζει την τράπεζα, το κωδωνοστάσιο, στο βάθος έναν μεγάλο πύργο καθώς και το Αρχονταρίκι. Όλα τα κτήρια περιβάλλονται από τετραώροφο οικοδόμημα με τέσσερις πλευρές, εντός του οποίου στεγάζονται και τα κελιά των μοναχών²⁶. Το καθολικό της μονής είναι αφιερωμένο στη μνήμη της Κοιμήσεως της Θεοτόκου και εορτάζει την 15^η του μηνός Αυγούστου.

Όσα γνωρίζουμε για την πρώιμη ιστορία της μονής των Ιδίων βασίζονται κυρίως σε Βυζαντινά έγγραφα που σώζονται στα αρχεία της μονής, ιδιαίτερα στα παλαιότερα, τα οποία απαντώνται επίσης επεξεργασμένα σε πολύτιμα γεωργιανά κείμενα. Οι λοιπές πηγές είναι σύντομες και αποσπασματικές²⁷. Η Διονυσία Παπαχρυσάνδου αναφέρει ως ημερομηνία ίδρυσης της μονής των Ιδίων το 979/80 με χρυσόβουλο του Βυζαντινού Αυτοκράτορα Βασιλείου Β' (του επονομαζόμενου και Βουλγαροκτόνου ή Πορφυρογέννητου)²⁸. Ο ιδρυτής και οι επόμενοι δύο ηγούμενοι της μονής, Ιωάννης Τορνίκιος ο Ίθιρας, Ευθύμιος και Γεώργιος είχαν συγγενική σχέση μεταξύ τους, αλλά ο βαθμός συγγένειας δεν έχει αποσαφηνιστεί με βεβαιότητα. Ο Ιωάννης Τορνίκιος και οι συγγενείς του είχαν καταγωγή από την Γεωργία. Επρόκειτο περί επιφανούς οικογένειας, καθώς πολλά μέλη της κατείχαν τιμητικούς τίτλους από τον Βυζαντινό αυτοκράτορα. Είναι, ακόμη, γνωστό ότι διατηρούσαν σχέσεις με την αυλή και τους Βυζαντινούς αυτοκράτορες, τουλάχιστον από τα μέσα του 10^{ου} αιώνα²⁹.

Ο Ιωάννης Τορνίκιος ο Ίθιρας ήταν Στρατηγός του Βυζαντίου³⁰, ο οποίος αποσύρθηκε στο Όρος με σκοπό να ενδυθεί το μοναχικό Σχήμα στην παλαιά Λαύρα του Χαρτζανά. Ανακλήθηκε όμως στην στρατιωτική υπηρεσία προκειμένου να συνδράμει στην καταστολή των εσωτερικών ταραχών που ξέσπασαν στο Βυζάντιο. Αντιμετώπισε

²⁶ Χρήστου Π., Προβατάκης Θ., *ό.π.*, σσ. 50-51.

²⁷ Lefort J., Oikonomidès N., Papachryssanthou Denise, *Archives de L'Athos, Tome XIV. – Actes d'Iviron. I. Des origines au milieu du XIe siècle*, avec la collaboration d'Hélène Métrévélis, 1985, σ. 2.

²⁸ Παπαχρυσάνδου Δ., *Ο Αθωνικός Μοναχισμός, Αρχές και Οργάνωση*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1992, σ. 242.

²⁹ Lefort J., Oikonomidès N., Papachryssanthou Denise, *ibid.*, σ. 15.

³⁰ Χρήστου Π., *Αθωνική Πολιτεία, ἐπὶ τῇ χιλιετηρίδι τοῦ Ἁγίου Ὁρους*, *ό.π.*, σ. 40.

επιτυχώς τον στασιαστή στρατηγό Βάρδα τον Σκληρό κατατροπώνοντας τον στην Μάχη της Παγκαλίας το 979 και επέστρεψε στο Όρος με πλούσια λάφυρα και δώρα. Αξιοποιώντας οικονομικά τα πολεμικά αυτά λάφυρα, οικοδόμησε την δική του μονή, επεκτείνοντας πιθανώς την προϋπάρχουσα μονή του Κλήμεντος. Οι εγκαταστάσεις της προϋπάρχουσας μονής χρησίμευσαν ως προσωρινοί χώροι εγκαταβίωσης των Ιβήρων μοναχών μέχρι να ολοκληρωθεί η κατασκευή του καινούργιου ναού, των κελιών και των λοιπών εγκαταστάσεων της μονής Ιβήρων. Δεν είναι διόλου παράξενο, λοιπόν, το γεγονός ότι η εν λόγω μονή διατηρεί την προσωνομία «*μονή του Κλήμεντος ή του Κλήμη*» τουλάχιστον μέχρι το 1015³¹. Αργότερα προσαρτήθηκαν σε αυτή και άλλες μικρότερες μονές όπως αυτή του Λεοντίου, του Ιωάννου του Κολοβού, του Αγίου Σάββα, του Κασπάκου και άλλες. Λόγω της αθρόας προσέλευσης Ιβήρων μοναχών, δηλαδή μοναχών από την Γεωργία, η μονή που ιδρύθηκε από τον Ιωάννη ονομάστηκε μονή των Ιβήρων. Η μονή στη συνέχεια ήκμασε (και οικονομικά) σε πολύ μεγάλο βαθμό, ώστε έφτασε σε σημείο να συντηρεί επίσημη Θεολογική Σχολή, καδιστώντας την αναπόφευκτα το κατεξοχήν πνευματικό λίκνο της Ιβηρίας. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι από τα χρόνια ίδρυσης της μονής, λειτούργησε βιβλιοθήκη και καλλιγραφικό εργαστήριο, το οποίο εγκαθιδρύθηκε από τον άγιο Ιωάννη τον Ίβηρα και συνέχισε τη λειτουργία του για τους επόμενους δύο αιώνες, ενώ δεν είναι γνωστή η λειτουργία αντίστοιχου εργαστηρίου κατά τη βυζαντινή εποχή³².

Οι συνθήκες όμως δεν ήταν πάντοτε ευνοϊκές για την μονή. Καταστροφές, λεηλασίες και οικονομική δυσπραγία άφησαν ανεξίτηλα τα σημάδια τους στο πέρασμα των αιώνων. Η επιδρομή των πειρατών από την Εσπερία (σημερινή Ιταλία), το 1259³³, προξένησε τεράστιες καταστροφές στην μονή, οι μοναχοί της οποίας αναγκάστηκαν να την

³¹ Παπαχρυσάνδου Δ., *ό.π.*, σσ. 181-182.

³² Μοναχός Θεολόγος Ιβηρίτης, «Ιστορικό περίγραμμα της συλλογής των Ελληνικών Χειρογράφων της Ιεράς Μονής Ιβήρων», σε: Π. Σωτηρούδης, *Ιερά Μονή Ιβήρων, Κατάλογος Ελληνικών Χειρογράφων*, Τόμος Α' (1-100), Άγιον Όρος, 1998 (Παράρτημα Α'), σ. 239.

³³ Γεδεών Μ., *Χρονογραφία της εν Άδω Μονής των Ιβήρων*, Ανατύπωσις Εκκλησιαστικής Αλήθειας, Εν Κωνσταντινουπόλει, Εκ του Πατριαρχ. Τυπογραφείου 1906, σ. 12.

εγκαταλείφουν προσωρινώς, ενώ ισοπεδωτικό ήταν το πέρασμα των Καταλανών από την περιοχή (1307-1309) οι οποίοι επικουρούμενοι από Τούρκους και Αμογοβάρους «ήρπασαν, ἔκαυσαν, ἐφόνευσαν, ἤνδραπόδισαν»³⁴.

Όπως μας πληροφορεί ο π. Θεολόγος Ιθηρίτης, το 14^ο αιώνα στην μονή διαβιούσαν πολυάριθμοι Έλληνες μοναχοί, υψηλού πνευματικού και μορφωτικού επιπέδου, επομένως τα εκατοντάδες χειρόγραφα της εποχής μάλλον ήταν σε χρήση το διάστημα αυτό και δεν αποτέλεσαν νεότερες προσθήκες στη βιβλιοθήκη της μονής. Από τις αρχές του 16^{ου} αιώνα έως τα τέλη του 19^{ου} παρατηρήθηκε στη μονή αξιόλογη παραγωγή χειρογράφων, τα οποία σήμερα υπερβαίνουν σε αριθμό τα 2100³⁵. Κατά το τελευταίο τέταρτο του 16^{ου} αιώνα στη μονή ασκούνταν πολλοί λόγιοι λόγω των ευνοϊκών συνθηκών που επικρατούσαν, ενώ αξίζει να αναφερθεί ότι το έτος 1648 παραχωρήθηκε στην μονή των Ιθέρων η πιο ονομαστή, ίσως, εκείνη την εποχή, μονή του Αγίου Νικολάου στη (σημερινή) Μόσχα, συμβάλλοντας αναμφισβήτητα στη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης της μονής. Αποτέλεσμα ίσως αυτού να ήταν και η επανέναρξη της αντιγραφικής δραστηριότητας στη μονή 17 χρόνια μετά (1665) και η οποία διήρκεσε περίπου εξήντα χρόνια³⁶. Το 1721 τα «πολλά ακριβά και ωφέλιμα βιβλία, παλαιά τε και νέα» μεταφέρθηκαν πάνω από το νάρθηκα του Καθολικού ενώ καταρτίστηκε και κατάλογος ο οποίος όμως σήμερα λανθάνει. Το 1800 η βιβλιοθήκη της μονής μεταφέρθηκε από το ανατολικό στο δυτικό τμήμα αυτής, ενώ κατά την περίοδο αυτή δεν υπήρξε αξιόλογη δραστηριότητα στο κομμάτι της αντιγραφής κωδίκων. Κατά την περίοδο της επαναστάσεως του 1821 έζησε στη μονή ο άγιος Γρηγόριος ο Ε΄ (1799-1806 και 1809-1819), ενώ το 1834 ο Κύριλλος, εκ Σαμακοβίου³⁷, αφιέρωσε στο Καθολικό της μονής τρεις μουσικούς κώδικες.

Λόγω της τεράστιας προσφοράς της (υπό μορφή χρηματικών ποσών) στον Απελευθερωτικό Αγώνα των Ελλήνων (1821), η μονή υπέπεσε σε οικονομική δυσπραγία ενώ λόγω των δωρεών της σε αργυρά αντικείμενα

³⁴ Χρήστου Π., *ό.π.*, σ. 45.

³⁵ Μοναχός Θεολόγος Ιθηρίτης, *ό.π.*, σ. 237.

³⁶ Στο *ίδιο*, σ. 244.

³⁷ Στο *ίδιο*, σ. 249 (και επιβεβαίωση τρίτου κώδικα κατόπιν επικοινωνίας με τον π. Θεολόγο).

για τον ως άνω Αγώνα, έλαβε αποζημίωση 60.000 δραχμών από την Κυβέρνηση του Ιωάννη Καποδίστρια³⁸. Επιπλέον, ζοφώδης ημέρα-σταδμός θεωρείται και η 12^η Δεκεμβρίου 1865³⁹, κατά την διάρκεια της οποίας μεγάλη πυρκαγιά προξένησε τεράστιες καταστροφές στη μονή, ενώ παρόμοια αποτελέσματα είχε και ο σεισμός της 27^{ης} Οκτωβρίου 1905⁴⁰, έπειτα από τον οποίο ξεκίνησε ένας τεράστιος αγώνας προκειμένου να συγκεντρωθούν οι πόροι που θα επέτρεπαν την αποκατάσταση των ζημιών. Τέλος, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως στη διβλιοθήκη της μονής σήμερα υπάρχει η μεγαλύτερη συλλογή μουσικών χειρογράφων (πάνω από 400 στον αριθμό)⁴¹.

Η Λέσβος

Η νήσος της Σαπφούς, όπως αλλιώς είναι γνωστή η Λέσβος, είναι το τρίτο μεγαλύτερο σε έκταση νησί της Ελλάδας και ένα από τα μεγαλύτερα νησιά της Μεσογείου. Έχει έκταση 1.636 τετραγωνικά χιλιόμετρα και βρίσκεται σε μικρή απόσταση 10-12 μιλίων από τις ακτές της Μ. Ασίας. Συνορεύει νοτιοδυτικά με τις νήσους Χίο και Ψαρά και ανατολικά με τα παράλια της Τουρκίας, δηλαδή με το Ακρωτήριο Λεκτό (Μπαμπά), το οποίο αποτελεί και το δυτικότερο σημείο της Ασίας. Ο Έλληνας ιστορικός Στράβων αναφέρει ότι «ἀπὸ Λεκτοῦ δὲ μέχρι Καϊκού ποταμοῦ καὶ τῶν Κανὼν τῶν λεγομένων ἐσὶ τὰ περὶ Ἄσσον καὶ Ἀδραμύτιον καὶ Ἀταρνέα καὶ Πιτάνην, οἷς πᾶσιν ἀντιπαρῆκει ἡ τῶν Λεσβίων νῆσος»⁴². Λέγεται μάλιστα ότι η Λέσβος ήταν ενωμένη με την Μικρά Ασία και αποκόπηκε από αυτή πριν εκατομμύρια χρόνια. Είναι κυρίως ορεινή νήσος με υψηλότερο όρος το Λεπέτυμνο, του οποίου το υψόμετρο αγγίζει τα 969 μέτρα. Το Λεπέτυμνο θεωρούνταν το πιο σημαντικό βουνό της Λέσβου, καθώς κατά τον αρχαίο ιστορικό Μυρσίλο σε αυτό υπήρχε καθιερωμένος ναός του θεού Απόλλωνα όπως επίσης και βωμός του Λέσβιου ήρωα Λεπετύμνου, από

³⁸ Μωυσής μοναχός Αγιορείτης, *Άγιον Όρος και κόσμος*, Εκδόσεις ΑΡΜΟΣ, Αθήνα, 2003, σσ. 165-166.

³⁹ Γεδεών Μ., *ό.π.*, σ. 29.

⁴⁰ Στο ίδιο, σ. 7.

⁴¹ Στάθης Γρ., «Αγιορείτες μελουργοί...», *ό.π.*, σ. 5.

⁴² Στράβων, *Strabonis Rerum geographicarum libri XVII.: Ad optimorum librorum fidem*, TOM. III, Sumptibus Ottonis Holtze, Lipsiae, 1871, σ. 80.

τον οποίο έλαβε και την ονομασία. Το μεγαλύτερο και νοτιότερο ακρωτήριο της νήσου είναι αυτό της Αग्रιλιάς, ενώ διαδέτει πολλά λιμάνια, με πιο σημαντικό αυτό της Μυτιλήνης.

Κατά τους αρχαίους ιστορικούς Στράβωνα και Διόδωρο Σικελιώτη⁴³, οι πρώτοι κάτοικοι της Λέσβου ήταν Πελασγοί, υπό τον Ξάνθο, γιό του Τριώπου προερχόμενοι από το Άργος, το δε όνομα της νήσου ήταν «Πελασγία». Αργότερα μετονομάστηκε σε «Λέσβο» από τον Λέσβο, γιο του Λαπίδου ενώ ο Μακαρεύς, ο οποίος κατά τον Διόδωρο Σικελιώτη είχε πέντε θυγατέρες, τις Μυτιλήνη, Μήθυμνα, Ίσσα, Άντισσα και Αρίσθην, έχτισε προς τιμήν τους τις ομώνυμες πόλεις. Στην πόλη της Μυτιλήνης και συγκεκριμένα στη φιλοσοφική σχολή που λειτουργούσε εκείνη την εποχή, δίδαξε τόσο ο Αριστοτέλης όσο και ο Επίκουρος, ενώ την ίδια περίοδο ξακουστή ήταν και η μουσική Σχολή της Μυτιλήνης, στην οποία προσέτρεχαν μαθητές από την υπόλοιπη Ελλάδα αλλά και τη Ρώμη⁴⁴.

Η Λέσθος κατά την περίοδο του Βυζαντίου απολάμβανε της προστασίας και εύνοιας του εκάστοτε αυτοκράτορα και γι' αυτό το λόγο ήκμαζε επί μακρόν. Πολλά δεινά προκάλεσαν οι επιδρομές των Σαρακηνών, των Βενετών και ιδιαιτέρως των Καταλανών περί τα τέλη του 13^{ου} αιώνα, τους οποίους η λαϊκή παράδοση έχει συνδέσει με γεγονότα «ακατανόμαστης σκληρότητας και θηριωδίας». Το 1355 ο αυτοκράτορας Ιωάννης Ε΄ ο Παλαιολόγος παραχώρησε τη Λέσβο στον οίκο των Γατελούζων, με πρώτο ηγεμόνα τον Φραγκίσκο, ο οποίος και νυμφεύθηκε την αδελφή του αυτοκράτορα, Μαρία. Ο οίκος των Γατελούζων διοίκησε αρκετά έξυπνα το νησί, καθώς η Λέσθος τους ενδιέφερε κατά κύριο λόγο ως κέντρο των οικονομικών τους δραστηριοτήτων (υπάρχουν ενδείξεις για αύξηση της καλλιέργειας της ελιάς την περίοδο αυτή). Έτσι, υπό την ηγεμονία τους, οι κάτοικοι της Λέσβου δεν παρατήρησαν δραματικές αλλαγές σε σχέση με το προηγούμενο οικονομικό, δρασκευτικό και πολιτιστικό status quo. Σε πολιτικό επίπεδο, οι Γατελούζοι κινήθηκαν εξίσου έξυπνα, διατηρώντας ισορροπημένα καλές σχέσεις τόσο με την Δύση όσο και με το Βυζάντιο. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα οι κάτοικοι της νήσου να μην αισθάνονται αποκομμένοι από το Βυζάντιο, αλλά ταυτόχρονα να βρίσκονται σε

⁴³ Οικονόμος Τάξης Στ., *Συνοπτική ιστορία και τοπογραφία της Λέσβου*, Εν Καΐρω: Εκ του Τυπογραφείου Ι. Πολίτου, 1909, σ. 17.

⁴⁴ Στο ίδιο, σ. 20.

πολύ καλύτερη (οικονομική) κατάσταση από πολλές περιοχές του κράτους. Η ιδανική αυτή, θα έλεγε κανείς, κατάσταση διήρκεσε 107 χρόνια, μέχρι το 1462, έτος κατά το οποίο έλαβε χώρα η κατάκτηση της νήσου από τον Μωάμεθ Β΄ τον Πορθητή. Από την χρονιά αυτή η νήσος εντάχθηκε επίσημα στην Οθωμανική επικράτεια.

Αμέσως μετά την κατάκτηση του νησιού από τους Οθωμανούς, περίπου το ένα τρίτο (1/3) των κατοίκων του νησιού εξαναγκάστηκε βίαια να μετοικήσει στην Κωνσταντινούπολη. Στη δύσκολη αυτή περίοδο η Λέσβος φαίνεται να έχασε σχεδόν τον μισό πληθυσμό της και χρειάστηκε να περάσει περίπου μισός αιώνας για να εμφανιστεί και πάλι ικανός αριθμός κατοίκων στο νησί. Ο Τουρκικός πληθυσμός στο νησί δεν πρέπει να υπερέβη ποτέ το 15-20% του συνόλου των κατοίκων, ενώ από επίσημες τουρκικές απογραφές είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε ότι το πληθυσμιακό εύρος από την εποχή της κατάληψης ως την χρονιά της απελευθέρωσης (1462-1912) κυμάνθηκε από 20.000 έως 126.000 κατοίκους. Οι πρώτοι δύο αιώνες μετά την κατάκτηση ήταν μια δύσκολη περίοδος για τη Λέσβο (όπως και για τις υπόλοιπες ελληνικές περιοχές), λόγω της καταπιεστικής πολιτικής των Οθωμανών. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι κατά τα έτη 1482-1484 μαρτυρούνται κανονικά μητροπολίτες για τις δύο μητροπόλεις – Μυτιλήνης και Μηθύμνης, ενώ δεν υπάρχει κανένα απολύτως στοιχείο μέχρι την τρίτη δεκαετία του 16^{ου} αιώνα. Η οικονομία του νησιού στηριζόταν κατά βάση στους αγρότες καλλιεργητές, με τα αμπέλια και το κρασί να αποτελούν τα κύρια προϊόντα του νησιού, ενώ υπάρχουν και κάποιες αναφορές για σιτηρά και γαλακτοκομικά προϊόντα. Η περίοδος αυτή προσαρμογής στη νέα τάξη πραγμάτων οδήγησε τελικά στην ίδρυση των μονών του Λειμώνος από τον Ιγνάτιο Αγαλλιανό (μετέπειτα Άγιο) αλλά και στην επανίδρυση μονών όπως οι μονές Κρεωκόπου και Περιβολής. Κατά το έτος 1576, μαρτυρία του πατριαρχικού απεσταλμένου Θεοδοσίου Ζυγομαλά μάς δίνει την πληροφορία πως στο νησί υπήρχαν 120 ιερείς και 6.000 χριστιανικά σπίτια. Τα φορολογικά κατάστιχα της εποχής επιβεβαιώνουν ότι ο πληθυσμός είχε προσαρμοστεί πλήρως στη νέα κατάσταση, παρήγαγε και κατέβαλλε κανονικά τους φόρους που του αναλογούσαν. Σύμφωνα με τα αυτά κατάστιχα, η Μυτιλήνη κατά τον 16^ο αιώνα παρήγαγε αλάτι, λάδι, γαλακτοκομικά προϊόντα, κερύ, κρασί, λαχανικά, σιτηρά, σύκα και βελανίδια, ενώ η περιορισμένη βιοτεχνία εξυπηρετούσε κυρίως τις ανάγκες της αγροτικής παραγωγής. Η παραγωγή των

προϊόντων αυτών δεν μεταβλήθηκε τους επόμενους δύο αιώνες, με εξαίρεση την αύξηση της καλλιέργειας της ελιάς. Ακόμη, το φορολογικό καθεστώς της εποχής ήταν το ίδιο που επικρατούσε και στις άλλες περιοχές. Επρόκειτο για το *ιλιζάμι*, σύμφωνα με το οποίο οι φόροι έμπαιναν σε πλειστηριασμό και ο πλειοδότης (*ναζίρης*), αφού κατέβαλε το ποσό, εισέπραττε μεταγενέστερα για λογαριασμό του τους φόρους εντός χρονικού διαστήματος δύο ετών⁴⁵. Είναι εμφανές πως σε αυτό το καθεστώς, ο ναζίρης είχε τη δυνατότητα να επηρεάζει σε τεράστιο βαθμό τις εμπορικές δραστηριότητες του νησιού.

Τον 17^ο αιώνα οι οικίες στην Μυτιλήνη είχαν σαν κύριο τύπο αυτόν που στηριζόταν στην επίπεδη χωμάτινη στέγη, δηλαδή το *δώμα*. Σταδιακά αυτό έδωσε τη θέση του στις οικίες με ξύλινη στέγη. Στις αρχές του αιώνα (περί το 1622), ο μητροπολίτης Γαβριήλ περιέγραψε την επαρχία της Μηθύμνης, δίνοντας την εικόνα μας τυπικής οθωμανικής επαρχίας με μεικτά χωριά όπου κυριαρχούσε το ελληνικό στοιχείο, ενώ δεν έκανε την παραμικρή αναφορά για δομές εκπαίδευσης ή συναφείς ασχολίες με τα γράμματα. Την ίδια περίοδο, τα πράγματα φαίνεται να εξομαλύνθηκαν όσον αφορά την εκκλησιαστική διαδοχή των μητροπόλεων, ενώ έκαναν την εμφάνισή τους και αναφορές για διενέξεις μεταξύ αυτών για ζητήματα κατοχής χωριών. Κατά τα έτη αυτά ιδρύθηκε, ακόμη, η Παναγία της Αγιασού, ο Ταξιάρχης του Μανταμάδου ενώ προς το τέλος του αιώνα (1692) ιδρύθηκε και το πρώτο νοσοκομείο. Επιπροσθέτως, η παιδεία την εποχή αυτή βρισκόταν σε χαμηλό επίπεδο, όπως στις περισσότερες υπό κατοχή περιοχές. Οι περιορισμένες εστίες εκπαίδευσης και γραμμάτων περιορίζονταν στον εκκλησιαστικό χώρο. Μονές όπως για παράδειγμα η μονή Λειμώνος (στην οποία μάλιστα υπήρξαν προσπάθειες για λειτουργία σχολής) έδρασαν στον χώρο των γραμμάτων, εκπαιδεύοντας σχεδόν αποκλειστικά τους λόγιους της εποχής.

Τον 18^ο αιώνα εμφανίστηκε ένας νέος τύπος εξοχικής-αγροτικής κατοικίας, τα λεγόμενα πυργόσπιτα και τα πυργέλια, τα οποία κτίσθηκαν κατά μίμηση οικοδομημάτων της Ανατολής. Η σταδιακή αυτή εξέλιξη των κατοικιών στη Λέσβο ήταν απόρροια της ευρωστίας και της οικονομικής

⁴⁵ Αναγνώστου Στ., *Η λεσβιάς ωδή ή ιστορικών εγκώμιον της νήσου Λέσβου*, φωτοτυπημένη επανέκδοση της πρώτης έκδοσης του 1850, Εκδόσεις "Πηγής", Αθήνα, 1972, σ. 85.

ανάπτυξης του νησιού, λόγω των επιτυχημένων δραστηριοτήτων των Λέσβιων εμπόρων αλλά και των τοπικών γαιοκτημόνων. Την ίδια εποχή, η ύπαιθρος κατακλύστηκε από κατασκευές αγροτικού χαρακτήρα (ντάμια)⁴⁶ αλλά και χώρους πρώιμης βιοτεχνικής δραστηριότητας, όπως ήταν τα *πσουκαλαριά* του Μανταμάδου ενώ φαίνεται ότι οι κάτοικοι της νήσου έστρεψαν την οικονομική τους δραστηριότητα προς τα ανατολικά, λόγω της εγγύτητας προς τα μικρασιατικά παράλια. Η ανατολική μεριά του νησιού και τα έναντι αυτού παράλια θεωρούνταν ενιαίος χώρος λόγω της αυξημένης εμπορικής δραστηριότητας αλλά και των (προσωπικών και οικονομικών) σχέσεων που ανέπτυξαν οι κάτοικοι μεταξύ τους. Η πόλη της Μυτιλήνης, οι Κυδωνίες (Αϊβαλί), τα Μοσχονήσια, το Πλωμάρι και η Σμύρνη βρίσκονταν σε αδιάκοπη επικοινωνία ενώ η εξουσία του ηγεμόνος της νήσου, Μουσταφά Κουλαξίδη, εκτείνονταν παράλληλα και στις απέναντι παράλιες περιοχές⁴⁷. Ο Καισάριος Δαπόντες, θέλοντας να περιγράψει την πανήγυρη της Παναγίας στην Αγιάσο, αναφέρει χαρακτηριστικά: «*Η Σμύρνη και Ανατολή και Έφεσος και Χίος χύνονται εις την εορτήν ετούτην ετησίως*»⁴⁸. Όλα τα ανωτέρω είχαν σαν αποτέλεσμα την ραγδαία οικονομική ανάπτυξη του νησιού. Προς αυτή την κατεύθυνση συνέβαλε επίσης τόσο η απόφαση της Υψηλής Πύλης για απελευθέρωση του εμπορίου λαδιού προς τον ευρωπαϊκό χώρο το 1718 (έναντι καταβολής φόρου) όσο και η συνθήκη του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή (1774). Όλα αυτά λειτούργησαν ευεργετικά, με συνέπεια η καλλιέργεια της ελιάς να αποκτήσει κυρίαρχο ρόλο στο οικονομικό γίγνεσθαι του νησιού. Είναι χαρακτηριστικό πως το 1768, το προερχόμενο από τη Λέσβο λάδι έφτασε να αποτελεί το 44% του συνολικού όγκου των γαλλικών εισαγωγών από όλη την Ανατολή. Τέλος, το φορολογικό σύστημα έδωσε τη θέση του στον *μαλακιανέ*, με το οποίο οι φόροι πλειστηριάζονταν μετά την αποβίωση του ενοικιαστή των προσόδων, ο οποίος είχε πλέον το προνόμιο αυτό ισobίως. Το σύστημα αυτό καθιερώθηκε επίσημα το 1779 στην Μυτιλήνη, ωστόσο εφαρμόστηκε στην πράξη σε μεταγενέστερο χρόνο. Ο 18^{ος} αιώνας αποτέλεσε επίσης και την περίοδο κατά την οποία οργανώθηκαν συστηματικώς εκπαιδευτικά ιδρύματα. Το 1742 ιδρύθηκε το πρώτο σχολείο στη Μυτιλήνη, για το οποίο γνωρίζουμε ότι λειτούργησε χωρίς διακοπή μέχρι

⁴⁶ Αυγερινού Π. – Σκαμπαβίας Κ. – Μιχαηλάρης Π., *Λέσβος: Από τη Σαπφώ στον Ελύτη*, Δήμος Μυτιλήνης, 1995, σ. 25.

⁴⁷ Αναγνώστου Στ., *ό.π.*, σ. 51.

⁴⁸ Αυγερινού Π. – Σκαμπαβίας Κ. – Μιχαηλάρης Π., *ό.π.*, σ. 24.

το 1840, έτος κατά το οποίο ιδρύθηκε το Γυμνάσιο Μυτιλήνης. Άλλα σχολεία που ξεκίνησαν τη λειτουργία τους την ίδια περίοδο είναι αυτό στην Αγιάσο (1773) με δάσκαλο τον Ακίνδυνο Ιβηρίτη και στο Πλωμάρι (1795) με δάσκαλο τον Φιλόθεο Ραϊσόπουλο⁴⁹, ενώ άλλος ένας επιφανής λόγιος με καταγωγή από την Μυτιλήνη ήταν και ο μητροπολίτης Ουγγροβλαχίας Ιγνάτιος (1765-1828), ο οποίος φέρεται να ήταν «φιλόμουςος μέχρις ενδουσιασμού»⁵⁰. Τέλος, επισημαίνεται πως στη Λέσβο λειτούργησε καλά οργανωμένο βιβλιογραφικό εργαστήριο με έδρα τη Μονή Λειμώνος⁵¹, το οποίο συνέβαλε στην περαιτέρω διάδοση και αναπαραγωγή (και) μουσικών χειρογράφων, συνεχίζοντας έτσι την λαμπρή παράδοση της αντίστοιχης δραστηριότητας του κτήτορα της μονής, Αγίου Ιγνατίου (α΄ μισό 16^{ου} αι.)⁵².

Καταλυτική για την απρόσκοπτη και αποδοτική λειτουργία της οικονομικής δραστηριότητας στο νησί ήταν και η κατασκευή και λειτουργία σαπουνάδικων και ελαιοτριβείων, τα οποία εκσυγχρονίστηκαν σύμφωνα με τις νέες τεχνολογικές ανακαλύψεις πλημμυρίζοντας τη λεσβιακή ύπαιθρο, κυρίως μετά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Στο φορολογικό κομμάτι, η μεταρρυθμιστική περίοδος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, γνωστή ως Τανζιμάτ, επηρέασε καταλυτικά και με θετικό τρόπο το εμπόριο του νησιού, καθώς καταργήθηκαν οι μονοπωλιακές πρακτικές (άρα και ο δεσμός του ναζίρη), γεγονός που οδήγησε στην ελεύθερη διακίνηση των εμπορευμάτων προς κάθε κατεύθυνση. Την ίδια εποχή ιδρύθηκαν η Τράπεζα Μυτιλήνης, το Δημοτικό Χημείο, σχολείο, νεκροταφείο όπως επίσης κατασκευάστηκαν και πολυτελή σπίτια κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Μάλιστα, η οικονομική ανάπτυξη του 19^{ου} αιώνα φαίνεται να ήταν τόσο μεγάλη που οδήγησε στην παρέμβαση της εκκλησίας, προκειμένου να αποφεύγονται φαινόμενα ακραίας επίδειξης πλούτου. Το β΄ μισό του αιώνα στιγματίζεται από την εκδήλωση φυσικών καταστροφών στην Μυτιλήνη (σεισμός & μεγάλη καταστροφή ελαιόδενδρων εξαιτίας του απότομου ψύχους), γεγονός που προβλημάτισε τους κατοίκους όσον αφορά την εξάρτηση της οικονομικής δραστηριότητας από μονοκαλλιέργειες, όπως αυτή της ελιάς. Παρά τις καταστροφές όμως, η Λέσβος συνέχισε να ακμάζει,

⁴⁹ Στο ίδιο, σ. 30.

⁵⁰ Αναγνώστου Στ., ό.π., σ. 60.

⁵¹ Χατζηγιακουμής Μαν., ό.π., σ. 66.

⁵² Χατζηγιακουμής Μαν., *Μουσικά Χειρόγραφα Τουρκοκρατίας (1453-1821)*, τόμος Α΄, Αθήνα 1975, σ. 10.

γεγονός που είχε σαν αποτέλεσμα την απελευθέρωσή της (1912), ενόσω διένυε περίοδο οικονομικής άνθησης. Ακόμη, σε επίπεδο γραμμάτων, το ενιαίο του χώρου με τα παράλια της Μικράς Ασίας συνέδραμε ώστε να αναπτυχθεί έτι περαιτέρω η εκπαίδευση στο νησί, καθώς στις Κυδωνίες λειτουργούσε η ομώνυμη Ακαδημία, απόφοιτοι της οποίας στελέχωσαν πολλά σχολεία της Λέσβου. Συνακόλουθα, το 1830 ιδρύθηκε σχολή στην Αγία Παρασκευή, το 1839 στην Πέτρα και το 1840 το Γυμνάσιο Μυτιλήνης, ενώ η πνευματική ανάπτυξη στο νησί τεκμαίρεται και από την έκδοση ολοένα και περισσότερων εφημερίδων αλλά και περιοδικών λογοτεχνικού περιεχομένου προς τα τέλη του αιώνα.

Φαίνεται λοιπόν ότι η χρονική περίοδος κατά την οποία γεννήθηκε ο Κύριλλος Ιβηρίτης ο Μυτιληναίος συνέπεσε με περίοδο κατά την οποία το νησί της Λέσβου ήκμαζε, τόσο από οικονομικής όσο και από πνευματικής άποψης. Πολύ σημαντικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι στο νησί λειτουργούσε ένα από τα πιο σπουδαία βιβλιογραφικά εργαστήρια της εποχής, με αποδεδειγμένη αντιγραφική δραστηριότητα όσον αφορά τα εκκλησιαστικά μουσικά χειρόγραφα και έτσι δε θα ήταν ακραία η εξής υπόθεση : δηλαδή ότι η Μονή Λειμώνος ίσως ήταν ένας από τους πρώτους χώρους στους οποίους ο Κύριλλος έλαβε μουσικά ερεθίσματα και - γιατί όχι- παιδεία.

Καταγωγή – Γέννηση – Θάνατος

Ο καθηγητής Γρ. Στάθης κατά τη διάρκεια των εργασιών του Διεθνούς Συμποσίου υπό τον τίτλο «*Τὸ Ἅγιον Ὅρος χθές-σήμερα-αὔριο*» κοινοποίησε μία πλειάδα Αγιορειτών Μελουργών, ανάμεσα στους οποίους και τον *Κύριλλο Μυτιληναίο και Γέροντα των Ιβήρων [β' ήμισυ ΙΗ' αι.]*⁵³. Πολύ λίγα είναι γνωστά για τον βίο του εν λόγω μελουργού. Ο Κύριλλος Ιβηρίτης, ο μουσικώτατος εν μοναχοίς κύριος Κύριλλος Ιβηρίτης και Μυτιληναίος, κυρ Κύριλλος Ιβηρίτης, Κύριλλος μοναχός Ιβηρίτης, γέρων των Ιβήρων κύριος Κύριλλος Μυτιληναίος, μουσικολογιώτατος κυρ Κύριλλος Μυτιληναίος και Γέρων των Ιβήρων, όπως συνήθως περιγράφεται, είναι ένα ιστορικό πρόσωπο που έλκει την καταγωγή του από την Μυτιλήνη (όπως υποδηλώνει το ως άνω προσωνύμιο) και για το οποίο, δυστυχώς,

⁵³ Στάθης Γρ., «Αγιορειτική μελουργία», ό.π., σ. 304.

δεν έχουν εντοπιστεί μέχρι στιγμής μαρτυρίες για τις ακριβείς ημερομηνίες γέννησης, μοναχικής κουράς ή θανάτου. Έτσι, θα καταβληθεί προσπάθεια να φωτιστεί έμμεσα ο βίος και το έργο του εν λόγω μελουργού, είτε μέσα από μαρτυρίες τρίτων προσώπων ή συνδυάζοντας γεγονότα τα οποία συνέβησαν κατά την περίοδο που έδρασε.

Τα προσωπύμια με τα οποία απαντάται ο Κύριλλος Ιθρηίτης ο Μυτιληναίος φαίνονται στον κάτωθι πίνακα :

ΠΡΟΣΩΝΥΜΙΟ	ΠΗΓΗ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ	ΚΑΤΑΛΟΓΟΓΡΑΦΟΣ
μουσικωτάτου εν μοναχοίς κυρίου Κυρίλλου Ιθρηίτου και Μυτιληναίου	Καρακάλου 221, φ. Α' r	τέλη ΙΗ' αι.	Στάδης, Χειρόγραφα Γ', σσ. 425-426
	Ξηροποτάμου 387, φ. 1r	ΙΗ' αι. (μέσα - 6' ήμισυ)	Στάδης, Χειρόγραφα Α', σ. 300
	Δοχειαρίου 392, υποφάκελος 5	ΙΗ' ή ΙΘ' αι.	Στάδης, Χειρόγραφα Α', σ. 566
Κυρίλλου μοναχού Ιθρηίτου	Ξηροποτάμου 373, φ. 268v	ΙΗ' αι. (6' ήμισυ)	Στάδης, Χειρόγραφα Α', σ. 265
	Ιδίων 1136, φ. 95r	ΙΗ' αι. (τέλη)	Στάδης, Χειρόγραφα Δ', σ. 396
γέροντος των Ιδίων κυρίου Κυρίλλου του Μυτιληναίου	Δοχειαρίου 368, φ. 232v	ΙΘ' αι. (περί το 1810)	Στάδης, Χειρόγραφα Α', σ. 498
παρά του μουσικολογιωτάτου κυρ Κυρίλλου Μυτιληναίου και Γέροντος των Ιδίων	Ιδίων 1038, φ. 52v	ΙΗ' αι. (τέλη)	Στάδης, Χειρόγραφα Δ', σ. 115
κυρ Κυρίλλου Ιθρηίτου	Ιδίων 1093, φ. 129v	ΙΗ' αι. (8' τέταρτον)	Στάδης, Χειρόγραφα Δ', σ. 242
	Ιδίων 1093, φ. 354v	τέλος του ΙΗ' αιώνας ή και αρχές του ΙΘ'.	Στάδης, Χειρόγραφα Δ', σ. 249
Κυρίλλου Ιθρηίτου	Ξενοφώντος 123, φ. 259	περί το 1780	Στάδης, Χειρόγραφα Β', σ. 47
	Ιδίων 1093, φ. 168r	τέλος του ΙΗ' αιώνας ή και αρχές του ΙΘ'	Στάδης, Χειρόγραφα Δ', σ. 246
	Ιδίων 1093, φ. 358r	τέλος του ΙΗ' αιώνας ή και αρχές του ΙΘ'	Στάδης, Χειρόγραφα Δ', σ. 249

Οδηγούμαστε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι ο Κύριλλος Ιθρηίτης ο Μυτιληναίος έδρασε ασφαλώς στο 6' μισό του 18^{ου} και έως τις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνας. Ως πιθανή ημερομηνία γέννησης (και

μέχρι τον εντοπισμό νέων προς τούτο μαρτυριών) προτείνεται η δεκαετία 1740-1750, λαμβάνοντας υπόψη ότι το μέσο προσδόκιμο ζωής ενός Αγιορείτη μοναχού εκείνη την εποχή ήταν περίπου 60-70 έτη, ενώ η ακμή του προσδιορίζεται από το 1780 έως το 1810, καθώς όπως θα δούμε και παρακάτω, υπογράφει στον κώδικα Ιβήρων 965 το έτος 1807 ως «Κύριλλος μουσικός μιτ[υληναιος]». Τέλος, το γεγονός ότι αποκαλείται «Γέρων» μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ήταν μέλος της Γεροντικής Σύναξης ή αλλιώς Επιστάτης⁵⁴.

Άλλοι μοναχοί που μαρτυρούνται ως «Κύριλλος» ή «Κύριλλος Ιβηρίτης»

Σε κάθε ερευνητική εργασία, στην οποία επιχειρείται η διερεύνηση της βιοεργογραφίας ενός μελουργού, το αρχειακό υλικό της εποχής αποτελεί μία εξαιρετικά σημαντική πηγή άμεσων όσο και έμμεσων πληροφοριών. Εξίσου σημαντική πηγή τέτοιων πληροφοριών αποτελούν και τα σημειώματα των κωδίκων, στα οποία είναι πολύ πιθανό να εντοπιστούν μαρτυρίες για τον εκάστοτε μελουργό. Στην περίπτωση του Κυρίλλου Ιβηρίτη και Μυτιληναίου ανέκυψε από την αρχή της έρευνας ένα πρόβλημα, που αφορούσε την ύπαρξη και άλλων προσώπων με την ίδια προσωνυμία (Κύριλλος, Κύριλλος μουσικός ή Κύριλλος Ιβηρίτης), γεγονός που κατέστησε απαραίτητη την παράθεση, όσο γινόταν πιο λεπτομερώς, των προσώπων αυτών καθώς και των κωδίκων που συνέγραψαν ή απλά είχαν στην κατοχή τους.

Σε αυτή τη προσπάθεια συνέβαλε καθοριστικά ο μοναχός Θεολόγος Ιβηρίτης, Βιβλιοθηκάριος της Μονής Ιβήρων, ο οποίος έχοντας κάνει ήδη προεργασία και ταξινόμηση όλων των σημειωμάτων που βρίσκονται στους κώδικες της Μονής, έδωσε τη σωστή κατεύθυνση στην παρούσα έρευνα καθώς και πολύτιμες πληροφορίες όσον αφορά τα πρόσωπα που δραστηριοποιούνται την ίδια χρονική περίοδο στην Μονή και υπογράφουν ως «Κύριλλος» ή «Κύριλλος Ιβηρίτης». Αντί ευχαριστίας, παραθέτουμε την ιδιαίτερη μνεία που κάνει ο κ. Στάθης στο πρόσωπο και το έργο του π. Θεολόγου : «*Άπροσμέτρητος ἔτι εἶναι καὶ ἡ ἀγαθὴ δόσις τῆς παραχωρήσεως τῶν, συλλεγέντων καὶ ἀντιγραφέντων ὑπ' αὐτοῦ μὲ ἀκριβῆ μεταφορὰν τῆς (ἀν)ὀρθογραφίας,*

⁵⁴ Αλ. Λαυριώτης, *ό.π.*, σσ. 122 & 225.

παντοίων σημειωμάτων τῶν χειρογράφων, ἤτοι κολοφώνων, κτητορικῶν σημειωμάτων καὶ ἐνθυμήσεων, ὥς καὶ ἡ ταύτισις ἱκανοῦ ἀριθμοῦ γραφένων αὐτῶν καὶ ἡ ἀνάπτυξις βραχυγραφιῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἐμφανίζεται πληρεστάτη ἡ εἰκὼν τῆς ἱστορίας τῶν χειρογράφων. Τὸν εὐχαριστῶ ἐκ καρδίας καὶ παρακαλῶ διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους πάντοτε καλὴν ἐντευξιν»⁵⁵.

Στον παρακάτω πίνακα παραθέτουμε ὅλα τα κωδικογραφικά σημειώματα τα οποία αφορούν τα ως ἄνω πρόσωπα, προχωρώντας παράλληλα και στην ταύτιση αὐτῶν:

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΩΔΙΚΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΩΝ				
ΣΗΜΕΙΩΣΗ	ΠΗΓΗ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ	ΚΑΤΑΛΟΓΟΓΡΑΦΟΣ	ΚΤΗΤΩΡ
<i>αωια' ο παρών δεύτερος του Σπιχεραρίου / καθώς και ο πρώτος, ἐγένετο κτήμα εμού του / αρχιμανδρίτου Κυρίλλου, του εκ της νήσου Ψαρρά. / Νυν δε ἐδωρήθη παρ' εμού τῷ ἡμετέρῳ υπηρέτῃ / Ἰωάννῃ τῷ εκ της Λαρίσσης, ἵνα εἶναι αὐτοῦ / κτήμα ἀναπόσπαστον (1811)</i>	Ιδίων 995, φφ 1r-6r	ΙΗ' αἰ. (6' ἡμισυ)	Στάδης, Χειρόγραφα Γ', σ. 889	Κύριλλος αρχιμανδρίτης εκ Ψαρών
<i>οράς με φίλε, Κυρίλλου Ἰβηρίτου κτήμα υπάρχω</i>	Ιδίων 981, Γ' r	αρχές ΙΘ' αἰ.	Στάδης, Χειρόγραφα Γ', σσ. 795, 803	Κύριλλος (Ἰβηρίτης)
<i>οράς με φίλε; κυρίλλῳ υπάρχω</i>	Ιδίων 1041, φ. 1r	ΙΗ' αἰ. (τέλη) περί το 1790-1800	Στάδης, Χειρόγραφα Δ', σ. 128	Κύριλλος (Ἰβηρίτης)
<i>οράς με φίλε; κυρίλλῳ υπάρχω</i>	Ιδίων 1088, φ. 1r	ΙΗ' αἰ. (α' ἡμισυ)	Στάδης, Χειρόγραφα Δ', σ. 226	Κύριλλος (Ἰβηρίτης)

⁵⁵ Στάδης, Χειρόγραφα Δ', σ. με'.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΩΔΙΚΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΩΝ				
ΣΗΜΕΙΩΣΗ	ΠΗΓΗ	ΧΡΟΝΟ-ΛΟΓΗΣΗ	ΚΑΤΑ-ΛΟΓΟ-ΓΡΑΦΟΣ	ΚΤΗΤΩΡ
οράς με φίλε; κυρίλλω υπάρχω	Ιβήρων 1244, φ. 1r	ΙΗ΄ αι. (γ΄ τέταρτον)	Στάδης, Χει- ρόγραφα Δ΄, σ. 680	Κύριλλος (Ιβηρίτης)
κτημα / (ἀποκομμένο τὸ χαρτὶ) /Νυν δε κυρίλλω υπάρχω: 1 799. οκτομ- βρίου 3	Ιβήρων 1087, φ. 1r	περί το τέλος του ΙΗ΄ αι.	Στάδης, Χει- ρόγραφα Δ΄, σ. 225	Κύριλλος μονα- χός εκ Σαμακο- βίου (επίσης γραφέας του κώδικα 124)
οράς με φίλε, Κυρίλλω υπάρχω Ιβηρίτου	Ιβήρων 969, φφ. 1r, 2r, 3r	αρχές ΙΘ΄ αι.	Στάδης, Χει- ρόγραφα Γ΄, σσ. 715-716	Κύριλλος μονα- χός εκ Σαμακο- βίου
κυριλος λέγω ουάλης έ- καμε και εις την ρώμην καδέδραν ⁵⁶	Ιβήρων 1047	περί το 1780.	Στάδης, Χει- ρόγραφα Δ΄, σ. 135	Κύριλλος
υπάρχει καμού Κυρίλ- λου, ιερομονάχου Πε- λοπονισίου κ' το αγό- ρασα γρόσια ήκοσιπέ- νται ήγουν 25	Ιβήρων 966, ε- σωτερικό του β' ε- ξωφύλ- λου	ΙΗ΄ αι. (α΄ ήμισυ)	Στάδης, Χει- ρόγραφα Γ΄, σ. 694	Κύριλλος Πελοποννήσιος

⁵⁶ Ο Γρηγόριος Στάδης, στον κατάλόγό του και συγκεκριμένα στα περί του κώδικα Ιβήρων 1041, μας πληροφορεί περί ύπαρξης αντίστοιχης σημείωσης κάποιου Κυρίλλου και στον Ιβήρων 1047. Όμως, στον κατάλογο που συντάσσει ο καθηγητής και αφορά τον 1047, δεν υπάρχει κάποια τέτοια σημείωση που να μας πληροφορεί περί κατοχής του κώδικα αυτού από κάποιον Κύριλλο. Σε σχετική ερώτηση στον π. Θεολόγο, ο τελευταίος μας πληροφόρησε πως όντως υπάρχει κτητορικό σημείωμα στον κώδικα 1047, γραμμένο από το χέρι κάποιου άλλου Κυρίλλου, συγκεκριμένα η παραπάνω ενθύμηση.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΩΔΙΚΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΩΝ				
ΣΗΜΕΙΩΣΗ	ΠΗΓΗ	ΧΡΟΝΟ-ΛΟΓΗΣΗ	ΚΑΤΑ-ΛΟΓΟ-ΓΡΑΦΟΣ	ΚΤΗΤΩΡ
ετούτη η ψαλτικὴ ἦνε του πα(πα) θησαρίον /και ὡπιος την απω- ξενίσι να ἔχη τη κατάρα /της(;) παναγία και πά- ντον ναγιον (διαγραμ- μένα) / (μτγν. χέρι) τὴν ἀγόρασα ἐγώ, ἐξαυτοῦ τὸν καιρὸν ὅπου ἐπάγενε /εἰς τὸ ταξήδι τοῦ μωρέος· Κύριλλος μουσικός·	Ιθήρων 1086, φ. 202r	ΙΗ΄ αι. (γ΄ τέταρτο) 1770	Στάδης, Χει- ρόγραφα Δ΄, σ. 224	Κύριλλος μουσικός
καὶ τότε σὺν τοῖς ἄλλοις τοῦ Ἱεροῦ μοναστηρίου τῶν Ἱθήρων, ἐκ τῶν τοῦ Κυρίλλου μουσικοῦ μιτ[υληναίου] 1807	Ιθήρων 965, σ. 855 (κάτω ῶα)	1761	Στάδης, Χει- ρόγραφα Γ΄, σ. 693	Κύριλλος Ιθρηίτης Μυτιληναῖος

Σύμφωνα με τον π. Θεολόγο, την ίδια εποχή περίπου εγκαταβιώνουν στη Μονή ένας **Κύριλλος μοναχός εκ Σαμακοβίου** (γραφέας του κώδ. 124 – Μαθηματαρίου – και πιθανώς ο κτήτορας του μουσικού κώδ. 1087) κι ένας **Κύριλλος αρχιμανδρίτης εκ Ψαρών** (κτήτορας του μουσικού κώδ. 995, το έτος 1811). Λίγο προγενέστερος του Μυτιληναίου φαίνεται ένας **Κύριλλος Πελοποννήσιος** (κτήτορας του μουσικού κώδ. 966), ενώ λίγο μεταγενέστερος ένας **Κύριλλος** που υπογράφει μόνο με το όνομά του ή και με την ένδειξη «**Ιθρηίτης**» τα κτητορικά σημειώματα των μουσικών κωδδ. 969, 981, 1041, 1084, 1088 και 1284. Στη συνέχεια επιχειρείται μια σύνοψη της δράσης των εν λόγω προσώπων, αξιοποιώντας και παραθέτοντας επικουρικώς τα τεκμήρια που εντόπισε η παρούσα έρευνα.

• Κύριλλος Πελοποννήσιος

Ο συγκεκριμένος Ιβηρίτης ιερομόναχος καταγόταν από την Πελοπόννησο, ενώ φαίνεται να είναι λίγο προγενέστερος του Μυτιληναίου. Εμφανίζεται ως κτήτορας του μουσικού κώδικα 966, τον οποίο, όπως ο ίδιος μαρτυρεί, αγόρασε εικοσιπέντε (25) γρόσια. Δυστυχώς η παρούσα έρευνα δεν έφερε στο φως νέα στοιχεία όσον αφορά τον βίο ή τη δράση του.

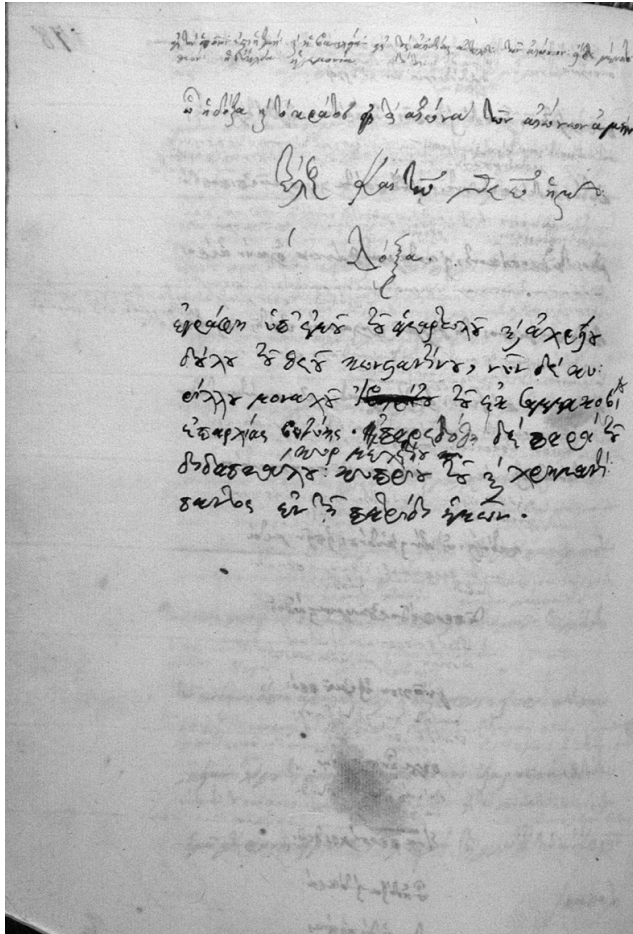
• Κύριλλος μοναχός εκ Σαμακοβίου

Ο εν λόγω μοναχός καταγόταν από το Σαμακόβι της επαρχίας Βιζύης και Μηδείας. Πριν τη μοναχική του κουρά έφερε το όνομα Κωνσταντίνος, ενώ ο κατά σάρκα πατέρας του ονομαζόταν Δημήτριος Παπασάβογλου⁵⁷. Ο π. Θεολόγος μας πληροφορεί πως ήταν νεότερος του Μυτιληναίου, εφόσον, όπως φαίνεται από τα πολλά σημειώματά του στον κώδικα Ιβήρων 124, την περίοδο 1786-1792 ήταν μαθητής και δεν είχε γίνει ακόμα μοναχός (το χφ 124 ήταν το μαθητικό του εγχειρίδιο). Από τα ως άνω σημειώματα μαρτυρείται τόσο η μαθητεία του κοντά στον Μητροπολίτη (πρώην) Λυχνιδών Γρηγόριο (την περίοδο που αμφότεροι εγκαταβιούσαν στη μονή)⁵⁸ όσο και η συναναστροφή του με κάποιον διδάσκαλο Μελέτιο εκ Κύπρου. Τέλος, όντας ιεροδιάκονος, φαίνεται να ήταν και γνώστης της (εκκλησιαστικής) μουσικής σημειογραφίας της εποχής καθώς, σύμφωνα πάλι με τον π. Θεολόγο, ήταν πιθανώς ο κτήτορας του μουσικού κώδικα 1087, ενώ είχε αφιερώσει στο Καθολικό της μονής

⁵⁷ Τζαννετάτος Θ. Στ. – Μανδηλαράς Β. Γ., *Κατάλογος Συλλογής Μικροταινιών Ελληνικών Χειρογράφων Ιδρυθείσης υπό Θ. Στ. Τζαννετάτου*, Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών, Αθήναι, 1972, σ. 98 : «*Τό παρόν διβλίον ύπάρχει έμου του ταπεινού και άμαρτωλού δούλου του Θεού Κυρίλλου [Ιβηρίτου μοναχού] ιεροδιακόνου του εκ Σαμμακοβίου, υιού Δημητρίου Παπασάβογλου επαρχίας δέ Βυζύης και Μηδείας*».

⁵⁸ Λάμπρου Σπ., *Κατάλογος των εν ταις βιβλιοθήκαις του Αγίου Όρους Ελληνικών Κωδίκων*, τόμος δεύτερος, εν Κανταβριγία της Αγγλίας 1900, σ. 22: «*εν φ. 47α: έγγραφη παρ' έμου του άμαρτωλού και άχρείου δούλου του Θεού Κυρίλλου μοναχού· έπαρεδόθη παρὰ του πανιερωτάτου αγίου Λυχνιδών κυρίου Γρηγορίου όστις συγγοινοδιάτης και διδάσκαλός μου χρηματίσας*».

τους, επίσης, μουσικούς κώδικες 969⁵⁹, 1018 και IIII. Δείγμα γραφής του ως άνω ιεροδιακόνου παρατίθεται στην πιο κάτω εικόνα:

Εικόνα 1 . Γραφή Κυρίλλου εκ Σαμακοβίου, Ιθήρων 124, φ. 78v .

• Κύριλλος Αρχιμανδρίτης εκ Ψαρών

Λίγα είναι γνωστά για τον βίο του εν λόγω μοναχού. Καταγόταν από τη νήσο Ψαρά και κατείχε το οφφίκιο του Αρχιμανδρίτη. Γνωρίζουμε με βεβαιότητα πως ήταν ο κτήτορας του μουσικού κώδικα

⁵⁹ Στάθης, Χειρόγραφα Δ', σ. 716 : «Ἡ βίβλος αὕτη ἀνατίθεται τῷ θεῷ καθολικῷ Ναῷ τῆς Ἱερᾶς ταύτης μονῆς τῶν Ἰθῆρων, ἵνα μένη ἀναπόσπαστος ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ χοροῦ, ὑπάρχουσα πρὸς χρῆσιν τῶν ψαλλόντων. ,αωλδ' Μαρτίου κέ'».

995 (το έτος 1811), τον οποίο δώρισε σε κάποιον «υπηρέτη» Ιωάννη εκ Λαρίσης. Οι πληροφορίες που εμπεριέχονται στο κτητορικό σημείωμα του Ιβήρων 995, μας κάνουν να συμπεράνουμε ασφαλώς πως είχε κάποια στιγμή στην κατοχή του και έτερο κώδικα, ο οποίος μάλλον λανθάνει, και συγκεκριμένα τον Α΄ τόμο του Στιχηραρίου του Γερμανού Νέων Πατρών (ο Ιβήρων 995 αποτελεί τον Β΄ τόμο). Τέλος, φαίνεται να ήταν ενεργός σε ότι αφορά τις οικονομικές υποθέσεις της μονής Διονυσίου, καθώς σε έγγραφο του έτους 1826 μαρτυρείται να έχει παραδώσει σε προγενέστερο χρόνο διακόσια πενήντα (250) ρούβλια στον ηγούμενο της μονής Διονυσίου Στέφανο Αρχιμανδρίτη και συγκεκριμένα την 11^η Αυγούστου 1820 (τεκμήριο : 05_02-01_02426)⁶⁰.

• Κύριλλος προηγούμενος μονής Ιβήρων, εκ Κεφαλληνίας

Ο Κύριλλος προηγούμενος Ιβήρων φαίνεται πως καταγόταν από την Κεφαλλονιά, ενώ από τα έγγραφα της εποχής εξάγεται το συμπέρασμα πως πρέπει να ήταν μεταγενέστερος του Μυτιληναίου. Δυστυχώς δεν εντοπίστηκαν περαιτέρω βιογραφικά στοιχεία αλλά ούτε και κωδικογραφικά σημειώματα του συγκεκριμένου μοναχού. Το έτος 1834 μαρτυρείται να έχει αφιερώσει στη μονή Αγίου Παύλου μία απλή φορητή εικόνα από ξύλο, στην οποία εικονίζονται οι άγιοι Αθανάσιος και Κύριλλος Αλεξανδρείας⁶¹. Περισσότερες πληροφορίες για τη δράση του εντοπίστηκαν σε έγγραφα που πραγματεύονται κυρίως δανεισμούς και εξοφλήσεις χρεωστικών ομολόγων με εμπλεκόμενους την Ιερά Κοινότητα καθώς και τις μονές Σίμωνος Πέτρας και Αγίου Παύλου. Στον κάτωθι συνοπτικό πίνακα επιγράφονται χρονολογικά οι εξαχθείσες από τα εν λόγω τεκμήρια πληροφορίες⁶² :

⁶⁰ <https://discovery.mountathos.org/iguana/www.main.cls?url=search&p=##recordId=1.10885&srchDb=1> [πρόσβαση στις 12-09-2023].

⁶¹ <https://discovery.mountathos.org/iguana/www.main.cls?url=search&p=020257cd-le88-4984-9be8-1329772852f6#recordId=1.146394&srchDb=1> [πρόσβαση στις 12-09-2023].

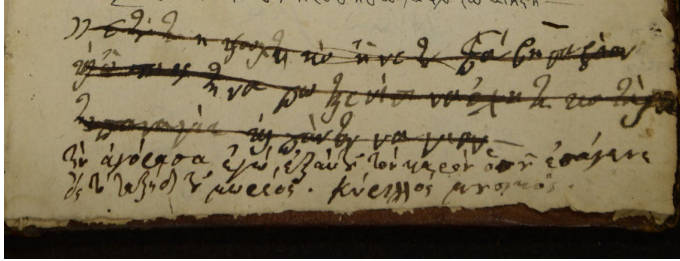
⁶² Αναζήτηση τεκμηρίων : <https://discovery.mountathos.org/iguana/www.main.cls?url=search> [πρόσβαση στις 12-09-2023].

ΕΓΓΡΑΦΑ ΣΤΑ ΟΠΟΙΑ ΑΝΑΦΕΡΕΤΑΙ Ο ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟΣ ΙΒΗΡΩΝ, ΕΚ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ			
Τεκμήριο	Εμπλεκόμενη Μονή	Χρονολογία σύνταξης	Σύνοψη
14_02-01_08431	Αγίου Παύλου	1847	Δανεισμός 7000 γροσίων άτοκα.
14_02-01_08424	Αγίου Παύλου	1847	Δανεισμός 3000 γροσίων με τόκο 8%.
14_02-01_08410	Αγίου Παύλου	1847	Δανεισμός 5000 γροσίων με τόκο 8%.
21_02-01_07547	Ιερά Κοινότητα	1855	Ενημέρωση περί αποστολής 40 τόμων της Φιλοθέου Αδολεσχίας του Ευγενίου Βουλγάρως που προσφέρει δωρεάν ο Πατριάρχης Ιεροσολύμων.
13_02-01_1865033	Σίμωνος Πέτρας	1865	Περί εξόφλησης χρεωστικού ομολόγου.
13_02-01_1865335	Σίμωνος Πέτρας	1865	Δανεισμός 256 φλωρίων με τόκο 6%.
13_02-01_1865034	Σίμωνος Πέτρας	1865	Περί λήξης χρεωστικού ομολόγου.

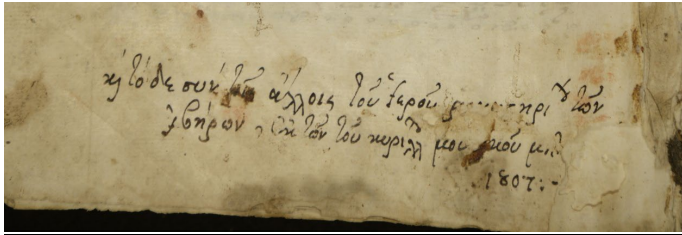
• Κύριλλος μουσικός

Στο φ. 202r του κώδικα Ιβήρων 1086 εντοπίστηκε κτητορικό σημείωμα προσώπου που αυτοπροσδιορίζεται ως «Κύριλλος μουσικός» και ο οποίος φαίνεται να είχε αγοράσει τον κώδικα από κάποιον ιερέα ονόματι Βησσαρίωνα, πιθανόν κατά τις τελευταίες επιγής ημέρες της ζωής του ως άνω ιερέα. Δυστυχώς δεν εντοπίστηκαν άλλα βιογραφικά στοιχεία όσον αφορά το εν λόγω πρόσωπο. Σε μια πρώτη εκτίμηση, ίσως να φαίνεται πως ταυτίζεται με τον Κύριλλο Ιδηρίτη και Μυτιληναίο. Πάντως, τα κάτωθι δύο (2) σημειώματα φαίνεται καθαρά να έχουν γραφεί από διαφορετικό

χέρι⁶³, γεγονός που καθιστά την ταύτιση του εν λόγω Κυρίλλου με τον Μυτιληναίο μάλλον απίθανη.

Εικόνα 2. Ιθήρων 1086, φ. 202r.

Εικόνα 3. Ιθήρων 965, σ. 855, γραφή Κυρίλλου Ιθηρίτη του Μυτιληναίου.

Ο κώδικας 1086 αποτελεί Ανθολογία Δοξασταρίου του Γερμανού Νέων Πατρών με προσθήκη κανόνων της Μεγάλης Εβδομάδας Πέτρου του Πελοποννησίου. Συγκεκριμένα περιέχει τα Δοξαστικά Δεσποτικών και Θεομητορικών εορτών, ετέρων Αγίων και «μέρος τι» Τριωδίου και Πεντηκοσταρίου. Επίσης, στους ως άνω κανόνες παρεμβάλλονται τις αντίστοιχες ημέρες τα δοξαστικά των αίνων σε μελοποίηση του Γερμανού⁶⁴, ενώ στο τέλος του κώδικα βρίσκονται «αί αρχαί» των τριών στάσεων των εγκωμίων του Επιταφίου. Ο εν λόγω κώδικας (διαστάσεις 21,5x16,8) διατηρείται σε καλή κατάσταση, αποτελείται από 202 φύλλα και η συγγραφή του (από άδηλο πρόσωπο) προσδιορίζεται στο γ' τέταρτο του 18^{ου} αιώνα (περί το 1770).

Όπως θα δούμε και παρακάτω πιο αναλυτικά, ο Ιθήρων 965 που μαρτυρημένα είχε στην κατοχή του ο Κύριλλος Ιθηρίτης και Μυτιληναίος είναι το Στιχηράριο του Γερμανού Νέων Πατρών. Ενδιαφέρον

⁶³ Κατόπιν επισήμανσης από τον επιβλέποντα κ. Χαλδαιάκη και επιβεβαίωσης από τον Καθηγητή, με γνωστικό αντικείμενο την ελληνική παλαιογραφία και κωδικολογία, Παναγιώτη Σωτηρούδη, τον οποίο και ευχαριστώ θερμώς.

⁶⁴ Στάδης, *Χειρόγραφα Δ'*, σ. 224.

προκαλεί η παρατήρηση πως οι δύο κώδικες, Ιθήρων 965 & 1086, χαρακτηρίζονται από «συμπληρωματικό» περιεχόμενο, όταν απευθύνονται σε μουσικούς με σαφή προτίμηση στον ως άνω Αρχιερέα μελοποιό. Έτσι, δεν αποκλείεται, λόγω και της ομοιότητας στη γραφή των ανωτέρω κτητορικών σημειωμάτων, τα δύο αυτά διαφορετικά πρόσωπα, Κύριλλος μουσικός ο Μυτιληναίος και Κύριλλος μουσικός, είτε απλώς να ήταν γνωστοί μεταξύ τους, είτε, κάνοντας μια πιο τολμηρή υπόθεση, ο Μυτιληναίος να ήταν ο Γέροντας του Κυρίλλου μουσικού, στον οποίο -γιατί όχι- έδωσε και το όνομά του κατά την τελετή της μοναχικής κουράς. Ελλείπει περαιτέρω στοιχείων, η υπόθεση, όσον αφορά την ενδεχόμενη σχέση των δύο αντρών, παραμένει ανοικτή προς διερεύνηση.

*Κατάστιχο παραλαβής κινητής και ακίνητης περιουσίας
της μονής Κοτροτζανίου (1^η Οκτωβρίου 1791)*

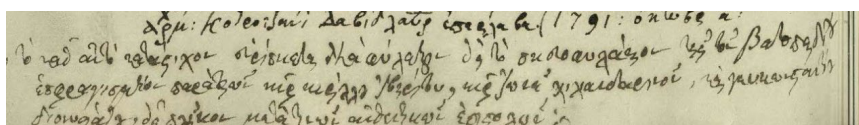
Το τεκμήριο με κωδικό **21_02-02_00306-3**⁶⁵, αποτελεί κατάστιχο που αφορά την μονή Κοτροτζανίου (Βουκουρέστι)⁶⁶. Βρίσκεται στον κώδικα υπ' αριθμόν 6, φφ. 81ν-85ν, ο οποίος διατηρείται σε άριστη κατάσταση και έχει γραφεί από πολλά διαφορετικά χέρια. Η στάχωση του είναι καφέ δερμάτινη σε χάρτινη βιβλιοδεσία. Ο κώδικας περιέχει έγγραφα με χρονολογίες από το 1776 έως το 1840. Σε αυτό το έγγραφο αναφέρεται ότι η σύμβαση του Σεραφείμ Βατοπαιδινού (από 1^{ης} Απριλίου 1785) δεν απέδωσε καρπούς, μάλιστα τα τελευταία τέσσερα χρόνια δεν έδωσε κανέναν λογαριασμό στην Κοινότητα, γι' αυτό και αναγκάστηκε αυτή να στείλει τους «δύο Κωνσταντίους, τον Ξενοφωντινόν και τον Γρηγοριάτην», οι οποίοι συνεργάστηκαν με τους Μητροπολίτες Μπιζανίου Δοσίθεο και Σταυρουπόλεως Γρηγόριο. Ο λογαριασμός τον οποίο αποδίδει ο Ιγνάτιος και επιβεβαιώνει ο Ουγγροβλαχίας Κοσμάς αναφέρει ότι οι Τούρκοι του πήραν παρά τη θέλησή του 10.000 γρόσια, ο Βοεβόδας Νικόλαος Μαυρογένης διναρίτζιον τριών ετών 5.500 γρόσια ενώ αγόρασε και το σπίτι του Ζαφειράκη

⁶⁵ https://discovery.mountathos.org/iguana/www.main.cls?url=search&p=*&recordId=1.160616&srchDb=1 [πρόσβαση στις 04-08-2022].

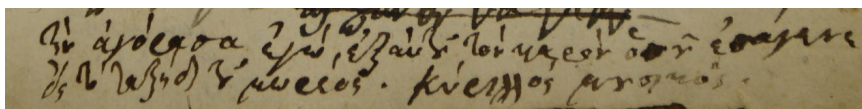
⁶⁶ Αλ. Λαυριώτης, *ό.π.*, σσ. 198-204.

προς 5.200 γρόσια : σύνολο 20.700, τα οποία και οι Έξαρχοι του αναγνωρίζουν κανονικά ως δικαιολογημένα έξοδα. Του καταλογίζουν 2.200 για τη διόρθωση των εργαστηρίων, 1.000 για το σχολείο και κάποια επιπλέον ποσά για άλλες αιτίες: σύνολο 5.500, τα οποία μέτρησε και εξόφλησε. Την 1^η Οκτωβρίου του 1791 παρέλαβε ο Αρχιμανδρίτης Δαβίδ Λαυριώτης. Ανέλαβε για λογαριασμό της Κοινότητας (και χωρίς ευθύνη της Μεγίστης Λαύρας) για όσο θα διαρκούσε ο πόλεμος τα έσοδα και τα έξοδα να καταλογίζονται στην Κοινότητα. Όταν θα επέρχονταν ειρήνη, το ετήσιο ενοίκιο του μοναστηριού θα οριζόταν σε 5.000 γρόσια λόγω της ολικής καταστροφής του «εκ λεηλασίας και πυρπολήσεως» κατόπιν του απελευθερωτικού κινήματος του Ρήγα Φεραίου. Η κοινότητα ενοικιάζει στον Αρχιμανδρίτη Δαβίδ το μοναστήρι για δώδεκα αντί έξι έτη, προκειμένου να επιδιορθώσει αυτό και να το φέρει στην πρότερη κατάσταση. Για τον λόγο αυτό οι Έξαρχοι του χορηγούν τα 5.500 γρόσια που εισέπραξαν από τον Ιγνάτιο και άλλα 2.000 γρόσια. Τη συμφωνία επικυρώνει ο Ουγγροβλαχίας Κοσμάς⁶⁷.

Το εξαιρετικά ενδιαφέρον στοιχείο σε αυτό το έγγραφο είναι πως ανάμεσα στους Ιωάννη Χιλανδαρινό και Κωνστάντιο Διονυσιάτη, που μαρτυρούνται εδώ να έχουν σφραγίσει και παραδώσει προς φύλαξη το πρωτότυπο κατάστιχο στο σκευοφυλάκιο της μονής Βατοπαϊδίου⁶⁸, περιλαμβάνεται και κάποιο πρόσωπο που υπογράφει ως Κύριλλος Ιβηρίτης. Οι υπογραφές του εγγράφου φαίνονται στην κάτω εικόνα :

Εικόνα 4. Υπογραφές στο τεκμήριο 21_02-02_00306-3.

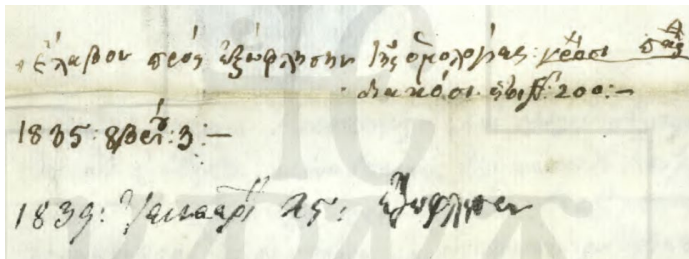
Εικόνα 5. Ιβήρων 1086, φ.202r (κάτω ώα).

⁶⁷ Παρόλα αυτά, πριν ολοκληρωθεί η επιδιόρθωση του μοναστηριού, ο Αρχιμανδρίτης Δαβίδ αποδνήσκει και συγκεκριμένα το Φεβρουάριο του 1798.

⁶⁸ Γάσπαρης Χαρ., ό.π., σσ. 122-123.

Κατόπιν επικοινωνίας με τον καθηγητή Π. Σωτηρούδη, διασαφηνίστηκε πως το πρόσωπο που αναγράφει τα ονόματα των εμπλεκόμενων στην σφράγιση και μαρτυρείται ταυτόχρονα ως κυρ Κύριλλος Ιβηρίτης ταυτίζεται πιθανότατα με τον Κύριλλο μουσικό, καθώς τα δύο παραπάνω σημειώματα μάλλον έχουν γραφεί από το ίδιο χέρι.

Τέλος, στην προσπάθεια καλύτερης κατανόησης της δράσης του Κυρίλλου μουσικού (ο οποίος όπως διαπιστώσαμε πιο πάνω μάλλον δεν ταυτίζεται με τον Μυτιληναίο), χρήσιμο ρόλο ενδέχεται να παίξει ένα έγγραφο (ομολογία) του έτους 1833⁶⁹, σύμφωνα με το οποίο κάποιος «Κύριλλος γέρων μουσικός» δάνεισε στη μονή Καρακάλλου το ποσό των οκτακοσίων (800) γροσίων με τόκο 4%. Μια, επισφαλής ωστόσο, υπόθεση είναι το εν λόγω πρόσωπο να ταυτίζεται με τον Κύριλλο μουσικό, ο οποίος έλαβε, μετά την αποβίωση του Κυρίλλου Ιβηρίτη και Μυτιληναίου, το οφίκιο του Γέροντα. Στο πίσω μέρος του συγκεκριμένου εγγράφου, υπάρχουν σημειώσεις που αφορούν την πρόοδο αποπληρωμής του συγκεκριμένου χρέους, ενδεχομένως από το χέρι του δανείσαντα.

έτους 1798, για κάποιον «γέρο Κύριλλο ψάλτη»⁷⁰, αποτελεί επισφαλές στοιχείο.

Ο καθηγητής Γρηγόριος Στάθης αναφέρει πως, στις πλείστες των περιπτώσεων, οι γραφείς μουσικών κωδίκων ήταν παράλληλα και μελουργοί⁷¹. Καθώς ο Κύριλλος ήταν, όπως τεκμηριωμένα γνωρίζουμε, τόσο κωδικογράφος όσο και μελουργός, είναι πολύ πιθανόν να ήταν και ψάλτης, άτομο δηλαδή το οποίο γνώριζε την Ψαλτική Τέχνη, δεδομένου ότι (όπως και πάλι σημειώνει ο Γρ. Στάθης) *«η σημειογραφία της Ψαλτικής δεν είναι εύκολο εργόχειρο για τον αδαή καλόγερο αντιγραφέα»*.

Εδώ, θα επιχειρηθεί να δοθεί μια πρώτη εκτίμηση μέσα από τις ενδείξεις που μας προσφέρει ένας κώδικας που αποδεδειγμένα ήταν στην κατοχή του Κυρίλλου. Πρόκειται για τον Ιθήρων 965, που θα αποτελέσει και το αντικείμενο της κάτωδι ανάλυσης.

• Ιθήρων 965

Ο κώδικας, Στιχηράριο του Γερμανού αρχιερέως Νέων Πατρών, περιέχει τα στιχηρά του ενιαυτού, του Τριωδίου και του Πεντηκοσταρίου, καθώς επίσης και κανόνες του Τριωδίου και της Μεγάλης Εβδομάδος, σε μελοποίηση επίσης του Γερμανού, πράγμα που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Γράφτηκε το έτος 1761 κοντά στον Τύρναβο, όπως μας μαρτυρεί ο ίδιος ο κωδικογράφος, Ιωάννης ο Αλβανιτοχωρίτης. Ο κώδικας (διαστάσεις 23,5x16,5) διατηρείται σε αρκετά καλή κατάσταση, εκτός από τα δύο πρώτα και τελευταία φύλλα (σύνολο τέσσερα) τα οποία έχουν φθαρεί. Όλα τα υπόλοιπα φέρουν ίχνη «ἐκ σταλαγμοῦ κηροῦ», προφανώς λόγω της εκτεταμένης χρήσης του κώδικα στο αναλόγιο⁷², ενώ ο κωδικογράφος έχει προχωρήσει και στην αρίθμηση των σελίδων (855).

Με βάση τα στοιχεία που μας προσφέρει η σελίδα 855 του κώδικα, αξίζει να αναφέρουμε ότι τα περιεχόμενά του μελέτησε και κάποιος (αυτομαρτυρούμενος) Αγάπιος ιεροδιάκονος Ιβηρίτης και τρηγλιανός (sic), ενώ πιο κάτω έχουν γραφεί οι φθόγγοι ΠΑ, ΒΟΥ, ΓΑ, ΔΙ, ΚΕ, ΖΩ, ΝΗ, ΠΑ και στον επόμενο στίχο οι ίδιοι φθόγγοι εν καταβάσει.

⁷⁰ Καδάς Σ., «Τα σημειώματα του χειρογράφου αριθ. 218 της Μονής Ιθήρων (Αγ. Όρος)», *Κληρονομία* 17 (1985), σ. 324.

⁷¹ Στάθης Γρ., «Άγιορειτική μελουργία», *ό.π.*, σ. 294.

⁷² Στάθης, *Χειρόγραφα Γ'*, σ. 692.

Όπως φαίνεται παραπάνω (αλλά και όπως έχει ήδη προεπισημανθεί), ο Κύριλλος ήταν κτήτωρ του εν λόγω κώδικα, τον οποίο και έχει αφιερώσει στο μοναστήρι των Ιβήρων, κατά το έτος 1807. Ο ίδιος κώδικας, λόγω της δομής του, παρέχει αναμφίβολα τη δυνατότητα χρήσης του προκειμένου να εξυπηρετούνται βασικές ανάγκες ψαλτικής διακονίας. Ενδεχομένως, λοιπόν, ο Κύριλλος Ιβηρίτης ο Μυτιληναίος να τον χρησιμοποιούσε όχι απλά ως αντικείμενο σπουδής και μελέτης αλλά και ως εγχειρίδιο πιθανής ψαλτικής διακονίας του. Στην περίπτωση που η τελευταία υπόθεση αποδειχτεί στο μέλλον λανθασμένη, η εκ μέρους του Κυρίλλου χρήση του ίδιου κώδικα θα μπορούσε να δικαιολογηθεί υπό την προοπτική της διδασκαλίας και μετάδοσης της Τέχνης στους μαθητές του. Προς το παρόν όμως, δεν υπάρχουν μαρτυρίες ή έστω ενδείξεις που να οδηγούν προς αυτή την κατεύθυνση. Σίγουρα πάντως, τα προσωνόμια «μουσικώτατος εν μοναχοίς» και «μουσικολογιώτατος», μας παραπέμπουν σε μία (τουλάχιστον) από τις δύο αυτές πιθανές πτυχές της μουσικής του ενασχόλησης.

Επιπλέον, καταδεικνύεται μία σαφής προτίμηση του Κυρίλλου στην παράδοση του Γερμανού Νέων Πατρών. Συμπεραίνουμε λοιπόν αβίαστα ότι το ψαλτικό ύφος του Κυρίλλου πρέπει να ήταν κοντά σε αυτό του Γερμανού, καθώς διαφαίνεται τόσο μια ξεκάθαρη προτίμηση προς τα μελουργήματά του όσο και μια προσπάθεια διάσωσης της μελοποιητικής δραστηριότητας και παράδοσής του.

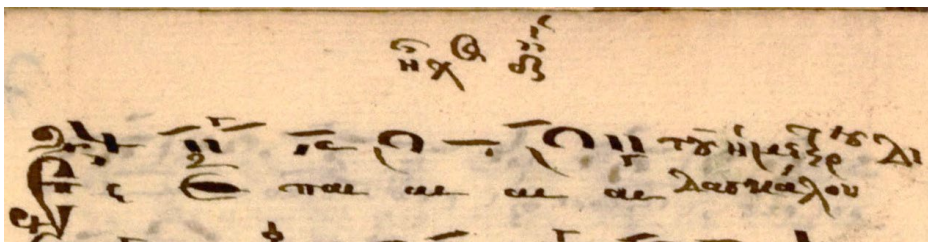
Άλλωστε, όπως θα αναλυθεί εκτενέστερα και στη συνέχεια, η πιο διαδεδομένη μελοποίηση του Κυρίλλου, τα δεκαέξι δογματικά θεοτοκία, έχουν στηριχθεί στις δεινές δέσεις του Στιχηραρίου του Γερμανού Νέων Πατρών, μελοποιητικό υλικό που ταυτίζεται με το περιεχόμενο του υπό την κατοχή του κώδικα, Ιβήρων 965.

Διδάσκαλος του Κυρίλλου στην Ψαλτική

Η μουσικολογική έρευνα δεν έχει εντοπίσει μέχρι στιγμής κάποια μαρτυρία για το ποιος αποδεδειγμένα ήταν ο δάσκαλος του Κυρίλλου Ιβηρίτη και Μυτιληναίου στην Ψαλτική Τέχνη.

Η μόνη σχετική με το εν λόγω ζήτημα ένδειξη συμπεριλαμβάνεται στον κώδικα Ιβήρων 1303, υποφάκελος ΙΖ', του οποίου η συγγραφή αποδίδεται από τον Γρ. Στάδη κατά πάσα πιθανότητα στον Κύριλλο

Ιβηρίτη⁷³. Πιο αναλυτικά, στο φ. 79ν του παραπάνω κώδικα ανθολογείται μία μελοποίηση του Κοινωνικού της Κυριακής του Αντίπασχα (του Θωμά) Ἐπαίνει Ἱερουσαλήμ τὸν Κύριον σε ἦχο τέταρτο (άγια). Η ως άνω μελοποίηση φέρει επίσης την ένδειξη «τοῦ ἡμετέρου διδασκάλου». Ἐτσι, σε περίπτωση που ο συγκεκριμένος κώδικας αποτελεί όντως αυτόγραφο του, ο Κύριλλος αποδίδει τη σύνθεση αυτή στον διδάσκαλό του.

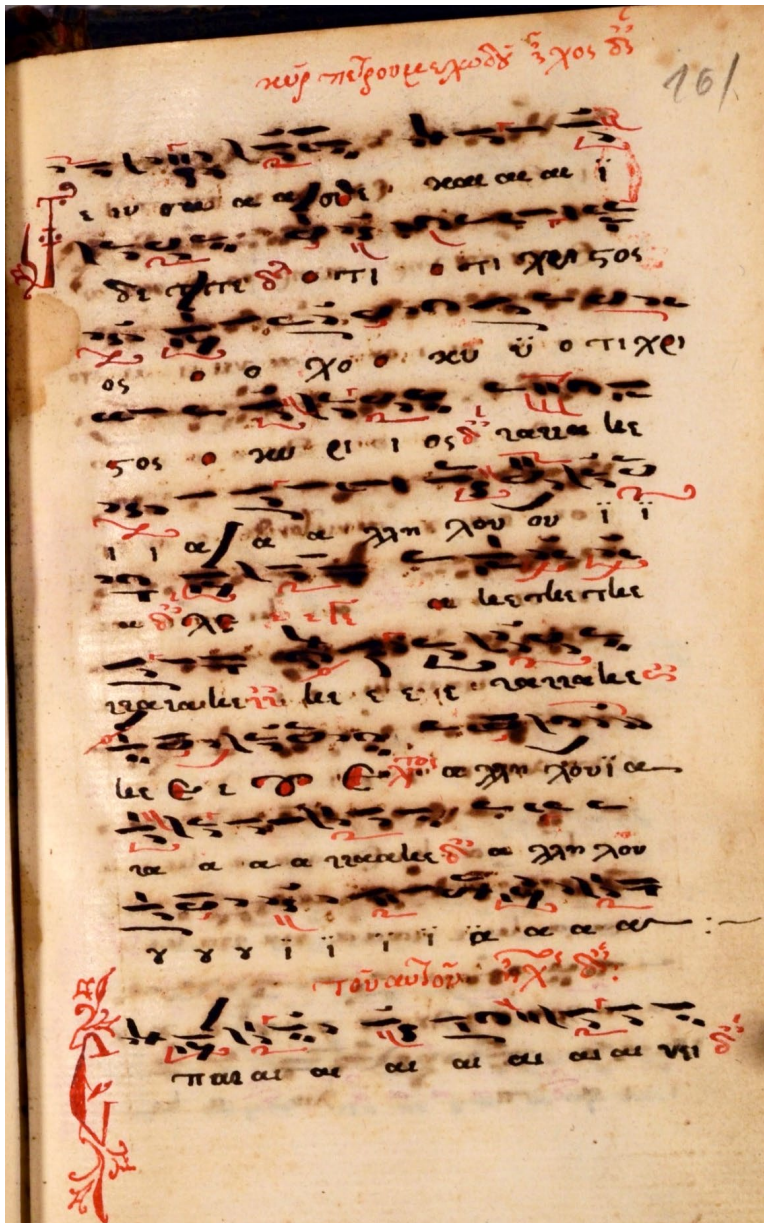
Εικόνα 8. Ιθήρων 1303, υποφάκελος ΙΖ', φ. 79ν.

Έχοντας ως εναρκτήρια βάση αυτή τη σύνθεση, η έρευνα συνεχίστηκε με σκοπό τον εντοπισμό και άλλων μελοποιήσεων του εν λόγω Κοινωνικού στον ίδιο ήχο, με αυτονόητο σκοπό τη σύγκριση του μέλους προς εξαγωγή συμπερασμάτων. Τελικώς, εντοπίστηκε μία και μοναδική σχετική σύνθεση, αυτή του Πέτρου μελωδού [Μπερεκέτη] στον κώδικα Ιθήρων 1028, φ. 161r⁷⁴. Ο κώδικας αυτός έχει γραφεί κατά το 6' ήμισυ του 18^{ου} αιώνας, το μεν κύριο μέρος του (φφ. 61-160) μάλλον από τον Σεραφείμ εκκλησιάρχη Λάυρας (περί το 1760-1770), το δε υπόλοιπο (δηλαδή τα πρώτα 60 φύλλα και τα τελευταία 161-171) έχει γραφεί από άλλα χέρια περί το τέλος του 18^{ου} αιώνας ή τις αρχές του 19^{ου}. Από τη σύγκριση των κάτωθι δύο μελοποιήσεων, δεν φαίνεται τελικώς να προκύπτει οποιοσδήποτε συσχετισμός τους⁷⁵, επομένως κάθε περαιτέρω υπόθεση που να αφορά τον δάσκαλο του Κυρίλλου παραμένει προς το παρόν επισφαλής.

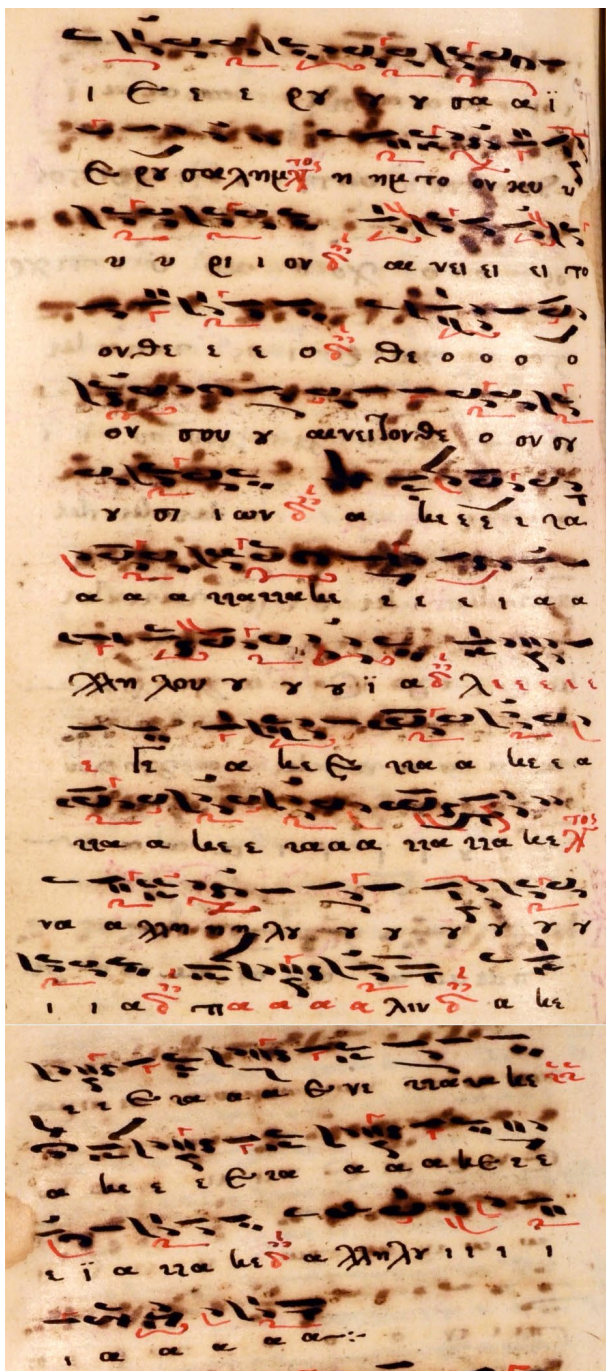
⁷³ Στάδης, *Χειρόγραφα Δ'*, σ. 822 (και αυτοψία μέσω φωτογραφικού υλικού).

⁷⁴ Στάδης, *Χειρόγραφα Δ'*, σ. 90 (και αυτοψία μέσω φωτογραφικού υλικού).

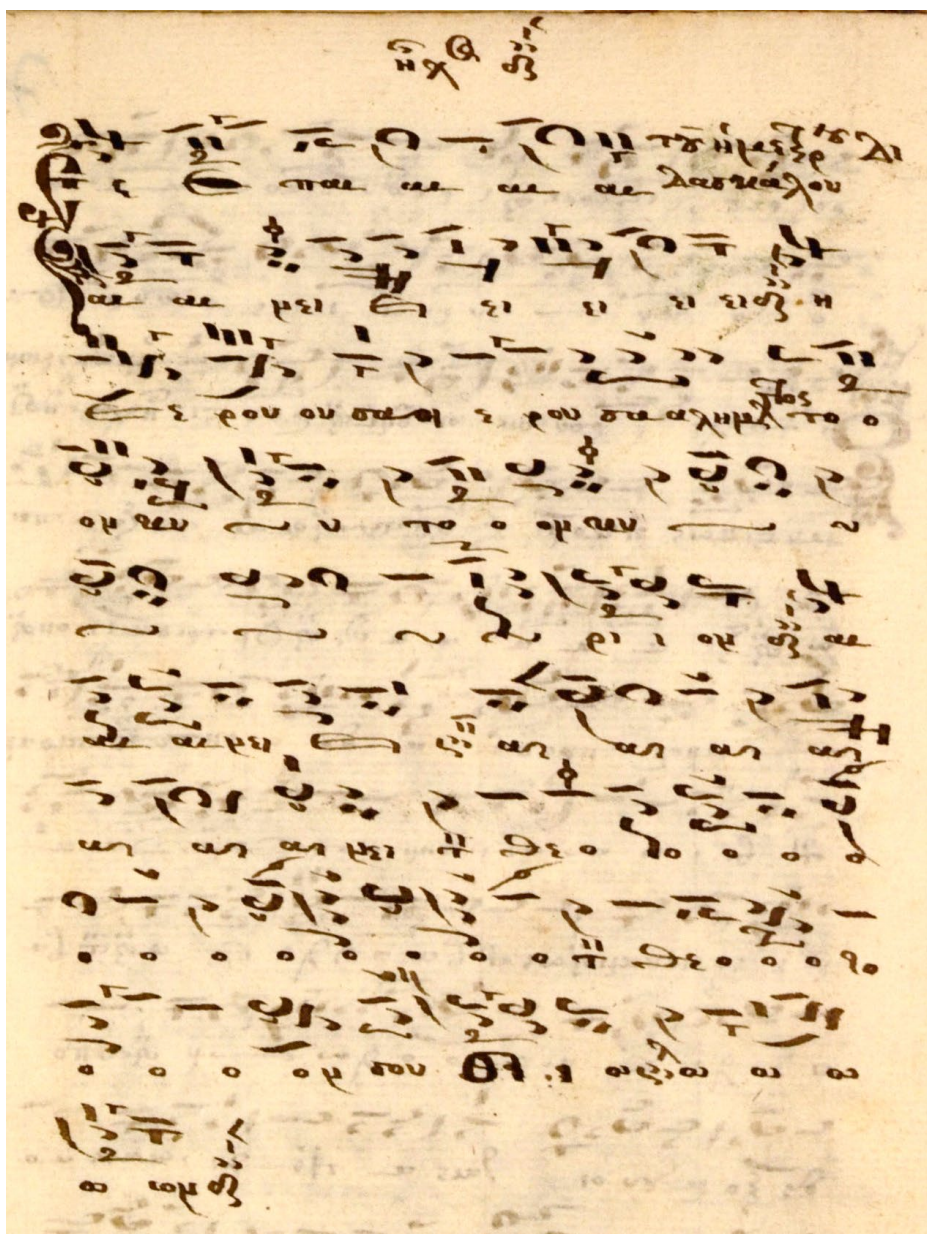
⁷⁵ Κατόπιν επισημάνσης του επιβλέποντος το παρόν πόνημα.

Εικόνα 9. Ιβήρων 1028, φ. 161 r.

Εικόνα 10. Ιθήρων 1028, φφ. 161v-162r.

Εικόνα 11. Ιβήρων 1303, υποφάκελος ΙΖ', φ. 79ν.

Διοικητικά καθήκοντα

Ο Κύριλλος Ιβηρίτης ο Μυτιληναίος αποτέλεσε προσωπικότητα η οποία φαίνεται να ήταν εξαιρετικά δραστήρια σε ότι αφορά (και) το διοικητικό γίγνεσθαι του Αγίου Όρους. Στη συνέχεια θα παρουσιάσουν αναλυτικά τα τεκμήρια που έχουν εντοπιστεί από την παρούσα έρευνα και αφορούν κατά πάσα πιθανότητα το πρόσωπό του, όπως επίσης και την δράση του ως Επιτρόπου του Αγίου Όρους στην Κωνσταντινούπολη. Το πρώτο βήμα για να γίνει αυτό, είναι να ταυτιστεί (ει δυνατόν) το πρόσωπο του Κυρίλλου Ιβηρίτη του Μυτιληναίου με αυτό του Κυρίλλου Ιβηρίτη (δίχως έτερο προσδιορισμό) που αναφέρεται στα έγγραφα της εποχής, όπως οι πράξεις παράδοσης - παραλαβής, καθώς όπως είδαμε πιο πάνω, την ίδια εποχή δραστηριοποιούνται περισσότερα από ένα πρόσωπα που υπογράφουν ως «Κύριλλος Ιβηρίτης».

- **Πράξη παράδοσης και παραλαβής των Επιτρόπων του Αγίου Όρους στην Κωνσταντινούπολη**

12 Μαρτίου 1790

Το τεκμήριο με κωδικό 21_02-02_00301-54⁷⁶, αποτελεί έγγραφο το οποίο έχει συνταχθεί την 12^η Μαρτίου του έτους 1790 με σκοπό την παράδοση εγγράφων από τον Κύριλλο Ιβηρίτη, στον προηγούμενο Γεράσιμο Καρακαλλινό κατά την αλλαγή των Επιτρόπων του Αγ. Όρους στην Κωνσταντινούπολη. Το εν λόγω έγγραφο εντοπίζεται στον κώδικα υπ' αριθμόν 1⁷⁷, ο οποίος διατηρείται σε άριστη κατάσταση και περιέχει έγγραφα με χρονολογίες από το 1692 έως και το 1803. Ουσιαστικά, ο Κύριλλος Ιβηρίτης παραδίδει τα ως άνω καθήκοντα στον επόμενο Επίτροπο, προηγούμενο Γεράσιμο Καρακαλλινό. Μά-

⁷⁶ <https://discovery.mountathos.org/iguana/www.main.cls?url=search&p=020257cd-le88-4984-9be8-1329772852f6#recordId=1.165944&srchDb=1> [πρόσβαση στις 04-08-2022].

⁷⁷ Γάσπαρης Χαρ., *Αθωνικά Σύμμεικτα 2*, *Αρχείο Πρωτάτου, Επιτομές μεταβυζαντινών εγγράφων*, Αθήνα 1991, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών, σσ. 25-26.

λιστα, φαίνεται πως ο ίδιος ο Κύριλλος έχει παραδώσει τα καταγεγραμμένα έγγραφα στα χέρια του νέου Επιτρόπου⁷⁸, καθώς στην υπογραφή που βρίσκεται στο τέλος του εγγράφου σημειώνει χαρακτηριστικά «Κύριλλος ἱβεριτής, κ(αὶ) ἐπίτροπος τοῦ ἁγίου ὅρους τὰ ἐνεχείρισα». Ακολουθεῖ η μεταγραφή της προαναφερθείσας πράξης, κατόπιν αυτοψίας από τον υποφαινόμενο⁷⁹ :

„Τα ὅσα κατάστιχα τοῦ ἁγίου ὅρους των τε ναξίριδων καὶ επιτρόπων [Κωνσταντίνου] πόλεως, καὶ ταχθίλια μηρίων, φερμάνια, αποδείξεις καὶ καταλόγους, ἐγχειρίσθησαν τῷ επιτρόπῳ τοῦ ἁγίου ὅρους προηγουμένῳ κυρίῳ γερασίμῳ καρακαλλινῷ.

1 790^ω μαρτίου 1 2 :

6 : ἦτοι ἕξ κατάστιχα ναξηράδων. Του 1 782^ω : του 83^{ου} : του 84^{ου} : του 85^{ου} : 86^{ου} καὶ του 88^{ου}

5 : ἦτοι πέντε κατάστιχα επιτρόπων πόλεως, τα δύο ἐξ αὐτῶν εἶναι γεγραμμένα εἰς δεμένον κατάστιχον τοῦ 1 783^ω : του 84^{ου} : του 85^{ου} : του 86^{ου} : καὶ τοῦ 87^{ου} : μέχρι 1 789^ω Μαΐου 1 5 :

1 : ἦτοι ἓνα κατάστιχον τοῦ επιτρόπου τῆς βλαχομπογδανίας κυρίου Κωνσταντίου 1 781 :

2 : ἦτοι δύο καταλόγους δια το χρέος τῆς κοινότητος. Ο ἓνας ἐγίνε εἰς τοὺς 1 783^ω : Ιουνίου 1 0 : επιβεβαιωμένου παρὰ τοῦ ἀηδοῖμου πατριάρχου κυρ Γαβριήλ. καὶ ὁ ἕτερος ἐγένετο εἰς τοὺς 1 787 : Σεπτεμβρίου 1^{ης} επιβεβαιωμένων παρὰ των ευρεθέντων προεστώτων τοῦ ἁγίου ὅρους.

Ὅλα τα ταχθίλια των μηρίων οπού εξοφλήθησαν ἀπὸ τε 1 787^ω μέχρι 1 790^ω : Μαρτίου 1 2

Ὅλα τα φερμάνια με τὰ χατζερίφια, ἱλάμια, καὶ ταχθίλια οπού ἐστάλθησαν ἀπὸ το ὅρος δια να γίνουν τεσλίμη εἰς τοὺς 1 788^ω καθὼς καὶ τα διαλαμβάνει ἐν πρὸς ἐν ὁ κατάλογος οπού ἐστάλθη ἀπὸ το ὅρος. Μίαν ἀπόδειξιν εικοσιπέντε πουργεῶν τῆς νίζνας, καὶ ἐτέρα 500 : γροσίων τοῦ ρωδοστοῦ. Ἐν σεντουκίῳ με διάφορα γράμματα ταχθίλια μηρίων, κατάστιχα παλαιὰ επιτρόπων,

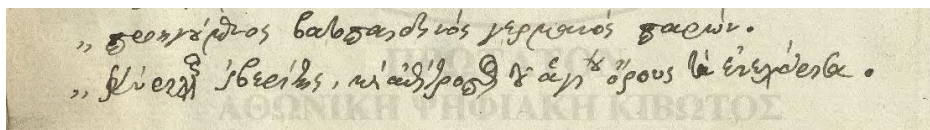
⁷⁸ Αξιοσημεῖωτο εἶναι πως ακριβῶς ἡ ἴδια πρακτικὴ ἀκολουθεῖται ἀκόμη καὶ σήμερα στὶς ἐπίσημες πράξεις που συντάσσονται γιὰ τὴν ἐπίδοση δικογράφων (π.χ. ἐγγράφου κλήσεως γιὰ παράσταση ὡς μάρτυρας σὲ δίκη : «αφὸ ἀναήτησα καὶ δρῆκα τὸν ..., παρέδωσα στὰ χέρια τοῦ ...»)

⁷⁹ Σημειώνεται ὅτι τὸ ἐγγραφο φαίνεται νὰ ἔχει γραφεί ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὸ ἴδιο χέρι. Τέλος, ἐντύπωση προκαλεῖ ἡ προσπάθεια καταγραφῆς με ὅσο τὸ δυνατόν μεγαλύτερη ἀκρίβεια των παραδιδόμενων ἐγγράφων, ὥστε ἡ ποσότητα αὐτῶν νὰ καταγράφεται τόσο ἀριθμητικὰ ὅσο καὶ ολογράφως.

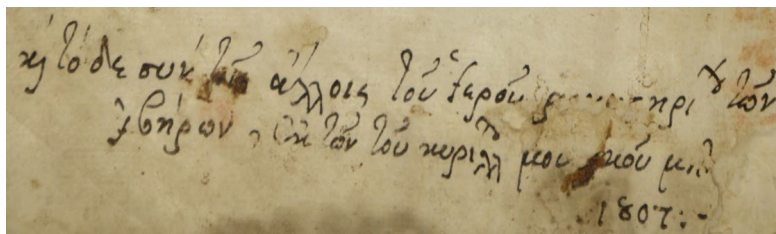
τούρκικα κατάστιχα με τουράδες, εξοφλησθέντας ομολογίας και άλλα διάφορα γράμματα της κοινότητος.

„ Γεράσιμος προηγούμενος каракалинός, και επίτροπος του αγίου όρους.
 „ ο προηγούμενος της λαύρας γεράσιμος παρών.
 „ προηγούμενος βατοπαιδηνός γερμανός παρών.
 „ **Κυρίλλος ιβηρίτης, κ(αί) επίτροπος τοῦ αγίου όρους τὰ ἐνεχείρισα.**

Δημιουργείται λοιπόν ένα ζήτημα, όπως προαναφέρθηκε, αυτό της ταύτισης του Κυρίλλου Ιβηρίτη που υπογράφει το έγγραφο με τον Μυτιληναίο. Όπως όμως φαίνεται στις παρακάτω φωτογραφίες, είναι πρόδηλη η έντονη ομοιότητα ανάμεσα στον γραφικό χαρακτήρα του προσώπου που υπογράφει εδώ ως «Κύριλλος Ιβηρίτης, και επίτροπος του αγίου όρους» και αυτόν του Κυρίλλου μουσικού (Μυτιληναίου), όπως απαντά στον προμνημονευθέντα κώδικα Ιθήρων 965. Κατόπιν επικοινωνίας με τον καθηγητή Παναγιώτη Σωτηρούδη⁸⁰, διαπιστώθηκε πως τα κάτωθι δύο (2) σημειώματα φαίνεται να προέρχονται από το ίδιο χέρι, αυτό του Κυρίλλου Ιβηρίτη και Μυτιληναίου:

Εικόνα 12. Η υπογραφή του Κυρίλλου Ιβηρίτη στο τεκμήριο 21_02-02_00301-54.

Εικόνα 13. Ιθήρων 965, εσωτερικό του α' εξωφύλλου.

⁸⁰ Κατόπιν αρχικής παρότρυνσης του Αχ. Χαλδαιάκη.

1) Τα δα μαλακία δ' αὖτ' ὅς τ' ἐσσ' ἔλπει μαλ' ἔσθ' ἐν, καὶ ἄλλοις οὐδ' ἐν,
καὶ ἄλλοις οὐδ' ἐν, ὅραται, ἀλλ' ὅς τ' ἐσσ' ἔλπει, καὶ ἄλλοις οὐδ' ἐν. ἔλπει οὐδ' ἐν
οὐδ' ἐν, καὶ ἄλλοις οὐδ' ἐν, ὅραται, ἀλλ' ὅς τ' ἐσσ' ἔλπει, καὶ ἄλλοις οὐδ' ἐν.
αὖτ' ὅς τ' ἐσσ' ἔλπει, καὶ ἄλλοις οὐδ' ἐν.

[illegible][illegible][illegible][illegible]

„Γραφὴν διοικητῆρος καὶ ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν.

„ὁ θεογενης ἔστι γένους μεγάλου βασιλῆα.

„γεννῆτος βασιλεύς μεγάλος θαυμν.

„Nikada izbris, nikada izbris i ne p'ous la izv'enska.“

• **Πράξη παράδοσης εγγράφων στους νέους επιστάτες της Κοινότητας**

15 Ιουνίου 1792

Το τεκμήριο με κωδικό 21_02-02_00301-53⁸¹ θα αποτελέσει αντικείμενο ανάλυσης πιο κάτω. Πρόκειται για έγγραφο (πιο συγκεκριμένα πράξη παράδοσης - παραλαβής) που συντάχθηκε το έτος 1792, σύμφωνα με το οποίο ο Κύριλλος Ιδηρίτης ο Μυτιληναίος⁸², είναι παρών κατά τη διαδικασία παράδοσης εγγράφων, καταστίχων και κωδίκων στους νέους επιστάτες της Κοινότητας (Δαβίδ Διονυσιάτη, προηγούμενο Ευθύμιο Ζωγραφίτη και γέροντα Σωφρόνιο Φιλοδείτη) από τον παπα-Ιγνάτιο της μονής Ξενοφώντος (ο οποίος σε άλλο έγγραφο του 1784 μαρτυρείται ως γραμματέας της Κοινότητας⁸³). Στο αυτό έγγραφο μαρτυρείται εκ νέου κάποιο πρόσωπο με το όνομα Κύριλλος Ιδηρίτης (χωρίς έτερο προσδιορισμό), πρόσωπο το οποίο φέρεται να έχει ήδη χρηματίσει στο παρελθόν Επίτροπος του Αγίου Όρους στην Κων/πολη. Το ζήτημα και εδώ είναι το ίδιο, εάν οι δύο αυτές αναφορές ταυτίζονται στο πρόσωπο του Μυτιληναίου ή κάποιου άλλου ο οποίος προσδιορίζεται ως Κύριλλος Ιδηρίτης. Παρατίθεται η μεταγραφή του εγγράφου :

1792 : Ιουνίου 15 : ημέρα Τρίτη: **παρόντος του μουσικολογιώτατου κυρ Κυρίλλου Ιδηρίτου** εγώ ο κάτωθι υπογεγραμμένος εγχείρησα τοις νέοις επιστάταις της κοινότητος του αγίου όρους οσιωτάτου κυρ Δαβίδ διονυσιάτου, πανοσιωτάτου προηγούμενου ζωγραφίτου κυρ Ευθυμίου, και οσιωτάτου γεροΣωφρονίου φιλοδείτου τα σημειωμένα ενταύθα μεμβράνα και κατάστιχα κ κώδικας

!/: "τυπικόν μεμβράνον εκδεδομένον παρά του θεοφυλάκτου μοναχού και πρώτου του όρους, κ Νεοφύτου μοναχού: και καθηγουμένου της μεγίστης λαύρας και έτερων εγκρίτων καθηγουμένων μεγάλων μοναστηρίων επικυρούν άλλο

⁸¹ <https://discovery.mountathos.org/iguana/www.main.cls?url=search&p=020257cd-le88-4984-9be8-1329772852f6#recordId=1.160599&srchDb=1> [πρόσβαση στις 04-08-2022].

⁸² Συγκεκριμένα αναφέρεται ως «μουσικολογιώτατος κυρ Κύριλλος Ιδηρίτης», οπότε δεν χωρεί κάποια αμφιβολία ότι πρόκειται για τον μοναχό που αποτελεί το αντικείμενο της παρούσας ερευνητικής εργασίας.

⁸³ Γάσπαρης Χαρ., ό.π, σ. 103.

αρχαιώτερον τυπικόν, το εκδοθέν παρά του βασιλέως Ιωάννου του τζιμισχή 6554

Ι: "σιγγίλλιον νίφωνος του αγιωτάτου πατριάρχου κωνσταντινουπόλεως : δηλοτικόν περί συστάσεως του αγίου όρους, και αυτό μεμβράνον

Ι: "νόμος και τύπος του αγίου όρους, συνοδικώς εξεδοθέντος, μεμβράνον.

Ι: "θέσπισμα του βασιλέως αλεξίου του κομνηνού, περί ελευθερίας του όρους. και αυτό μεμβρανον.

Ι: "σιγγίλιον μεμβράνον χαρίτωνος αγιωτάτου πατριάρχου κωνσταντινούπολεως

Ι "χάρτινον εξεδοθέντος παρά της εκκλησίας πως δή ποιήσθαι την προσκομιδήν.

Ι "έτερον χάρτινον ασαφή.

Ι: "ίσον χρυσοβουλλου ανθέντου μολδοβίας κωνσταντίνου περί βαμματος γρόσια:200: το ον εν Ιασίω.

Ι: "Κώδιξ, όπου περιέχει όλων των συστατικών εν μεμβράνοις γραμμάτων του καθ' ημάς αγίου όρους τα ίσα, ή άλλα ίσα αναγκαιών γραμμάτων

Ι "έτερος κώδιξ, περιέχον ίσα των καταστίχων μέχρι 1781^{ου} : έτους.

Ι "έτερος κώδιξ, οπου περιέχει κατάστιχον και ίσα της βλαχίας

Ι "έτερος κώδιξ, οπου περιέχει κεφαλαιωδώς οποίη να φυλάτωνται.

Συν αυτοίς δε εγχείρισα τους ρηθέντας επιστάτας και όλα τα κατάστιχα των χρηματισάντων επιστατών από 1783^{ου} : έτους μέχρι 1792^{ου} : Ιουνίου 1^{ης} : και δύο κατάστιχα επιτρόπων των εν βασιλεύουσαν χρηματισάντων οσιωμάτων **κυρ Κυρίλλου Ιβηρίτου** και κύρ Σωφρονίου Φιλοθεΐτου, κ έτερον κατάστιχον δια 48000: γρόσια: οπου εδανίσθη η κοινότης από βλαχίαν και δι' αδείας της μεγάλης μέσης τα διέννημον ο άνωθεν κυρ Σωφρόνιος και ο Χατζή-Παναγιωτάκης Σκατζόγλου εις τα χρέη της κοινότητος. Και έτερον κατάστιχον του αγίου προηγουμένου Καρακαλληνού κυρ Γερασίμου, και αυτού εις βασιλ[εύουσαν]: χρηματίσαντος επιτρόπου, και έτερον καταστιχάκι του αγίου προηγουμένου βατοπαιδινού κυρ Γερμανού δια πέντε χιλιάδες γρόσια και τριακόσια εννενήκοντα πέντε [5.395], άπερ εγχείρησεν αυτώ η κοινότης, και εξόδευσεν εις βασιλεύουσαν εις υποδέσεις κοινάς.

παπα: Ιγνάτιος εκ του Ξενοφώντος Ιερού μοναστηρίου βεβαιώ τα άνωθεν.

Αυτονόητη θεωρούμε την πρόθεση των παρευρισκόμενων στην παράδοση- παραλαβή, το έγγραφο αυτό να συνταχθεί με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ακρίβεια και συνέπεια προς τα πραγματικά γεγονότα, εξ αιτίας κυρίως της σπουδαιότητας αυτού. Ας αναλογιστούμε ότι το έγγραφο αυτό προοριζόταν να επιτελέσει ξεχωριστό ρόλο, ως ένα από τα λιγοστά έγγραφα που αργότερα θα πιστοποιούσαν την παραλαβή από τους νέους Επιστάτες της Κοινότητας των κρίσιμων, για τη «λογιστική συνέχεια», εγγράφων. Ήταν απαραίτητο λοιπόν να περιβάλλεται και από το κατάλληλο κύρος, ώστε η φράση «δια την ασφάλειαν» που χρησιμοποιείται συχνά στα Αγιορείτικα έγγραφα της εποχής να έχει πραγματική αξία και υπόσταση. Με βάση όλα τα παραπάνω, είναι φυσικό πως καμία απολύτως σύγχυση δεν θα έπρεπε να δημιουργεί το κείμενο αυτό καθ' εαυτό, τόσο στα πρόσωπα που ήταν παρόντες κατά τη σύνταξή του όσο και σε άλλα πρόσωπα, τα οποία θα τύχαινε/έπρεπε να το αναγνώσουν/χρησιμοποιήσουν σε (αρκετά) μεταγενέστερο χρόνο, δίχως φυσικά να ήταν παρόντες την 15^η Ιουνίου 1792 στον τόπο όπου συντάχθηκε. Ο «εν βασιλεύουσαν χρηματίσας επίτροπος οσιώτατος κυρ Κύριλλος Ιθηρίτης» λοιπόν, σε περίπτωση που είναι διαφορετικό πρόσωπο από τον «Μουσικολογιώτατο κυρ Κύριλλο Ιθηρίτη», λόγω της σπουδαιότητας του εγγράφου, είναι βέβαιο πως θα είχε προσδιοριστεί έτι περαιτέρω με κάποιο επιπλέον προσωνύμιο (λ.χ. Κύριλλος αρχιμανδρίτης εκ Ψαρών, μοναχός εκ Σαμακοβίου, Πελοποννήσιος κ.λπ., όπως είδαμε και νωρίτερα), με σκοπό ακριβώς να προστατευτεί το κύρος και η ακρίβεια του εγγράφου, διασαφηνίζοντας έτσι πλήρως και πέραν πάσης αμφιβολίας την ταυτότητα των παρευρισκόμενων, κατά την σύνταξη αυτού, προσώπων.

Καθώς λοιπόν αυτό δεν συμβαίνει (φαίνεται δηλαδή να μην υπάρχει η ανάγκη να χρησιμοποιηθεί κάποιο άλλο προσωνύμιο) και σε συνδυασμό με την πιο πάνω επισήμανση του καθηγητή Π. Σωτηρούδη, είναι ασφαλές να συμπεράνουμε ότι ο Κύριλλος Ιθηρίτης που αναφέρεται ως χρηματίσας Επίτροπος ταυτίζεται με τον Μυτιληναίο.

Προς αυτή την κατεύθυνση φαίνεται να κινείται έμμεσα και ο Χαρ. Γάσπαρης στον κατάλογο που έχει καταρτίσει για το αρχείο του

Πρωτάτου. Πιο συγκεκριμένα, στο Γενικό ευρετήριο⁸⁴, αναγράφεται ο Κύριλλος Ιβηρίτης ως μουσικολογιώτατος και επίτροπος Κωνσταντινούπολης δίχως να γίνεται διαχωρισμός, ως εξής :

Κύριλλος επίτροπος Κουτλουμουσίου
(1819) 6 57

Κύριλλος Ιβηρίτης, μουσικολογιώτατος
(1792), *επίτροπος Κωνσταντινούπολης*
(1790) 150, 51, 6 3 και σελ. 218-220

Κύριλλος ιερομόναχος και σκευοφύλακας Δοχειαρίου
(1783, 1786, 1791, 1795),
επιστάτης (1773-1778, 1789) 145 3 42, 50, 60, 61, 72, 94 4 3, 4, 5, 6

Πέρα λοιπόν από τη μουσική κατάρτισή του, ο Κύριλλος πρέπει να θεωρούνταν πρόσωπο εγνωσμένου κύρους και ευρείας αποδοχής από τις υπόλοιπες μονές, ώστε να λειτουργεί ως εγγυητής και αξιόπιστος μάρτυρας, μεταξύ άλλων και κατά τη διαδικασία της παράδοσης-παραλαβής στους νέους Επιστάτες της Κοινότητας.

Στη συνέχεια της έρευνας εντοπίστηκε μια εξαιρετικά σημαντική μαρτυρία που φωτίζει έτι περαιτέρω την ακριβή περίοδο δράσης αλλά και το επίπεδο μόρφωσης του εν λόγω Ιβηρίτη μοναχού. Αυτή αφορά στο γεγονός πως ο Κύριλλος χρημάτισε Επίτροπος του Αγίου Όρους στην Κωνσταντινούπολη τα έτη 1787-1789⁸⁵.

Ο τίτλος αυτός ήταν εξαιρετικά τιμητικός, και απονεμόταν τόσο σε λαϊκούς αρχοντικής ή αριστοκρατικής τάξης (της κοινωνίας της Θεσσαλονίκης και του Φαναρίου) όσο και στους λογιότερους και εμπειρότερους κληρικούς των μονών. Δεν θα ήταν τελείως άτοπο λοιπόν να υποθέσουμε πως όταν ανέλαβε την θέση αυτή, θα πρέπει να

⁸⁴ Γάσπαρης Χαρ., *ό.π.*, σ. 312.

⁸⁵ Αθ. Παντοκρατορινός, «Δύο κατάλογοι των εν Κωνσταντινουπόλει και Θεσσαλονίκη χρηματισάντων επιτρόπων του Αγίου Όρους Άδω», *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 7 (1923), σσ. 120-123.

ήταν κοντά στην ηλικία των σαράντα - πενήντα ετών, προκειμένου να έχει την απαραίτητη εμπειρία και να είναι ταυτόχρονα σε θέση (από άποψη σωματικής και διανοητικής κατάστασης) να επιλύει ενεργά όλες τις υποθέσεις που ανέκυπταν. Αντίστοιχος Επίτροπος διατηρούνταν εκ μέρους του Όρους και στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Καλούνταν «Επίτροποι του Κοινού του Αγίου Όρους», η δητεία τους ήταν ένα (1) έτος και ανελάμβαναν ως αποστολή την διαφύλαξη των υλικών και ηθικών συμφερόντων τόσο του Αγίου Όρους, όσο και των έτερων δύο πλευρών (Κωνσταντινούπολης και Θεσσαλονίκης)⁸⁶, όταν ανέκυπταν ζητήματα τα οποία έχρηζαν επίλυσης. Συμπεραίνουμε λοιπόν πως ο Κύριλλος είχε λάβει υψηλότατο επίπεδο μόρφωσης, προσόν το οποίο αποτελούσε προϋπόθεση για την επιλογή του εκάστοτε Επιτρόπου.

Όπως μας πληροφορεί η Διονυσία Παπαχρυσάνθου⁸⁷, τουλάχιστον από το 1773 στην Κωνσταντινούπολη αναλαμβάνουν ως Επίτροποι του Αγίου Όρους Αγιορείτες κληρικοί⁸⁸, οι πιο έμπειροι και μορφωμένοι, όπως ήδη αναφέραμε. Τα έτη 1773-75 και 1778 αναφέρονται δύο (2) Επίτροποι, ο ένας πάντοτε από τη Λαύρα⁸⁹, ενώ από το 1878

⁸⁶ «Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ κοινότης ἀπένεμε τὸν τίτλον τοῦ Κοινοῦ Ἐπιτρόπου καὶ ὡς ὀφίκιον εἰς προκρίτους ὁμογενεῖς εἰς διάφορα μέρη ὡς ἐν Μολδαβίᾳ, Κων/πόλει, Θεσσαλονίκη, Κυδωνίαις καὶ ἀλλαχοῦ, οἵτινες ἐκολλακεύοντο διὰ τοῦτο. Ἐπιτρόπους λαϊκοὺς διατηροῦσι νῦν αἱ Μοναὶ ὅπου ἔχουσιν ἐξαρτήματα ἄνευ πληρωμῆς. **Θεωροῦσι δὲ λίαν κολακευτικὸν καὶ τιμητικὸν τοῦτο οἱ λαϊκοί.**» Αδ. Παντοκρατορινός, ὁ.π., σ. 120.

⁸⁷ Παπαχρυσάνθου Δ., *Αθωνικά Σύμμεικτα 6*, *Η Διοίκηση του Αγίου Όρους (1600-1927)*, *Σύντομη Ιστορική Επισκόπηση*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Αθήνα 1999, σ. 25.

⁸⁸ Ο δεσμός αυτός φαίνεται να γεννήθηκε κατά τη διάρκεια μιας ταραγμένης περιόδου, κατά την οποία οι σχέσεις των Αθωνιτών με τις τουρκικές αρχές ήταν τεταμένες. Τα σιτηρά των Αθωνικών μετοχιών συνέχιζαν να μεταφέρονται λαθραία με καράβια Υδραίων, προκαλώντας την αντίδραση των τουρκικών αρχών, οι οποίες με τη σειρά τους έστελναν διάφορους αξιωματούχους στο Όρος προς καταδίωξη των Υδραίων. Οι αναταραχές αυτές κατέληγαν συνήθως σε χρηματικά ποσά που καλούνταν να καταβάλουν οι Αθωνίτες, προκειμένου να αποφεύγουν τα σοβαρά αντίποινα.

⁸⁹ Παπαχρυσάνθου Δ., *Η Διοίκηση του Αγίου Όρους (1600-1927)*, ὁ.π., σ. 27.

η αντιπροσωπεία των Αγιορειτών στην Κωνσταντινούπολη περιορίζεται σε έναν (1) Επίτροπο⁹⁰. Ο Αδ. Παντοκρατορινός μας δίνει όμως ένα επιπλέον στοιχείο, το οποίο μας κάνει να υποθέσουμε με βεβαιότητα ότι ο Κύριλλος, πριν αναλάβει ως Επίτροπος στην Κωνσταντινούπολη, είχε χρηματίσει και Αντιπρόσωπος στην Κοινή Σύναξη του Όρους για ορισμένο διάστημα⁹¹.

Φαίνεται λοιπόν ότι ο Κύριλλος Ιβηρίτης και Μυτιληναίος μάλλον ανέλαβε τα καθήκοντα του Επιτρόπου την 1^η Ιουνίου 1787⁹², και παρέδωσε (όπως είδαμε και πιο πάνω) την 12^η Μαρτίου 1790 στον προηγούμενο Γεράσιμο Καρακαλλινό⁹³. Επίσης, μία μαρτυρία σε έγγραφο της 29^{ης} Απριλίου 1789, στο οποίο ο Σωφρόνιος Φιλοθεΐτης αναφέρεται ως «νέος επίτροπος του Αγίου όρους στην Κωνσταντινούπολη», μας κάνει να υποθέσουμε με βεβαιότητα ότι τα δύο αυτά πρόσωπα συνεργάστηκαν, όντας αμφότεροι Επίτροποι Κων/πολης, για χρονικό διάστημα τουλάχιστον δεκατριών (13) μηνών.

Ο Κύριλλος, αναχωρώντας από το Άγιον Όρος προς ανάληψη των νέων αυτών καθηκόντων, έλαβε από την Κοινότητα πληρεξούσιο καθώς επίσης και συστατικά γράμματα τα οποία είχαν ως αποδέκτες τις πολιτικές και δρησκευτικές αρχές της Πόλεως. Όσον αφορά δε το οικονομικό σκέλος των υπηρεσιών του, κατά πάσα πιθανότητα έλαβε περίπου 1480 γρόσια ως αμοιβή στο σύνολο⁹⁴, τα οποία βάρυναν τον προϋπολογισμό της Ιεράς Κοινότητας.

Την τελευταία ημέρα της δητείας τους, οι Επίτροποι υπέβαλλαν τον απολογισμό εσόδων και εξόδων τους και είτε παύονταν, είτε η

⁹⁰ Γεδεών Μ., *Ο Άδως, Αναμνήσεις-Εγγραφα-Σημειώσεις*, Εν Κωνσταντινουπόλει, Εκ του Πατριαρχ. Τυπογραφείου 1885, σ. 326.

⁹¹ «Ἀπὸ δὲ τοῦ 1783 ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῦ 1835 ἐν Θεσσαλονίκῃ εὐρίσκομεν ὡς ἐπιτρόπους μόνον κληρικοὺς ἀγιορεῖτας, τοὺς λογιωτέρους ἢ ἐμπειροτέρους τῶν Μονῶν, τοὺς χρηματίσαντας πρότερον ὡς ἀντιπροσώπους ἐν τῇ Κοινῇ Συνάξει τοῦ Ὁρους.» Αδ. Παντοκρατορινός, *ό.π.*, σ. 121.

⁹² Δεν έχει εντοπιστεί, προς το παρόν, κάποιο τεκμήριο που να μαρτυρεί τον χρόνο κατά τον οποίο παρέλαβε τα καθήκοντα καθώς και το παραδίδον πρόσωπο.

⁹³ Γάσπαρης Χαρ., *ό.π.*, σσ. 25-26.

⁹⁴ Η αμοιβή κατά τον Αδ. Παντοκρατορινό αντιστοιχούσε σε 530 γρόσια ανά έτος, δηλαδή περίπου 44 γρόσια ανά μήνα.

θητεία τους ανανεωνόταν για ένα ακόμη έτος. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, η θητεία του Κυρίλλου ως φαίνεται ανανεώθηκε τόσο την 31^η Μαΐου 1788 όσο και την 31^η Μαΐου 1789 για ένα ακόμη έτος⁹⁵. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα (όπως όλα δείχνουν) να παραμείνει στην διοικητική αυτή θέση για πάνω από 2,5 χρόνια (33 μήνες και 12 ημέρες).

Από το 1841 και έπειτα, οι Επίτροποι του Αγίου Όρους αναγνωρίζονται και επίσημα από το Κράτος, με φερμάνι που εκδίδει ο Σουλτάνος Μεδζήτ. Για όλες τις υποθέσεις απευδύνονταν απευθείας στο Υπουργείο Εξωτερικών, ενώ από το 1875 και εντεύθεν στο Υπουργείο Δικαιοσύνης και Θρησκευμάτων. Μάλιστα, ο εκάστοτε Επίτροπος είχε δική του σφραγίδα, έκτυπο της οποίας φυλασσόταν για τον μεν της Κωνσταντινούπολης στο Υπουργείο Δικαιοσύνης και Θρησκευμάτων, για τον δε της Θεσσαλονίκης στη Γενική Διοίκηση της πόλης. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι αρκετές φορές, υπήρχαν και δρούσαν ταυτόχρονα δύο (2) Επίτροποι του Αγίου Όρους στην Κωνσταντινούπολη⁹⁶. Η συνεργασία του Κυρίλλου με τον Σωφρόνιο Φιλοδείτη αποτελεί ένα παράδειγμα αυτού.

Σύμφωνα πάντα με τον αρχιμ. Αθανάσιο Παντοκρατορινό, ο δεσμός του Επιτρόπου του Αγίου Όρους είχε καταλυτικό ρόλο στην προάσπιση των συμφερόντων του Γένους. Ο ως άνω δεσμός τελικώς καταργήθηκε για την μεν Κωνσταντινούπολη το 1914, για την δε πόλη της Θεσσαλονίκης το 1917.

⁹⁵ Θα πρέπει σε αυτό το σημείο να επισημάνουμε ότι η πλειοψηφία των χρηματισάντων στην Κωνσταντινούπολη Επιτρόπων από το 1783 έως και το 1908 δήτευσσε επί ένα μόνον έτος, γεγονός που μας δείχνει ότι ο Κύριλλος Ιθιρίτης ο Μυτιληναίος μάλλον ήταν καθολικά αποδεκτός για το έργο του στην αξιοζήλευτη αυτή θέση. Αυτό είχε, όπως φαίνεται, φυσικό επακόλουθο και την ανανέωση της θητείας του από την Ιερά Κοινότητα για άλλες δύο θητείες.

⁹⁶ «Κατ' απόφασιν τῆς Ι.Κ. 16 Ἰουνίου 1874 ἐπανερχεται ἡ παλαιὰ συνήθεια καθ' ἣν 1) ἡ Μονή, ἥς εἶναι ὁ Ἐπίτροπος ἀδελφός, νὰ ἐγγυᾶται καὶ θεβαιοῖ ἐγγράφως ὅτι εἶναι αὐτὸς ἐγγυητὴς καὶ ὑπεύθυνος. 2) Νὰ θεβαιοῖ ὅτι θὰ διατελῇ οὗτος καὶ θὰ ἐνεργεῖ ὡς ὑπήκοος ὁδωμανός. (ἀπόφασις 149)» Αθ. Παντοκρατορινός, *ό.π.*, σ. 122.

ΑΡΧΕΙΟ ΠΡΩΤΑΤΟΥ

Στους ακόλουθους πίνακες παρατίθενται στοιχεία που αφορούν τη δράση του Κυρίλλου κατά τη διάρκεια ενάσκησης των καθηκόντων του Επιτρόπου στην Πόλη :

• Τυπολόγιο Καταστίχων των Επιτρόπων Κωνσταντινούπολης

Έσοδα

[15 Μαΐου 1789 - 30 Δεκεμβρίου 1790]

- Αποστολή μετρητών από την Κοινότητα, καθώς και γραμματίων από το Άγιον Όρος και τη Θεσσαλονίκη μέσω του επιτρόπου Θεσσαλονίκης⁹⁷.

Γρόσια	Άσπρα	Ημερομηνία	Αιτιολογία
1 500		Μαΐου κδ ^{ης}	«παρά του κυρ Κυρίλλου Ιθρήτη δια το μηρί τους»

- Μετρητά από τους προηγούμενους επιτρόπους, μετά τη λήξη της θητείας τους και την εκκαθάριση των λογαριασμών.

Γρόσια	Άσπρα	Ημερομηνία	Αιτιολογία
570		Ιουλίου κγ ^{ης}	«δια χειρός του Αθανασίου ανεψιού του Κυρίλλου Ιθρήτη»
10			«Επι έλαβα από τον Κύριλλον»
20			«Επι ελαβον δια χειρός του Κυρίλλου Ιθρήτη»

- Δάνεια

Γρόσια	Άσπρα	Ημερομηνία	Αιτιολογία
400		αψ ^η : Φεβρουαρίου εη ^ς	«παρά της κυρά Περουζέρ Μεταϊζάνενας προς πέντε το πουγγί τον χρόνον με χέρι του κυρ Κυρίλλου και Γερασίου»

⁹⁷ Γάσπαρης Χαρ., ό.π., σσ. 25-26.

Έξοδα

- ο Δώρα και δωροδοκίες (αγαλίκια) στον μπουσταντζήμπαση⁹⁸.

Γρόσια	Άσπρα	Ημερομηνία	Αιτιολογία
1 450		Δεκεμβρίου κα ⁷⁵	«αγαλίκι του ποστατζήμπασι Πεκίρ αγα με χέρι του κυρ Κυρίλλου Ιθρήιτη και κυρ Γερασίου Καρακαλινού»
300			«Επι τω αυτώ αγά μας δια ρουσφέτ με χέρι του Κυρίλλου και Γερασίου και του χοτζά Ιορδανού Σαράφη δια να εμποδίσουν τον Χαφούς εφέντη να μην γίνη αγάς εις το όρος»
1 25			«Με χέρι του Κυρίλλου και Γερασίου και του χοτζά Ιορδάνου Χαμίν, τω τερεκετζίπασι κουστζούπασι και τω χαζνατάρη δια εμπόδιον του αυτού χαφίση»

- ο Μηνιαία χαράτζια προς το μεγάλο δραγουμάνο.

Γρόσια	Άσπρα	Ημερομηνία	Αιτιολογία
764	70	Μαΐου ιζ ⁷⁷	«του φεγγαριού ρετζέπ με χέρι του κυρ Κυρίλλου»

- ο Έξοδα σχετικά με την παραλαβή και παράδοση των χαρατζίων του Αγίου Όρους στην Κωνσταντινούπολη, καθώς και τα έξοδα εις τα καλέμια.

Γρόσια	Άσπρα	Ημερομηνία	Αιτιολογία
10		Ιουλίου κδ ⁷⁷	«Με χέρι του κυρ Κυρίλλου δια το πουγιουρτί του χαρατζίου»

⁹⁸ Αλ. Λαυριώτης, «Το Άγιον Όρος μετά την Οθωμανικήν κατάκτησιν», *ΕΕΒΣ* 32 (1963), σ. 148. Ήταν ο αρχηγός της ανακτορικής φρουράς του Σουλτάνου. Πρόσωπο πανίσχυρο, με προϋπηρεσία Δημάρχου της Πόλεως, αποτελούσε σύμβουλο για όλες τις υποθέσεις του κράτους.

- ο Εξόφληση κεφαλαίων από δάνεια της Κοινότητας στην Κωνσταντινούπολη.

Γρόσια	Άσπρα	Ημερομηνία	Αιτιολογία
500		Νοεμβρίου στ ^η	«δια χειρός του τζελεπή Νικολάκη Αλεξίου κεφάλαιον και επεράσθη όπισθεν της ομολογίας, ή ομολογία εις όνομα Σκαρλατάκη Νικολάου τα χρεωστούμενα τω χοτζά Μεζίκη με χέρι του Κυρίλλου»

- ο Διάφορα μικροέξοδα: επιδιορθώσεις σπιτιών της Κοινότητας στην Κωνσταντινούπολη, μισθός επιτρόπων Κωνσταντινούπολης, ενοίκια σπιτιών, ζημιά από τη μετατροπή νομισμάτων, έξοδα ταξιδιών (ποδοκόπια), έξοδα για φιρμάνια και άλλα πιστοποιητικά, έξοδα κατά την αλλαγή των ζαμπιτάδων του Αγίου Όρους, κουμέρκι κρασορακίου, δώρα και δωροδοκίες τούρκων αξιωματούχων στην Κωνσταντινούπολη κ.ά.

Γρόσια	Άσπρα	Ημερομηνία	Αιτιολογία
22		Μαΐου ιε ^η	«εξικλεμέ ⁹⁹ τους παράδες όπου ήφερα εγώ ο Σωφρόνιος από το Όρος γρόσια 81 2: σαφή παράδες και εμετρίσαμεν κατ' έμπροσθεν του χοτζά Λαμπή σάραφη παρόντος του κυρ Κυρίλλου»

⁹⁹ Έλλειμμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ : ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ

Μελοποιήματα επωνύμως αποδιδόμενα στον Κύριλλο

Εσπερινός

- «Δέκα εξ δογματικά της Οκτωήχου»

Λαύρας Μ 45, φφ. 1r-8v¹⁰⁰

«Τὰ παρόντα δεκαεὺς δογματικά τῆς Ὀκτωήχου ἐσυνθέθησαν οὕτω πάννυ ἐντέχνως διὰ πασῶν τῶν ἐν τῇ Στιχηραρίῳ δεινῶν θέσεων, παρὰ τοῦ μουσικωτάτου ἐν μοναχοῖς κυρίου Κυρίλλου Ἰθιρήτου καὶ Μυτιληναίου προτροπῇ δὲ καὶ αἰτήσῃ τοῦ λογιωτάτου ἐν ἱεροδιακόνοις κύρ Χρυσάνθου Σταυρονικητιανοῦ, πρὸς ὠφέλειαν τῶν φιλομαθῶν τῆς ἀσματομουσικομελιρρύτου ἀρμονίας»

Ξηροποτάμου 387, φ. 1r¹⁰¹

«Τὰ παρόντα δεκαεὺς δογματικά τῆς Ὀκτωήχου ἐσυνθέθησαν οὕτω πάννυ ἐντέχνως διὰ πασῶν τῶν ἐν τῇ Στιχηραρίῳ δεινῶν θέσεων, παρὰ τοῦ μουσικωτάτου ἐν μοναχοῖς κυρίου Κυρίλλου Ἰθιρήτου καὶ Μυτιληναίου προτροπῇ δὲ καὶ αἰτήσῃ τοῦ λογιωτάτου ἐν ἱεροδιακόνοις κύρ Χρυσάνθου Σταυρονικητιανοῦ, πρὸς ὠφέλειαν τῶν φιλομαθῶν τῆς ἀσματομουσικομελιρρύτου ἀρμονίας»

«Ακολουθοῦν τα δεκαεὺς δογματικά δοξαστικά του Αναστασιματαρίου, ὡς κείμενον· το μέλος αὐτῶν εἶναι ἡ διαδοχὴ ἀρμοδιῶς τῶν «δεινῶν θέσεων» του Στιχηραρίου του Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν καὶ Χρυσάφη του νέου»¹⁰²

¹⁰⁰ Λαυριώτης Σπ. – Ευστρατιάδης Σ., *Κατάλογος των κωδίκων της Μεγίστης Λαύρας της εν Αγίῳ Ορει*, Παρίσι, 1925, σ. 311.

¹⁰¹ Στον κατάλογο του Ευδοκίμου (Προηγούμενος Ευδόκιμος Ξηροποταμηνός ο Κρης, *Κατάλογος αναλυτικός των χειρόγραφων κωδίκων της βιβλιοθήκης της εν Αγίῳ Ορει του Ἁθῶ Ιεράς & Σεβασμίας Βασιλικῆς, Πατριαρχικῆς & Σταυροπηγιακῆς Μονῆς του Ξηροποτάμου*, Τυπογραφεῖον Φοῖνιξ, Θεσσαλονίκη, 1932) αναφέρεται κώδικας με ἀρίθμηση «2948.386» που περιέχει ἐπίσης τα 16 Δογματικά του Κυρίλλου (σ. 175). Πρόκειται για τον ἴδιο κώδικα, Ξηροποτάμου 387, κατὰ την ἀρίθμηση των καταλόγων του Γρ. Στάδης.

¹⁰² Στάδης, *Χειρόγραφα Α΄*, σ. 300.

Δοχειαρίου 392, υποφάκελος 5

«Τὰ παρόντα δεκαῆξ δογματικά τῆς Ὀκτωήχου ἐσυνδέθησαν οὕτω πάνυ ἐντέχνως διὰ πασῶν τῶν ἐν τῷ Στιχηραρίῳ δεινῶν θέσεων, παρὰ τοῦ μουσικωτάτου ἐν μοναχοῖς κυρίου Κυρίλλου Ἰθιήριτου καὶ Μυτιληναίου προτροπῇ δὲ καὶ αἰτήσει τοῦ λογιωτάτου ἐν ἱεροδιακόνοις κύρ Χρυσάνθου Σταυρονικητιανοῦ, πρὸς ὠφέλειαν τῶν φιλομαθῶν τῆς ἀσματομουσικομελιρρύτου ἀρμονίας»¹⁰³

Καρακάλου 221, φ. Α΄ r,

«Τὰ παρόντα δεκαῆξ δογματικά τῆς Ὀκτωήχου ἐσυνδέθησαν οὕτω πάνυ ἐντέχνως διὰ πασῶν τῶν ἐν τῷ Στιχηραρίῳ δεινῶν θέσεων, παρὰ τοῦ μουσικωτάτου ἐν μοναχοῖς κυρίου Κυρίλλου Ἰθιήριτου καὶ Μυτιληναίου προτροπῇ δὲ καὶ αἰτήσει τοῦ λογιωτάτου ἐν ἱεροδιακόνοις κύρ Χρυσάνθου Σταυρονικητιανοῦ, πρὸς ὠφέλειαν τῶν φιλομαθῶν τῆς ἀσματομουσικομελιρρύτου ἀρμονίας»

«Περιέχονται τα ἐπτά πρώτα καὶ οἱ τέσσερις πρώτοι σίχοι τοῦ ὁγδοοῦ Νεῦσον παρακλήσεσι· ὁποσδήποτε ἐξέπεσεν ἐν οκτάφυλλον τετράδιον. Τα παρόντα φύλλα αποτελοῦν ἐπτάφυλλον ἀρχήθεν τετράδιον»¹⁰⁴

Λειμώνος 351, φφ. 345v-351v («αυτόγραφο»¹⁰⁵)

Η συγκεκριμένη μελοποίηση, αποτελεί την πιο διαδεδομένη σύνδεση του Κυρίλλου και ὅπως ἤδη επισημάνθηκε ανθολογείται στους εξῆς κώδικες: Λαύρας M 45, φφ. 1r-8v, Ξηροποτάμου 387, φ. 1r, Δοχειαρίου 392, υποφάκελος 5¹⁰⁶, Καρακάλου 221, φ. Α΄ r και Λειμώνος 351, φφ. 345v-351v¹⁰⁷. Πρόκειται για μελοποίηση των δεκαῆξι (δογματικῶν) Θεοτοκίων του Εσπερινού του Σαββάτου ἀπὸ τὴν Ὀκτώηχο, που επεκράτησε να λέγονται δογματικά, καθώς αναφέρονται και εγκωμιάζουν το πρόσωπο της Θεοτόκου, διατυπώνουν δε με ακρίβεια και τη δογματική διδασκαλία της Ορθόδοξης Πίστεως. Η κάτωθι αναλυτική καταγραφή αὐτῶν τῶν δεκαῆξι Θεοτοκίων ἔχει ἀντληθεῖ ἀπὸ τὸν κώδικα Λειμώνος 351, φφ. 345v-351v :

¹⁰³ Στο ἴδιο, σ. 566.

¹⁰⁴ Στάδης, *Χειρόγραφα Γ΄*, σσ. 425-426.

¹⁰⁵ Χατζηγιακουμῆς Μαν., *Μουσικά Χειρόγραφα Τουρκοκρατίας (1453-1821)*, ὁ.π., σσ. 137-139.

¹⁰⁶ Δεν ἦταν δυνατό να εντοπιστεῖ ο ἐν λόγω κώδικας ἀπὸ τὸν Βιβλιοθηκάριο τῆς μονῆς, π. Θεόκτιστο.

¹⁰⁷ Χατζηγιακουμῆς Μαν., ὁ.π., σ. 330. Στὸ ἔργο τοῦ Μ. Χατζηγιακουμῆ ἡ ἀνθολόγηση χαρακτηρίζεται ὡς αυτόγραφη καταγραφή. Κατόπιν αὐτοψίας τοῦ κώδικα, δὲν ἐντοπίστηκε κάποιο σημεῖωμα ἢ ἄλλη ἐνδειξη ποὺ να δικαιολογεῖ παρόμοιο χαρακτηρισμό.

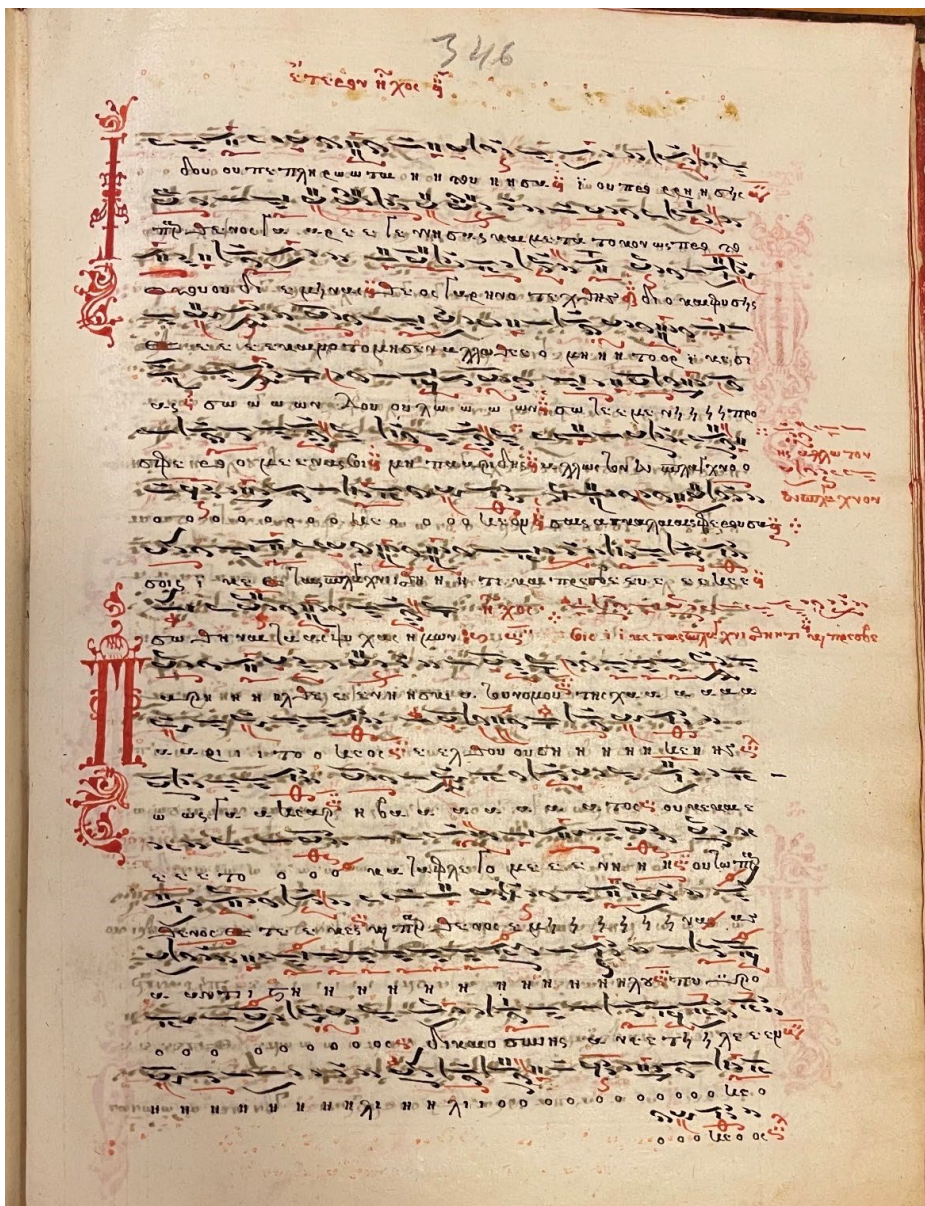
ΘΕΟΤΟΚΙΟ	ΗΧΟΣ	ΦΦ. ΚΩΔΙΚΑ ΛΕΙΜΩΝΟΣ 351
<i>Τὴν παγκόσμιον δόξαν</i>	Α΄	345v
<i>Ἴδου πεπλήρωται ἡ τοῦ Ἡσαΐου πρόρρησις</i>		346r
<i>Παρήλθεν ἡ σκιά τοῦ νόμου</i>	Β΄	346r-v
<i>Ὡ θαύματος καινοῦ</i>		346v
<i>Πῶς μὴ θαυμάσωμεν</i>	Γ΄	346v-347r
<i>Ἀσπύριος ἐκ θεοῦ Πνεύματος</i>		347r
<i>Ὁ διὰ σὲ Θεοπάτωρ</i>	Δ΄	347r-v
<i>Νεῦσον παρακλήσει</i>		347v-348r
<i>Ἐν τῇ Ἑρυθρᾷ θαλάσῃ</i>	πλ. Α΄	348r-v
<i>Ναὸς καὶ πύλη ὑπάρχεις</i>		348v
<i>Τίς μὴ μακαρίσει σε</i>	πλ. Β΄	348v-349r
<i>Ὁ ποιητὴς καὶ λυτρωτὴς</i>		349v-350r
<i>Μήτηρ μὲν ἐγνώσθης</i>	Βαρύς	350r
<i>Ὑπὸ τὴν σὴν Δέσποινα σκέπην</i>		350r
<i>Ὁ Βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν</i>	πλ. Δ΄	350v-351r
<i>Ἀνύμφευτε Παρθένε</i>		351r-v

Η σύνδεση είναι μεγάλης αξίας, καθώς το μέλος της αποτελεί «διαδοχή αρμοδίως των **Δεινών Θέσεων** του Στιχηραρίου του Γερμανού Νέων Πατρών και Χρυσάφη του Νέου». Οι «δεινές θέσεις» επιμαρτυρούν τη δυσκολία εκμάθησης του μέλους της παλαιάς δυζαντινής σημειογραφίας και επιβεβαιώνουν τη στενογραφικότητα αυτής. Η παρούσα μελοποίηση φαίνεται μάλλον να προοριζόταν ως ακόμη μία μέθοδος εκμάθησης παρά για χρήση στη λειτουργική πράξη, ενώ έγινε πραγματικότητα κατόπιν προτροπής και αίτησης «τοῦ λογιωτάτου ἐν ἱεροδιακόνοις κύρ Χρυσάνδου Σταυρονικητιανοῦ», ο οποίος ίσως πρόκειται για ένα από τα πρόσωπα που μαρτυρούνται σε έγγραφα του τελευταίου τετάρτου του 18^{ου} αιώνα ως προηγούμενος Σταυρονικήτα Χρυσάνδος (1784, 1791), σκευοφύλακας Σταυρονικήτα Χρυσάνδος (1786, 1787)¹⁰⁸ και προηγούμενος Χρυσάνδος (1789)¹⁰⁹.

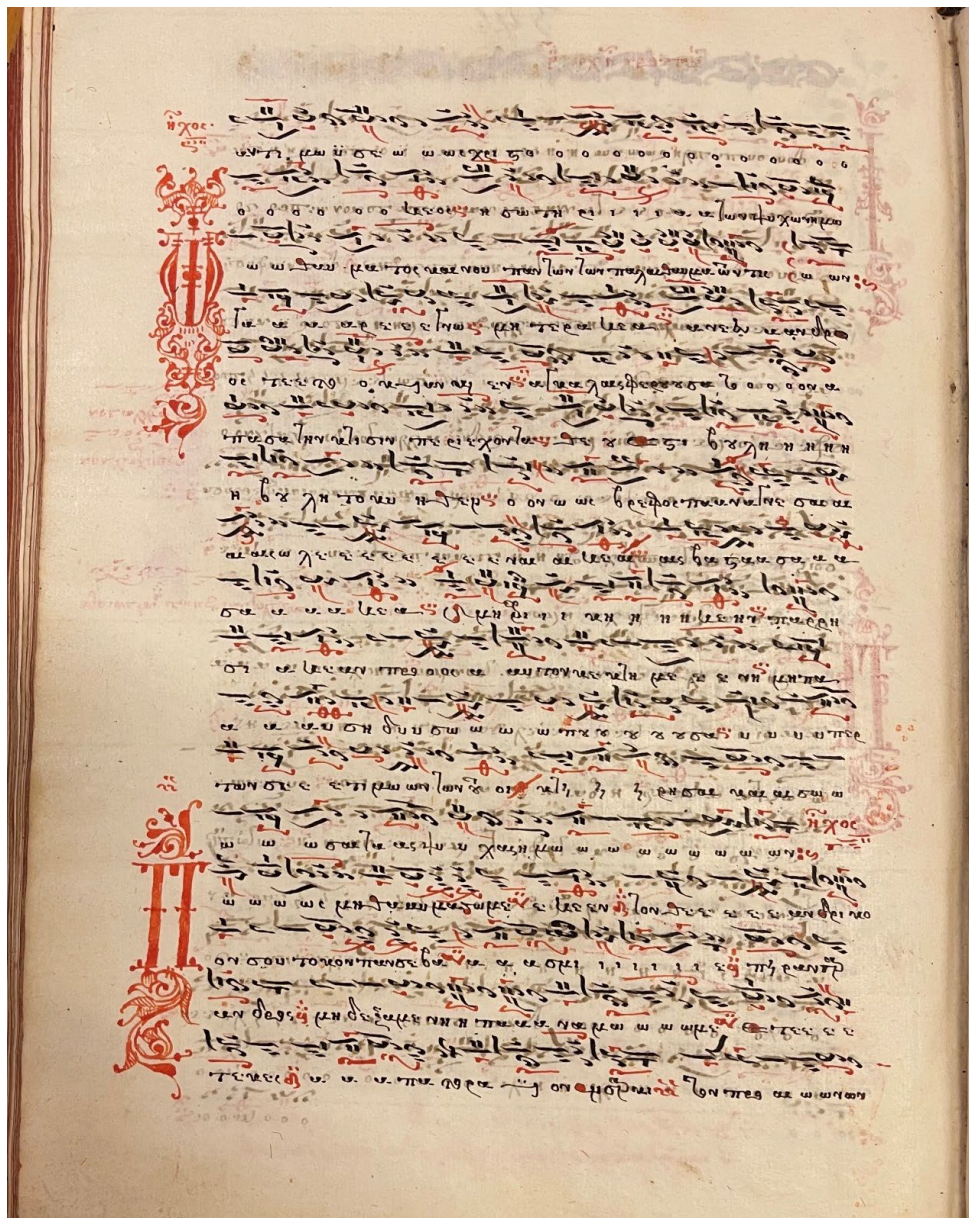
¹⁰⁸ Γάσπαρης Χαρ., *ό.π.*, σσ. 64, 69, 76 & 103. Φυσικά δεν μπορεί να αποκλειστεί η πιθανότητα τα πρόσωπα αυτά να ταυτίζονται.

¹⁰⁹ Τεκμήριο υπ' αριθμ. 15_02-01_07508, σύμφωνα με το οποίο η μονή Σταυρονικήτα παραχωρεί πύργο έναντι αμοιβής μεταξύ άλλων και σε κάποιον πνευματικό Κύριλλο.

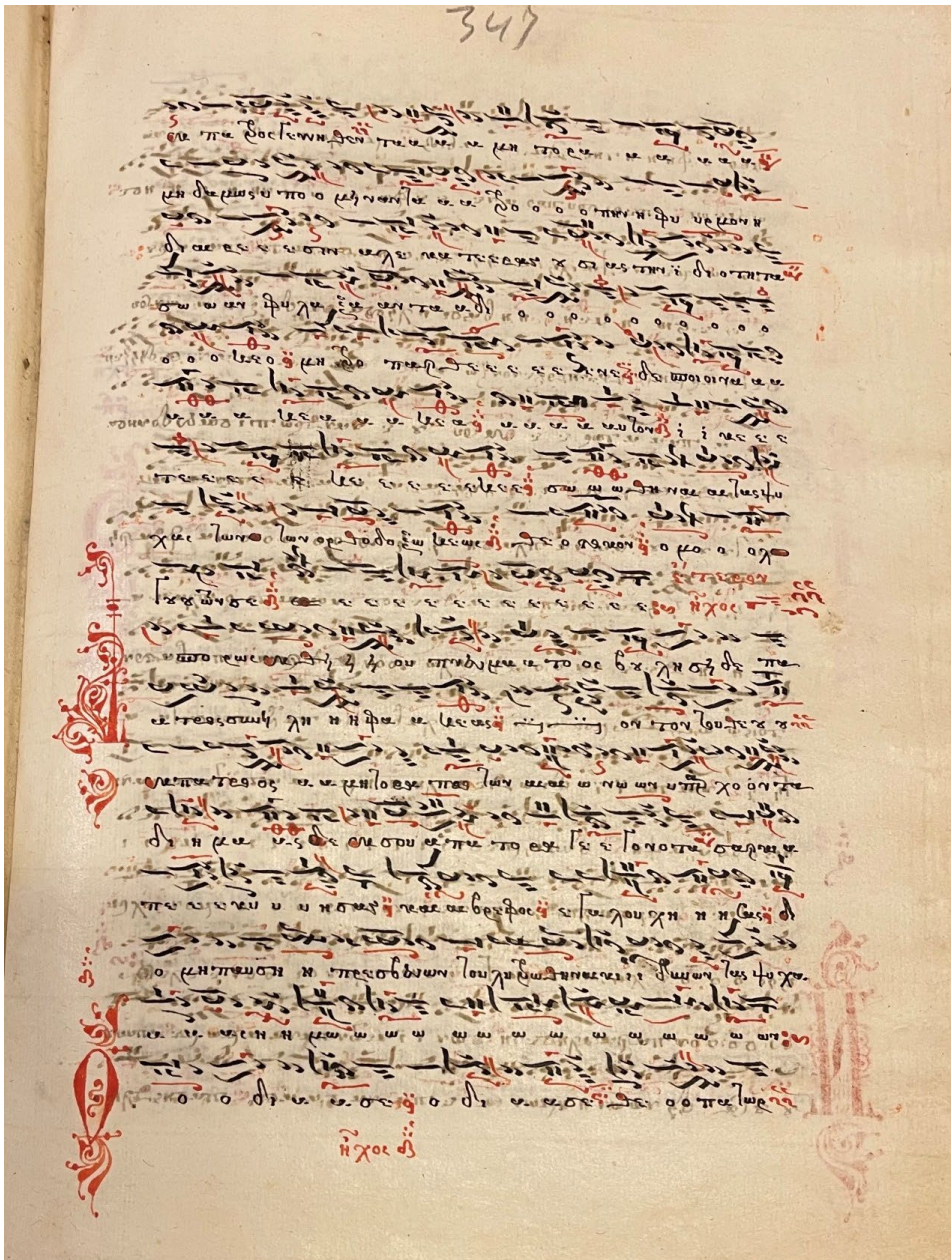
<https://discovery.mountathos.org/iguana/www.main.cls?url=search&p=#recordId=I.102701&srchDb=1> [πρόσβαση στις 30-08-2023].

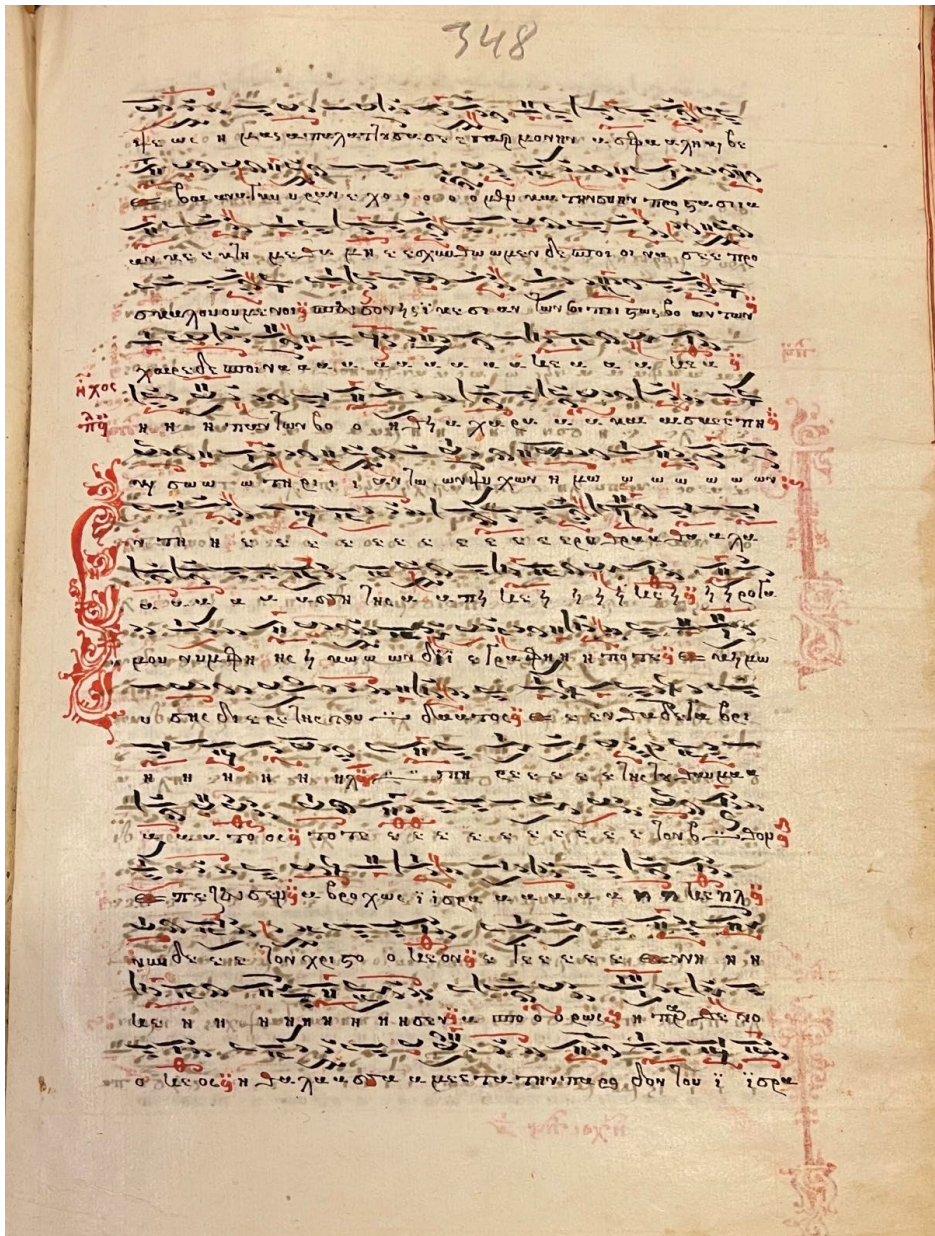
Εικόνα 18. Λεξιόνος 351, φ. 346r.

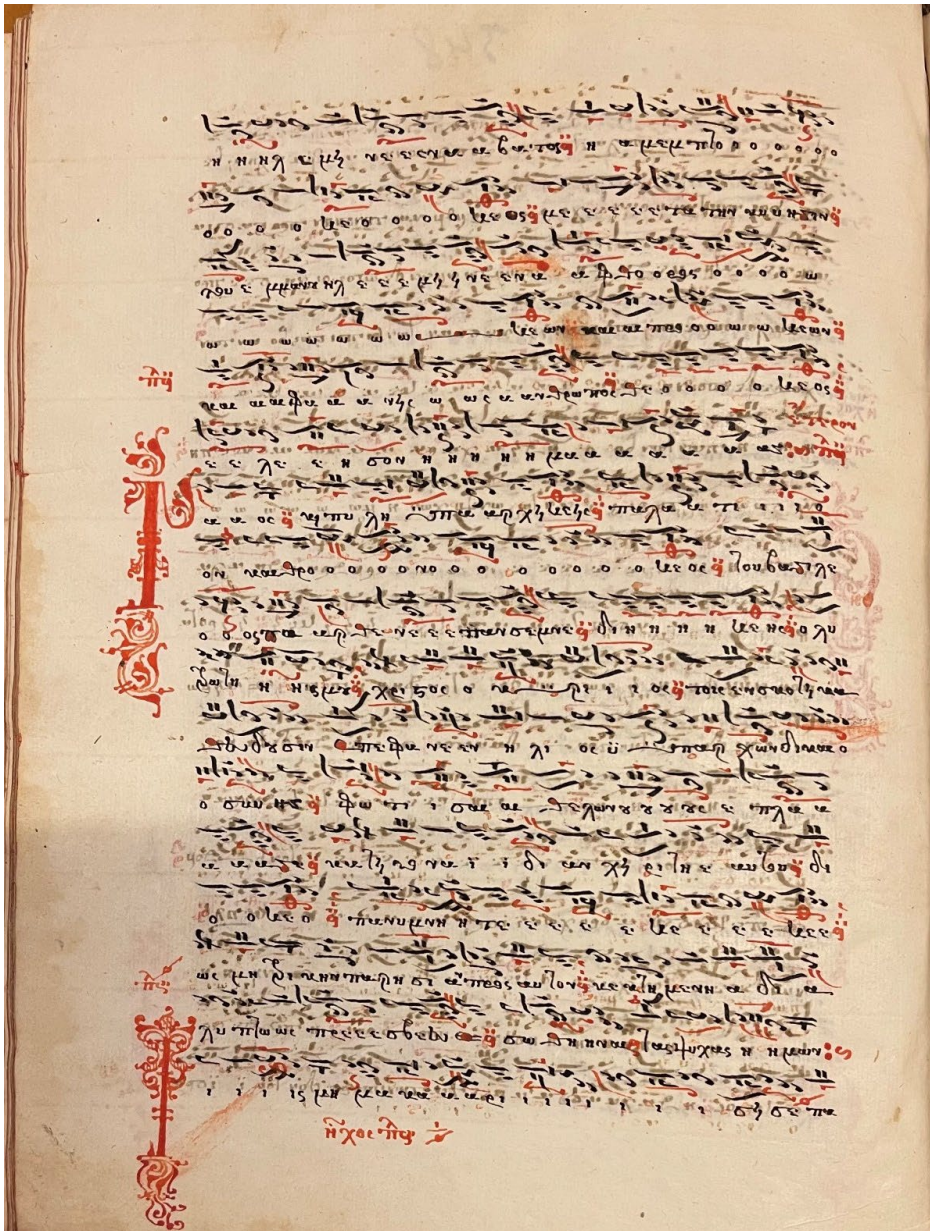
Εικόνα 19. Λειψώνος 351, φ. 346v.

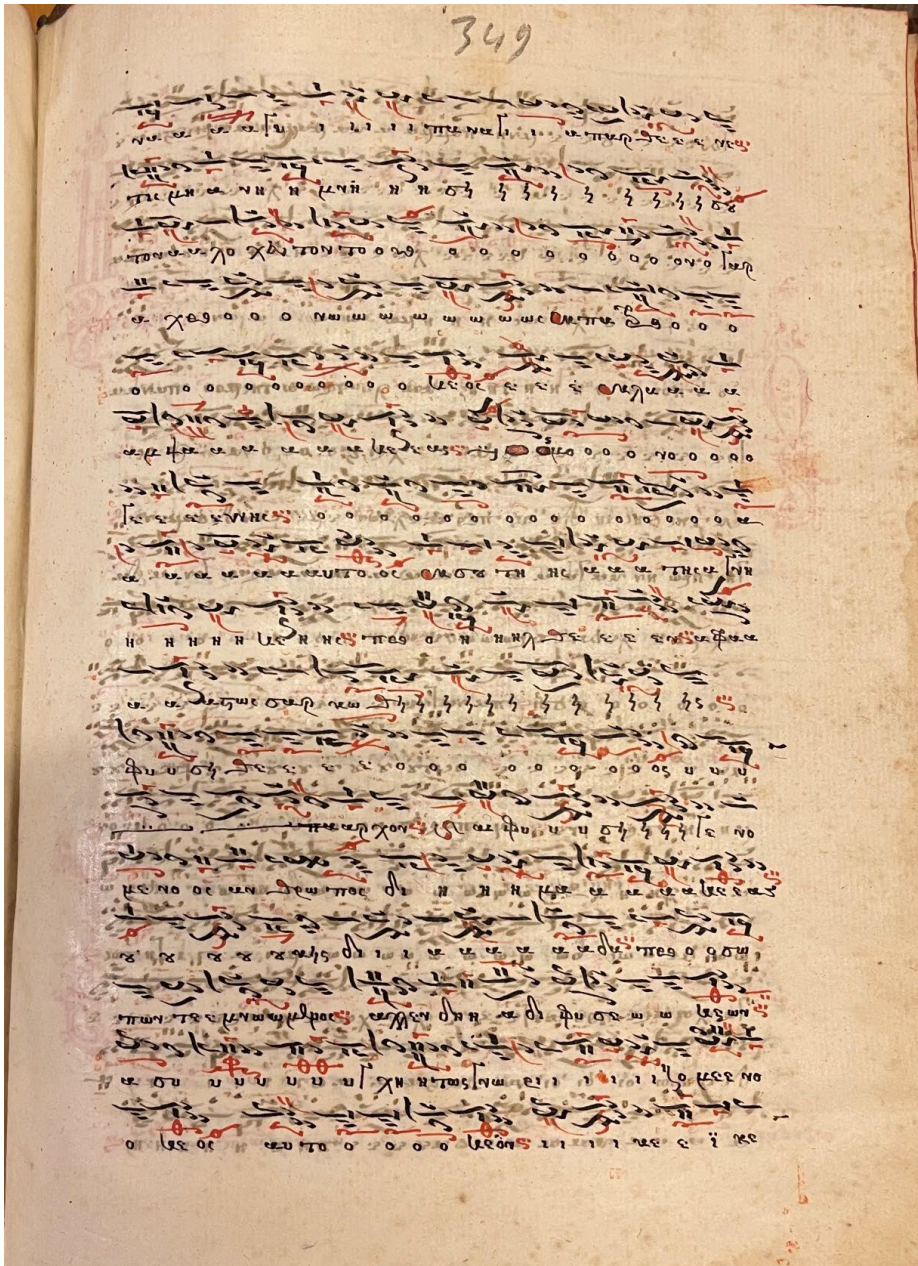

Εικόνα 20. Λειμώνος 351, φ. 347r.

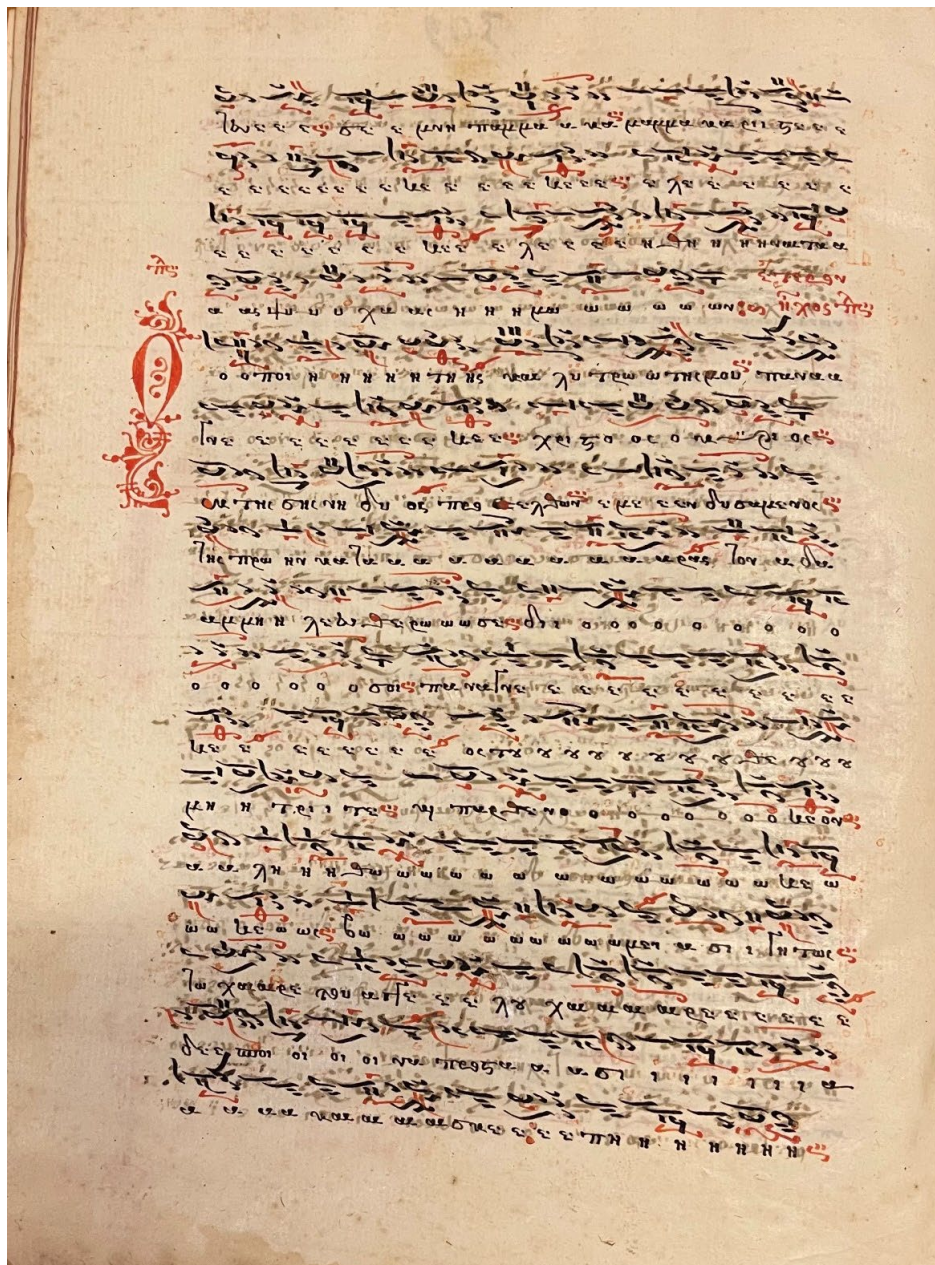

Εικόνα 22. Λειμώνος 351, φ. 348r.

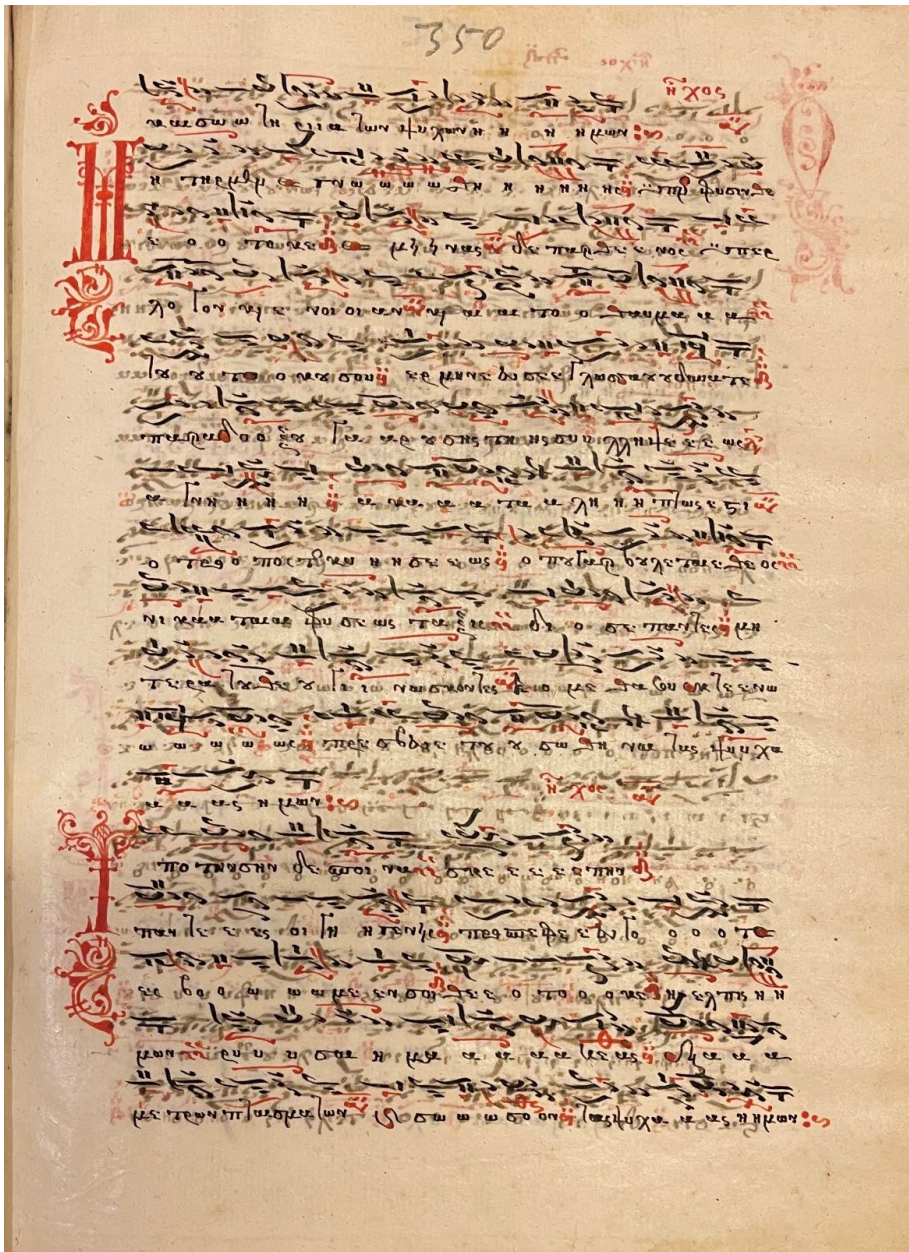

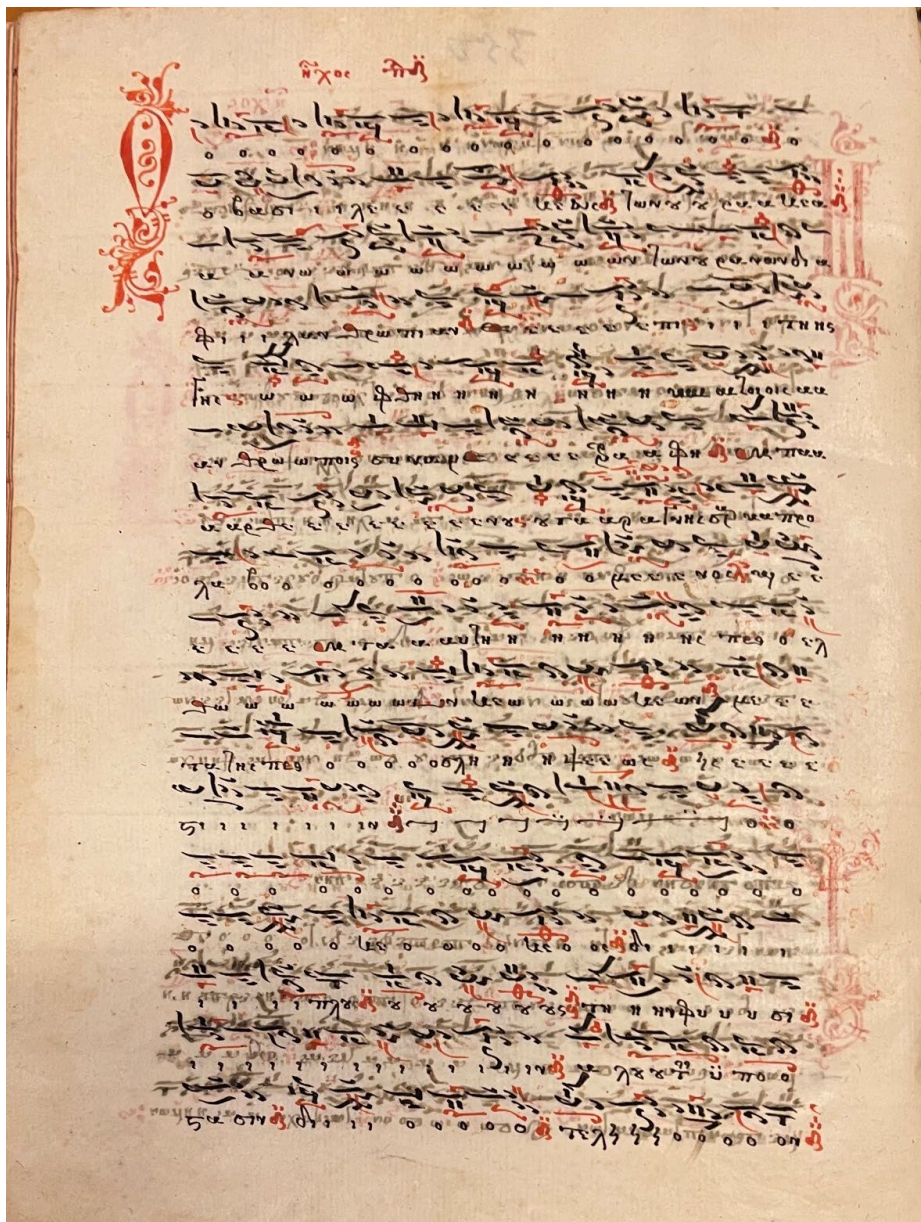
Εικόνα 24. Λειμώνος 351, φ. 349r.

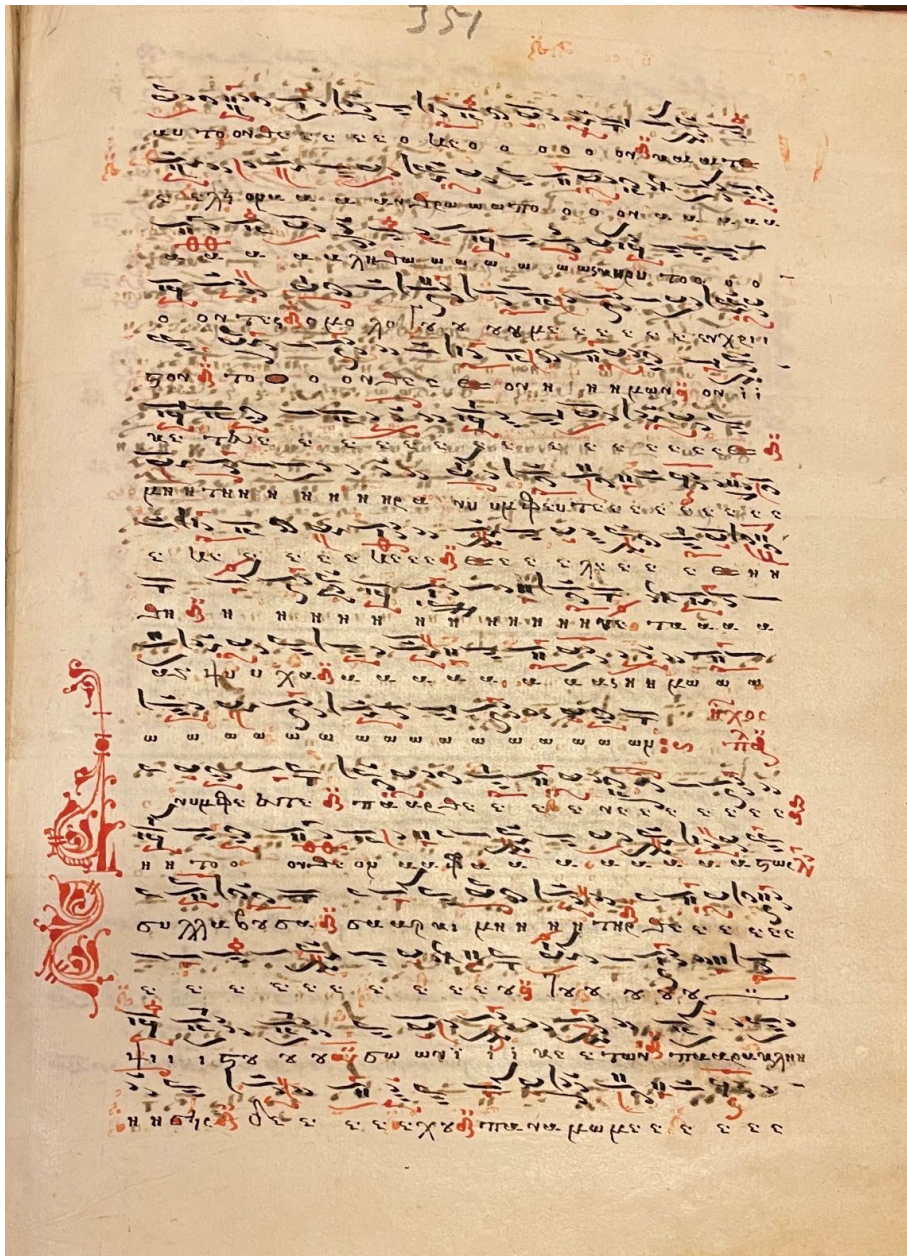
Εικόνα 25. Λεψμόνος 351, φ. 349v.

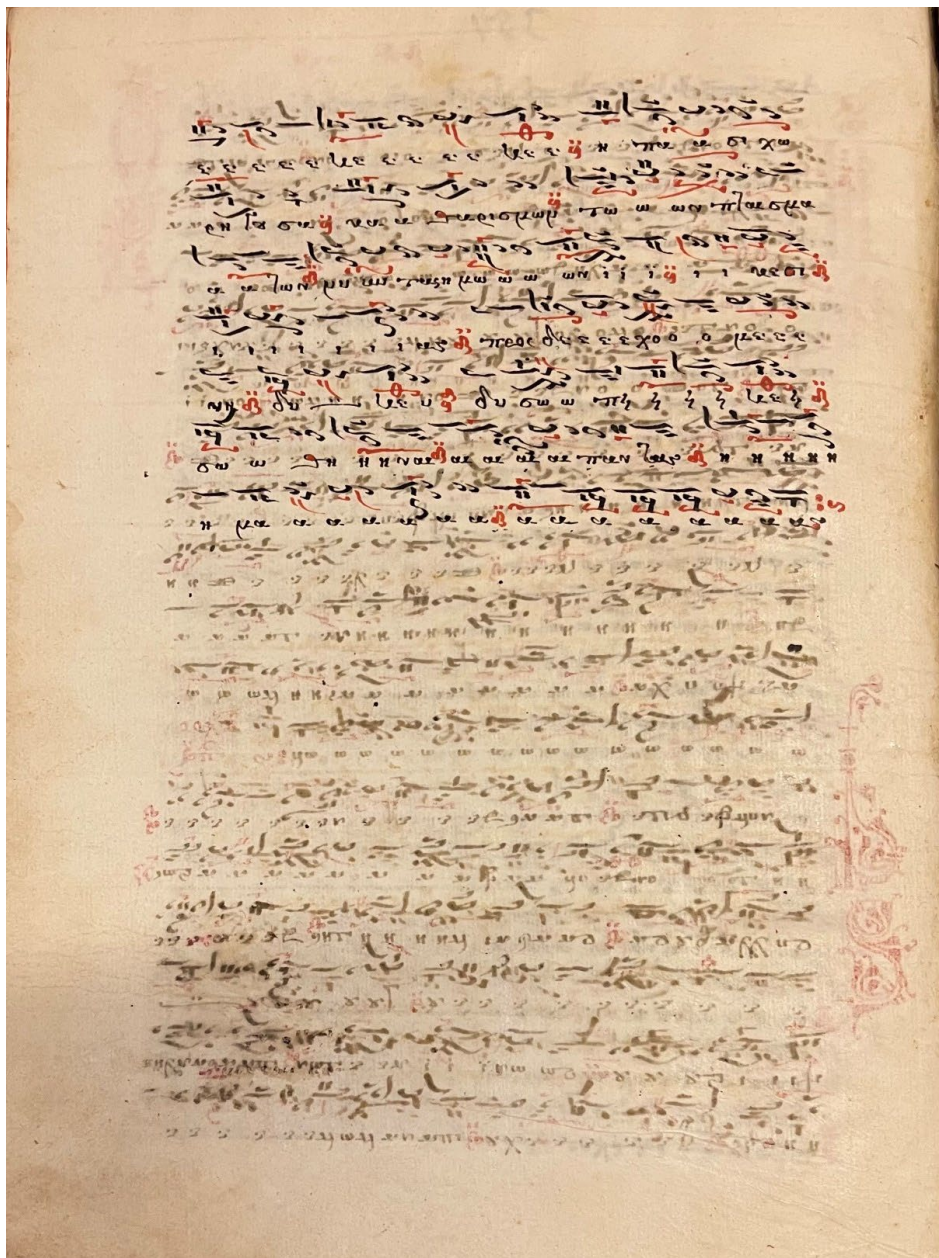
Εικόνα 26. Λειμώνος 351, φ. 350r.

Εικόνα 27. Λεψώνος 351, φ. 350v.

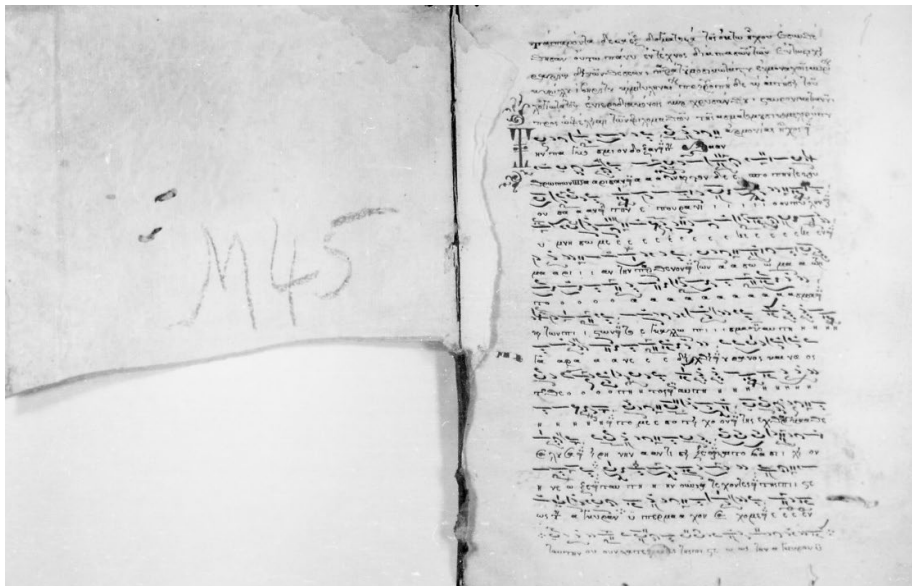

Εικόνα 28. Λεμώνος 351, φ. 351r.

Εικόνα 29. Λειψώνος 351, φ. 351v.

Ακολουθεί η ίδια μελοποίηση από τον κώδικα Λαύρας M 45:

Εικόνα 30. Λαύρας M 45, φ. 1 r.

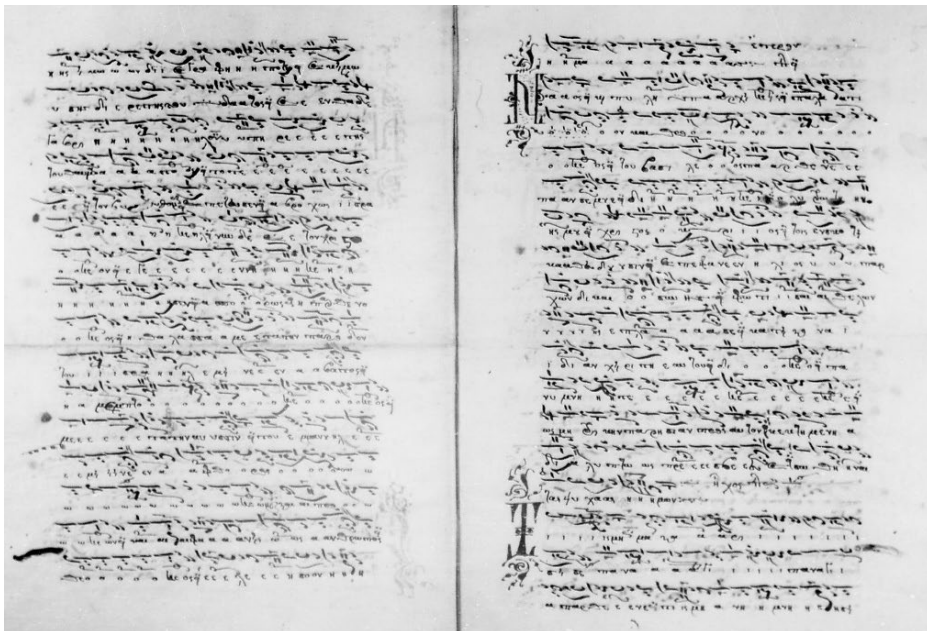
Εικόνα 31. Λαύρας M 45, φφ. 1v-2r.

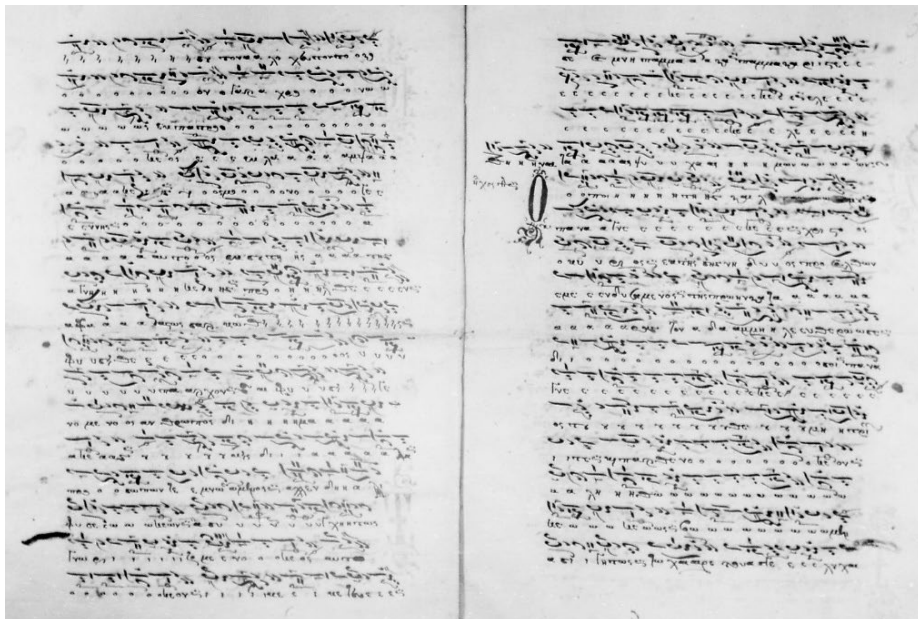
Εικόνα 32. Λαύρας Μ 45, φφ. 2v-3r.

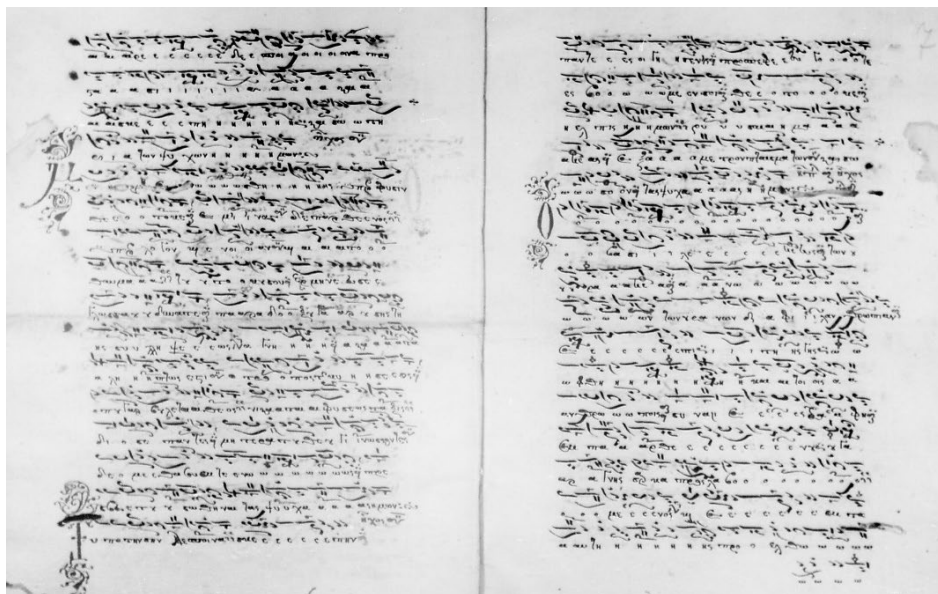
Εικόνα 33. Λαύρας Μ 45, φφ. 3v-4r.

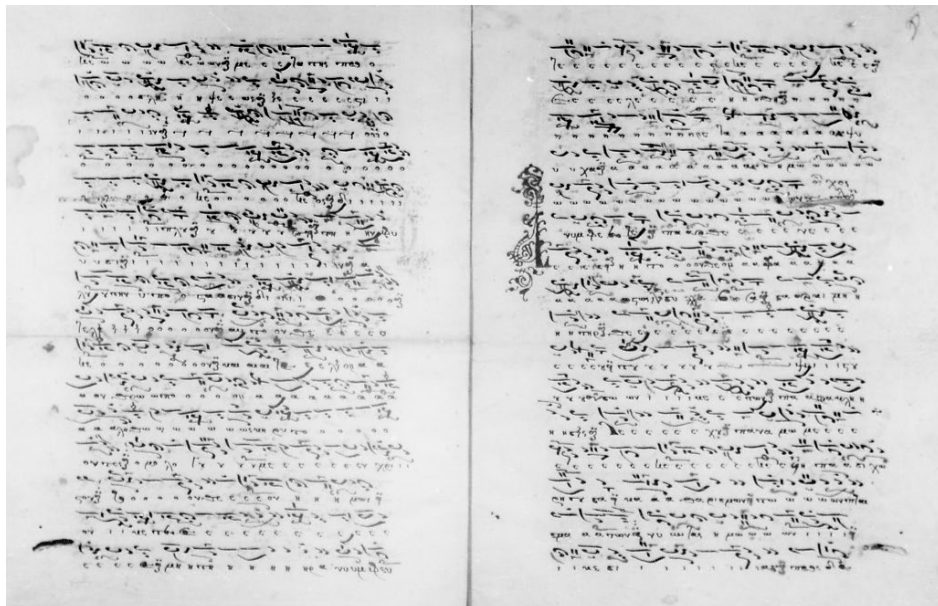
Εικόνα 34. Λαύρας Μ 45, φφ. 4v-5r.

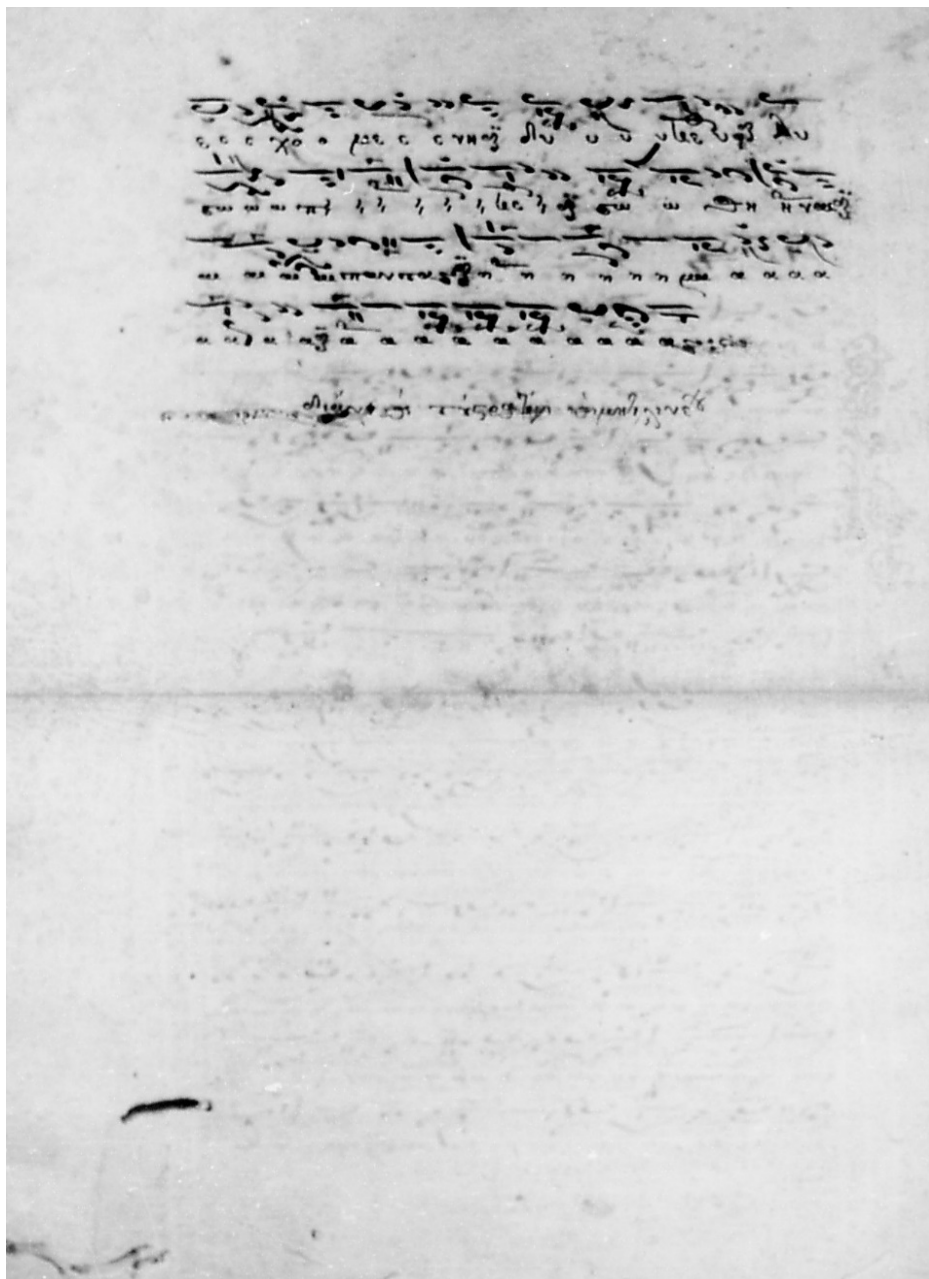
Εικόνα 35. Λαύρας Μ 45, φφ. 5v-6r.

Εικόνα 36. Λαύρας Μ 45, φφ. 6v-7r.

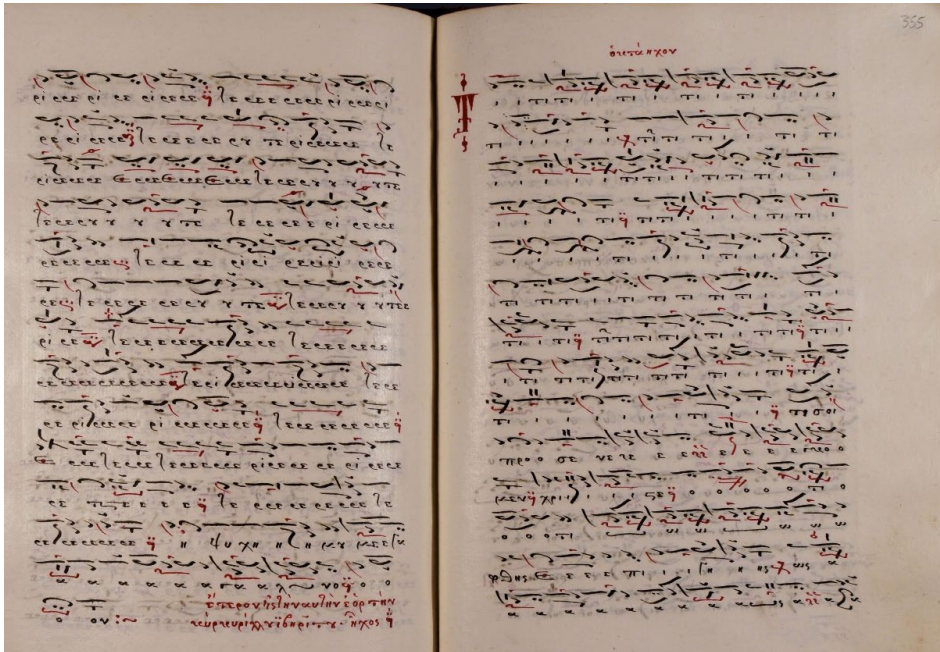
Εικόνα 37. Λαύρας Μ 45, φφ. 7v-8r.

Εικόνα 38. Λαύρας Μ 45, φ. 8ν.

Όπως φαίνεται, η ως άνω σύνδεση υπογράφεται στον Λαύρας Μ 45 ως εξής: διὰ χειρός τού στρατήγι καί μητιλινέου.

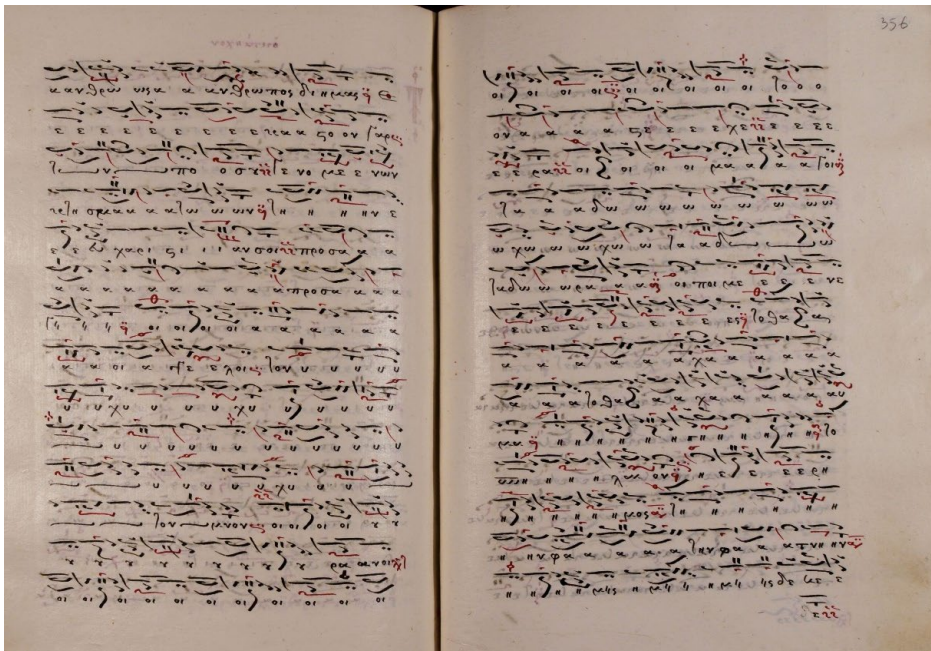
- **Χαίρε, κεχαριτωμένη** ήχος Α΄
 Ξηροποτάμου 373, φ. 268ν
 «Σύνδεσις Κυρίλλου μοναχού Ἰβηρίτου· ήχος α΄ Χαίρε, κεχαριτωμένη»¹¹⁰
- **Στιχηρό ιδιόμελο στην εορτή των Χριστουγέννων** Οκτάη-
 χον
 Ἰβήρων 1093, φφ. 354ν-358ρ
 «Ἐτερον εἰς τὴν αὐτὴν ἐορτὴν· κὺρ Κυρίλλου Ἰβηρίτου· ὁκτάηχον Τί σοὶ προ-
 σενέγκωμεν, Χριστέ»¹¹¹

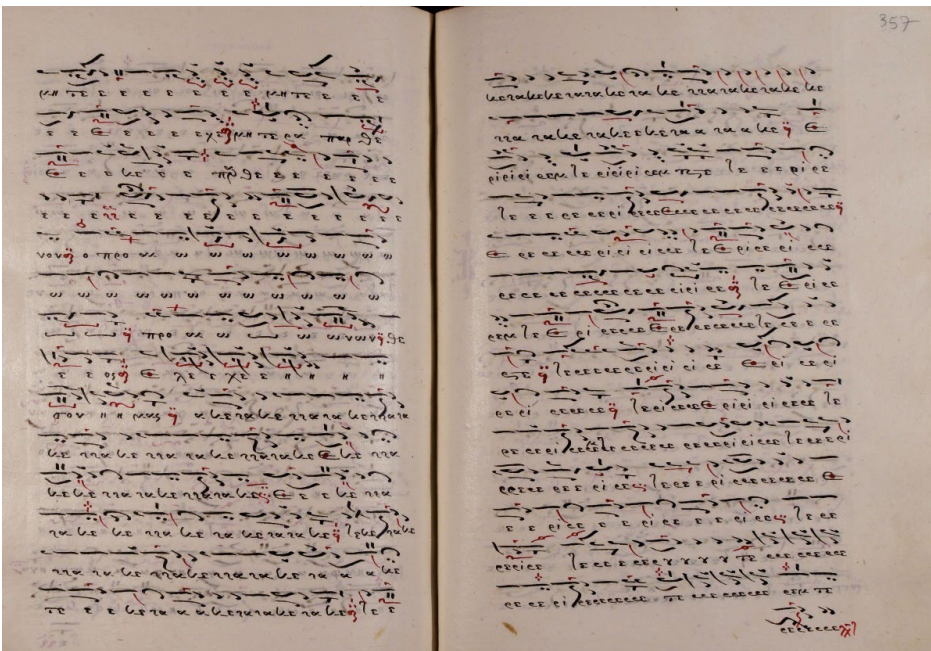
Εικόνα 39. Ἰβήρων 1093, φφ. 354ν-355ρ.

¹¹⁰ Στάδης, *Χειρόγραφα Α΄*, σ. 265.

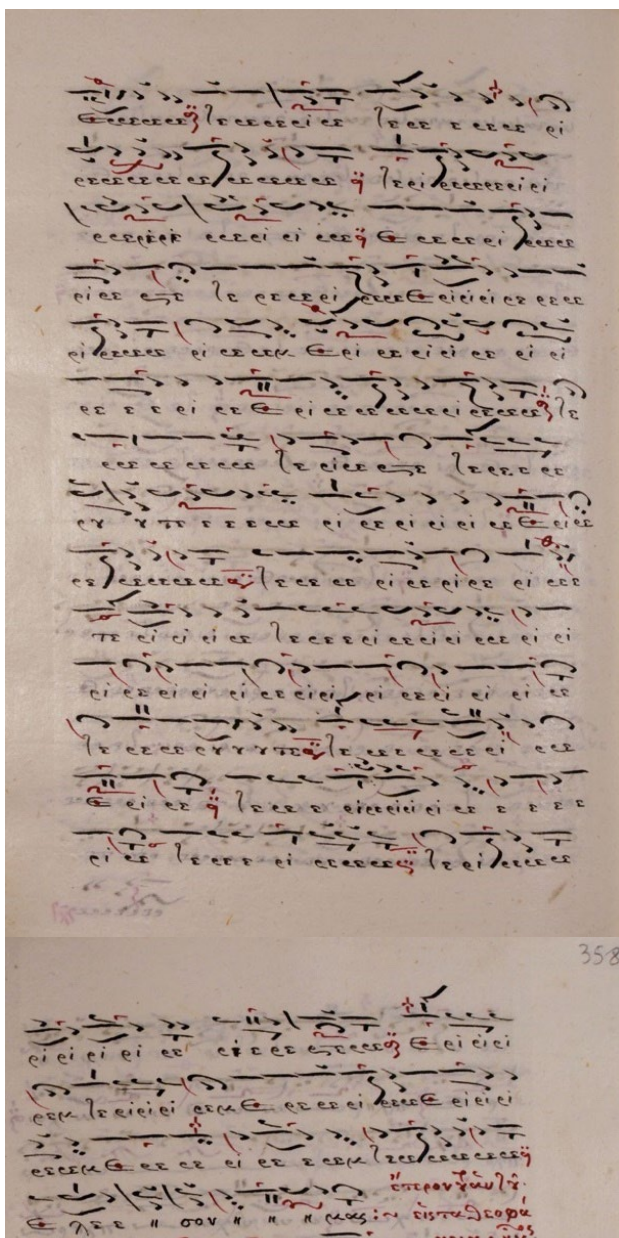
¹¹¹ Στάδης, *Χειρόγραφα Δ΄*, σ. 249 (και αυτοψία μέσω φωτογραφικού υλικού).

Εικόνα 40. Ιβήρων 1093, φφ. 355v-356r.

Εικόνα 41. Ιβήρων 1093, φφ. 356v-357r.

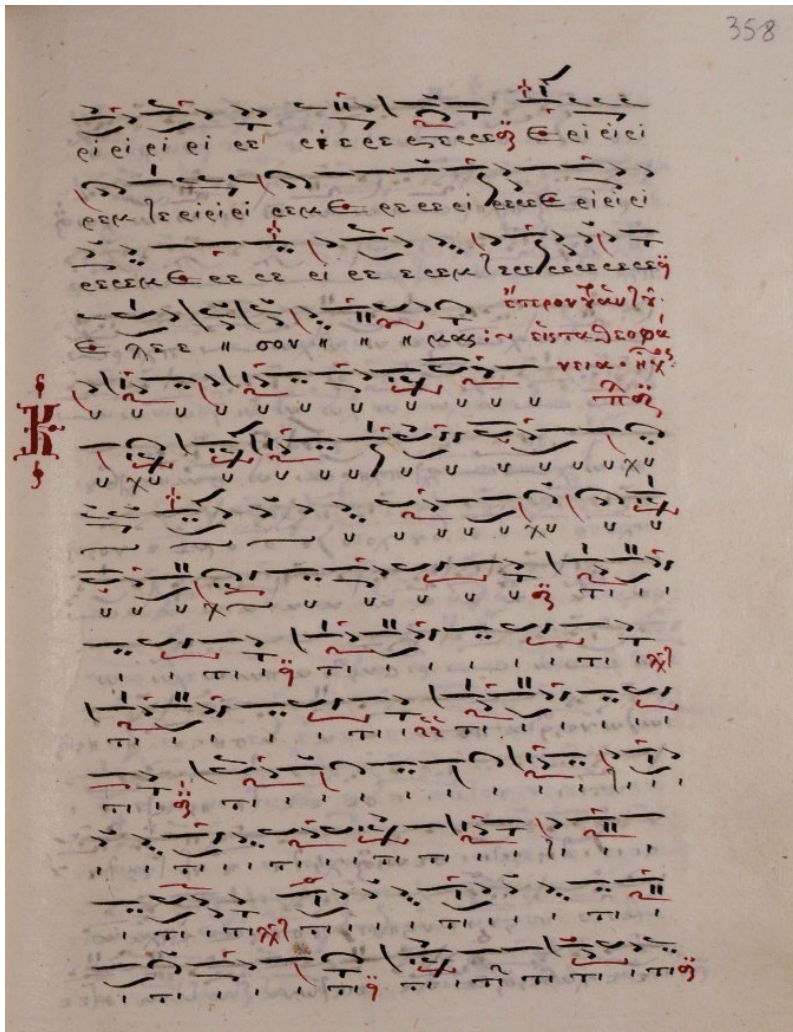

Εικόνα 42. Ιθῆρων 1093, φφ. 357v-358r.

- Δόξα της λιτής στην εορτή των Θεοφανείων Ἦχος πλ. Δ΄

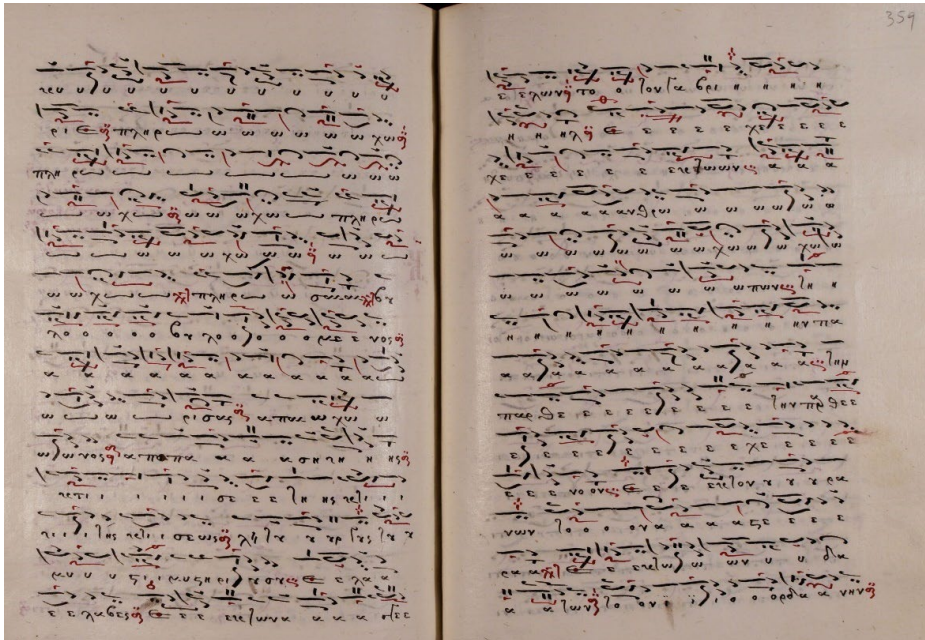
Ιβήρων 1093, φφ. 358r – 361r

«Ἐτερον τοῦ αὐτοῦ [Κυρίλλου Ἰβηρίτου], εἰς τὰ Θεοφάνεια ἦχος πλ. δ΄
Κύριε, πληρῶσαι βουλόμενος»¹¹²

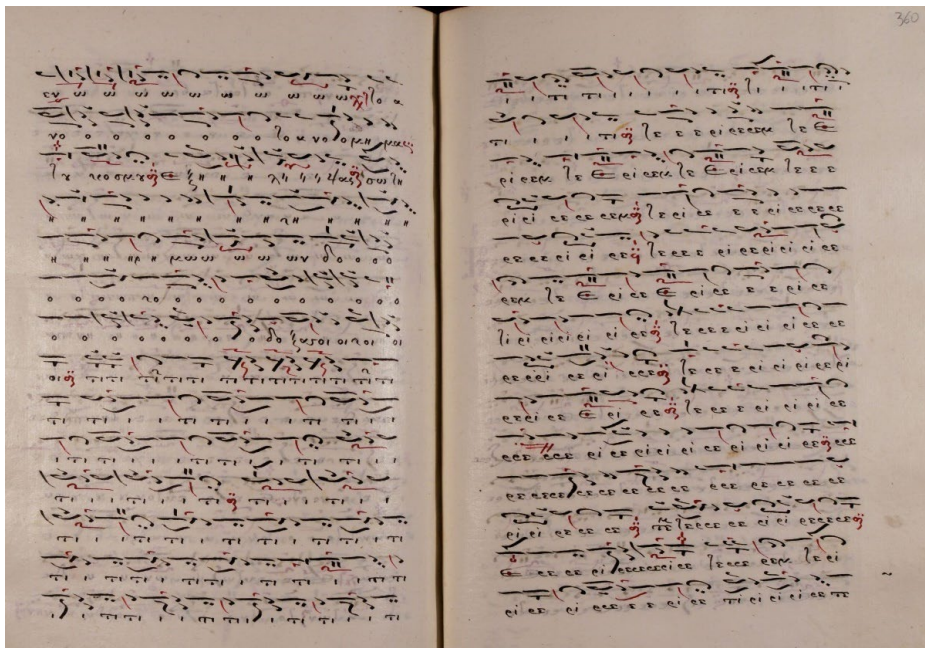

Εικόνα 43. Ιβήρων 1093, φφ. 358r.

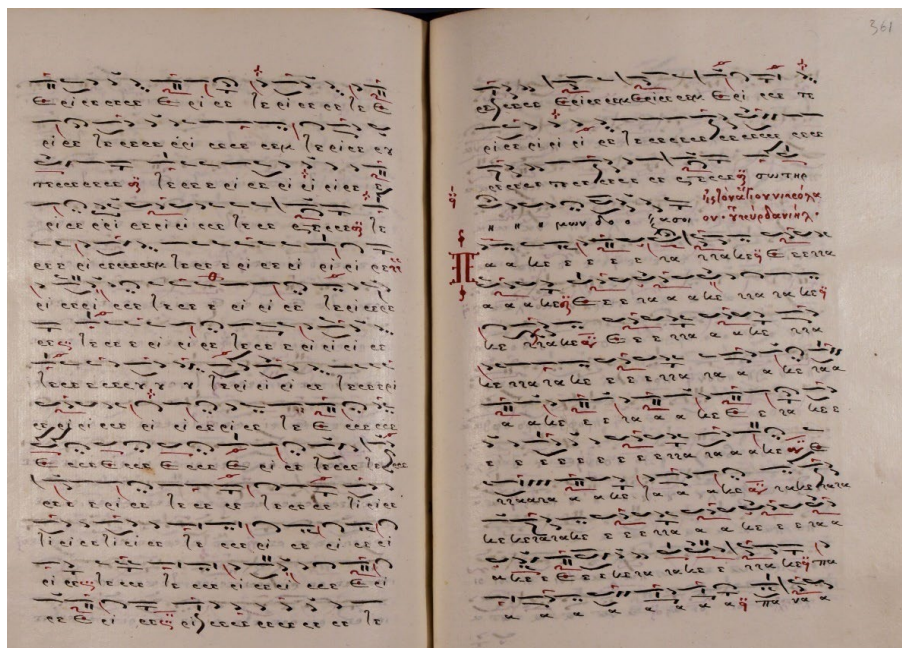
¹¹² Στο ίδιο, σ. 242 (και αυτοψία μέσω φωτογραφικού υλικού).

Εικόνα 44. Ιβήρων 1093, φφ. 358v-359r.

Εικόνα 45. Ιβήρων 1093, φφ. 359v-360r.

Εικόνα 46. Ιβήρων 1093, φφ. 360v-361r.

Όρθρος

- **Αναστάσιμα Ευλογητάρια** ήχος πλ. Β΄
Ιβήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ΄), φφ. 10v-13r
«Τὰ παρόντα ἐτονίσθησαν παρ’ ἐμοῦ Κυρίλλου Ἰθρήτου, διὰ παρακινήσεως τοῦ πανιερωτάτου ἁγίου Ἰκονίου κὺρ Ραφαήλ, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὄντας ἀσθενής, εἰς ἥχον πλ. Β΄»¹¹³
«Ατελή ως πρὸς το κείμενον»¹¹⁴

Ο κώδικας Ιβήρων 1303 αποτελεί ουσιαστικά έναν φάκελο σπαραγμάτων μουσικῶν κωδίκων (ενός ἢ ολίγων φύλλων). Η ἀρίθμηση σε υποφακέλους ἐγίνε ἀπὸ τον καθηγητὴ Γρ. Στάδη και η πλήρης καταλογογράφησή του ολοκληρώθηκε ἀπὸ τον ἴδιο το 2014¹¹⁵.

¹¹³ Αυτοψία μέσω φωτογραφικὸ ὑλικού. Η ἐν λόγω κωδικογραφικὴ σημείωση ἀποτελεῖ παράλληλα μαρτυρία περὶ μετάβασης του Κυρίλλου στην Κωνσταντινούπολη στις ἀρχές του 19^{ου} αἰώνα.

¹¹⁴ Στάδης, *Χειρόγραφα Δ΄*, σ. 821.

¹¹⁵ Στο ἴδιο, σ. 817.

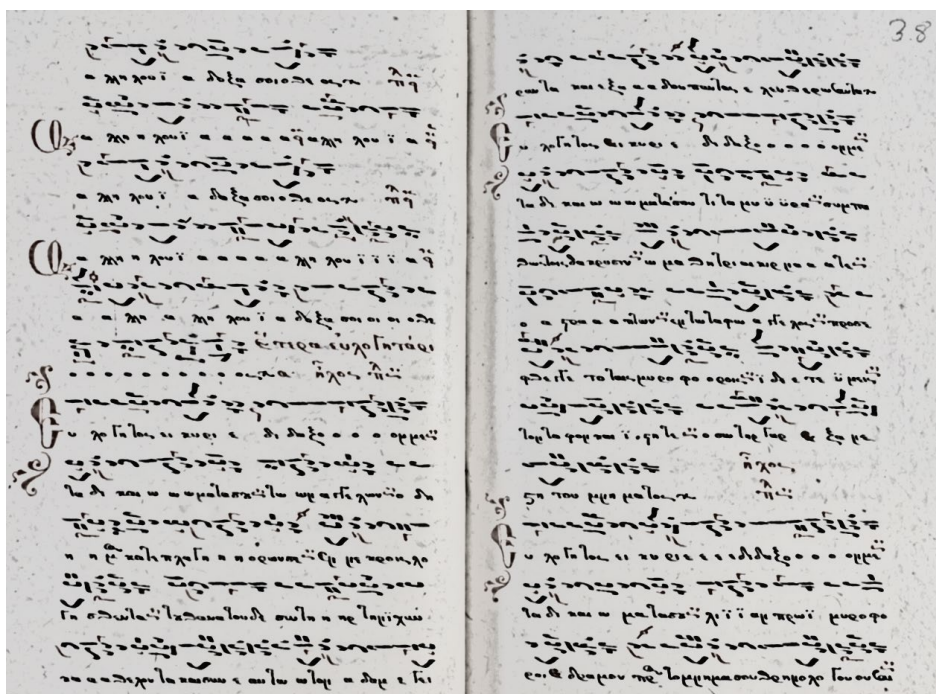
Σύμφωνα με τον Γρ. Στάδη, τα φφ. 1-14 (με διαστάσεις 17x12) του υποφακέλου ΙΔ' αποτελούν αυτόγραφα του Κυρίλλου. Στο φ. 10ν συναντάται η μελοποίηση των Αναστάσιμων Ευλογηταρίων σε ήχο πλ. Β', όπου αναφέρεται χαρακτηριστικά: «Τὰ παρόντα ἐτονίσθησαν **παρ' ἐμοῦ** Κυρίλλου Ἰβηρίτου, διὰ παρακινήσεως τοῦ πανιερωτάτου ἁγίου Ἰκονίου κύρ Ραφαήλ, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὄντας ἀσθενής». Η αυτομαρτυρία αυτή του Κυρίλλου μας πληροφορεῖ ἄμεσα για το γεγονός ότι η μελοποίηση αυτή εγράφη ὄντας ο ἴδιος ἀσθενής στην Κωνσταντινούπολη, κατόπιν «παρακίνησης του ἁγίου Ἰκονίου κυρ Ραφαήλ». Κατά πάσα πιθανότητα πρόκειται για τον μητροπολίτη Ἰκονίου και μετέπειτα Λαρίσης, ο οποίος ἐκάρη μοναχός στη μονή Ἰβήρων, όπου και ἐξήσε ἐξί χρόνια, μαθητεύοντας κοντά στον Ἰβηρίτη μοναχό Δαμασκηνό εκ Θεσσαλονίκης¹¹⁶.

Στα φφ. 10ν-11ν το ποιητικό κείμενο εντοπίζεται κανονικά κάτω από τα σημαδόφωνα, ενώ από το φ. 12r και ἔως το μέσο σχεδόν του φ. 12ν αυτό ελλείπει παντελώς. Το ποιητικό κείμενο συνεχίζεται στο «Καὶ νῦν... Ζωοδότην τεκοῦσα...», το οποίο διακόπτεται και πάλι στη συλλαβή «-θε» της λέξης «Παρθένε» και ολοκληρώνεται η μελοποίηση στο φ. 13r, του ποιητικού κειμένου ελλείποντος εκ νέου υπό των σηματοφώνων. Αξιοσημείωτο εἶναι το γεγονός ότι από το φ. 12r και ἔπειτα ελλείπει παντελώς η ερυθρά μελάνη με την οποία γράφονταν οι μαρτυρίες (αρκτικές και εσωτερικές ή μεσομαρτυρίες) ἀλλά και τα ἄφωνα σημάδια ή μεγάλες υποστάσεις. Η συγκεκριμένη μελοποίηση παραδίδεται αναμφίβολα ημιτελής. Σε αυτή ακριβώς την προχειρότητα και ελλειπτικότητα καταγραφής της ἴσως πρέπει να ανιχνευθoύν τα περιστατικά της σύνδεσης και γραφής της, διαρκούσης της ἀσθένειας του μελοποιού.

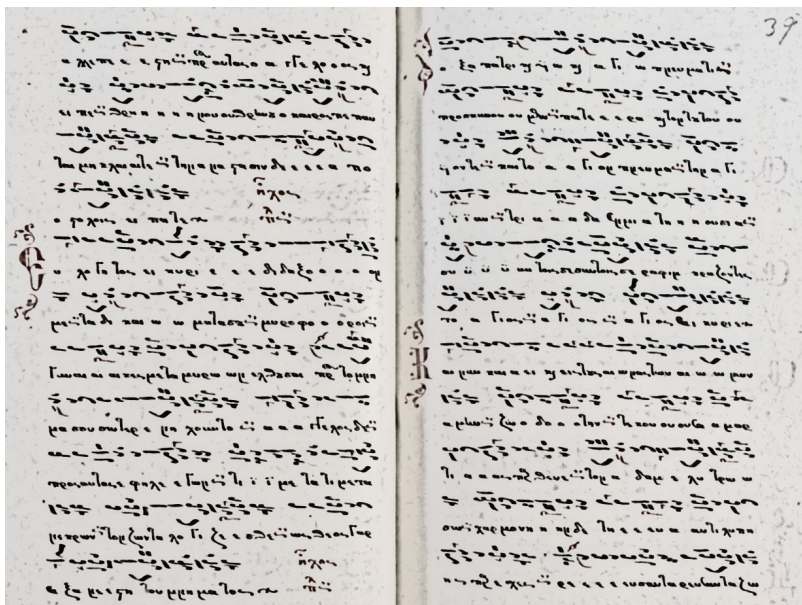
Στο ἐπόμενο Κεφάλαιο επιχειρεῖται αφενός μεν η συμπλήρωση του ποιητικού κειμένου της παρούσας σύνδεσης, αφετέρου δε η υπό του υποφαινομένου πλήρης ἐξήγηση του μέλους της στη Νέα Μέθοδο.

¹¹⁶ Μοναχός Θεολόγος Ἰβηρίτης, «Ἄγνωστη ὑμναγιολογικὴ παραγωγή τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 18^{ου} αἰῶνα ἕως τὸ 1927 μέσα ἀπὸ τὰ ἔργα ἑξὶ ὑμνογράφων», σε: Ἀγιορειτικὴ Εστία, *Ἡ Διεθνὲς Επιστημονικὸ Συνέδριο, Ἁγιον Ὄρος καὶ Λογισμὴν, Πρακτικὰ Συνεδρίου*, Θεσσαλονίκη, 2014, σ. 288.

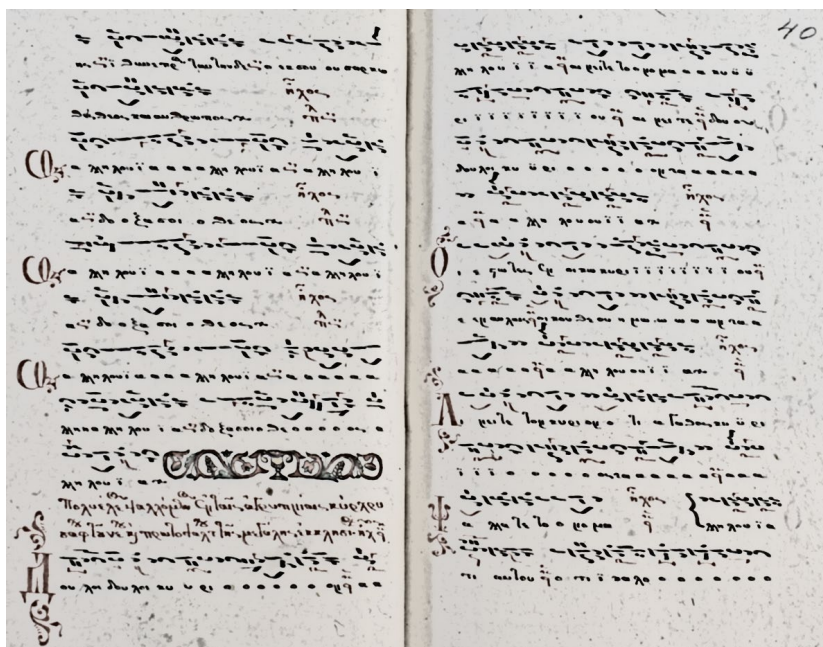
Αξίζει εδώ να αναφερθεί και μία έτερη μελοποίηση των Ευλογηταρίων σε ήχο πλ. Β', η οποία επισημάνθηκε και παραχωρήθηκε ευγενώς από τον Καθηγητή κ. Ιωάννη Λιάκο, τον οποίο ευχαριστώ θερμά. Πρόκειται για σύνθεση ανωνύμου, που ανθολογείται στον κώδικα υπ' αριθμ. 7 Αρχοντικού Τσοίτσα (Μέτσοβο) και συγκεκριμένα στα φφ. 37v-39v. Ο κώδικας έχει γραφεί το έτος 1789 από τον Θεόφιλο Νικολάου Τζερτζέλη σε πρωτότυπη σημειογραφία, οι διαστάσεις του είναι 16,5x11 και αποτελείται συνολικά από 396 φύλλα. Διατηρείται σε καλή κατάσταση και έχει καταλογογραφηθεί από τον κ. Λιάκο, ενώ όσον αφορά την εν λόγω μελοποίηση, αυτή ανθολογείται πλήρης. Ενδιαφέρον παρουσιάζει τόσο το γεγονός της συγγραφής του κώδικα την περίοδο ακμής του Κυρίλλου Ιβηρίτη, όσο και το πρωτότυπο αυτής, καθώς η συγκεκριμένη σύνθεση δεν ομοιάζει με τα Ευλογητάρια σε ήχο πλ. Β' του ως άνω Ιβηρίτη μοναχού.

Εικόνα 47. Κώδικας υπ' αριθμ. 7 Αρχοντικού Τσοίτσα (Μέτσοβο), φφ. 37v-38r.

Εικόνα 48. Κώδικας υπ' αριθμ. 7 Αρχοντικού Τσαίτσα (Μέτσοβο), φφ. 38v-39r.

Εικόνα 49. Κώδικας υπ' αριθμ. 7 Αρχοντικού Τσαίτσα (Μέτσοβο), φφ. 39v-40r.

• Πολυέλεος Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ Ἦχος Δ΄

Ιβήρων 1038, φφ. 52v-56v

«Στάσις 6^α, ποιηθεῖσα παρὰ τοῦ μουσικολογιώτατου κύρ Κυρίλλου Μυτιληναίου καὶ Γέροντος τῶν Ἰβήρων· ἦχος δ΄ Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ»

«Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ κῶδις ἐγράφη ἐν τῇ μονῇ Ἰβήρων» ... «τριῶν τουλάχιστον διαφορῶν γραφῶν γραψάντων κατὰ διαφοροὺς περιόδους»¹¹⁷

Δοχειαρίου 368, φ. 232v

«Γέροντος τῶν Ἰβήρων κυρίου Κυρίλλου, τοῦ Μυτιληναίου· ἦχος δ΄ Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ»

«...Κατὰ ταῦτα, τουλάχιστον ἔγραψαν τρεῖς χεῖρες» ... «Οἱ γραφεῖς ἄγνωστοι. Τὸ χροφ. πάντως ἐγράφη περὶ τὸ 1810, ἐφ' ὅσον ἀναφέρεται ὁ Μανουὴλ Πρωτοψάλτης»¹¹⁸

Πρόκειται για τον ρλε΄ δαδितικό ψαλμό, ο οποίος μελοποιήθηκε από τον Κύριλλο Ιβηρίτη τον Μυτιληναίο σε ἦχο δ΄ (ἀγία). Ὅπως μας πληροφορεῖ ο καθηγητὴς Αχιλλέας Χαλδαιάκης, μέχρι τις ἀρχές του 18^{ου} αἰῶνα ο συγκεκριμένος ψαλμός μελιζόταν κατὰ παράδοση σε ἦχους του χρωματικού γένους. Αργότερα εμφανίζονται μελοποιήσεις και σε ἄλλους ἦχους ὅπως ο τέταρτος (Κυρίλλου Ιβηρίτη), ο λέγετος (Θεοδώρου Φωκαέως), ο πλάγιος του πρώτου (Χριστοφόρου πρωτοσυγκέλλου Σερρών και Μακαρίου ιερομονάχου Κυπρίου), πλάγιο του δευτέρου ενωμένο με βαρύ (Κοσμά Δοχειαρίτου) και πλάγιο του τετάρτου (Ιγνατίου Θασίτου)¹¹⁹.

Ἡ παρούσα μελοποίηση του Κυρίλλου ἀνδολογεῖται στον κώδικα Ιβήρων 1038, ο οποίος ἔχει διαστάσεις 15,5x10,5 και ἔχει γραφεί στα τέλη του 18^{ου} αἰῶνος, πιθανότατα στον χώρο της μονῆς Ἰβήρων¹²⁰. Στο φ. 52v ἀναγράφεται ξεκάθαρα : «Στάσις δευτέρα, ποιηθεῖσα παρὰ τοῦ μουσικολογιώτατου κύρ Κυρίλλου Μυτιληναίου καὶ γέροντος τῶν Ἰβήρων· ἦχος δ΄ Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ» Ο Κύριλλος ἔχει μελοποιήσει πλήρως την 6΄ στάση του Πολυελέου, οὐδεὶς ψαλμικός στίχος ἐλλείπει ἀπὸ το ποιητικὸ κείμενο, ἐνῶ η σημειογραφία φαίνεται

¹¹⁷ Στάθης, *Χειρόγραφα Δ΄*, σ. 115 (και αυτοψία μέσω φωτογραφικού υλικού).

¹¹⁸ Στάθης, *Χειρόγραφα Α΄*, σ. 498 (και αυτοψία μέσω φωτογραφικού υλικού).

¹¹⁹ Χαλδαιάκης Αχ., *Βυζαντινομουσικολογικά, τόμος Γ΄, Μελοποιία*, Εκδόσεις Ἄδως, Αθήνα, 2014, σ. 336.

¹²⁰ Στάθης, *Χειρόγραφα Δ΄*, σ. 114.

να είναι η μεταβατική-εξηγητική. Ο Αχ. Χαλδαιάκης επισημαίνει εύστοχα ότι η φράση «στάσις δευτέρα» θα πρέπει να μας βάλει σε σοβαρές σκέψεις περί ύπαρξης και αντίστοιχης «πρώτης στάσεως» σε μελοποίηση του Κυρίλλου, η οποία όμως (εφόσον αυτό αληθεύει) δυστυχώς δεν έχει καταστεί δυνατό να εντοπιστεί μέχρι σήμερα¹²¹. Η μελοποίηση ανθολογείται επίσης και στον Δοχειαρίου 368, φ. 232ν.

Κυρίλλου Ιθηρίτου
Πολυέλεος Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ
Ἦχος Δ΄
(16ήρων 1038, φφ. 52ν-56ν)

1. Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, ὅτι ἀγαθός· ἀλληλουία	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ἀλληλουία.
2. ἐξομολογεῖσθε τῷ Θεῷ τῶν θεῶν, ἀλληλουία	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ἀλληλουία.
3. ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ τῶν κυρίων, ἀλληλουία	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ἀλληλουία.
4. τῷ ποιήσαντι θαυμάσια μεγάλα μόνῳ, ἀλληλουία	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ἀλληλουία.
5. τῷ ποιήσαντι τοὺς οὐρανοὺς ἐν συνέσει, ἀλληλουία	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ἀλληλουία.
6. τῷ στερεώσαντι τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ἀλληλουία	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ἀλληλουία.
7. τῷ ποιήσαντι φῶτα μεγάλα μόνῳ, ἀλληλουία	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ἀλληλουία.
8. τὸν ἥλιον εἰς ἐξουσίαν τῆς ἡμέρας, ἀλληλουία	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ἀλληλουία.
9. τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας εἰς ἐξουσίαν τῆς νυκτός, ἀλληλουία	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ἀλληλουία.
10. τῷ πατάξαντι Αἴγυπτον σὺν τοῖς πρωτοτόκοις αὐτῶν, ἀλληλουία	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ἀλληλουία.
11. καὶ ἐξαγαγόντι τὸν Ἰσραὴλ ἐκ μέσου αὐτῶν, ἀλληλουία	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ἀλληλουία.
12. ἐν χειρὶ κραταιᾷ καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, ἀλληλουία	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ἀλληλουία.
13. τῷ καταδιελόντι τὴν Ἑρυθρὰν θάλασσαν εἰς διαιρέσεις, ἀλληλουία	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ἀλληλουία.
14. καὶ διαγαγόντι τὸν Ἰσραὴλ διὰ μέσου αὐτῶν, ἀλληλουία	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ἀλληλουία.

¹²¹ Χαλδαιάκης Αχ., *Ο πολυέλεος στην Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Μελοποιΐα*, Αθήνα 2003 (ΙΒΜ, Μελέται 5), σ. 293.

15.	καὶ ἐκτινάξαντι Φαραὼ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ
εἰς θάλασσαν Ἐρυθράν, ἀλληλούια	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος
αὐτοῦ ἀλληλούια.
16.	τῷ διαγαγόντι τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ,
ἀλληλούια	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος
αὐτοῦ ἀλληλούια.
17.	τῷ πατάξαντι βασιλεῖς μεγάλους, ἀλληλούια	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος
αὐτοῦ ἀλληλούια.
18.	καὶ ἀποκτείναντι βασιλεῖς κραταιούς, ἀλλη-
λούια	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος
αὐτοῦ ἀλληλούια.
19.	τὸν Σηὼν βασιλέα τῶν Ἀμορρῶν, ἀλληλούια	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος
αὐτοῦ ἀλληλούια.
20.	καὶ τὸν Ὠγ βασιλέα τῆς Βασάν, ἀλληλούια	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος
αὐτοῦ ἀλληλούια.
21.	καὶ δόντι τὴν γῆν αὐτῶν κληρονομίαν, ἀλλη-
λούια	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος
αὐτοῦ ἀλληλούια.
22.	κληρονομίαν Ἰσραὴλ δούλου αὐτοῦ, ἀλληλούια	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος
αὐτοῦ ἀλληλούια.
23.	ὅτι ἐν τῇ ταπεινώσει ἡμῶν ἐμνήσθη ἡμῶν ὁ
Κύριος, ἀλληλούια	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος
αὐτοῦ ἀλληλούια.
24.	καὶ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν,
ἀλληλούια	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος
αὐτοῦ ἀλληλούια.
25.	ὁ διδοὺς τροφὴν πάσῃ σαρκί, ἀλληλούια	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος
αὐτοῦ ἀλληλούια.
26.	ἐξομολογεῖσθε τῷ Θεῷ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλληλούια	ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος
αὐτοῦ ἀλληλούια.

Στο επόμενο Κεφάλαιο επιχειρεῖται ὑπὸ τοῦ υποφαινομένου πλήρης ἐξήγηση τοῦ μέλους τῆς παρούσας σύνθεσης στὴ Νέα Μέθοδο.

- **Πολυέλεος Τὴν Σιών, ἀλληλούια.** Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος Ἠχος Γ΄

Ιβήρων 1093, φ. 129v

«Τὸ παρὸν ψάλλεται τῇ Κυριακῇ τῆς Ἀπόκρεω καὶ τῆς Τυρινῆς, ποίημα κὺρ Κυρίλλου Ἰθρηίτου ἡχος τρίτος Τὴν Σιών, ἀλληλούια. Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος»

«Ἡ γραφὴ ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὴν τοῦ Συνεσίου Ἰθρηίτου τοῦ κώδικος Κουτλουμουσίου 421»¹²²

¹²² Στάδης, *Χειρόγραφα Δ΄*, σ. 242 (καὶ αυτοψία μέσω φωτογραφικοῦ υλικοῦ).

Ξενοφώντος 123, φ. 259

«Κυρίλλου Ἰθιρίτου· ἤχος τρίτος· Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαθυλῶνος»

Γραφεύς : βάσει τοῦ γραφικοῦ ιδιώματος, πρέπει νὰ εἶναι ὁ Δαμασκηνὸς μοναχὸς Ἀγραφορενδινώτης. Γράφει περὶ τὸ 1780»¹²³

Στον κώδικα Ιθέρων 1093 και συγκεκριμένα στα φφ. 129v–131r ανθολογείται μια ακόμη μελοποίηση του Κυρίλλου, αυτή του δαδτικου ψαλμού ρλς´¹²⁴, σε ήχο γ´, καταγεγραμμένη στη μεταβατική-εξηγητική σημειογραφία. Σύμφωνα με τον Γρ. Στάθη, ο κενός χώρος που υπάρχει στην σελίδα 129v είχε αφιεθεί σκοπίμως άγραφος, προκειμένου να καλλιγραφηθεί κάποιος επίτιτλο κόσμημα. Ο κώδικας αυτός διατηρείται σε καλή κατάσταση, φαίνεται να έχει γραφεί προς το τέλος του 18^{ου} αιώνας ή στις αρχές του 19^{ου}, υπό αδήλου γραφέως, αν και η γραφή ομοιάζει προς αυτή του Συνεσίου Ιθιρίτου¹²⁵. Ανεξάρτητα από το αν η παρατήρηση αυτή του Γρ. Στάθη ευσταθεί¹²⁶, δεν μπορούμε να αποκλείσουμε τη πιθανότητα οι δύο άνδρες να ήταν γνωστοί μεταξύ τους, καθώς κατάγονταν από το ίδιο μέρος (Μυτιλήνη), ασχολούνταν με την ψαλτική και εγκαταβίωναν το ίδιο χρονικό διάστημα στη μονή Ιθέρων.

¹²³ Στάθης, *Χειρόγραφα Β´*, σ. 51.

¹²⁴ Πλήρης ο ψαλμός έχει ως εξής:

1. Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαθυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιών.
2. ἐπὶ ταῖς ἱτέαις ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν.
3. ὅτι ἐκεῖ ἐπηρώτησαν ἡμᾶς οἱ αἰχμαλωτεύσαντες ἡμᾶς λόγους ᾠδῶν καὶ οἱ ἀπαγαγόντες ἡμᾶς ὕμνον ᾄσατε ἡμῖν ἐκ τῶν ᾠδῶν Σιών
4. πῶς ᾄσωμεν τὴν ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας
5. ἐὰν ἐπιλάθωμαί σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλησθεῖς ἡ δεξιὰ μου.
6. κολληθεῖς ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου, ἐὰν μὴ σου μνησθῶ, ἐὰν μὴ προανατάξωμαι τὴν Ἱερουσαλήμ ὡς ἐν ἀρχῇ τῆς εὐφροσύνης μου.
7. μνήσθητι, Κύριε, τῶν υἱῶν Ἐδὼμ τὴν ἡμέραν Ἱερουσαλήμ τῶν λεγόντων· ἐκκενοῦτε, ἐκκενοῦτε, ἕως τῶν θεμελίων αὐτῆς.
8. θυγάτηρ Βαθυλῶνος ἡ ταλαίπωρος, μακάριος ὃς ἀνταποδώσει σοι τὸ ἀνταπόδομά σου, ὃ ἀνταπέδωκας ἡμῖν
9. μακάριος ὃς κρατήσει καὶ ἐδαφιεῖ τὰ νήπιά σου πρὸς τὴν πέτραν.

¹²⁵ Στάθης, *Χειρόγραφα Δ´*, σ. 250.

¹²⁶ Πελέκης Χρ., *Συνέσιος μοναχὸς Ἀγιορείτης (Ιθιρίτης) ὁ Μυτιληναῖος*, ΑΠΘ, Θεολογική Σχολή, Τμ. Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, Διπλωματική εργασία ΠΜΣ «Σπουδές στην Ιστορία, την Πνευματικότητα, την Τέχνη και τη Μουσική Παράδοση του Αγίου Όρους», Αθήνα 2020, σ. 158.

Οι συνθέσεις του συγκεκριμένου ψαλμού ακολουθούν μία «διττή τακτική μορφολογικής διατάξεως» των στίχων¹²⁷, μία κατά τη βυζαντινή περίοδο και μία κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο. Κατά τη βυζαντινή συνήδη τακτική της μελοποίησης του εν λόγω ψαλμού, οι ψαλμικοί στίχοι οι οποίοι είναι οι μικρότεροι σε έκταση χωρίζονται σε δύο μέρη και επενδύονται μουσικά ως αυτοτελείς στίχοι. Οι ψαλμικοί στίχοι που έχουν μεγαλύτερη έκταση, χωρίζονται σε τρία ή ακόμη και τέσσερα μέρη, αποδίδοντας αντίστοιχο αριθμό μελοποιημένων στίχων, στο τέλος των οποίων επισυνάπτεται πάντοτε το εφύμνιο. Κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο, όπως φαίνεται από τα μελοποιημένα που μας έχουν παραδοθεί, η τακτική μελοποίησης ακολουθεί μία μορφή κατά την οποία οι ψαλμικοί στίχοι μελίζονται ο κάθε ένας ξεχωριστά, πλην των στίχων 3, 6 και 7, οι οποίοι «διχοτομούνται», με αποτέλεσμα να προκύπτουν επιπλέον 3 στίχοι. Το σύνολο των μελισμένων στίχων ανέρχονταν έτσι σε δώδεκα.

Ο Κύριλλος στην παρούσα μελοποίηση μορφοποιεί το ποιητικό κείμενο ως εξής: μελίζει αυτοτελώς τους ψαλμικούς στίχους 1, 2, 4, 5, 9, χωρίζει τον στίχο υπ' αριθμ. 3 σε τρία μέρη και τους στίχους 6, 7 και 8 σε δύο μέρη. Προκύπτουν με αυτόν τον τρόπο σύνολο δεκατέσσερις στίχοι, ως φαίνεται στον κάτωθι πίνακα. Η δομή αυτή ομοιάζει αρκετά με τον πολυέλεο του Βενεδίκτου του Επισκοποπούλου (15^{ος} αιών) που αναφέρει ο Αχ. Χαλδαιάκης, καθώς ο 8^{ος} ψαλμικός στίχος χωρίζεται με τον ίδιο τρόπο και από τον Κύριλλο στη σύνθεσή του, με τη διαφορά ότι ο υπ' αριθμ. 3 ψαλμικός στίχος χωρίζεται από τον Κύριλλο σε τρία μέρη ενώ από τον Βενέδικτο σε δύο. Η ίδια μελοποίηση ανδολογείται και στον κώδικα Ξενοφώντος 123, φφ. 259-261.

Τέλος, θα πρέπει να επισημανθεί ότι ο Κύριλλος ακολουθεί την κοινή πρακτική των συνθέσεων της εποχής του, τοποθετώντας ως προοίμιο, αμέσως προ του πρώτου στίχου, μέρος αυτού μετά του εφυμνίου, δηλαδή «Τὴν Σιών, ἀλληλούια». Ενδιαφέρον παρουσιάζει η μετατροπή της γενικής «Τῆς Σιών» σε αιτιατική «Τὴν Σιών», η οποία όπως μας πληροφορεί ο Αχ. Χαλδαιάκης, προέρχεται από το

¹²⁷ Χαλδαιάκης Αχ., *Ο πολυέλεος στην Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Μελοποιΐα*, ό.π., σσ. 297-300.

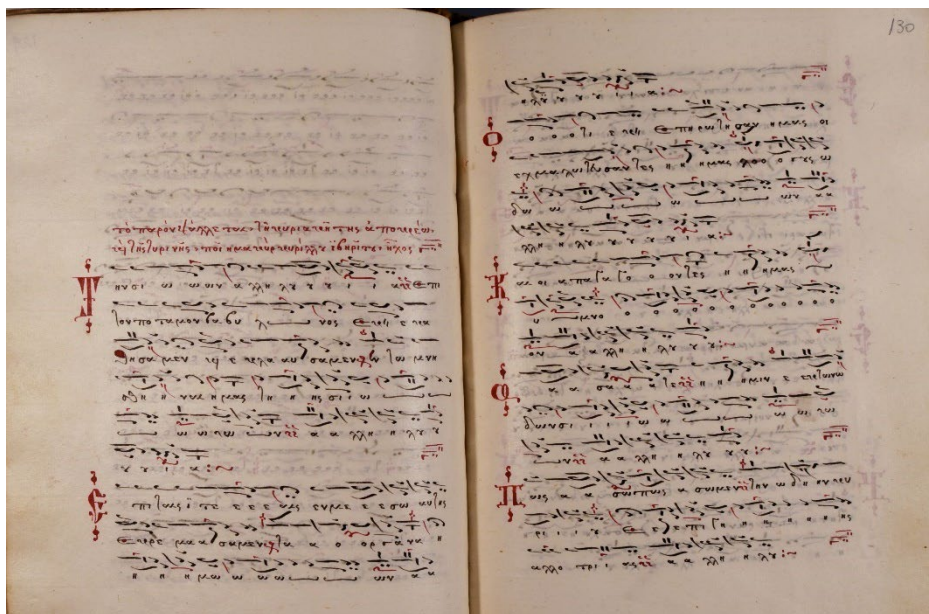
διορθωμένο εβραϊκό κείμενο του ψαλμού και εφαρμόζεται με τον ίδιο τρόπο και από τον Συνέσιο Ιθηρίτη¹²⁸.

Κυρίλλου Ιθηρίτου
Πολυέλεος Τὴν Σιών, ἀλληλούια.
Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος,
Ἦχος Γ΄
(16ῆρων 1093, φφ. 129v - 131r)

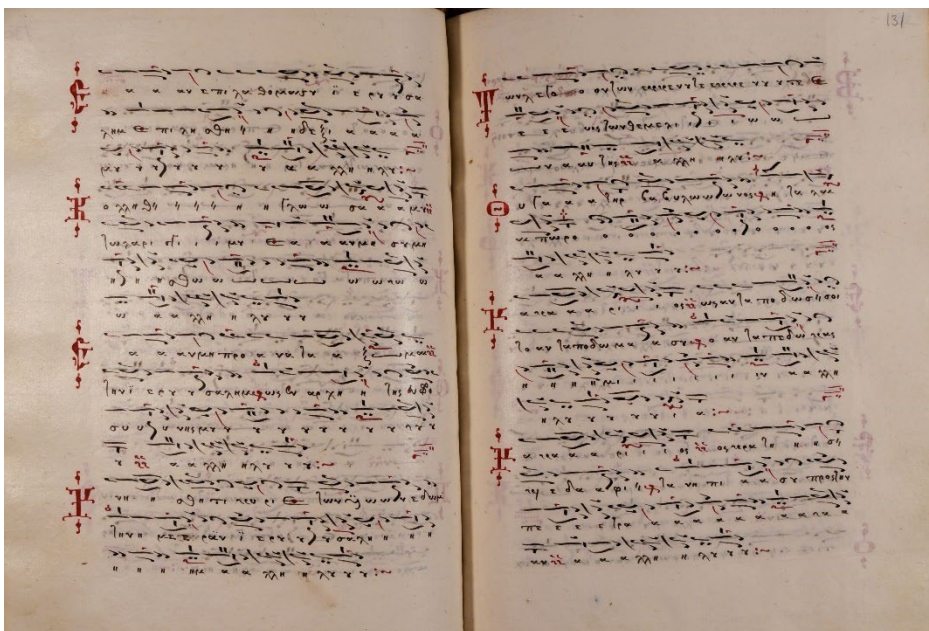
Τὴν Σιών, ἀλληλούια.

1.	Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιών	ἀλληλούια.
2.	ἐπὶ ταῖς ἰτέαις ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν	ἀλληλούια.
3.	ὅτι ἐκεῖ ἐπληρώτησαν ἡμᾶς οἱ αἰχμαλωτεύσαντες ἡμᾶς λόγους ᾠδῶν	ἀλληλούια.
4.	καὶ οἱ ἀπαγαγόντες ἡμᾶς ὕμνον	ἀλληλούια.
5.	ᾄσατε ἡμῖν ἐκ τῶν ᾠδῶν Σιών	ἀλληλούια.
6.	πῶς ᾄσωμεν τὴν ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας	ἀλληλούια.
7.	ἐὰν ἐπιλάθωμαί σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλησθεῖη ἡ δεξιὰ μου	ἀλληλούια.
8.	κολληθεῖη ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου, ἐὰν μὴ σου μνησθῶ	ἀλληλούια.
9.	ἐὰν μὴ προανατάξωμαι τὴν Ἱερουσαλήμ ὡς ἐν ἀρχῇ τῆς εὐφροσύνης μου	ἀλληλούια.
10.	μνήσθητι, Κύριε, τῶν υἱῶν Ἐδὼμ τὴν ἡμέραν Ἱερουσαλήμ	ἀλληλούια.
11.	τῶν λεγόντων· ἐκκενοῦτε, ἐκκενοῦτε, ἕως τῶν θεμελίων αὐτῆς	ἀλληλούια.
12.	θυγάτηρ Βαβυλῶνος ἡ ταλαίπωρος	ἀλληλούια.
13.	μακάριος ὃς ἀνταποδώσει σοι τὸ ἀνταπόδομά σου, ὃ ἀνταπέδωκας ἡμῖν	ἀλληλούια.
14.	μακάριος ὃς κρατήσῃ καὶ ἐδαφιεῖ τὰ νήπιά σου πρὸς τὴν πέτραν	ἀλληλούια.

¹²⁸ Πελτέκης Χρ., *ό.π.*, σ. 147.

Εικόνα 50. Ιβήρων 1093, φφ. 129v-130r.

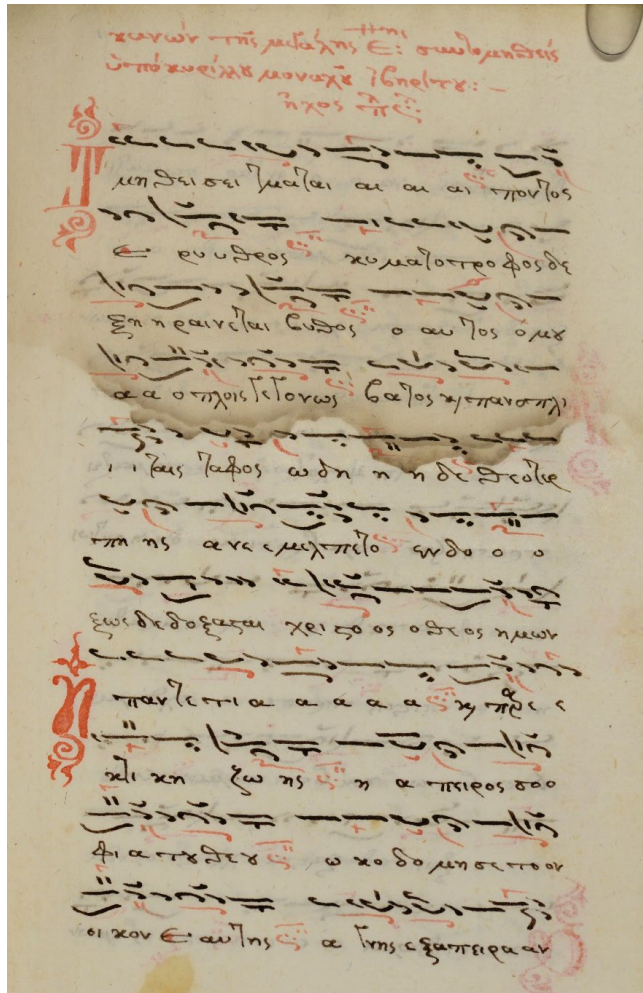
Εικόνα 51. Ιβήρων 1093, φφ. 130v-131r.

• **Κανών της Μεγάλης Πέμπτης** Ἦχος πλ. Β΄

Ιβήρων 1136, φ. 95r

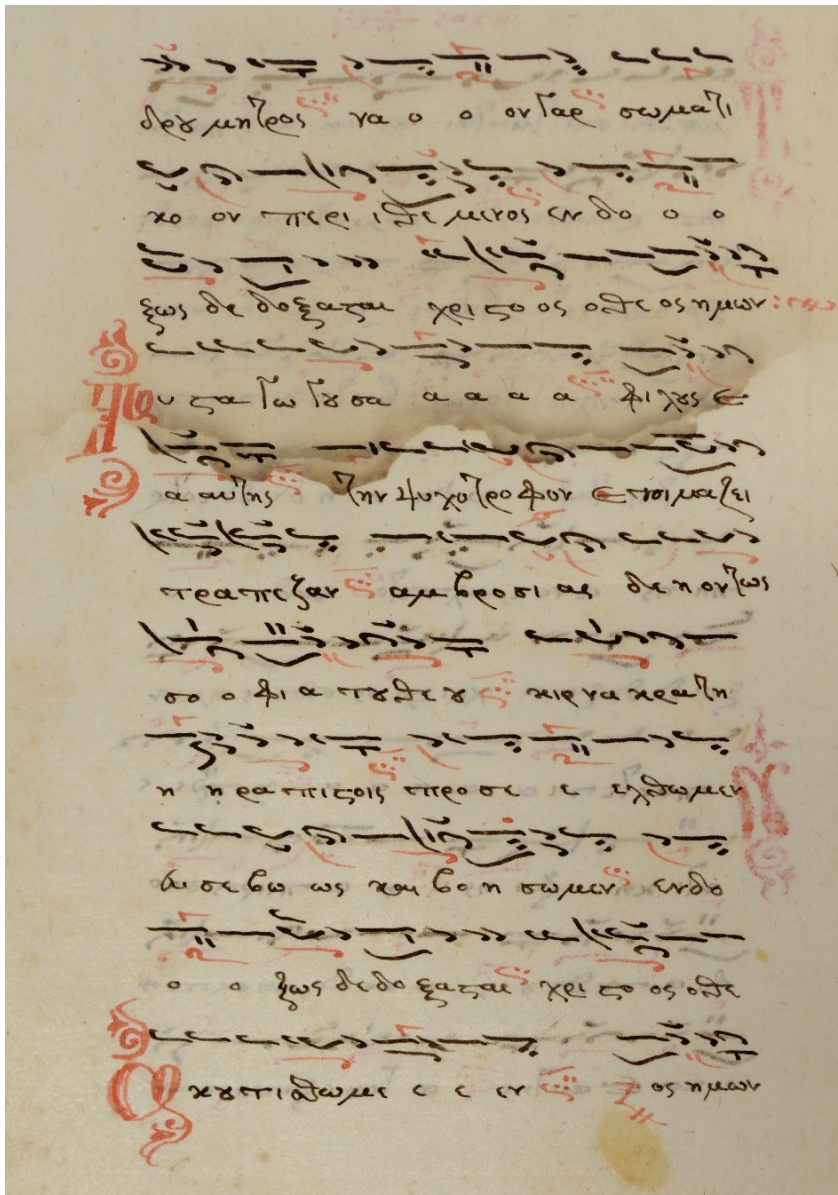
«Κανὼν τῆς μεγάλης Εἰς, συντομηθεὶς ὑπὸ Κυρίλλου μονάχου Ἰθρητίτου, ἦχος πλ. Β΄ Τμηθεῖσι τμᾶται»

«πλήρης ὁ Κανὼν, ὁ ὁποῖος ἐλλείπει ἀπὸ τὴν σειρὰν τῶν Κανόνων τῆς Μ. Ἑβδομάδος»¹²⁹

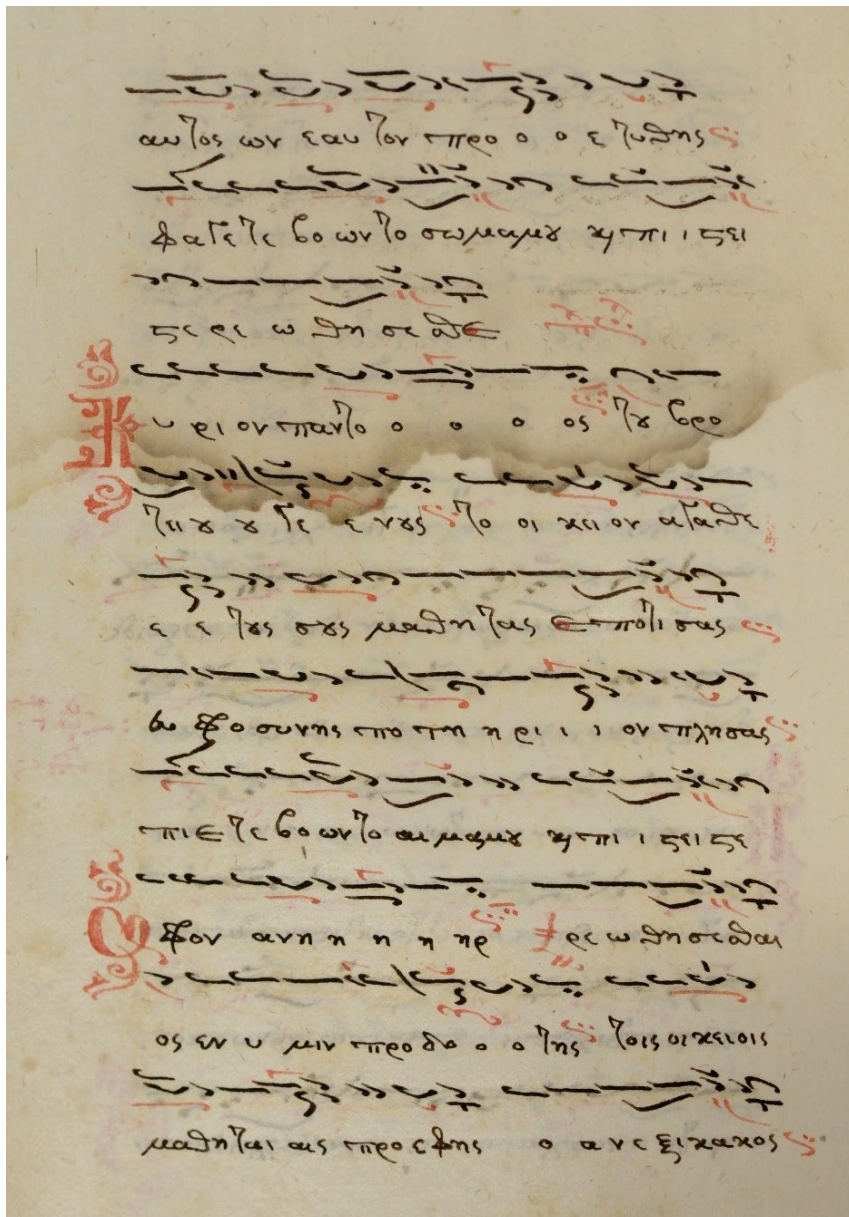

Εικόνα 52. Ιβήρων 1136, φ. 95r.

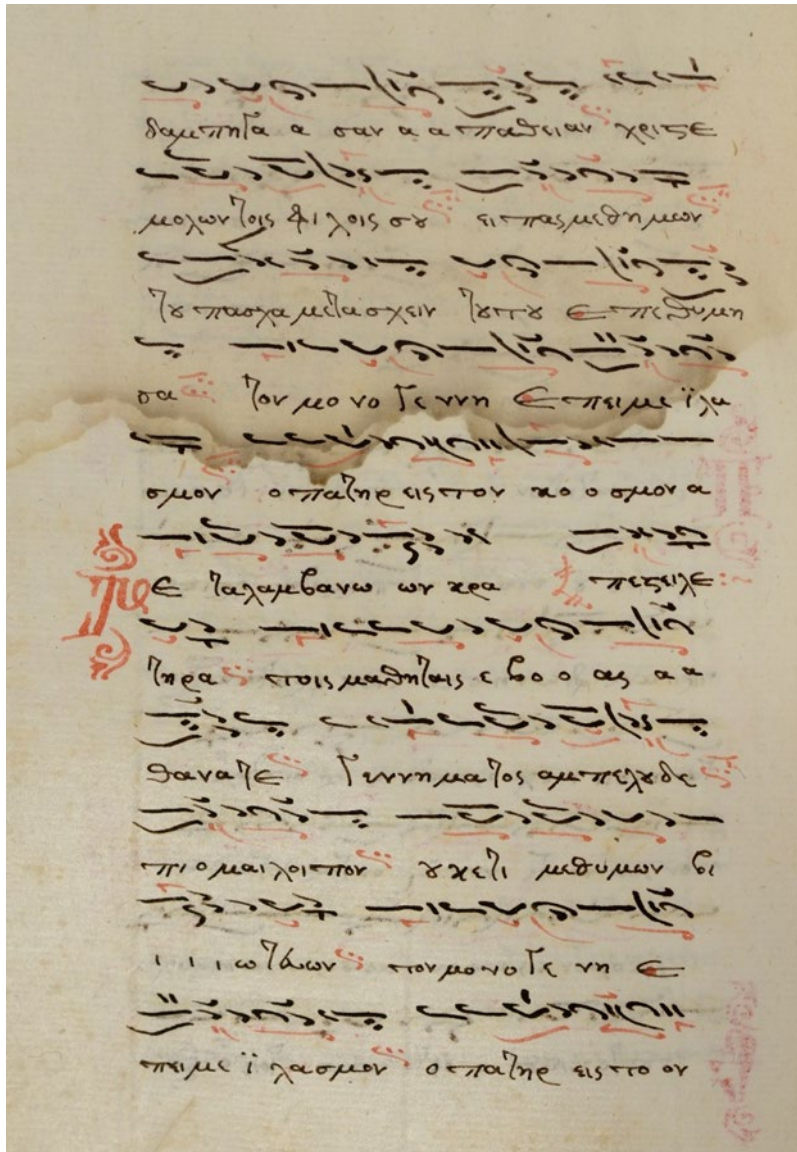
¹²⁹ Στάδης, Χειρόγραφα Δ΄, σ. 396 (και αυτοψία μέσω φωτογραφικού υλικού).

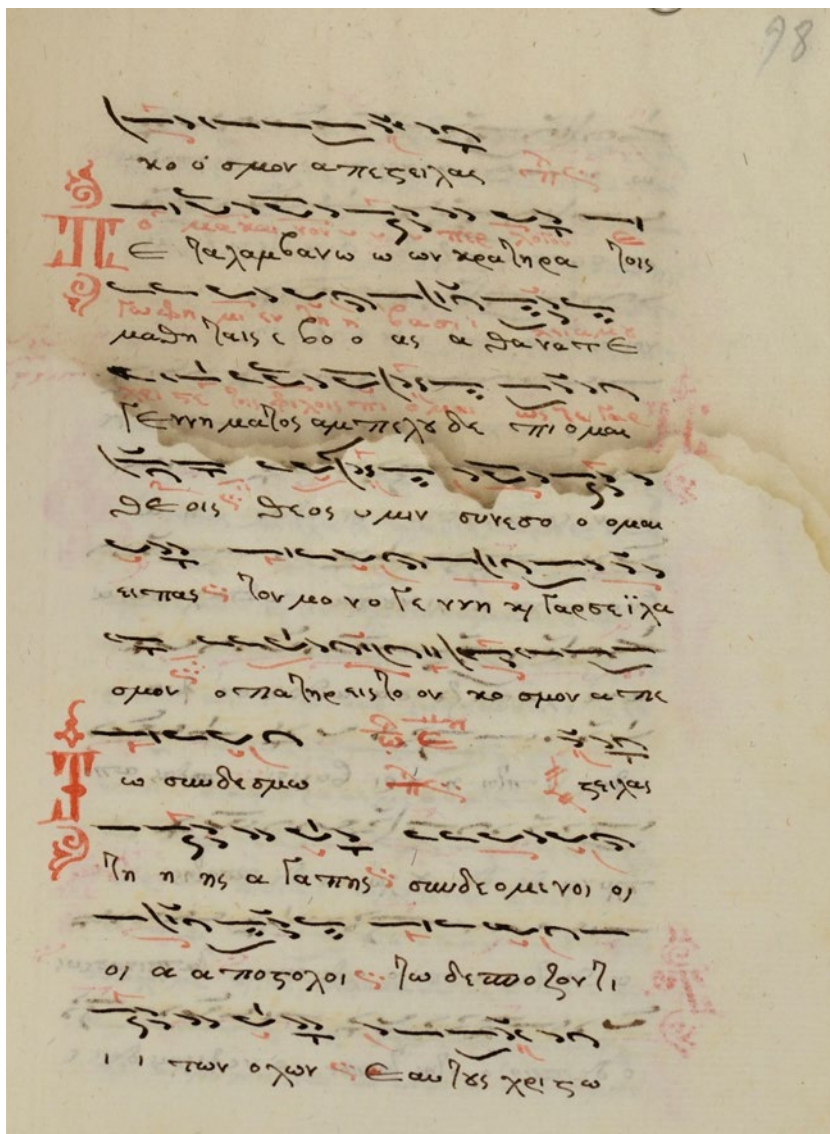
Εικόνα 53. Ιβήρων 1136, φ. 95v.

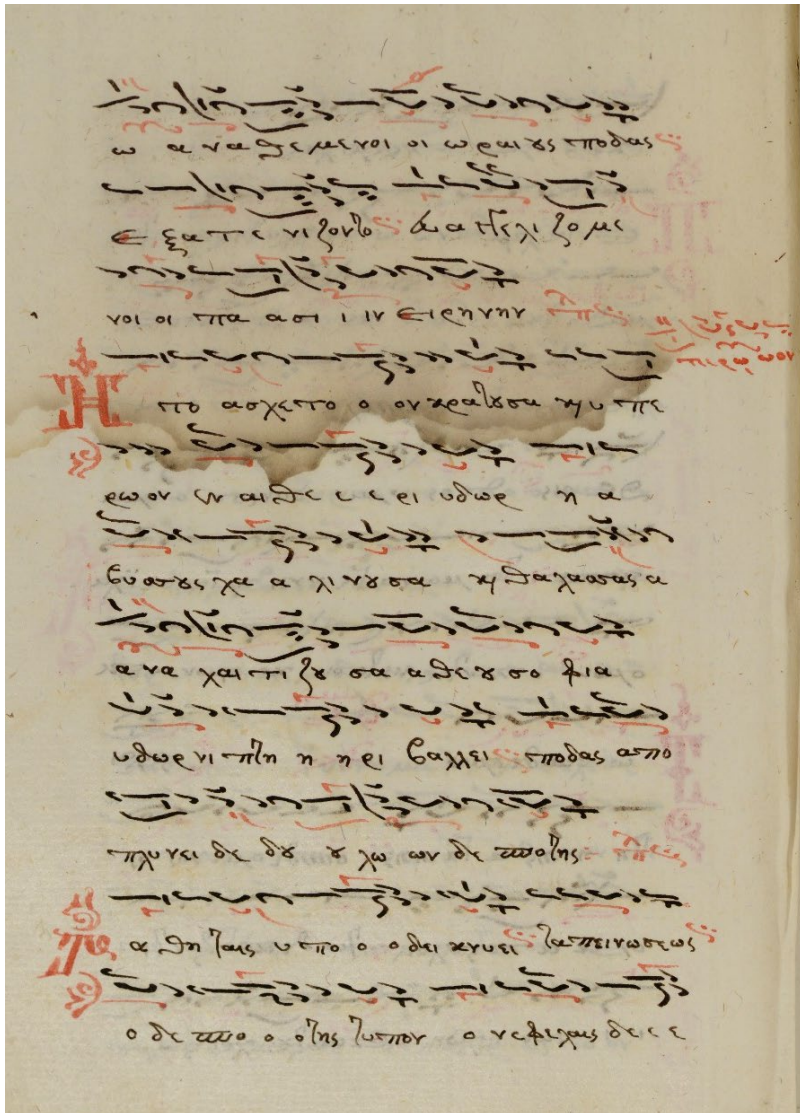
Εικόνα 55. Ιβήρων 1136, φ. 96v.

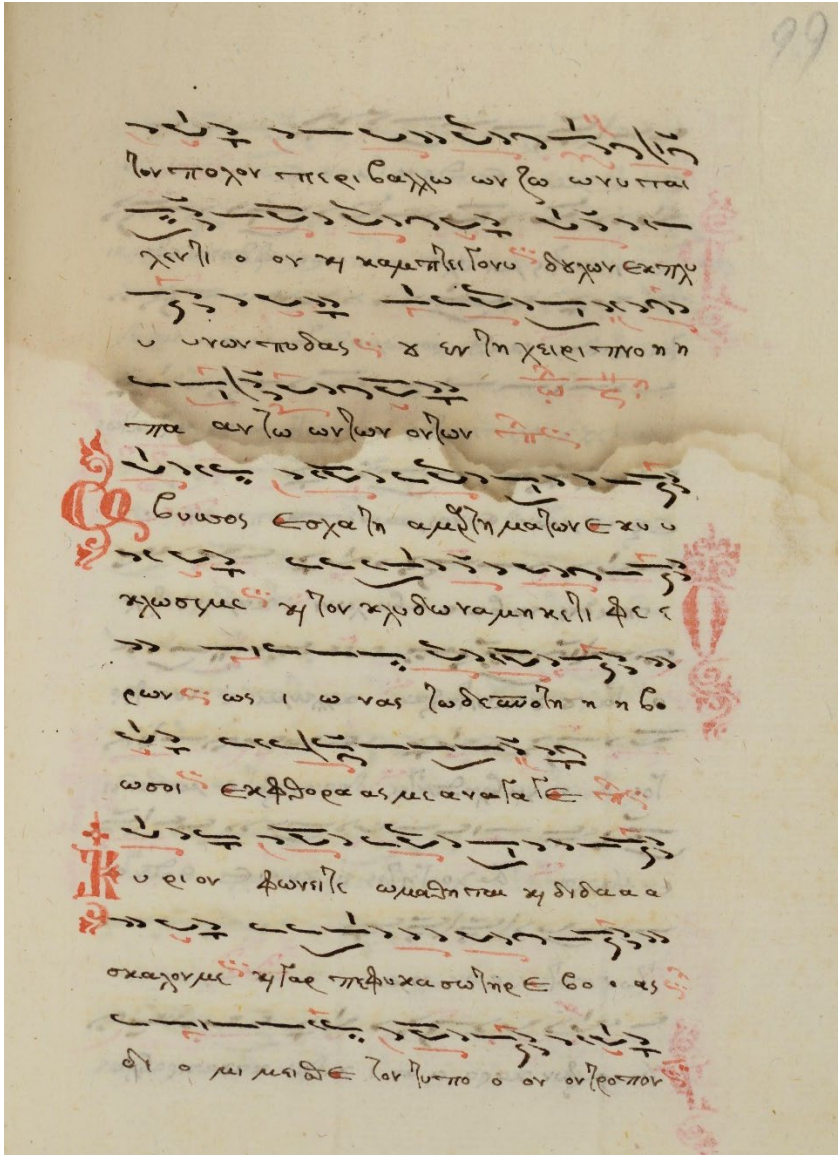
Εικόνα 57. Ιθήρων 1136, φ. 97ν.

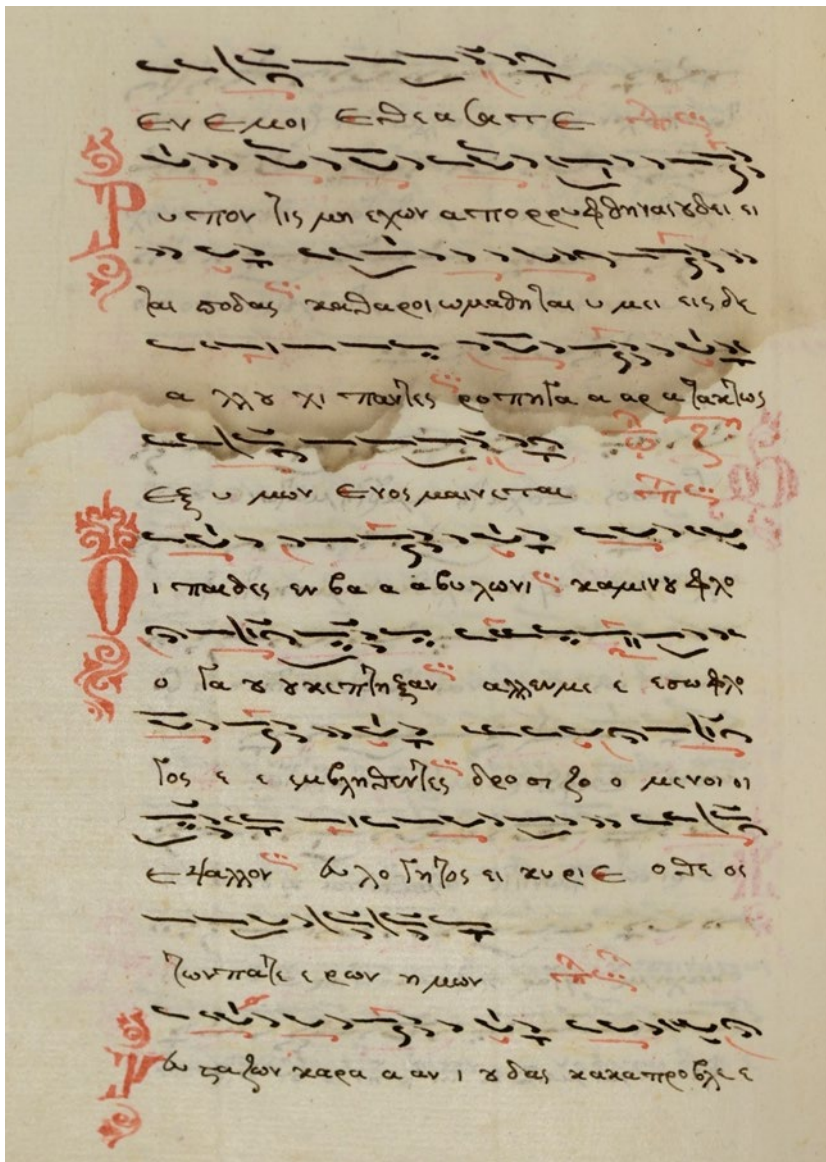
Εικόνα 58. Ιθήρων 1136, φ. 98r.

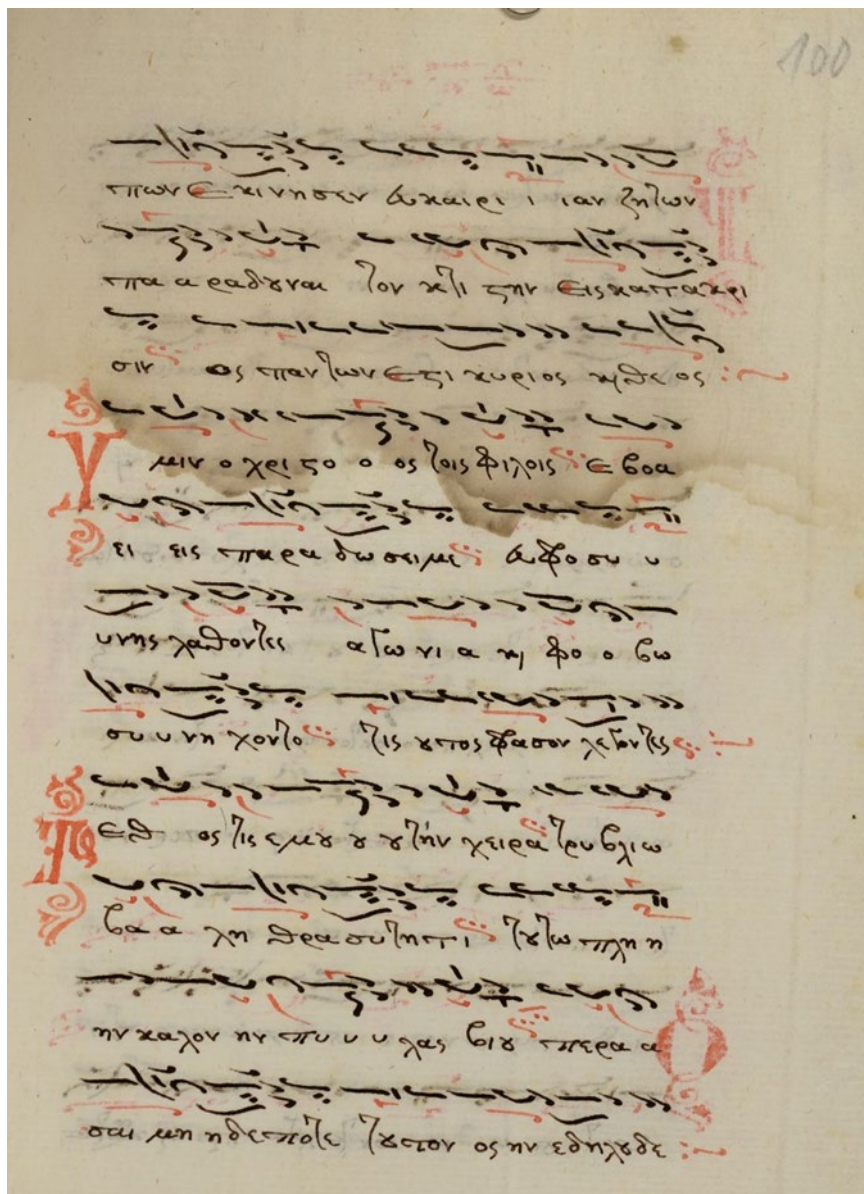
Εικόνα 59. Ιβήρων 1136, φ. 98v.

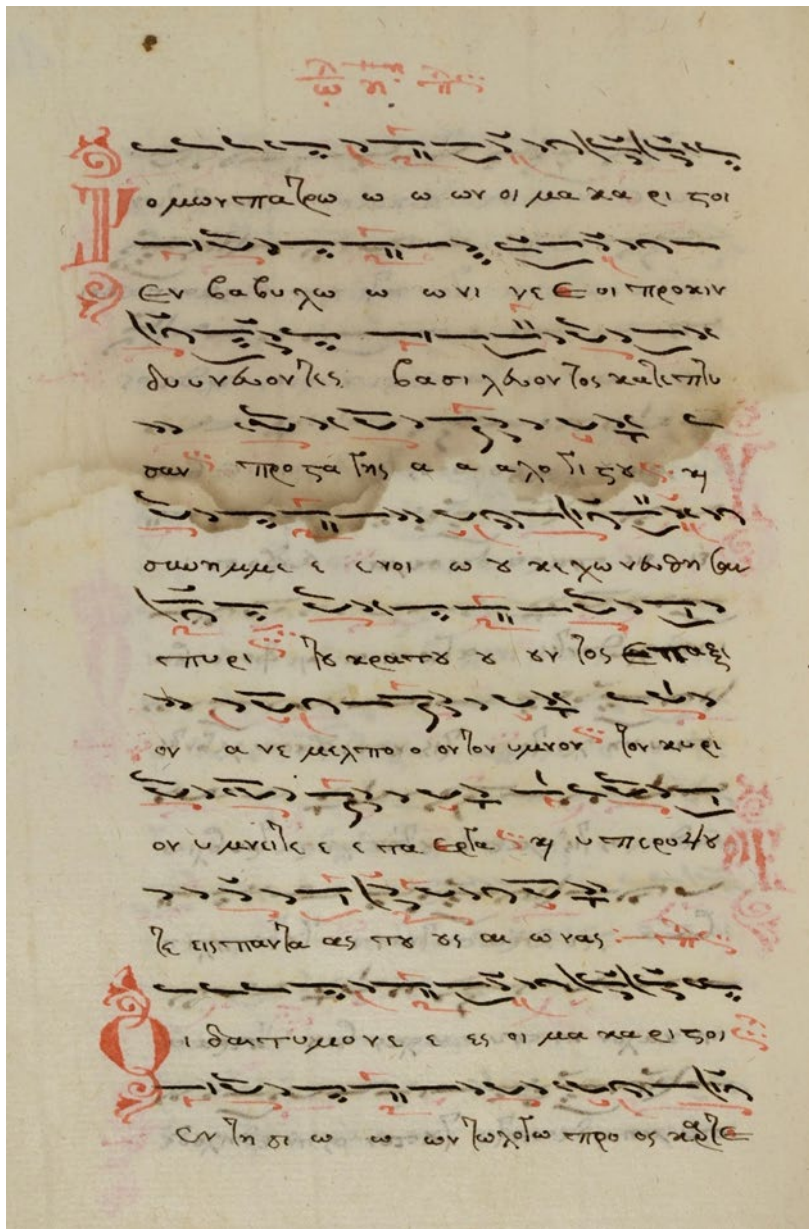
Εικόνα 60. Ιθήρων 1136, φ. 99r.

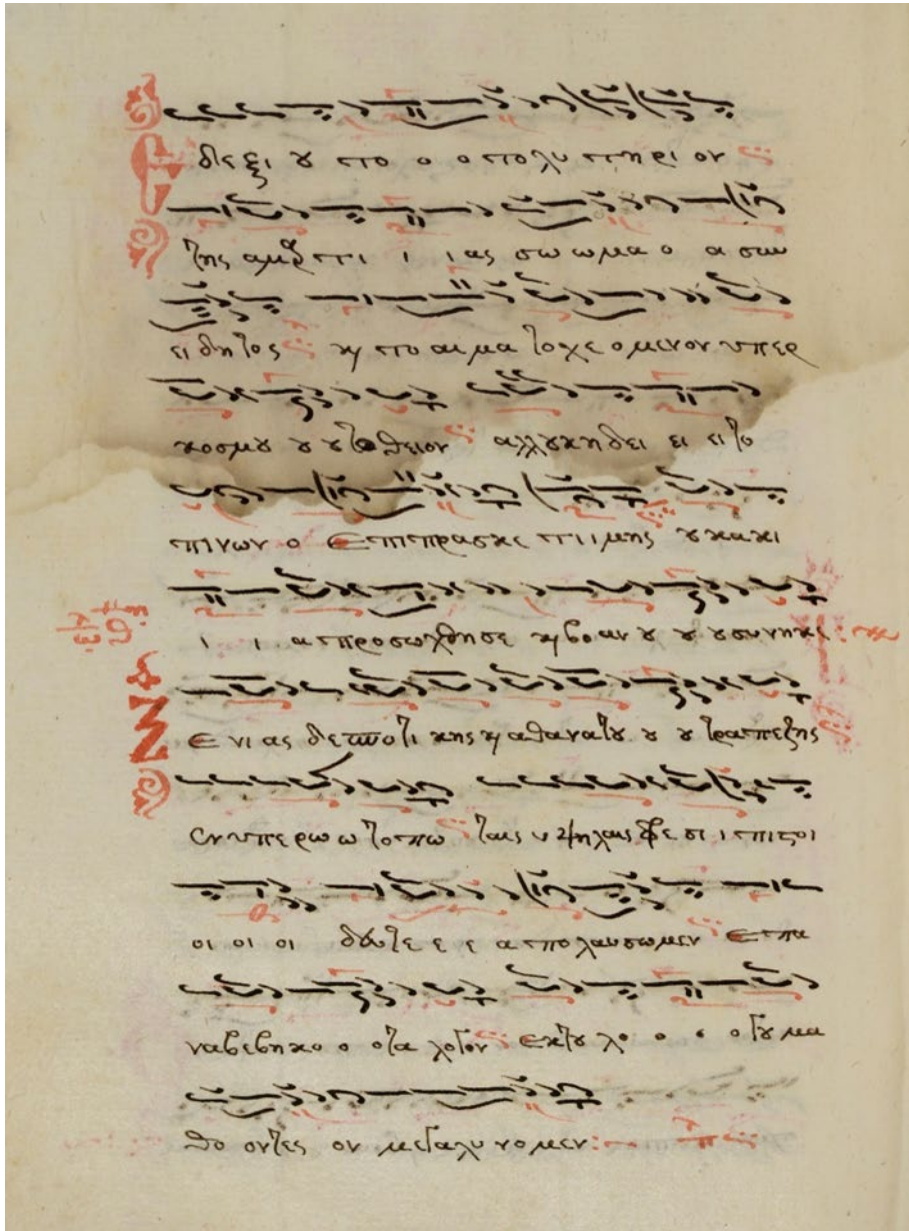
Εικόνα 61. Ιθήρων 1136, φ. 99v.

Εικόνα 62. Ιθήρων 1136, φ. 100r.

Εικόνα 63. Ιθήρων 1136, φ. 100ν.

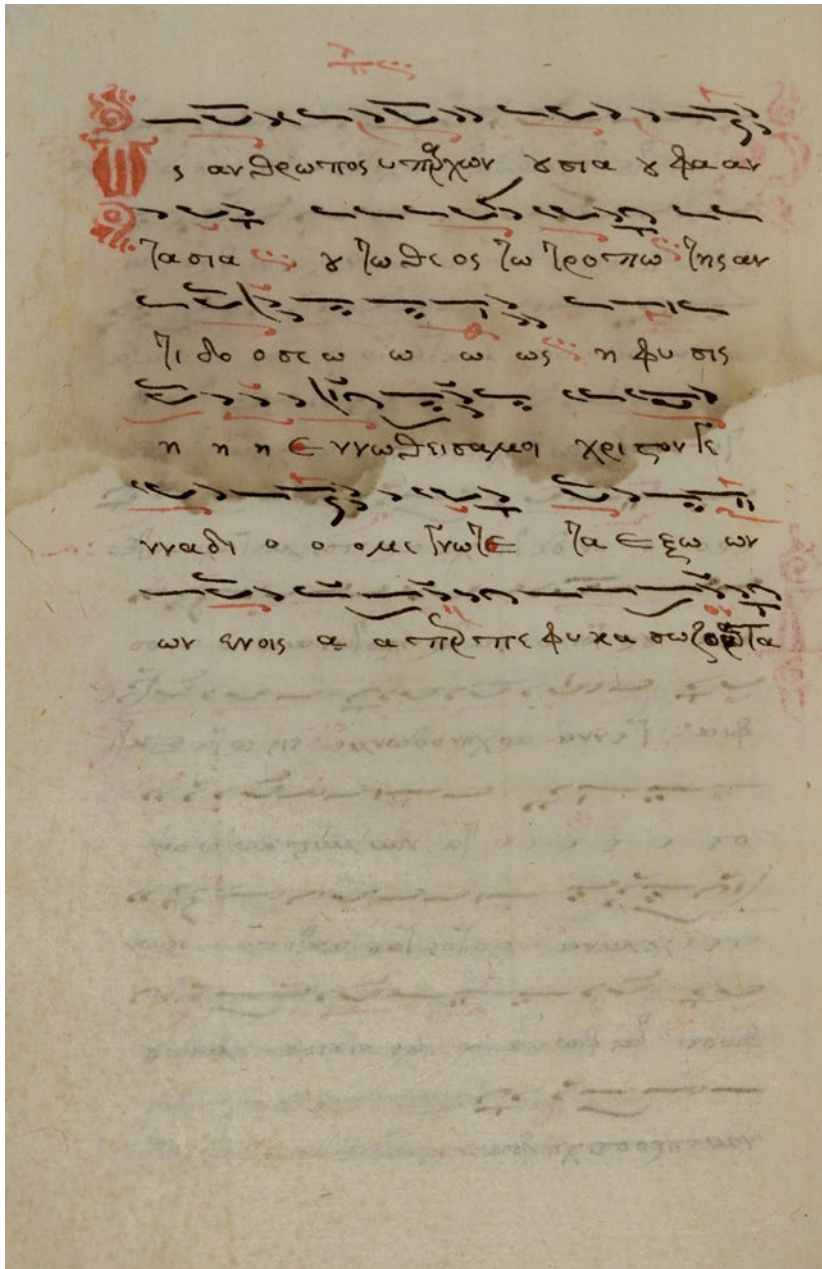
Εικόνα 65. Ιβήρων 1136, φ. 101 ν.

102

 ΑΥΤΟΙΣ ΜΕΤΗΤΗΣ ΟΧΛΟΣ ΕΦΗ ΝΑ ΠΟΡΕΥΣΑΙ
 ΕΝΥΠΕΩΩΤΟ ΠΩ Ω ΝΗΣ ΕΝΙ ΔΕΥΤΕΡΑ
 ΑΙ ΑΙ ΑΙ ΟΙΣ ΜΕΤΑ ΤΩ ΤΟ Ο Ο ΟΙΣ ΣΧΕΔΙΑ
 ΤΕ ΑΥΤΩ ΑΓΓΕΛΟΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΧΟΡΩ ΤΟΤΕ
 ΕΞΟ Ο ΟΝ ΔΕ ΤΗΣ ΧΑ ΑΡΙΤΟΣ ΜΕΤΑΧΩΡΕ

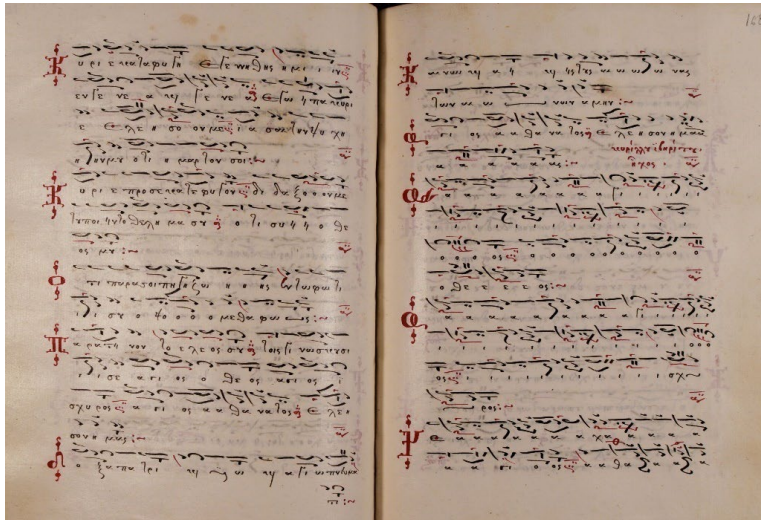
 Η ΜΙ ΧΕ ΤΟΝ ΟΥΤΑ ΤΗΡΕ ΠΡΟΛΩΝ ΑΕΩΝΩ ΩΝ ΟΟ
 ΦΙΑ ΓΕΝΝΑ ΑΕΧΝΟΔΩΝ ΜΕΙΣ ΤΕΤΑ ΕΧΛΙ
 ΣΕ Ε Ε Ε Ε ΤΑ ΝΥ ΜΕΤΑΧΩ ΩΩΣ
 ΤΕΙΧΕ ΜΕΝΑ ΟΧΛΟΣ ΤΑΕ ΑΧΛΙ ΤΟ Ο ΟΙΣ ΩΝ
 ΦΥΣΕΙ ΤΑΕ ΦΩΝΑ Α ΑΙΣ ΟΙΧΕΙΣ Χ ΜΕΙΣ
 ΝΥ ΠΡΟΣΕΙΧΗ ΦΑ

Εικόνα 66. Ιθήρων 1136, φ. 102r.

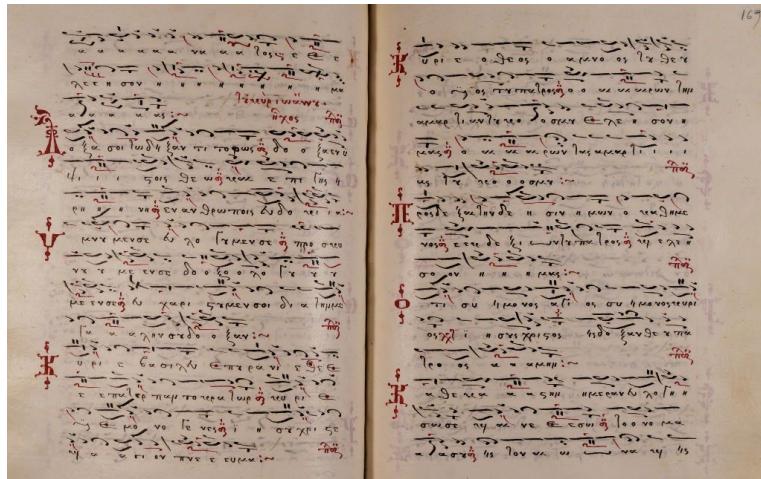

Εικόνα 67. Ιθήρων 1136, φ. 102ν.

- Άγιος ό Θεός Ασματικόν Ήχος βαρύς
Ιβήρων 1093, φ. 168r
«Κυρίλλου Ίθρητίου· ήχος βαρύς Άγιος ό Θεός»
«Η γραφή όμοιάζει πολύ προς την του Συνεσίου Ίθρητίου του κώδικος
Κουτλουμουσιού 421 »¹³⁰

Εικόνα 68. Ιβήρων 1093, φφ. 167v-168r.

Εικόνα 69. Ιβήρων 1093, φφ. 168v-169r.

¹³⁰ Στο ίδιο, σ. 246 (και αυτοψία μέσω φωτογραφικού υλικού).

Κλείνοντας, αξίζει να αναφερθεί και η ύπαρξη του κώδικα ΣΚΦ 70¹³¹, η συγγραφή του οποίου αποδίδεται σε κάποιον Κύριλλο Ιβηρίτη. Ωστόσο, η χρονολόγησή του (τέλη 17^{ου}-αρχές 18^{ου} αιώνα) καθιστά απίθανη την απόδοσή του στον Κύριλλο Ιβηρίτη και Μυτιληναίο.

«Αμφιβαλλόμενα» μελοποιήματα του Κυρίλλου

Στον υποφάκελο ΙΖ΄ του κώδικα Ιβήρων Ι303 (διαστάσεις 17,5x12)¹³², βρίσκονται σπαράγματα διαφόρων χειρογράφων και γραφών που χρονολογούνται από τα τέλη του 18^{ου} έως τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, «εις πρωτότυπον ἐξηγητικὴν σημειογραφίαν». Ο εν λόγω υποφάκελος παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον για την παρούσα έρευνα καθώς, σύμφωνα με τον Γρ. Στάδη, αρκετά φύλλα του αποτελούν πιθανότατα αυτόγραφα του Κυρίλλου.

Κατόπιν αυτοψίας των φφ. 79v & 89r-96r, πιο κάτω παρουσιάζεται αναλυτικά το περιεχόμενό τους :

ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

- **Κοινωνικόν Ἐπαίνει Ἱερουσαλήμ τὸν Κύριον Ἦχος Δ΄**
Ιβήρων Ι303, ΙΖ΄, φ. 79v
«τοῦ ἡμετέρου διδασκάλου»¹³³

- **Κοινωνικόν Αἰνεῖτε Ἦχος Ἐσω Δεύτερος**¹³⁴
Ιβήρων Ι303, ΙΖ΄, φ. 89r

Δεν δηλοποιείται ο συνθέτης. Πρόκειται σαφώς για μελοποίηση που έχει γραφεί από το πρόσωπο που έχει συγγράψει και τα επόμενα

¹³¹ Πολίτης Λ. - Σωτηρούδης Π., *Κατάλογος χειρογράφων του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 72.

¹³² Στάδης, *Χειρόγραφα Δ΄*, σ. 822.

¹³³ Βλέπε «Διδάσκαλος του Κυρίλλου», στο Κεφάλαιο Πρώτο της παρούσας εργασίας.

¹³⁴ Κατόπιν αυτοψίας, καθώς δεν αναφέρεται στους καταλόγους του Γρ. Στάδη.

κατά σειρά φύλλα. Φαίνεται, ακόμη, να προηγείται και άλλη μελοποίηση από το ίδιο χέρι, η οποία εκτείνεται και σε προηγούμενο φύλλο ή φύλλα, τα οποία δυστυχώς έχουν εκπέσει.

- **Κοινωνικόν Αἰνεῖτε Ἦχος Γ΄**
Ιθήρων 1303, ΙΖ΄, φ. 90v
«ἡμέτερον»
- **Κοινωνικόν Αἰνεῖτε ἡχος Δ΄**
Ιθήρων 1303, ΙΖ΄, φ. 92v
«ἕτερον ἡμέτερον»
- **Κοινωνικόν Αἰνεῖτε Ἦχος Βαρύς**
Ιθήρων 1303, ΙΖ΄, φ. 94r
«ἡμέτερον»
- **Ἅτερον Κοινωνικόν Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον Ἦχος Βαρύς**
Ιθήρων 1303, ΙΖ΄, φ. 95r
«ἡμέτερον ἐκ τὸ αὐτό»
- **Κοινωνικόν Αἰνεῖτε Ἦχος πλ. Δ΄ (ἡμιτελής)**
Ιθήρων 1303, ΙΖ΄, φ. 95v
«ἡμέτερον»

Ο Κύριλλος φαίνεται σε αυτό το φύλλο να έχει ξεκινήσει την προσπάθεια μελοποίησης του κυριακού Κοινωνικού σε ἦχο πλάγιο του τετάρτου. Η προσπάθεια είτε ἔμεινε ἡμιτελής είτε ἔχει εκπέσει το φύλλο (ή τα φύλλα) της υπόλοιπης σύνθεσης.

- **Κοινωνικόν Αἰνεῖτε Ἦχος πλ. Α΄**
Ιθήρων 1303, ΙΖ΄, φ. 96r-v
«ἡμέτερον»

Η μελοποίηση πιθανότητα συνεχίζεται και στα ελλείποντα, μετά το φ. 96v, φύλλα.

Ο κώδικας Ιθήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ΄)

Ο υποφάκελος ΙΔ΄ του Ιθήρων 1303 (διαστάσεις 17x12) και συγκεκριμένα τα φύλλα 1-14 αποτελούν χειρόγραφα μεγάλης σπουδαιότητας

για την παρούσα έρευνα καθώς αποτελούν το μοναδικό, μέχρι στιγμής, γνωστό αυτόγραφο του Κυρίλλου Ιβηρίτη. Παρακάτω επιχειρείται η καταλογογράφηση του περιεχομένου, εξαιρουμένων των ήδη προαναφερθεισών μελοποιήσεων του ιδίου του Κυρίλλου.

- **Άωμος**

Ιθήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φφ. 1-5r¹³⁵

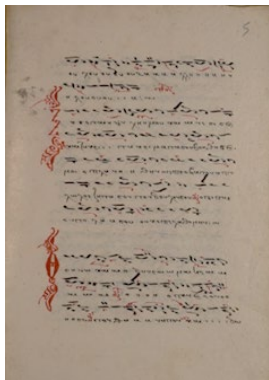
Πλήρης η μελοποίηση των τριών στάσεων του Αώμου, σε ήχο πλ. Β' (Στάσις Α'), πλ. Α' (Στάσις Β') και πλ. Δ' (Στάσις Γ').

Ο Κύριλλος στη σύνδεση αυτή δεν δηλοποιεί τον συνδέτη. Ωστόσο, κατόπιν αυτοψίας του κώδικα Ιθήρων 1244 (συγκεκριμένα των σσ. 404-412), είναι σαφές ότι πρόκειται για μελοποίηση του Χρυσάφου του Νέου την οποία ο Κύριλλος έχει συμπεριλάβει στο αυτόγραφό του.

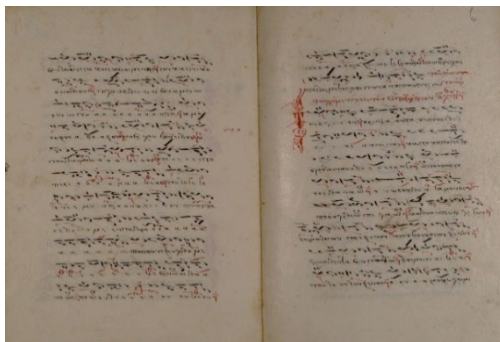
- **Θρηνώ και οδύρομαι** ήχος πλ. Δ'

Ιθήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φ. 5r-v¹³⁶

Ομοίως και για το συγκεκριμένο Νεκρώσιμο Ιδιόμελο δεν επιγράφεται ο συνδέτης. Η μελοποίηση, ωστόσο, είναι σχεδόν ταυτόσημη με αυτή του Ιθήρων 1244, σσ. 412-414.

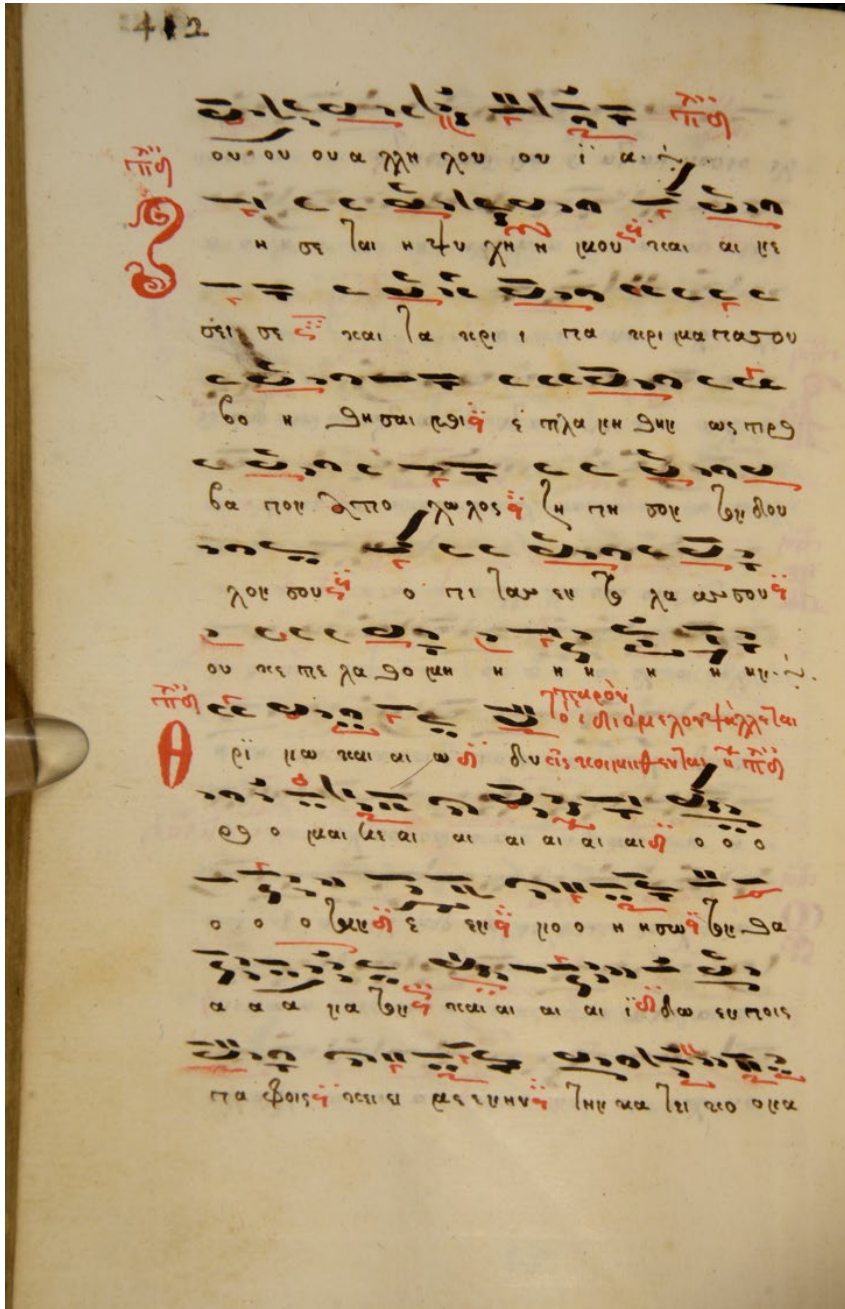
Εικόνα 71. Ιθήρων 1303
(Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φ. 5r.

Εικόνα 70. Ιθήρων 1303 (Φάκελος
σπαραγμάτων ΙΔ'), φφ. 5v-6r.

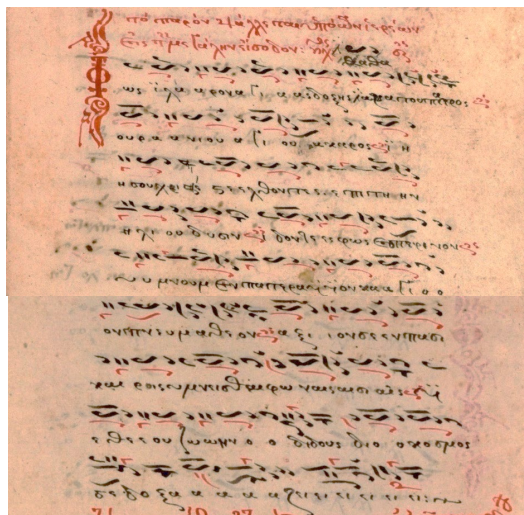
¹³⁵ Στάδης, *Χειρόγραφα Δ'*, σ. 821 (και αυτοψία μέσω φωτογραφικού υλικού).

¹³⁶ Στο ίδιο (και αυτοψία μέσω φωτογραφικού υλικού).

Εικόνα 72. Ιθήρων 1244, σ. 412.

- **Τὸν ἥλιον κρύψαντα** ἦχος πλ. Α΄
Ιβήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ΄), φφ. 6r-7v¹³⁷
«Του Νέων Πατρών [Γερμανού] ψαλλόμενον εἰς τον επιτάφιον· ἦχος πλ. α΄ Τον ἥλιον κρύψαντα»
- **Αναστάσιμα Ευλογητάρια** ἦχος πλ. Α΄
Ιβήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ΄), φφ. 7v-10r¹³⁸
«Ευλογητάρια ψαλλόμενα τας Κυριακάς»
Πρόκειται για τα επιλεγόμενα «μεγάλα» Αναστάσιμα Ευλογητάρια, τα οποία μάλιστα ο Γρ. Στάδης αποδίδει στον Χρυσάφη τον νέο. Η συγκεκριμένη μελοποίηση ταυτίζεται με αυτή των κωδίκων Ιβήρων 965 (σσ. 851-854) και 1039 (φ. 104v-106v)¹³⁹.
- **Επιλύχνιος ύμνος Φῶς Ἰλαρόν** ἦχος Δ΄
Ιβήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ΄), φφ. 10r-v¹⁴⁰
«Τὸ παρὸν ψάλλεται ὑπὸ τῶν ἱερέων εἰς τὴν μεγάλην εἴσοδον»
Παρότι και εδώ δεν αναφέρεται ρητὰ ὁ μελοποιός, πρόκειται για ἀνδολόγησι η ὁποία ἀπαντᾶται και στον Ιβήρων 1236, φφ. 30r-v.

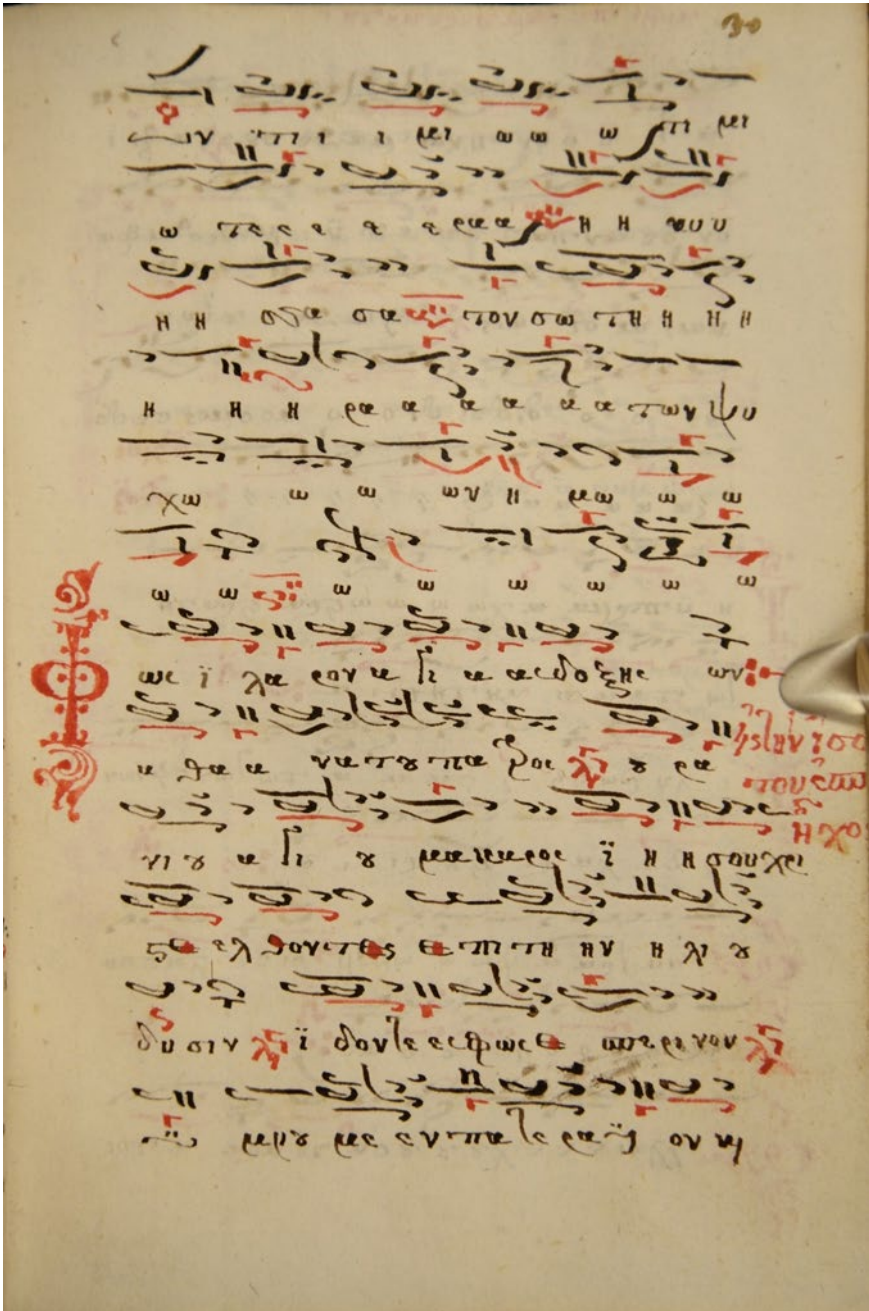
Εικόνα 75. Ιβήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ΄), φφ. 10r-v.

¹³⁷ Στο ίδιο (και αυτοψία μέσω φωτογραφικού υλικού).

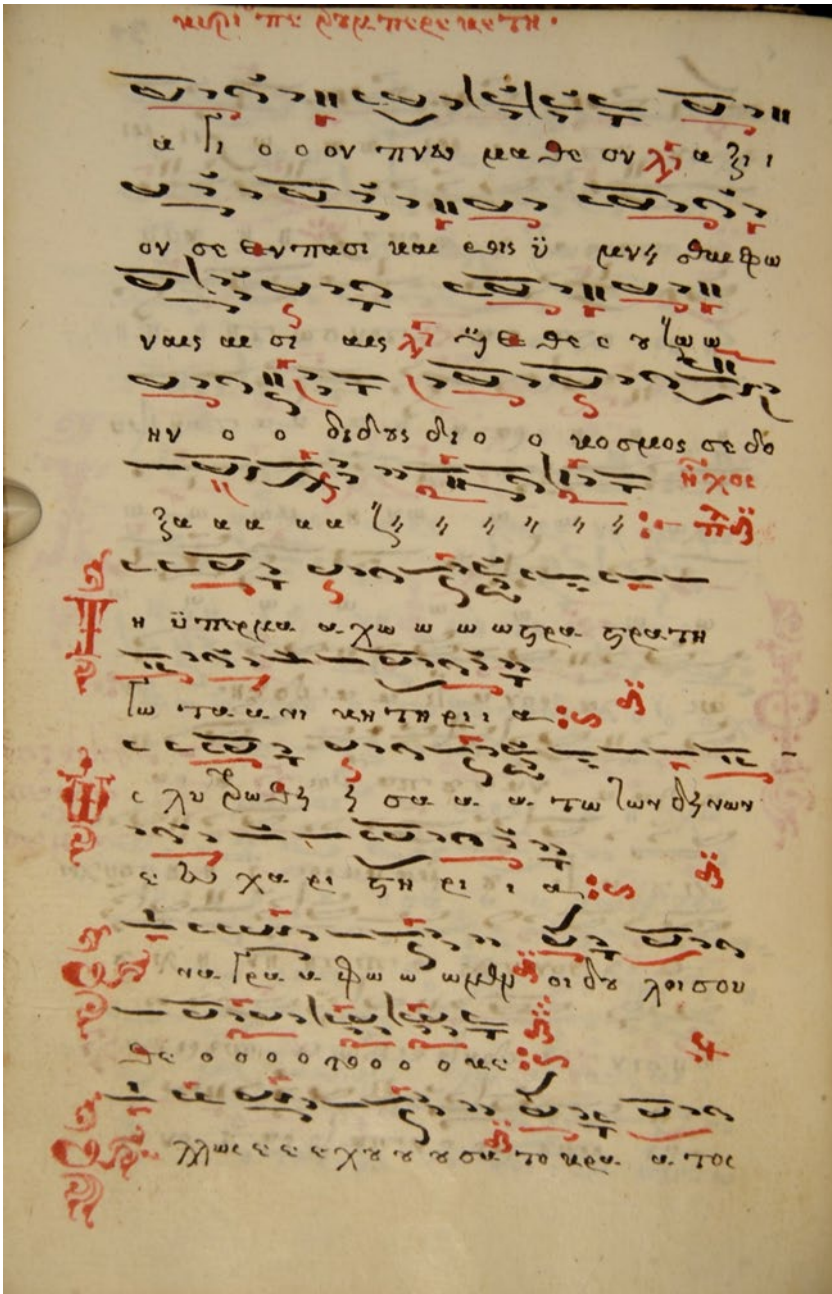
¹³⁸ Στο ίδιο (και αυτοψία μέσω φωτογραφικού υλικού).

¹³⁹ Αυτοψία μέσω φωτογραφικού υλικού.

¹⁴⁰ Αυτοψία μέσω φωτογραφικού υλικού.

Εικόνα 76. Ιβήρων I 236, φ. 30r.

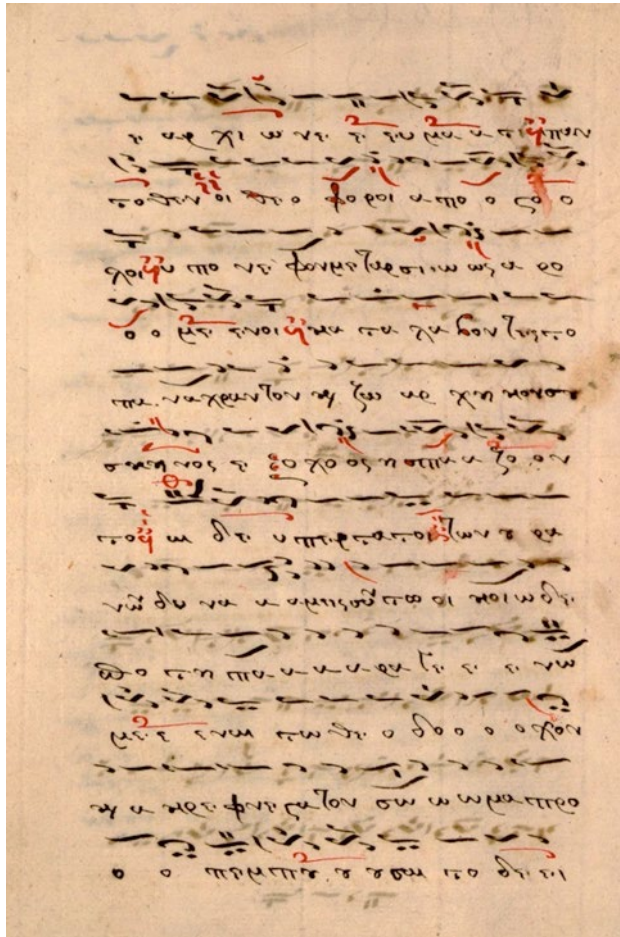
Εικόνα 77. Ιβήρων 1236, φ. 30v.

- **Δοξαστικό Εσπερίων εορτής Κοιμήσεως της Θεοτόκου Οκτάηχο**

Ιθήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φφ. 13v-14v

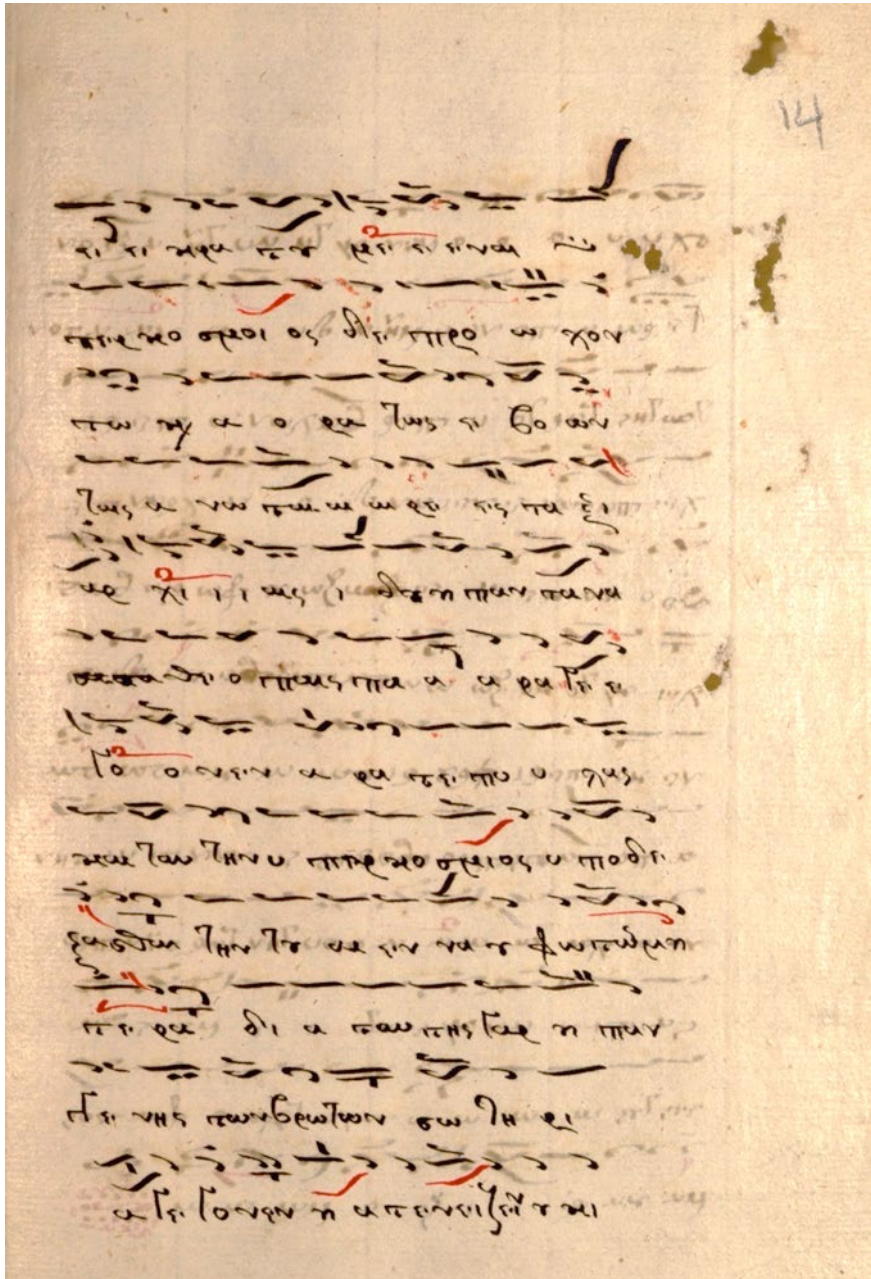
«Ακολουθεί Θεαρχίω νεύματι»¹⁴¹

Το συγκεκριμένο δοξαστικό αποτελεί σαφώς ποίημα του Ιωάννου Πρωτοψάλτου, καθώς –για παράδειγμα– ταυτίζεται με τη μελοποίηση που ευρίσκεται στον κώδικα Ι. Μ. Σταυρουπόλεως Βουκουρεστίου ms 48m, φφ. 111v-113v.

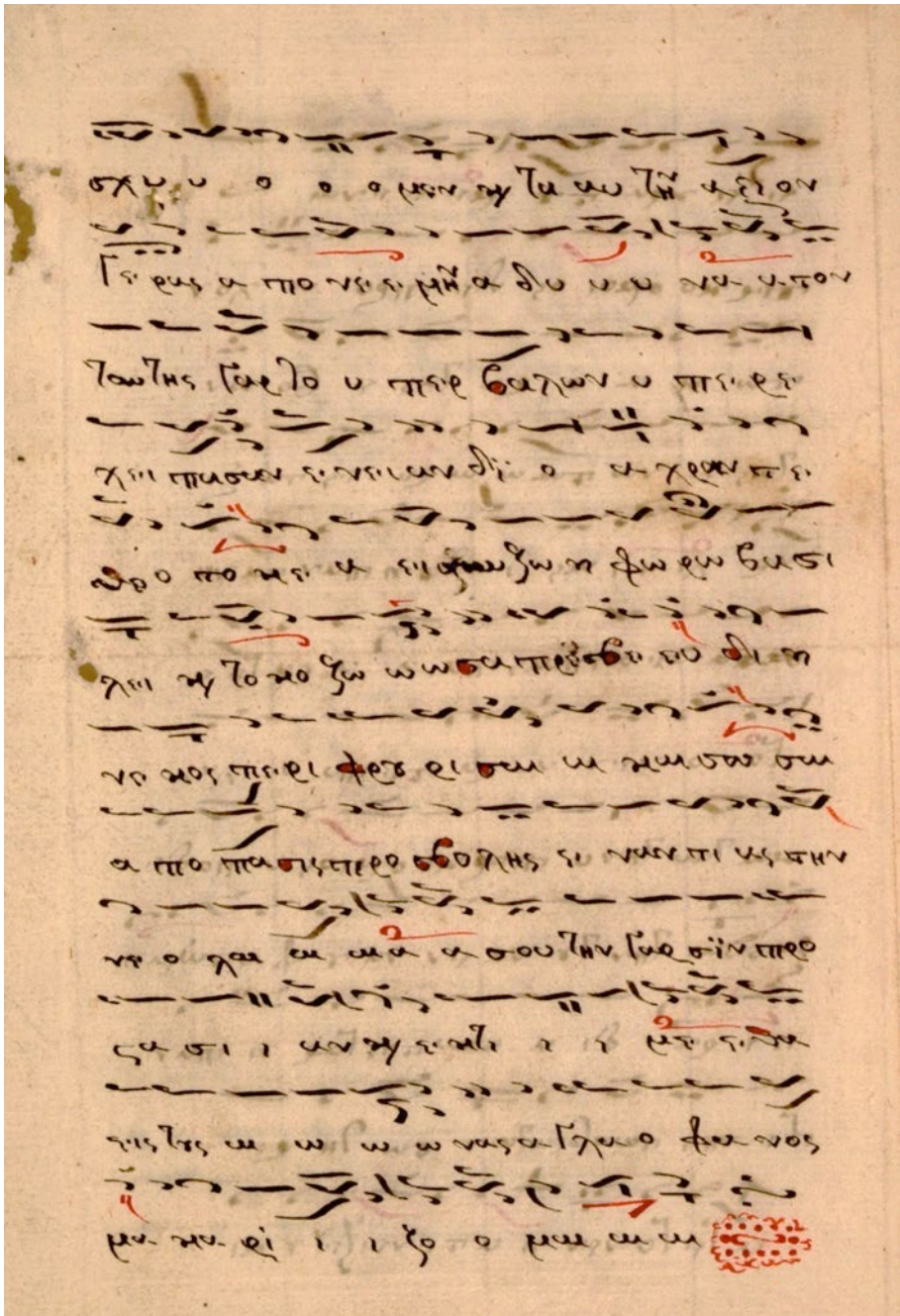

Εικόνα 78. Ιθήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φ. 13v.

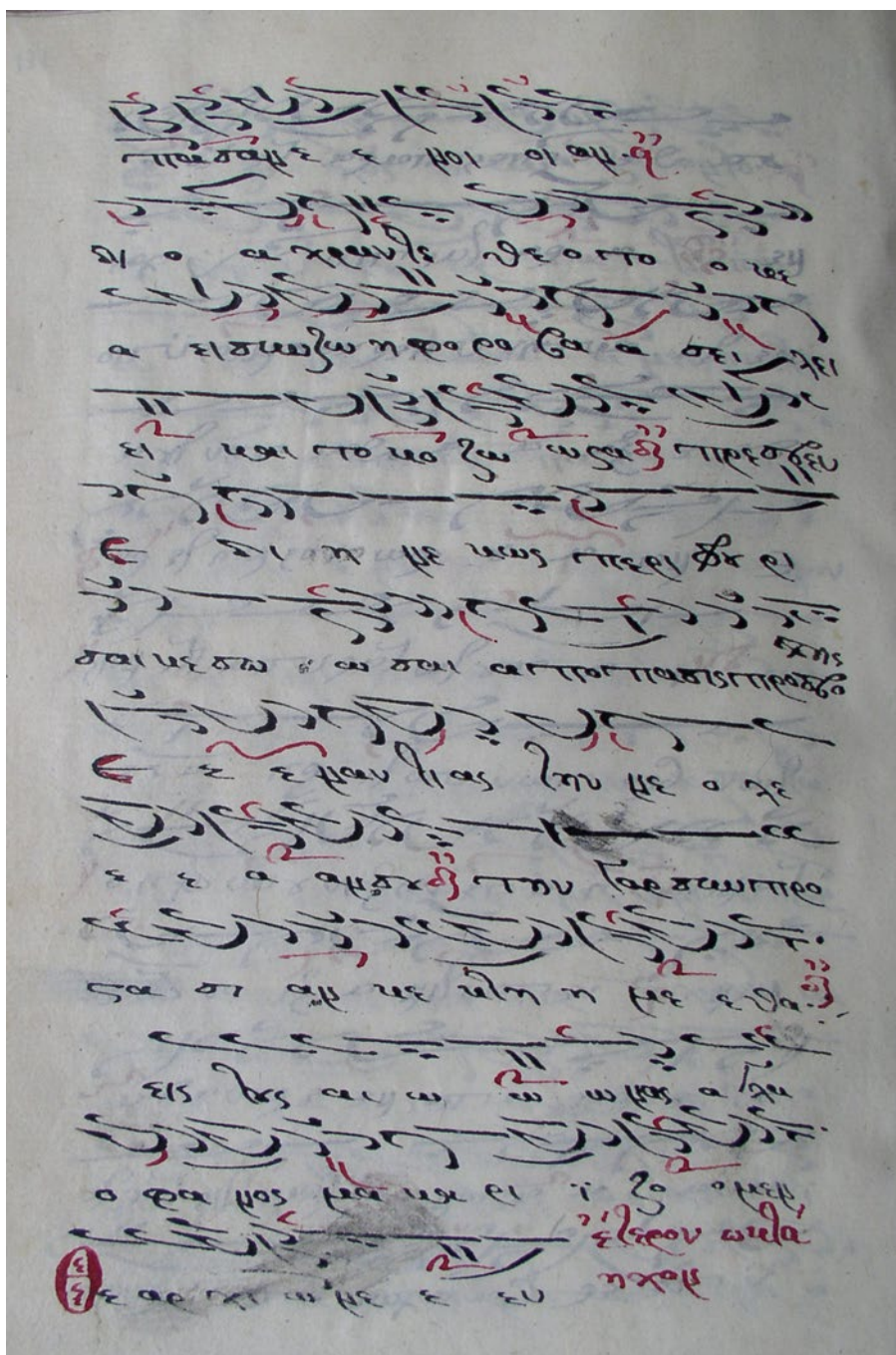
¹⁴¹ Στο ίδιο (και αυτοψία μέσω φωτογραφικού υλικού).

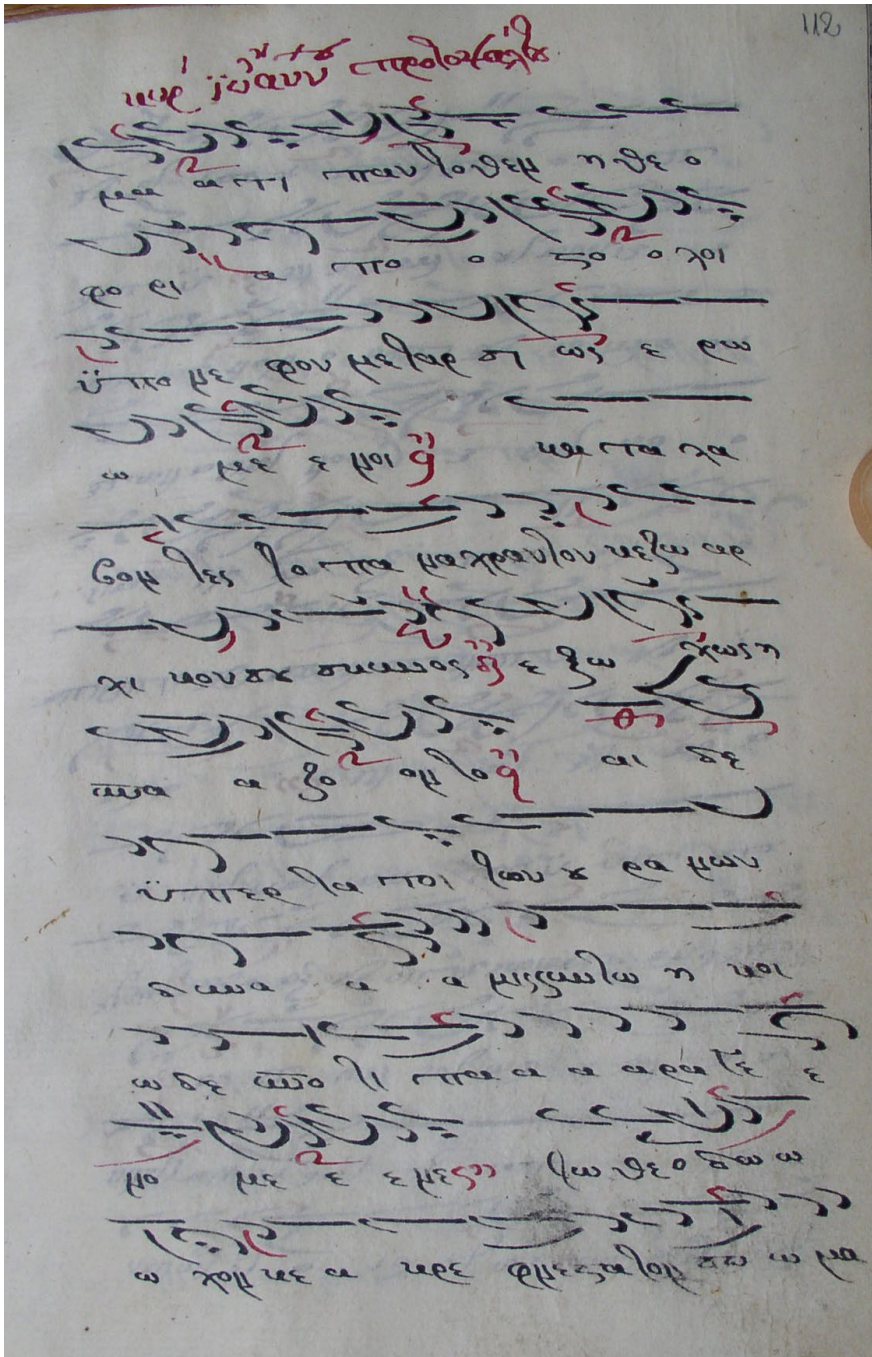
Εικόνα 79. Ιθήρων 1303 (Φάκελος σπαργμάτων ΙΔ'), φ. 14r.

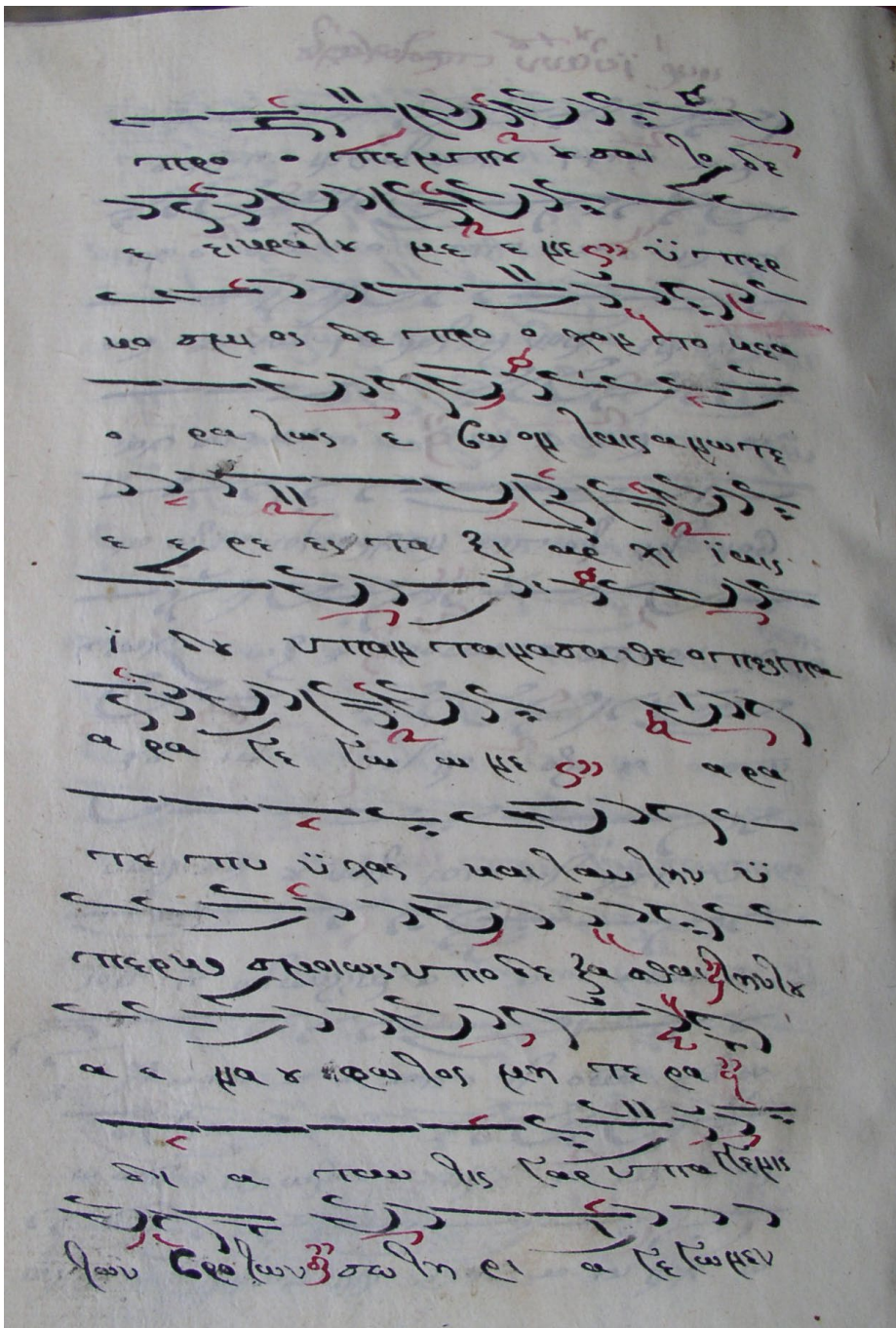
Εικόνα 80. Ιθήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φ. 14v.

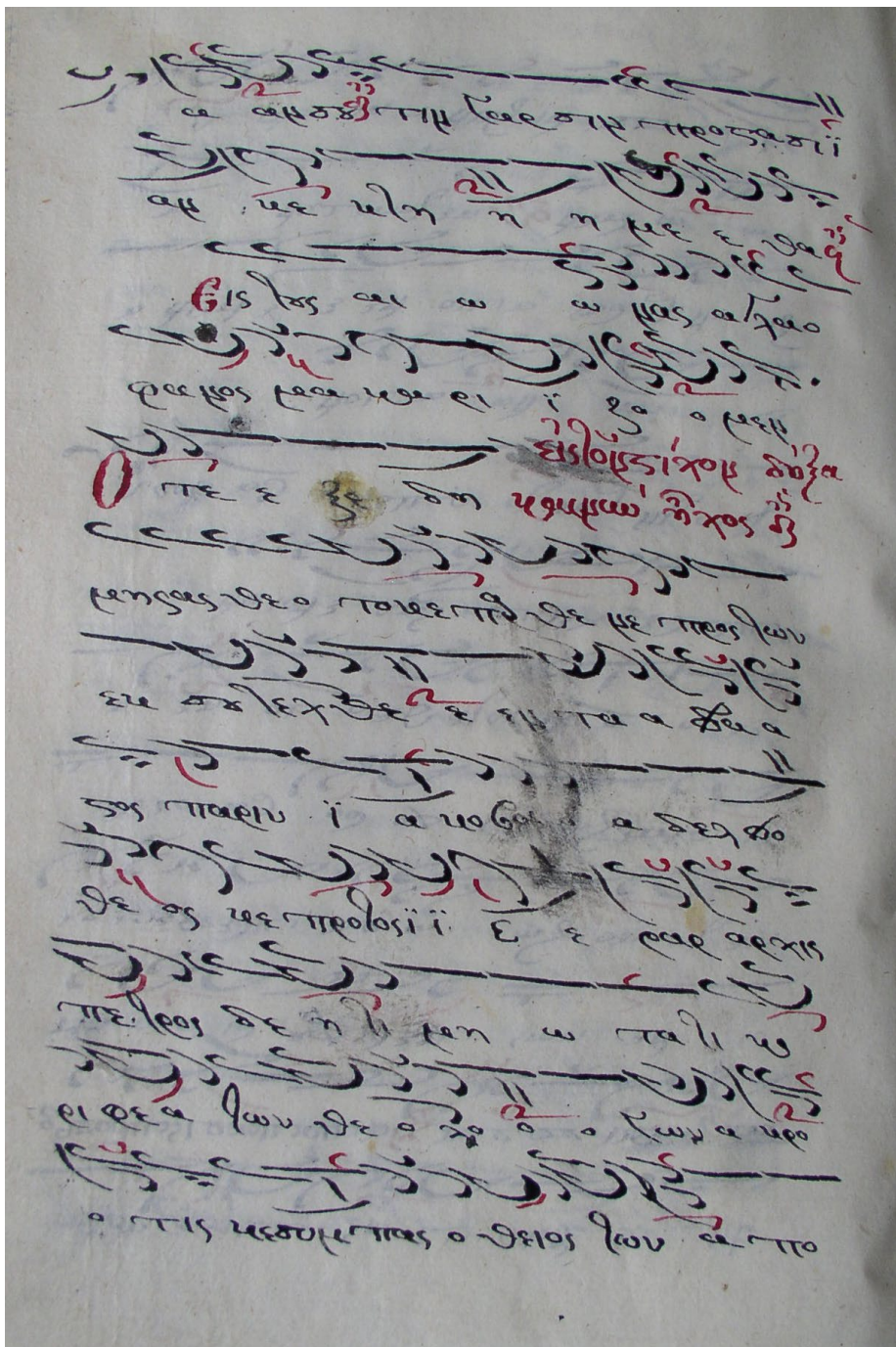
Εικόνα 81 . Σταυρουπόλεως ms 48m, φ. 111 v.

Εικόνα 82. Σταυρουπόλεως ms 48m, φ. 112r.

Εικόνα 83. Σταυρουπόλεως ms 48m, φ. 112v.

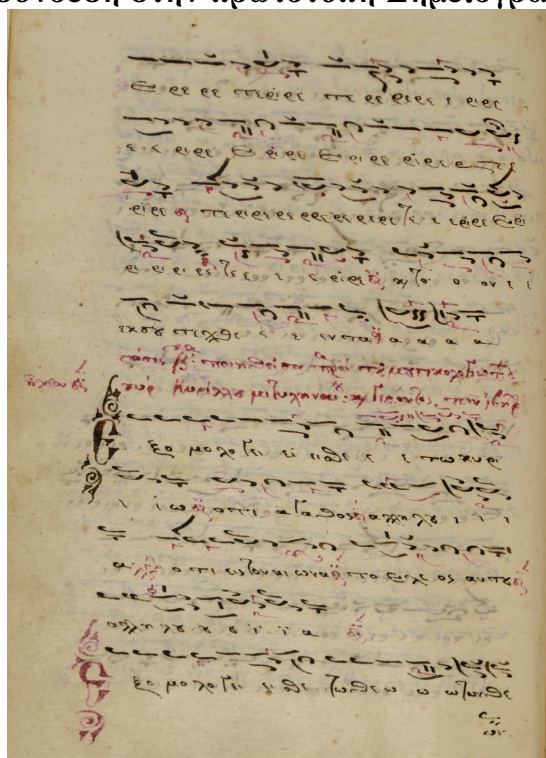

Εικόνα 85. Σταυρουπόλεως ms 48m, φ. 113v.

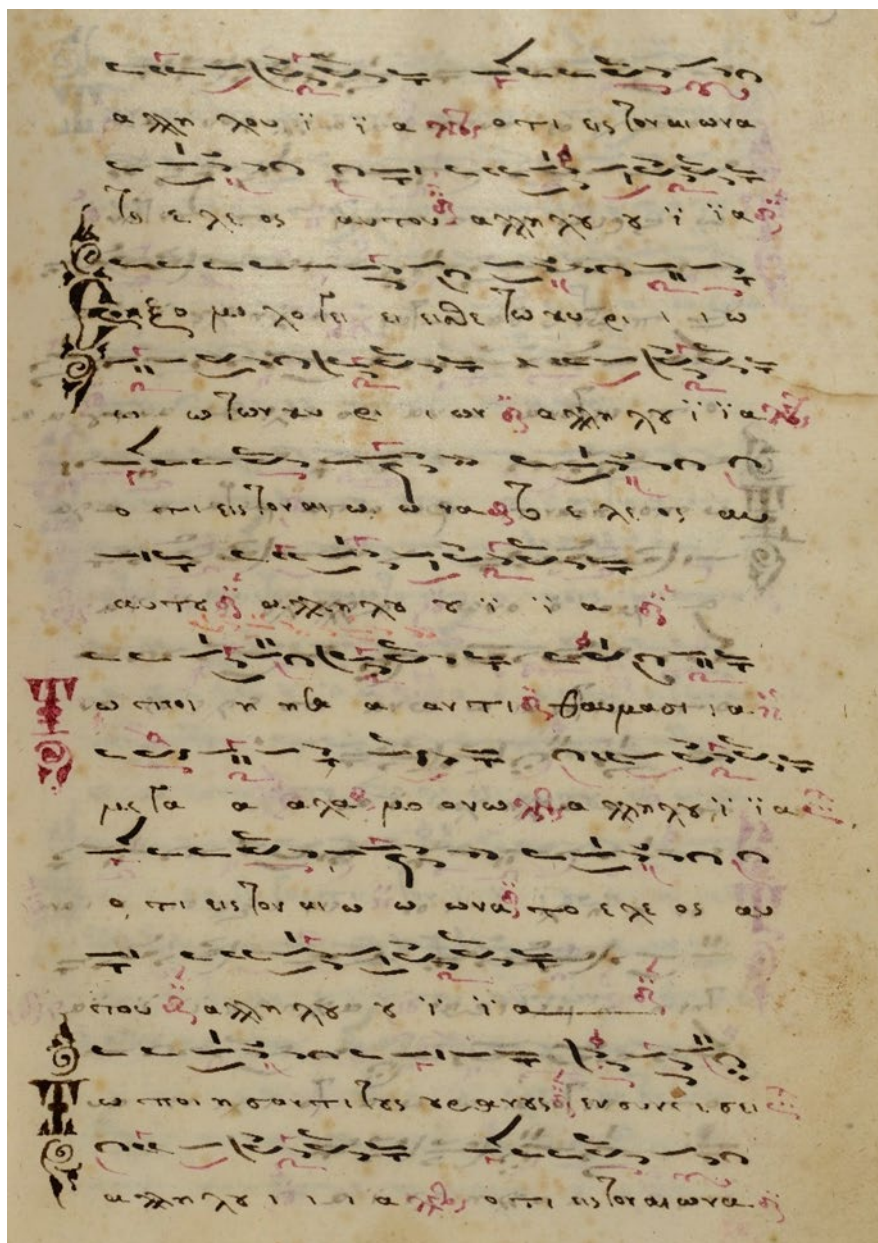
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ : ΕΞΗΓΗΣΗ ΜΕΛΩΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ

Δυστυχώς, έως σήμερα δεν έχει εντοπιστεί κάποια μελοποίηση του Κυρίλλου η οποία να έχει εξηγηθεί στη Νέα Μέθοδο. Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας, λοιπόν, επιχειρήθηκε από τον γράφοντα η εξήγηση δύο συνθέσεων του Κυρίλλου, του Πολυελέου Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ σε ἦχο τέταρτο (άγια) και των Αναστάσιμων Ευλογηταρίων του ιδίου σε ἦχο πλάγιο του δευτέρου (νενανω). Στη συνέχεια παρατίθεται η εξήγηση των ως άνω μελών από τη μεταβατική-εξηγητική γραφή σε αυτή της νέας μεθόδου, μορφολογική ανάλυση αυτών καθώς και αντίστοιχοι συγκριτικοί πίνακες.

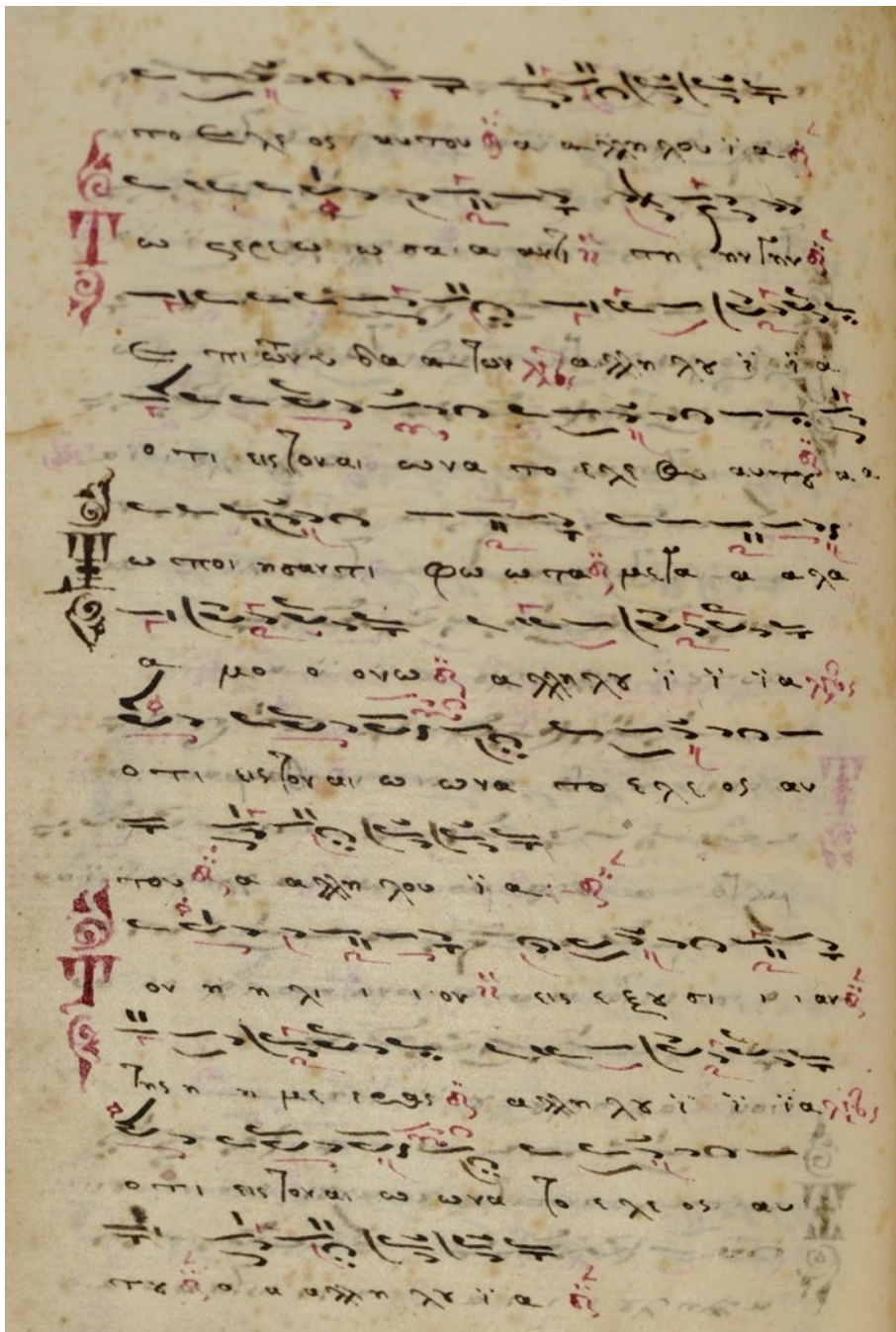
Ψαλμός ρλε Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, ἦχος Δ΄
Η σύνδεση στην πρωτότυπη Σημειογραφία

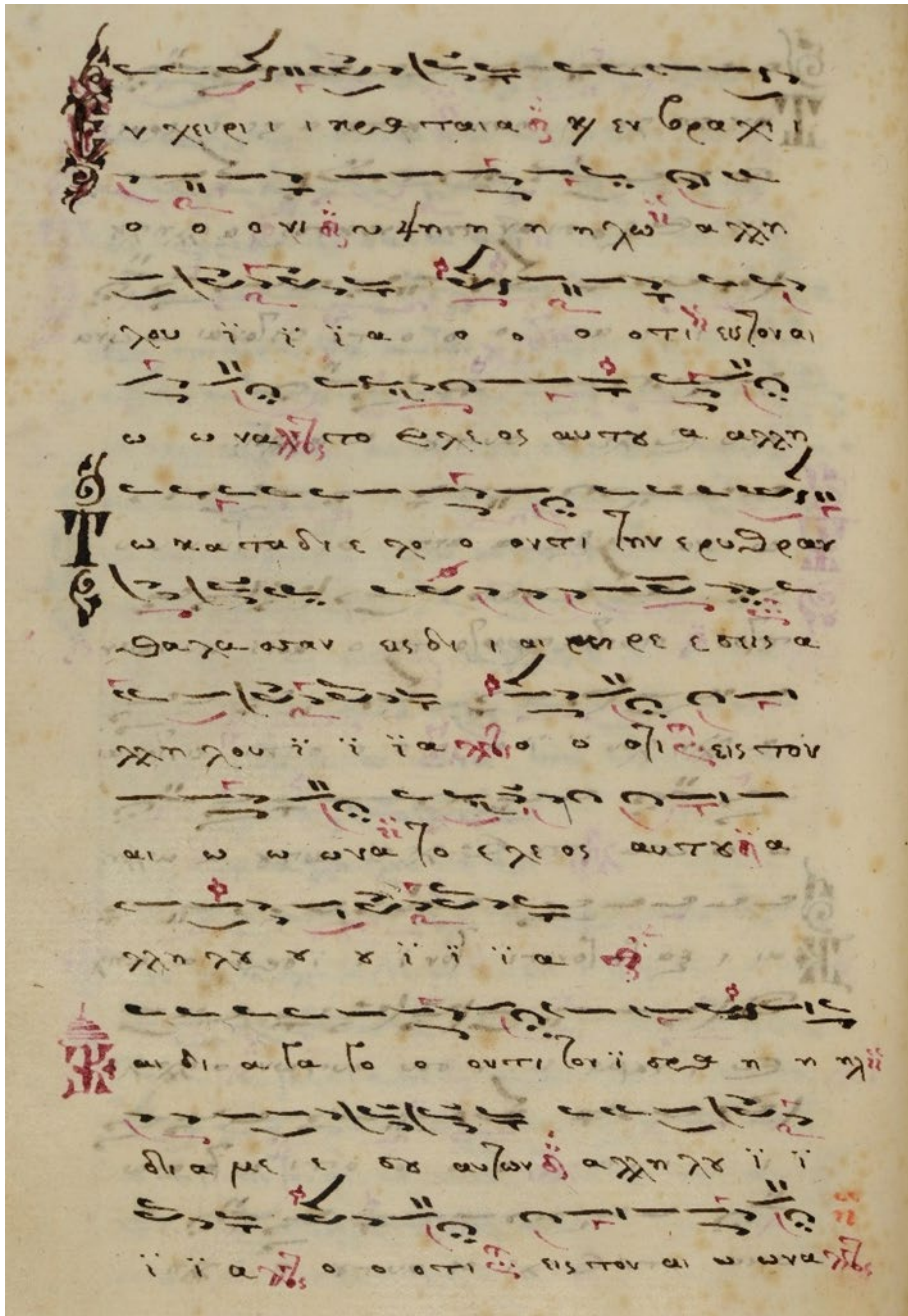
Εικόνα 86. Ιθρών 1038, φ. 52v.

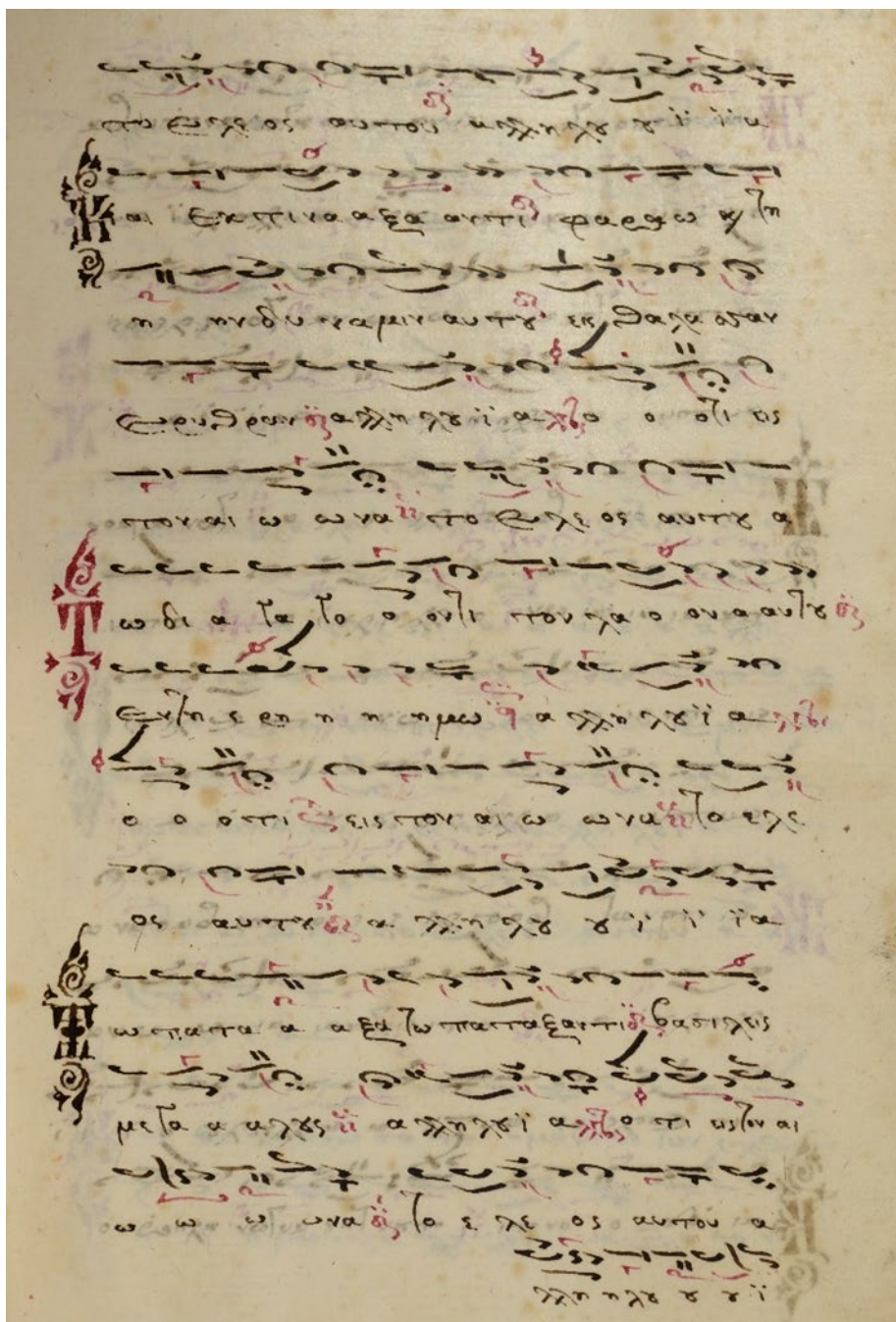
Εικόνα 87. Ιθήρων 1038, φ. 53r.

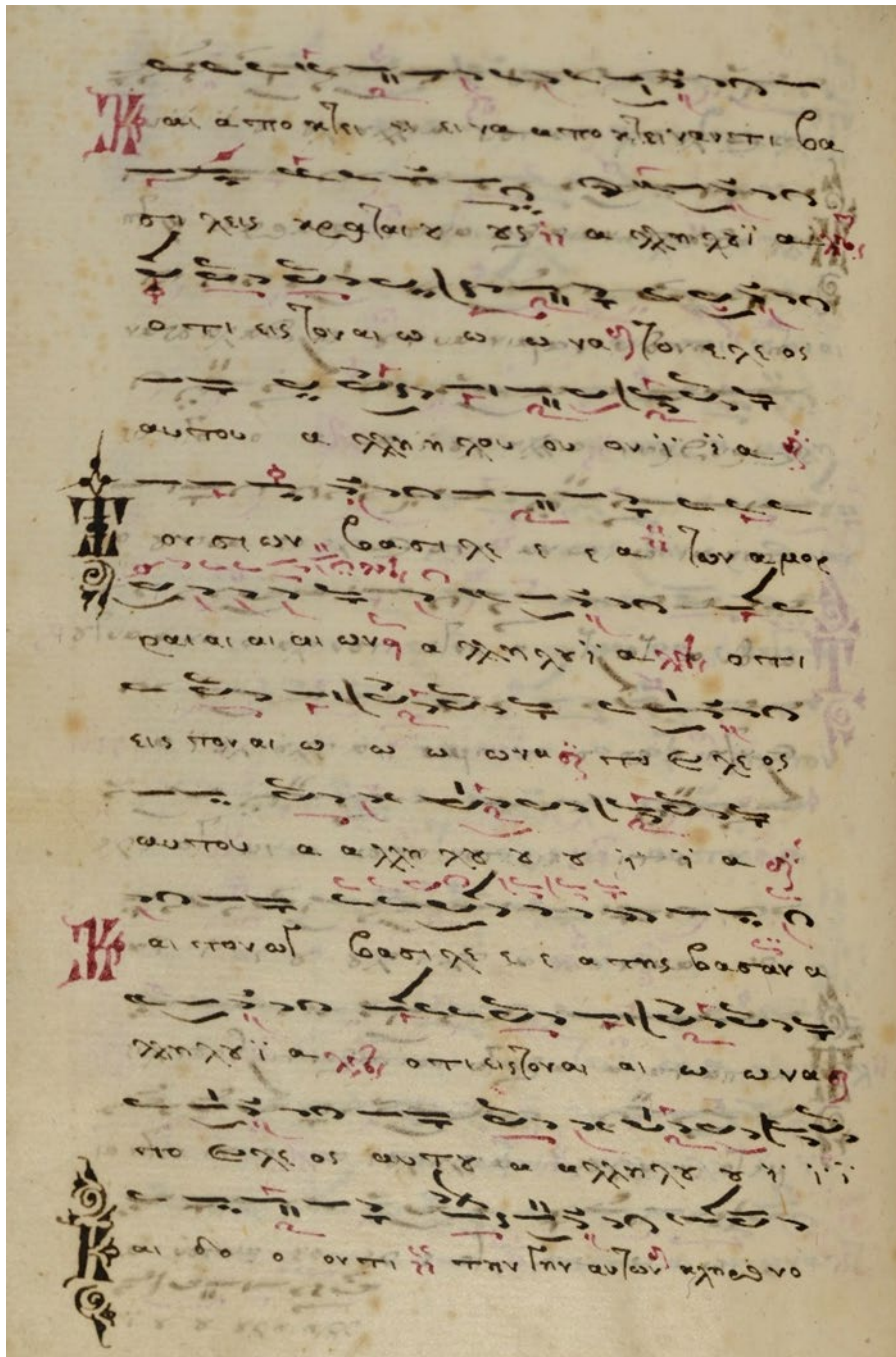
Εικόνα 88. Ιῶνων 1038, φ. 53ν.

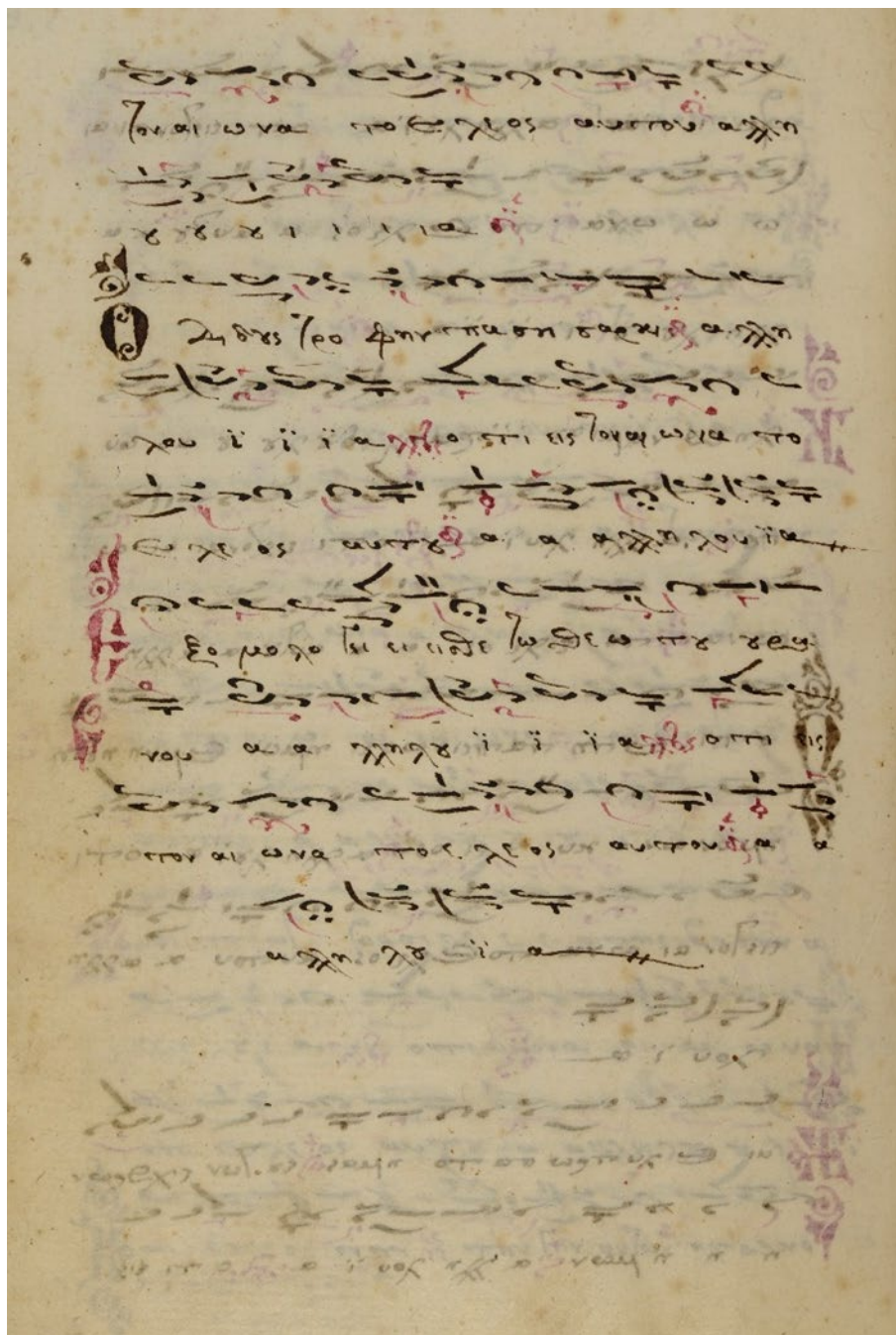
Εικόνα 90. Ιβήρων 1038, φ. 54v.

Εικόνα 91. Γόγγων 1038, φ. 55r.

Εικόνα 92. Ιθρών 1038, φ. 55v.

Εικόνα 94. Ιβήρων 1038, φ. 56ν.

Εξήγηση στη Νέα Μέθοδο

*Στάσις δευτέρα, ποιηθεῖσα παρὰ τοῦ μουσικολογιωτάτου κὺρ
Κυρίλλου Μυτιληναίου καὶ Γέροντος τῶν Ἰδίων*

Ἦχος $\frac{4}{\delta}$ Δι

Ε ξο μο λο γει ει ει σθε ε ε

τω ω Κυ υ ρι ι ι ι ω ο τι α γα

θος αλ λη λχ ι ι ι ι α ο τι

εις τον αι ω ω ω ω να το ε λε ος α

αυ τχ χ χ χ αλ λη λχ χ χ χ ι ι

ι α

Ε ξο μο λο γει ει ει σθε τω

Θε ω ω ω ω των θε ε ε ων αλ

λη λχ ι ι ι ι α ο τι εις τον αι

ω ω ω ω να Α το ε λε ος α αυ τϷ

Ϸ Ϸ Ϸ Α αλ λη λϷ Ϸ Ϸ Ϸ ι ι ι

α Α

ε ξο μο λο γει ει ει σθε τω Κυ ρι

ι ι ω ω ω τω ων κυ υ ρι ι ι ι

ων Α αλ λη λϷ ι ι ι ι α 6 ο τι

εις τον αι ω ω ω να Α το ε λε ος α αυ τϷ

Ϸ Ϸ Ϸ Α αλ λη λϷ Ϸ Ϸ Ϸ ι ι ι

α Α

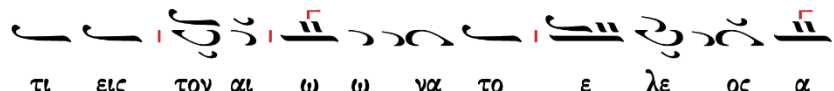
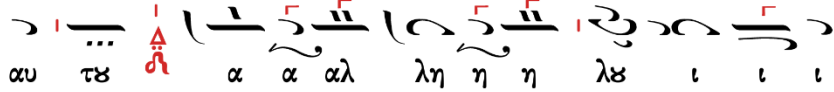
Τ ω ποι η η η η η η σα α α αν

τι Α θ αυ μα α σι ι α γ' με γα α α α

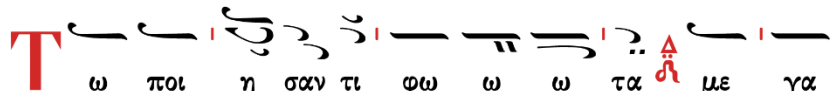
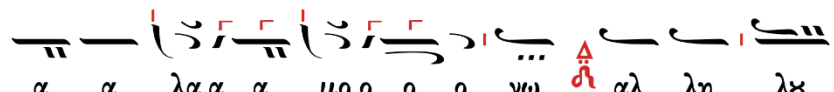
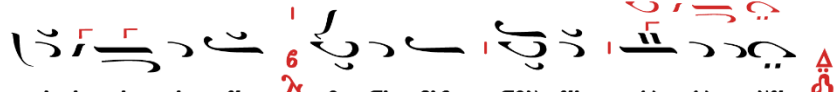
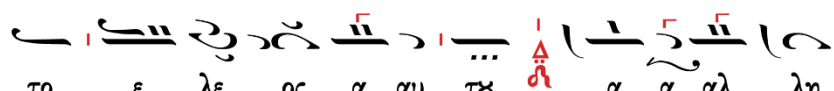
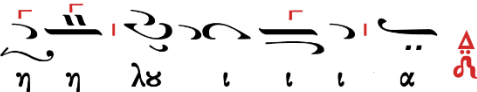
λα μο ο ο νω αλ λη λϷ ι ι ι ι
 α ο τι εις τον αι ω ω ω να το ε
 λε ος α αυ τϷ Ϸ Ϸ Ϸ αλ λη λϷ Ϸ Ϸ
 Ϸ ι ι ι α

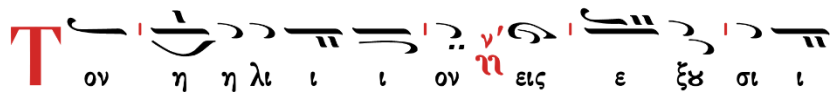
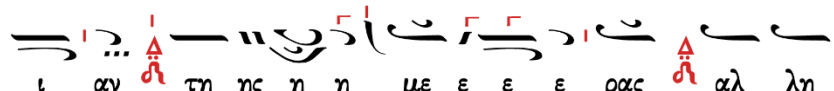
Τω ποι η σαν τι τϷ Ϸ ρα νϷ εν συ
 νε ε ε σει αλ λη λϷ ι ι ι ι
 α ο τι εις τον αι ω ω να το ε
 λε ος α αυ τϷ α α αλ λη η η λϷ
 ι ι ι α

Τω στε ρε ω ω σα α αν τι ι ι
 ι τη η η η ην γην ε πι των υ δα

 α α των ⁶αλ λη λχ ι ι ι ι α ⁶ο

 τι εις τον αι ω ω να το ε λε ος α

 αυ τχ ^Δα α αλ λη η η λχ ι ι ι

 α ^Δ

T
 ω ποι η σαν τι φω ω ω τα ^Δμε γα

 α α λα α α μο ο ο ο νω ^Δαλ λη λχ

 ι ι ι ι α ⁶ο τι εις τον αι ω ω να ^Δ

 το ε λε ος α αυ τχ ^Δα α αλ λη

 η η λχ ι ι ι α ^Δ

T
 ον η η λι ι ι ον ^{ν'}εις ε ξχ σι ι

 ι αν ^Δτη ης η η με ε ε ε ρας ^Δαλ λη

λϷ ι ι ι ι α ⁶λ ο τι εις τον αι ω ω
 να ^A το ε λε ος α αυ τϷ ^A α α αλ
 λη η η λϷ ι ι ι α ^A

T ην σε λη η η νην ^{ν'} και τϷς α στε
 ε ε ρα α α ας ^{ν'} εις ε ξϷ σι αν
 της νυ κτο ος ^{ν'} αλ λη λϷ ι ι ι ι α ⁶λ
 ο ο ο τι ^{ν'} εις τον αι ω ω ω να
 α α α ^{ν'} το ε λε ος α αυ τϷ ^{ν'}
 α αλ λη η η λϷ ι ι ι α ^A

T ω πα τα ξα α α ντι ^A Αι αι γυ υ
 υ υ πτον ^A συν τοις πρω το το ο ο ο κοις α α
 αυ των ^A αλ λη λϷ ι ι ι ι α ⁶λ ο ο ο

τι ^{ν'} εις τον αι ω ω ω να α α α ^{ζ'}
 το ε λε ος α αυ τς ^{ν'} α αλ λη
 η η λς ι ι ι α ^Δ
^Δ

Κ αι ε ξα γα γον τι τον Ι ι ι ι
 ι σρα α α ηλ ^{ν'} ε εκ με ε ε σς
 α α αυ των ^Δ αλ λη λς ι ι ι ι α
 ο ο ο τι ^{ν'} εις τον αι ω ω ω να
 α α α ^{ζ'} το ε λε ος α αυ τς ^{ν'}
 α αλ λη η η λς ι ι ι α ^Δ

Ε ν χει ρι ι κρα ται αι αι α ^Δ και
 εν βρα χι ι ι ο ο ο νι ^Δ υ ψη η η

η λω ^{ν'}η αλ λη λϷ ι ι ι ι α ⁶λ ο ο
 ο τι ^{ν'}η εις τον αι ω ω ω να α α
 α ^{ζ'}λ το ε λε ος α αυ τϷ ^{ν'}η α αλ
 λη η η λϷ ι ι ι α ^Δη
T ω κα τα δι ε λο ο ον τι
 ι ι ι ^Δη την ε ρυ θρα αν θα λα
 α ασ σαν ^Δη εις δι ι αι αι ρε ε ε ε
 σεις ^Δη αλ λη λϷ ι ι ι ι α ⁶λ ο ο ο
 τι ^{ζ'}λ εις τον αι ω ω ω να α α
 α ^{ν'}η το ε λε ος α αυ τϷ Ϸ Ϸ Ϸ ^Δη
 αλ λη λϷ Ϸ Ϸ Ϸ ι ι ι ι α ^Δη

Κ αι δι α γα γο ο ον τι ι ι
 ι τον ι σρα η η η ηλ δι α
 με ε ε σ α α αυ των αλ λη λ ι
 ι ι ι α ο ο ο τι εις τον αι
 ω ω ω να α α α το ε λε ος
 α αυ τ α α α αλ λη λ α α α
 ι ι ι ι α

Κ αι ε κτι να α ξα ντι ι ι ι ι φα
 ρα α ω και τη η ην δυ να μιν
 α α αυ τ εις θα λασ σα αν ε ρυ υ
 θραν αλ λη λ ι ι ι ι α ο ο ο

τι ^{ζ'}εις τον αι ω ω ω να α α

α ^{ν'}το ε λε ος α αυ τϷ Ϸ Ϸ ^Δ

αλ λη λϷ Ϸ Ϸ ι ι ι α ^Δ

T ω δι α γα γο ο ον τι τον λα

ο ον α αυ τϷ Ϸ ^Δ εν τη ε ρη η η η

μω ^χαλ λη λϷ ι ι ι ι α ⁶λ ο ο ο

τι ^{ζ'}εις τον αι ω ω ω να α α

α ^{ν'}το ε λε ος α αυ τϷ Ϸ Ϸ Ϸ ^Δ

αλ λη λϷ Ϸ Ϸ ι ι ι ι α ^Δ

T ω πα τα α α ξα τω πα τα α ξα αν τι

^Δ βα σι ι λεις ^{ν'}με γα α α λϷ Ϸ Ϸ

ι α ο τι εις τον αι αι ω ω ω ω

να το ε λε ος αυ τχ α αλ λη λχ ς

ς ς ι ι ι ι α

Κ αι το ον ωγ βα σι λε ε α α

της Βα α α σαν αλ λη λχ ι ι ι ι

α ο τι εις τον αι αι ω ω ω ω να

το ε λε ος αυ τχ α αλ λη λχ ς ς

ς ι ι ι ι α

Κ αι δο ο ον τι τη ην γην αυ των

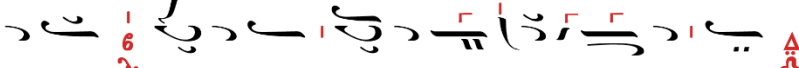
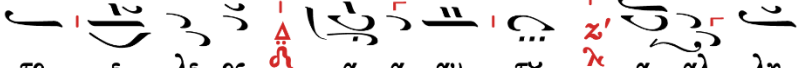
κλη η ρο νο μι ι ι αν αλ λη λχ

 ι ι ι ι α ⁶λ ο τι εις τον αι αι ω ω ω ω

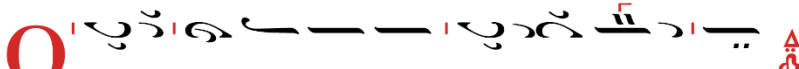
 να ^Δ το ε λε ος ^Δ α α αυ τς ^{ζ'}λ α αλ

 λη λς ς ς ς ι ι ι ι α ^Δ

K
 λη ρο νο μι αν Ι σρα α ηλ δς λς ς

 ς ς α α α αυ τς ^Δ αλ λη λς ι ι ι

 ι α ⁶λ ο τι εις τον αι αι ω ω ω ω να ^Δ

 το ε λε ος ^Δ α α αυ τς ^{ζ'}λ α αλ λη

 λς ς ς ς ι ι ι ι α ^Δ

O
 τι εν τη τα πει νω σει η η μων ^Δ

 ε μνη η η η σθη ^{ζ'}λ η μω ων ο

Κυ υ ρι ι ι ι ος αλ λη λχ ι ι ι
 ι α ο τι εις τον αι ω ω να το
 ε λε ος α αυ τχ ς ς ς α
 α αλ λη η η λχ ι ι ι α

Κ αι ε λυ τρω σα το η η μας εκ των
 εχ θρω ων η η μων αλ λη λχ ι ι ι ι
 α ο τι εις τον αι ω ω να το ε
 λε ος α αυ τχ ς ς ς αλ λη λχ

ς ς ς ι ι ι α

εκ των εχ θρω ων η η η η μων

Ο δι δχ ςς τρο φην πα ση σα αρ

κι αλ λη λχ ι ι ι ι α ο τι
 εις τον αι ω ω να το ε λε ος α αυ
 τχ χ χ χ α α αλ λη λχ ι
 ι ι α

Ε ξο μο λο γει ει ει σθε ε ε
 ε τω Θε ω τχ χ ρα νου α αλ λη
 λχ ι ι ι ι α ο τι εις τον αι ω
 ω να το ε λε ος α αυ τχ
 χ χ χ α α αλ λη
 λχ ι ι ι ι α

Μορφολογική ανάλυση της μελοποίησης

Ο κάτωδι μουσικολογικός σχολιασμός θα στηριχθεί πάνω στα οκτώ (8) κυρίως σημεία που προτείνει ο Αχ. Χαλδαιάκης¹⁴² ως δόκιμη μεθοδολογία για την διεξοδική εξιχνίαση όλων των πτυχών των βυζαντινών και μεταβυζαντινών συνθέσεων πολυελέων.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο εξηγηθείς πολυέλεος αποτελεί έντεχνο ποίημα σε τέταρτο άγια ήχο, σύνθεση του Κυρίλλου Ιθρήτου και Μυτιληναίου, ενώ η αρκτική ρουμπρίκα της σύνθεσης έχει ως κάτωδι :

*Στάσις δευτέρα, ποιηθεῖσα παρὰ τοῦ μουσικολογιώτατου
κὺρ Κυρίλλου Μυτιληναίου καὶ Γέροντος τῶν Ἰθήρων*

Παρότι φαινομενικά δεν εξάγονται άμεσα συμπεράσματα ως προς το χρονικό διάστημα κατά το οποίο πραγματοποιήθηκε η σύνθεση του πολυελέου, εντούτοις μπορούμε να υποθέσουμε πως ο Κύριλλος είχε μάλλον ξεπεράσει την ηλικία των 40 ετών, καθώς φαίνεται να είχε ήδη λάβει το οφφίκιο του Γέροντος. Ο χαρακτηρισμός «μουσικολογιώτατος» μάλλον ενισχύει αυτή την υπόθεση, ενώ δεν εντοπίζονται άλλοι ειδικοί χαρακτηρισμοί της σύνθεσης που να αντανακλούν το όλο «ήθος» αυτής¹⁴³.

Όσον αφορά τη χειρόγραφη παράδοση της μελοποίησης, ανθολογείται σε δύο (2) κώδικες, τους Ιθήρων 1038 (τέλη 18^{ου} αι.) και Δοχειαρίου 368 (αρχές 19^{ου} αι.) με τον Ιθήρων 1038 να αποτελεί τον αρχαιότερο κώδικα στον οποίο ανθολογείται η σύνθεση, ενώ ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός πως σε αμφότερα τα χειρόγραφα, της σύνθεσης του Κυρίλλου προηγείται ο πολυέλεος Δούλοι Κύριον Δανιήλ Λαμπαδαρίου¹⁴⁴ σε ήχο δ' και έπεται συναπτά ομόηχος πολυέλεος, μέλος Αναστασίου του Ραφανιώτου. Το ήθος που αποπνέει η μελοποίηση είναι πανηγυρικό και μεγαλοπρεπές, ενώ η μελοποίηση των στίχων διακρίνεται για τη λιτότητα του μέλους και την έλλειψη οποιασδήποτε επιτήδευσης.

¹⁴² Χαλδαιάκης Αχ., *Ο πολυέλεος στην Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Μελοποιία*, ό.π., σσ. 677-680.

¹⁴³ Η αυτή αρκτική ρουμπρίκα εμφανίζεται (εν μέρει αποκομμένη) και στον Δοχειαρίου 368 (κατόπιν αυτοψίας).

¹⁴⁴ Μετέπειτα Πρωτοψάλτη της ΜτΧΕ.

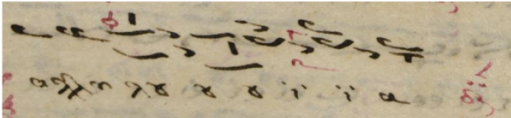
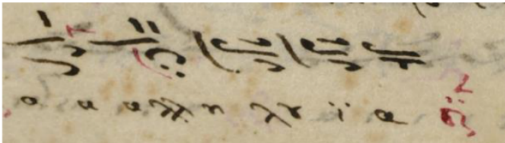
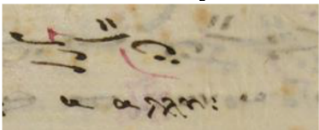
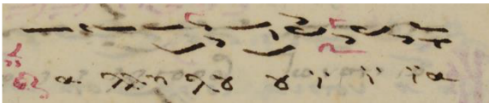
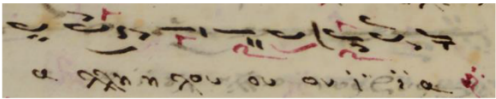
Ανθολογείται πλήρης και στους δύο ως άνω κώδικες και αποτελείται από είκοσι έξι (26) στίχους ενώ το καταληκτήριο εφύμνιο διαμορφώνεται σε οκτώ (8) συνολικά μουσικές παραλλαγές. Με βάση αυτές τις παραλλαγές (οι οποίες παρουσιάζονται αναλυτικά στη συνέχεια), η μελοποίηση χωρίζεται σε δέκα (10) ενότητες στίχων ως εξής :

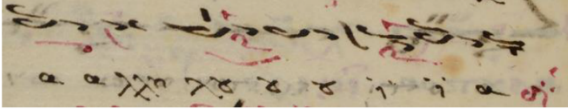
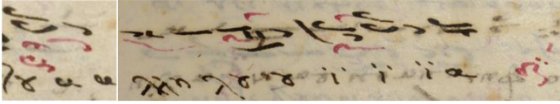
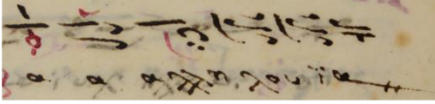
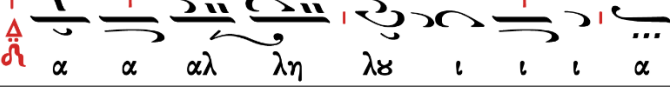
			Ενότητα
1.	Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, ὅτι ἀγαθός· ἀλληλουία· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλληλουία.	1 ^η
2.	ἐξομολογεῖσθε τῷ Θεῷ τῶν θεῶν, ἀλληλουία· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλληλουία.	
3.	ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ τῶν κυρίων, ἀλληλουία· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλληλουία.	
4.	τῷ ποιήσαντι θαυμάσια μεγάλα μόνῳ, ἀλληλουία· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλληλουία.	
5.	τῷ ποιήσαντι τοὺς οὐρανούς ἐν συνέσει, ἀλληλουία· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλληλουία.	2 ^η
6.	τῷ στερεώσαντι τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ἀλληλουία· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλληλουία.	
7.	τῷ ποιήσαντι φῶτα μεγάλα μόνῳ, ἀλληλουία· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλληλουία.	
8.	τὸν ἥλιον εἰς ἐξουσίαν τῆς ἡμέρας, ἀλληλουία· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλληλουία.	
9.	τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας εἰς ἐξουσίαν τῆς νυκτός, ἀλληλουία· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλλη	3 ^η
10.	τῷ πατάξαντι Αἴγυπτον σὺν τοῖς πρωτοτόκοις αὐτῶν, ἀλληλουία· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλλη	
11.	καὶ ἐξαγαγόντι τὸν Ἰσραὴλ ἐκ μέσου αὐτῶν, ἀλληλουία· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλλη	
12.	ἐν χειρὶ κραταίᾳ καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, ἀλληλουία· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλλη	
13.	τῷ καταδιελόντι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν εἰς διαιρέσεις, ἀλληλουία· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλληλουία.	4 ^η
14.	καὶ διαγαγόντι τὸν Ἰσραὴλ διὰ μέσου αὐτῶν, ἀλληλουία· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλληλουία.	
15.	καὶ ἐκτινάξαντι Φαραὼ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ εἰς θάλασσαν Ἐρυθράν, ἀλληλουία· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀ	
16.	τῷ διαγαγόντι τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀλληλουία· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλληλουία.	

			Ενότητα
17.	τῷ πατάξα-τῷ πατάξαντι βασιλεῖς μεγάλους, ἀλληλούια· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλληλούια.	5 ^η
18.	καὶ ἀποκτεῖνα-ἀποκτείναντι βασιλεῖς κραταιούς, ἀλληλούια· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλληλούια.	
19.	τὸν Σηὼν βασιλέα τῶν Ἀμορραίων, ἀλληλούια· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλληλούια.	6 ^η
20.	καὶ τὸν Ὡγ βασιλέα τῆς Βασάν, ἀλληλούια· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλληλούια.	
21.	καὶ δόντι τὴν γῆν αὐτῶν κληρονομίαν, ἀλληλούια· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλληλούια.	7 ^η
22.	κληρονομίαν Ἰσραὴλ δούλου αὐτοῦ, ἀλληλούια· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλλη	
23.	ὅτι ἐν τῇ ταπεινώσει ἡμῶν ἐμνήσθη ἡμῶν ὁ Κύριος, ἀλληλούια· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλληλούια.	8 ^η
24.	καὶ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν, ἀλληλούια· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλληλούια.	9 ^η
25.	ὁ διδοὺς τροφὴν πάσῃ σαρκί, ἀλληλούια· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλληλούια.	10 ^η
26.	ἐξομολογεῖσθε τῷ Θεῷ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλληλούια· ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ·	ἀλληλούια.	

Οι τέσσερις (4) πρώτες ενότητες αποτελούνται από τέσσερις (4) στίχους, οι επόμενες τρεις (3) ενότητες από δύο (2) στίχους, οι εν συνεχεία δύο (2) από έναν (1) στίχο έκαστες και η τελευταία ενότητα από τους δύο (2) τελευταίους στίχους του πολυελέου.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι μουσικές παραλλαγές του εφυμνίου, τόσο στην παλαιά σημειογραφία όσο και εξηγημένες στη νέα μέθοδο αναλυτικής σημειογραφίας. Να σημειωθεί ότι μεταξύ των αρχικώς διαμορφουμένων οκτώ (8) παραλλαγών, περισσότερο ή λιγότερο εμφανείς είναι οι μελικές ομοιότητες των εκδοχών υπ' αριθμόν 2, 3, 8 και 1, 4, ακόμη δε και των 5, 7, γεγονός που μειώνει κατά το ήμισυ το σύνολο των μουσικών παραλλαγών του εφυμνίου της παρούσας σύνδεσης.

1.	G G c ba c b a a G G αλ λη λϝ ϝ ϝ ϝ ι ι ι α
2.	c b cd b ba aG G α α αλ λη η η λϝ ι ι ι α
3.	c b cd b [ba aG G] α αλ λη η η λϝ ι ι ι α
4.	a b c ba c b a a G G αλ λη λϝ ϝ ϝ ϝ ι ι ι ι α
5.	a GFED F Ga b ba a G G αλ λη η η λϝ ϝ ϝ ι ι ι ι α

6.	b a G c b c b b a a G G α αλ λη λϝ ϝ ϝ ϝ ι ι ι ι α
7.	b a G a b c b b a a G G α αλ λη λϝ ϝ ϝ ϝ ι ι ι ι α
8.	c d c d b b a a G G α α αλ λη λϝ ι ι ι α

Το ποίημα διακρίνεται για τις συνηθισμένες στον άγια ήχο μετέωρες στάσεις στη διφωνία ή -αντιστοίχως- για τις πτώσεις στην μεσότητα και στον λέγετο ήχο. Συχνές είναι οι φωνητικές εξάρσεις¹⁴⁵, με αναφορές στην τριφωνία και τετραφωνία του ήχου, καθώς και οι πτώσεις σε χαμηλές φωνητικές περιοχές, όπου η «πρὸς τὰ νοούμενα μίμησις»¹⁴⁶ το απαιτεί. Η

¹⁴⁵ Αρχής γενομένης από τον στίχο 4 και εφεξής έως και τον στίχο 22. Από τον στίχο αυτό (Κληρονομίαν Ἰσραὴλ δούλου αὐτοῦ) και έπειτα, παρατηρεΐται μία σταδιακή αποφόρτιση του μέλους από την ένταση των προηγούμενων ενοτήτων. Ο Κύριλλος επαναφέρει έτσι αριστοτεχνικά το ήθος που απέπνεε το προοιμιακό μέρος της σύνδεσης.

¹⁴⁶ Χρύσανθος Αρχιεπίσκοπος Δυρραχίου εκ Μαδύτων, *Θεωρητικόν μέγα της μουσικής*, ό.π., σσ. 187-188.

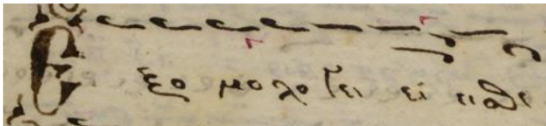
εφαρμογή από τον Κύριλλο της επισημανθείσας αυτής μελοποιητικής τεχνικής εντοπίζεται στις εξής μουσικές φράσεις :

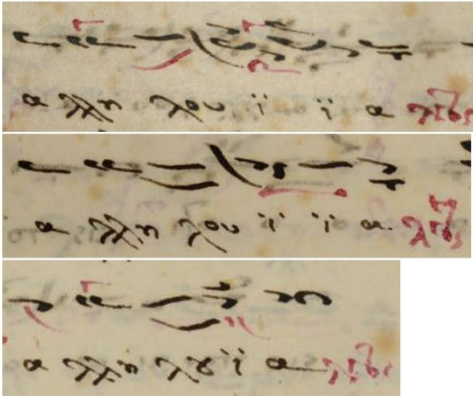
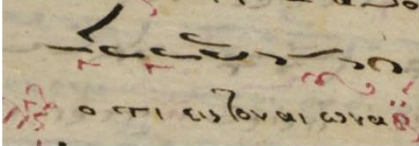
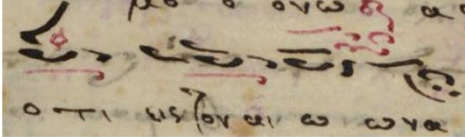
- α) τῷ ποιήσαντι θαυμάσια (λέξη· *θαυμάσια*)
- β) τῷ στερεώσαντι τὴν γῆν (λέξη· *γῆν*)
- γ) τῷ ποιήσαντι φῶτα (λέξη· *μεγάλα*)
- δ) τὸν ἥλιον εἰς ἐξουσίαν (λέξη· *ἥλιον*)
- ε) τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας (λέξεις· *σελήνην & ἀστέρας*)
- στ) τῷ πατάξαντι βασιλεῖς (λέξη· *μεγάλους*)
- ζ) καὶ ἀποκτείναντι βασιλεῖς (λέξη· *κραταιούς*)
- η) καὶ δόντι τὴν γῆν αὐτῶν (φράση· *τὴν γῆν αὐτῶν*)
- θ) καὶ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς (φράση· *ἐχθρῶν ἡμῶν*)
- ι) ἐξομολογεῖσθε τῷ Θεῷ τοῦ οὐρανοῦ (λέξη· *οὐρανοῦ*)

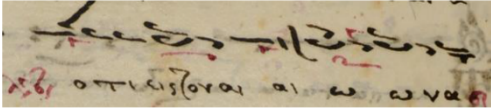
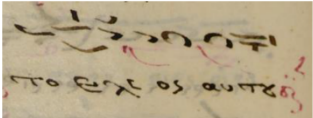
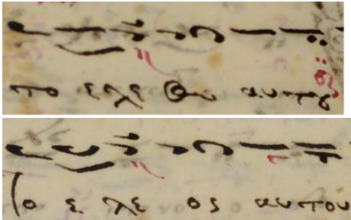
Η μελοποίηση εκτείνεται από τον Νη της μέσης έως και τον βου της νήτης. Έχει μελισθεῖ αμιγῶς στην χροά του μαλακού διατονικού τετάρτου ἀγία ήχου, ενώ δια της χροάς του σκληρού χρωματικού πλαγίου του δευτέρου ήχου καθώς και του μαλακού χρωματικού δευτέρου ήχου «χρωματίζονται» συνολικά μόνον οι τέσσερις (4) κάτωδι στίχοι :

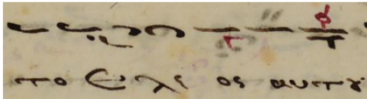
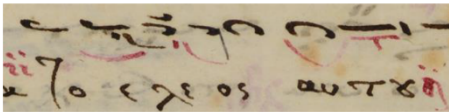
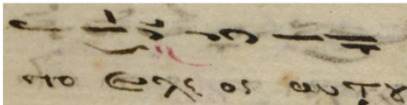
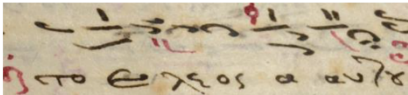
- α) τῷ καταδιελόντι τὴν Ἑρυθρὰν (φράση· *εἰς διαιρέσεις*)
- β) τῷ διαγαγόντι τὸν λαὸν αὐτοῦ (λέξη· *ἐρήμῳ*)
- γ) τὸν Σηὼν βασιλέα (λέξη· *Ἀμορῥαίων*) και
- δ) καὶ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς (λέξη· *ἐχθρῶν*)

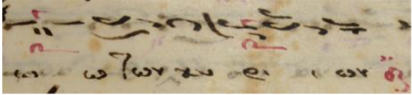
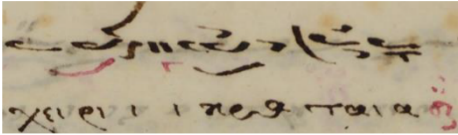
Ο Κύριλλος στο μελοποίημά του χρησιμοποιεῖ σε μεγάλη έκταση τις τεχνικές τόσο της επανάληψης όσο και της παλιλλογίας, οι οποίες αποτελούν κύριο συστατικό στοιχείο μορφολογίας και αισθητικής κάθε έντεχνου μελοποιήματος. Στους ακόλουθους πίνακες καταγράφονται παραδείγματα εφαρμογής αυτών των τεχνικών, με ταυτόχρονη παράθεση της εξήγησης των επιμέρους μουσικών φράσεων :

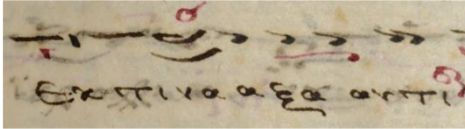
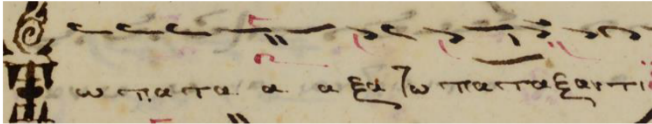
Παραδείγματα εφαρμογής της τεχνικής της επανάληψης από τη γραφίδα του Κυρίλλου Ιβηρίτη και Μυτιληναίου	
Θέση ή ολόκληρη περίοδος μελωδίας ¹⁴⁷	στίχοι
G G G G a b a b G Ε ξομο λοι γει ει ει σθε Τ ω κα τα δι ε λο ο ον τι Κ αι δι α γα γο ο ον τι Τ ω δι α γα γο ο ον τι	1, 2, 3, 13, 14, 16

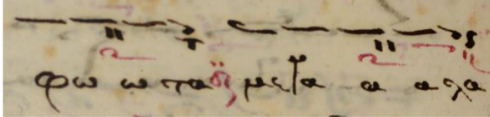
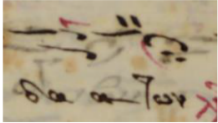
G G a G F F E E 1 – 25	
αλ λη λ ι ι ι ι α b b b b a b a G ο τι εις τον αι ω ω ω ω να ο τι εις τον αι ω ω να 1, 2, 5, 6, 23, 24, 25, 26	
c b b b a c b a b G ο τι εις τον αι ω ω να 7, 8	

b b b b a c b a a G G 6 χ ο τι εις τον αι αι ω ω ω ω να	19, 20, 21, 22
G c b a G E G Α το ε λε ος αυ τα ϝ ϝ ϝ Α το ε λε ος αυ τα ϝ ϝ ϝ	1, 2, 3, 4, 23, 24, 25, 26
G a G F E F G Α το ε λε ος αυ τα	5, 6, 7, 8, 17, 18

b b a G a b c το ε λε ος α αυ τϛ	9, 10, 11, 12
c c b a G E G το ε λε ος α αυ τϛ ϛ ϛ ϛ	13, 14, 15, 16
G c b a G a b το ε λε ος αυ τϛ	19, 20
G c b a G c b c d b το ε λε ος α α αυ τϛ	21, 22

ab c d c b ba a G G ε ε τω ω Κυ υ ρι ι ι ι ω A ω ω τω ων κυ υ ρι ι ι ι ων A	1, 3
G d cbc b a a G G χει ρι ι κρα ται αι αι α ρυ θρα αν θα λα α ασ σαν A	12, 13

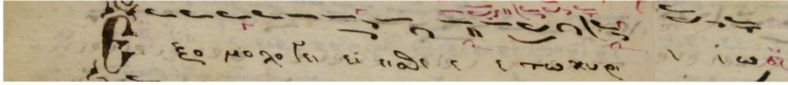
b c d c b a G ε κτι να α ξα ντι ι τον λα ο ον α αυ τϷ Ϸ	15, 16
G G G a b c b b a c b a G T ω πα τα α α ξα τω πα τα α ξα αν τι K αι α πο κτει ει ει να α πο κτει ει να αν τι	17, 18

Παραδείγματα εφαρμογής της τεχνικής της παλλιλογίας από τη γραφίδα του Κυρίλλου Ιβηρίτη και Μυτιληναίου	
Θέση ή ολόκληρη περίοδος μελωδίας	στίχοι
Ανιούσα παλλιλογία E F G a G G a b c d c b a φω ω τα με γα α α λα α	4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 17, 18, 19, 21
F E F G E δα α α των	5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17

Κλείνοντας την παρούσα ανάλυση, υπογραμμίζουμε ότι, όπως έχει ήδη αναφερθεί, δεν έχει επισημανθεί έως σήμερα κάποια προσπάθεια εξήγησης της συγκεκριμένης μελοποίησης στην νέα μέθοδο αναλυτικής σημειογραφίας, ούτε ομοίως κάποια έντυπη έκδοσή της.

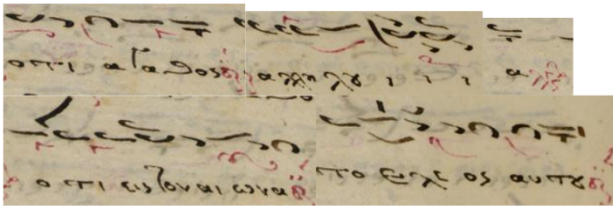
Συγκριτικοί πίνακες Παλαιάς και Νέας Μεθόδου (τέσσερις, ενδεικτικά, στίχοι)

Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, ὅτι ἀγαθός· ἀλληλούια·
ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ἀλληλούια.

Ε ξο μο λο γει ει ει σθε ε ε

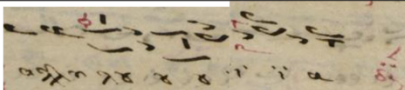
τω ω Κυ υ ρι ι ι ι ω

ο τι α γα θος αλ λη λ ι ι ι ι

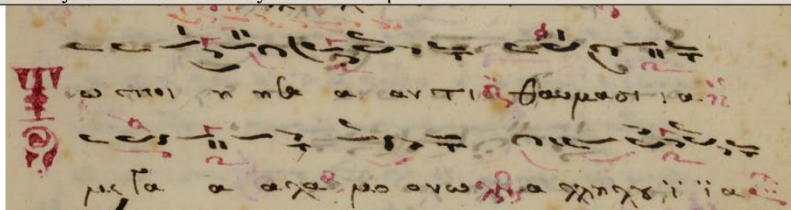
α ο τι εις τον αι ω ω ω ω να

το ε λε ος α αυ τ ς ς ς

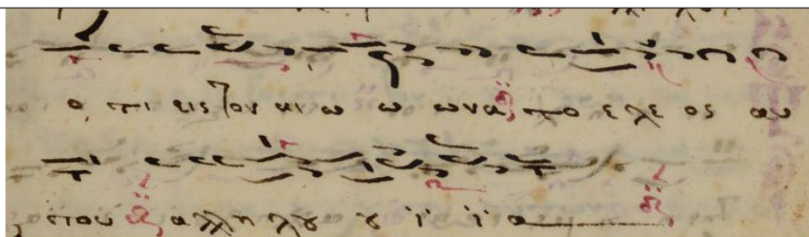

αλ λη λ ς ς ς ι ι ι α

τῷ ποιήσαντι θαυμάσια μεγάλα μόνη, ἀλληλοῦντα·
ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ἀλληλοῦντα.

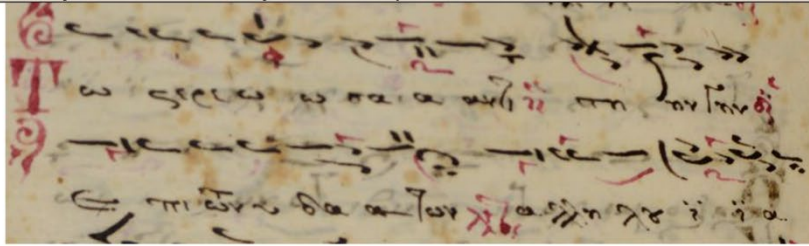

Τ ω ποι η η η η η η σα α α αν
τι θ αυ μα α σι ι α με γ α α α
α λα μο ο ο νω α λ λ η λ α ι ι ι ι
α

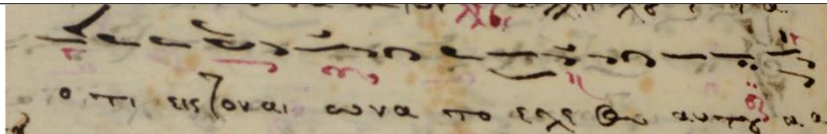

ο τι εις τον αι ω ω ω να το ε λε ος
α αυ τ α α α α λ λ η λ α α α α
ι ι ι α

τῷ στερεώσαντι τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ἀλληλούια·
ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ἀλληλούια.

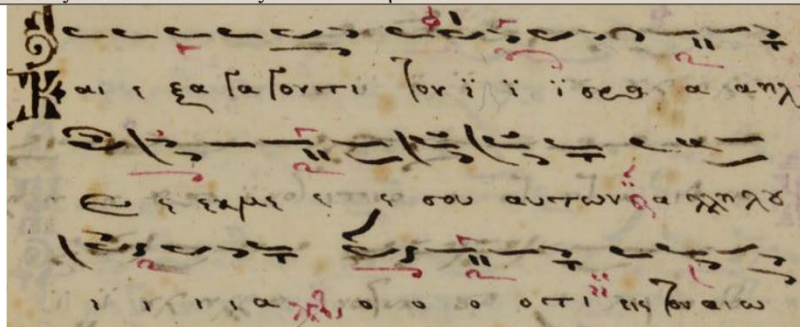

Τ ω στε ρε ω ω σα α αν τι ι ι
 ι τη η η η ην γην ε πι των υ
 δα α α των αλ λη λα ι ι ι ι
 α

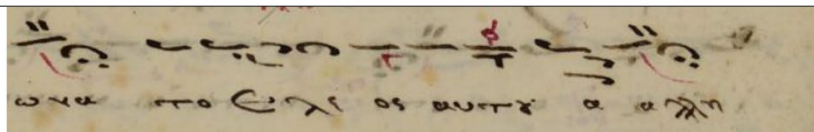

ο τι εις τον αι ω ω να το ε λε
 ος α αυ τε α α αλ λη η η λα
 ι ι ι α

καὶ ἐξαγαγόντι τὸν Ἰσραὴλ ἐκ μέσου αὐτῶν, ἀλληλοῦια·
ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ἀλληλοῦια.

Κ α ι ε ξ α γ α γ ο ν τ ι τ ο ν Ι ι ι
ι ι σ ρ α α α η λ ε εκ με ε ε
σ α α αυ των α λ λ η λ ι ι ι
α ο ο ο τι εις τον αι ω ω ω
να

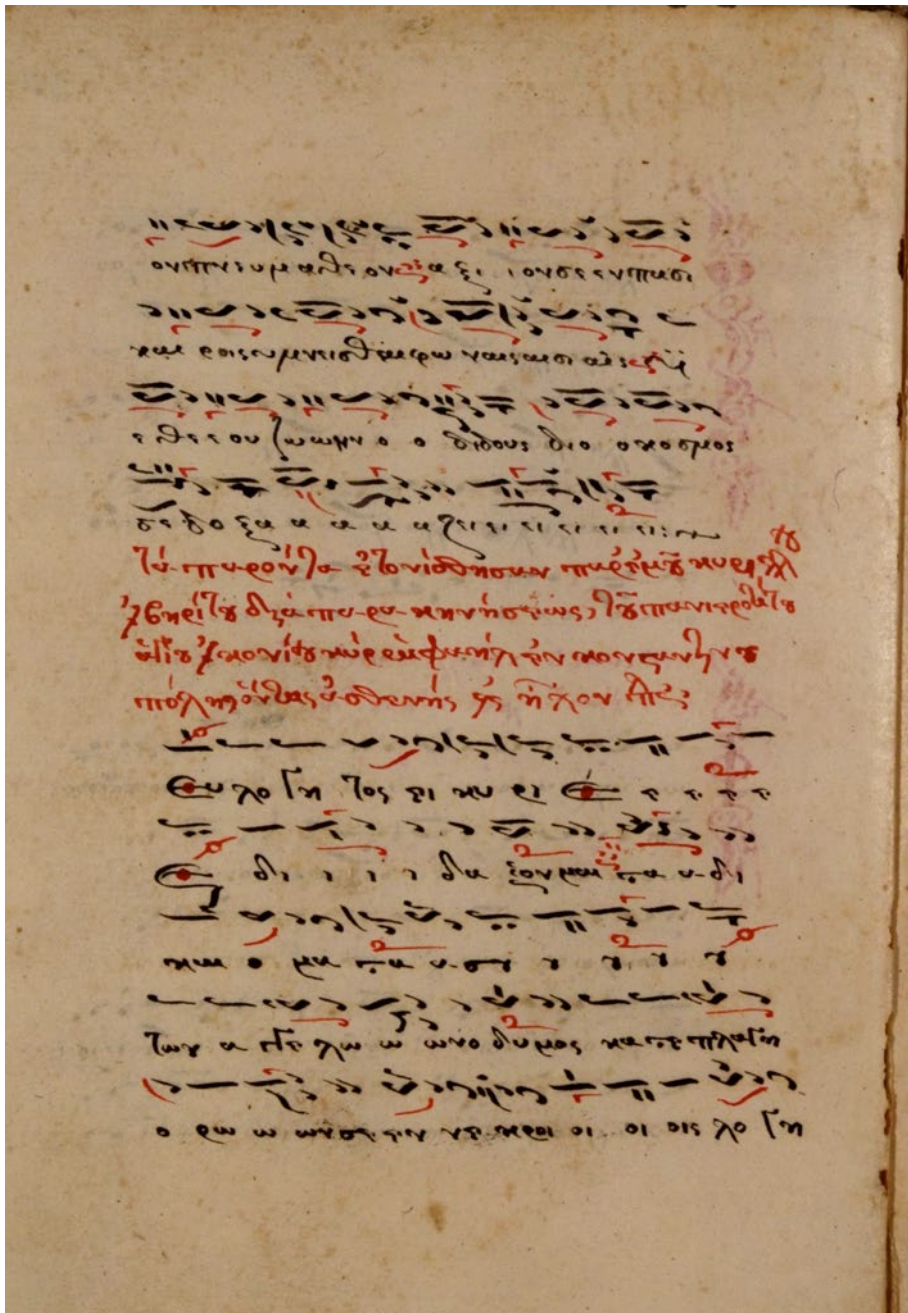
α α α το ε λε ος α αυ τ
α α λ λ η η η λ ι ι ι α

Αναστάσιμα Ευλογητάρια, ήχος πλ. Β´

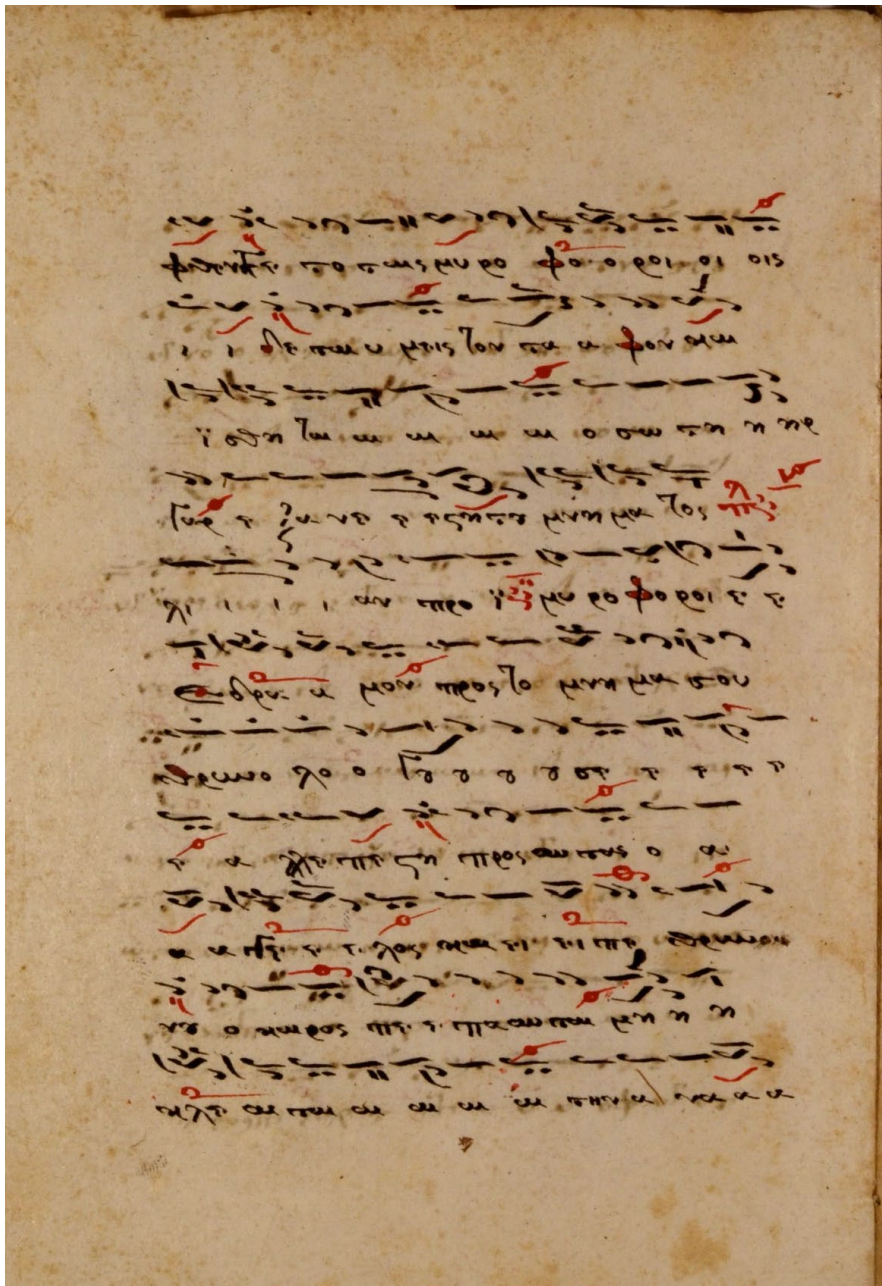
Το μουσικό ποίημα στην πρωτότυπη Σημειογραφία και συμπλήρωση του ποιητικού κειμένου του

Το (ελλιπές) ποιητικό κείμενο συμπληρώθηκε κατ' αναλογία αυτού των Ευλογηταρίων σε ήχο πλ. Α´, που ανθολογείται στον ίδιο υποφάκελο και ειδικότερα στα φφ. 7v-10r. Προς αυτή τη κατεύθυνση συνέτεινε και το γεγονός της ταύτισης του ποιητικού κειμένου του «Καὶ νῦν... Ζωοδότῃν τεκοῦσα...» των Ευλογηταρίων σε ήχο πλ. Α´ με το αυτόγραφο του Κυρίλλου «Καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Ζωοδότῃν τεκοῦσα, ἁμαρτίας, Παρθέ-», ενώ κριτήριο συμπλήρωσης του κειμένου αποτέλεσε και η χρήση του μικρού ίσου, το οποίο στην παλαιά γραφή μαρτυρεί συλλαβή με δύο ή τρία σύμφωνα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η μουσική γραμμή στην αρχή του φ. 12v η οποία δεν λήφθηκε υπόψη κατά την εργασία συμπλήρωσης του ποιητικού κειμένου (πρόκειται πιθανότατα για μουσική παραλλαγή) ενώ έγιναν και οι εξής δύο (2) απαραίτητες (μετροφωνικές) διορθώσεις στο πρωτότυπο μουσικό κείμενο:

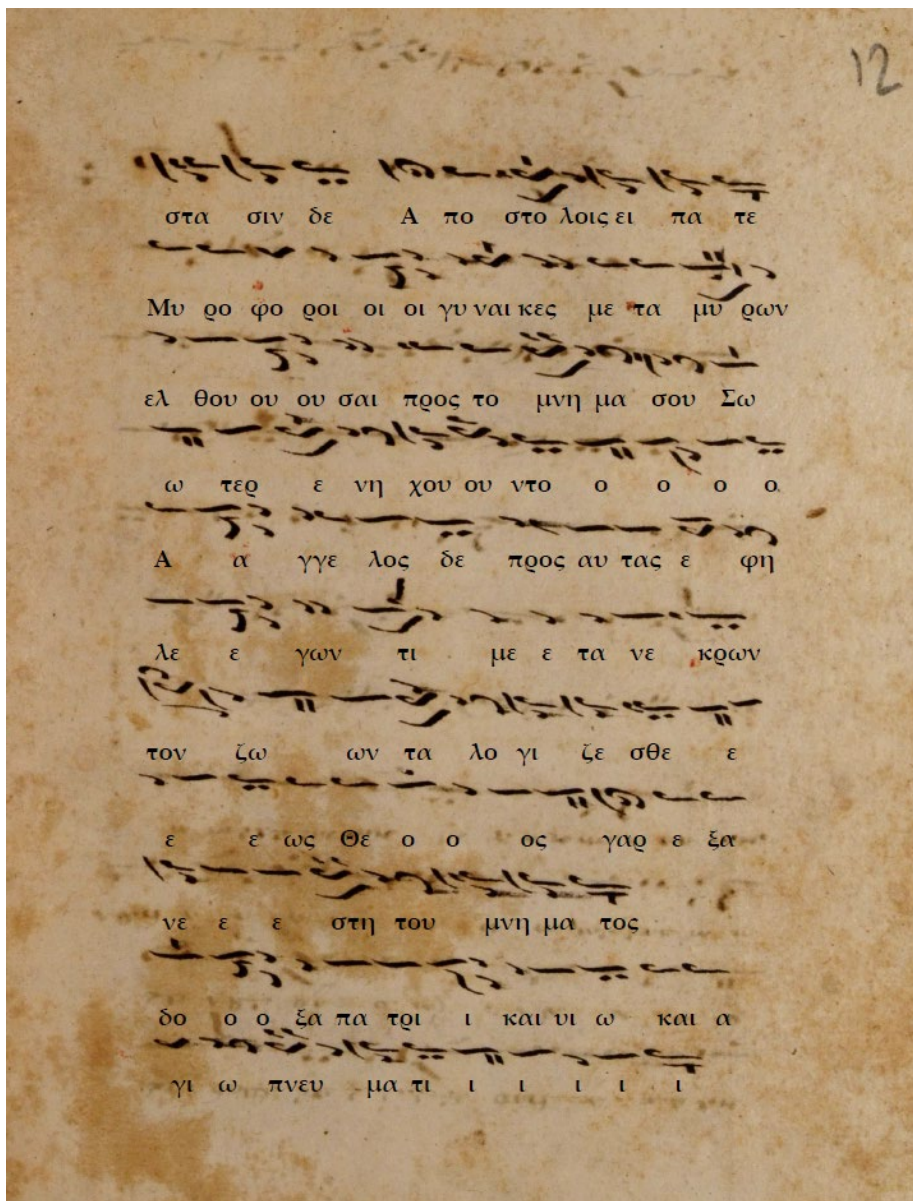
- α) προστέθηκε στο φ. 12v συνδυασμός κεντημάτων και ολίγου (κόκκινη σήμανση).
- β) αντικαταστάθηκε στο φ. 13r ο συνδυασμός κεντήματος και ολίγου (πράσινη σήμανση) με ίσον (κόκκινη σήμανση).

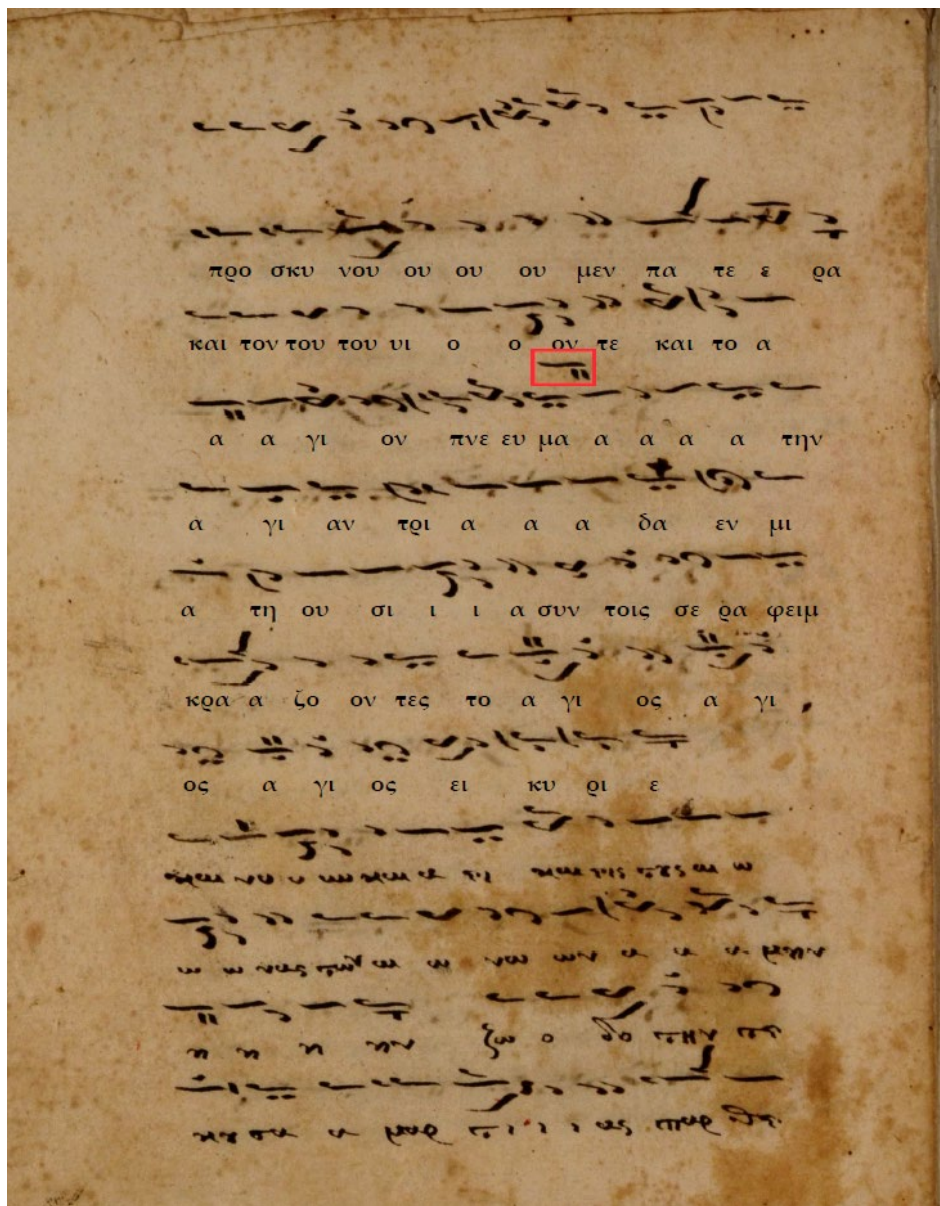
Εικόνα 95. Ιθήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φ. 10ν.

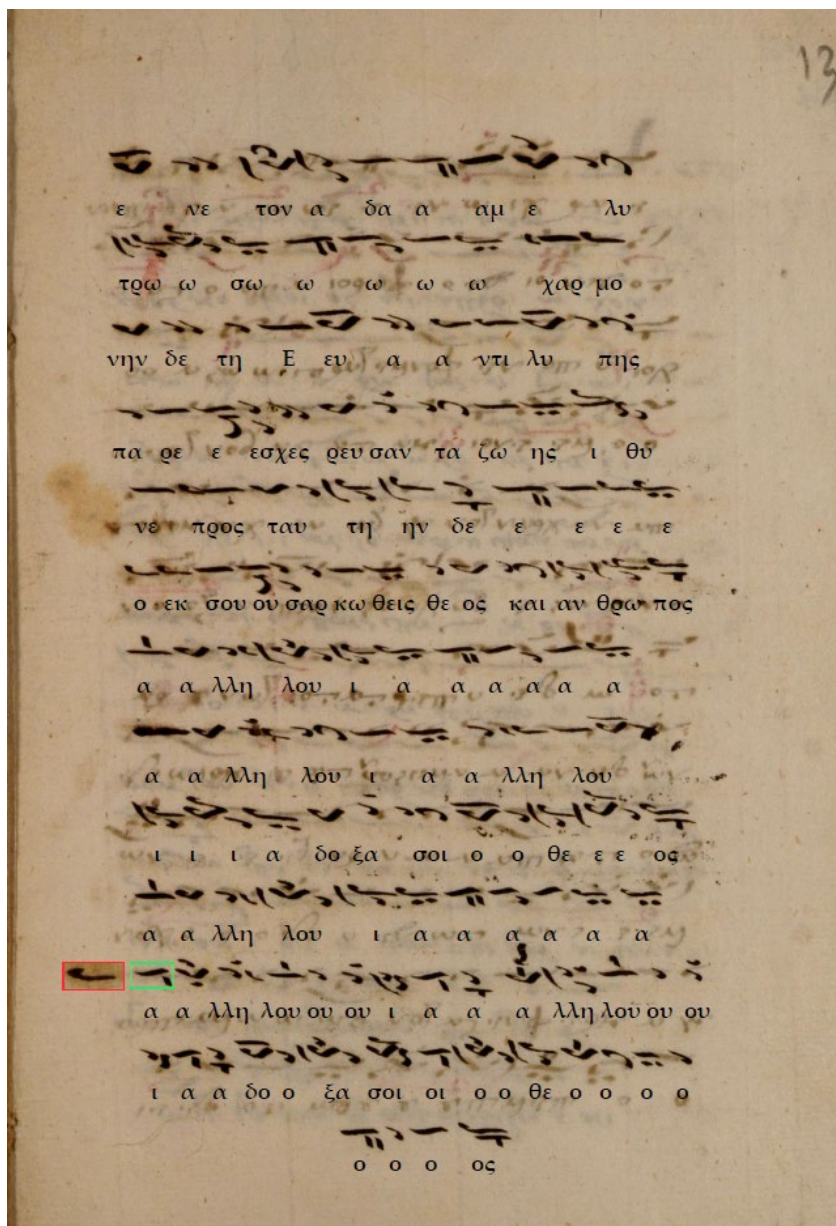
Εικόνα 97. Ιθήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φ. 11v.

Εικόνα 98. Ιθήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φ. 12r.

Εικόνα 99. Ιβήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φ. 12v.

Εικόνα 100. Ιθήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φ. 13r.

Εξήγηση στη Νέα Μέθοδο

*Τὰ παρόντα ἐτονίσθησαν παρ' ἐμοῦ Κυρίλλου Ἰβηρίτου,
διὰ παρακινήσεως τοῦ πανιερωτάτου ἁγίου Ἰκονίου κὺρ Ραφαήλ,
ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὄντας ἀσθενής,
εἰς ἤχον πλ. Β' ἥ*

Ἦχος λ̣ π̣ Πά

Ε υ λο γη το ος ει ει Κυ ρι ι
ι ε ε ε ε ε ε ε ε ε δι ι ι
ι δα ξο ον με τα α α δι ι και
ω ω μα α τα α α α σ ς ς ς
ς ς ς ς
Τ ων αγ γε λω ω ων ο ο δη η
μος κα τε πλα γη ο ρω ων σε εν νε
χροι οι οι οισ λο γι σθε ε ε εν τα α

α α α α α α τϵ θα να τϵ δε

σω ω τηρ την ισ χυν κα θε λο ο ον τα α

και αι συν ε α αυ τω τον α δαμ ε γει

ρα α αν τα α α α α α α α

και εξ α α α δϵ πα α αν τας ε λε ευ

θε ε ρω σα α αν τα

 υ λο γη το ος ει κυ ρι ι ε ε δι

δα α α α ξο ο ο ον με τα α δι ι

και αι ω ω μα α τα α α α σϵ ρ ρ

Τ ι ι ι ι τα α μυ υ ρα συμ πα
 θως τοις δα α κρυ υ σι ιν ω μα θη τρι αι
 χι ιρ να α α α τε ε ε ε ε
 ε ε ε ο α στρα α α πτων εν τω
 τα φω α α α αγ γε ε ε ε λος προ σε
 φθεγ γε το ται αις μυ υ ρο ο φο ο ο ο
 ροι οι οι οι οισ ι δε τε υ υ μεις τον
 τα α α φον και αι ι σθη η η τε ε ε ε
 ε ε ε ε ο Σω τη ηρ γαρ ε ξα
 νε ε ε στη η τϛ ϛ μνη μα α α
 τος λ π

λ ι ι ι αν πρω ω ι μου ρο φο ροι ε
 ε ε δρα α α μον προς το μνη μα σου
 θρη νο λο ο γ ρ ρ ρ σε ε ε ε
 ε ε ε αλλ ε πε στη προς α αυ τας
 ο α α α αγ γε ε ε ε λος και ει ει
 ει ει πε θρη η ν ρ ο και αι ρος
 πε ε πα αυ ται αι μη η η η κλαι ε ε ε
 τε ε ε ε ε ε ε ε την α
 να α α α στα σι ι ιν δε α πο στο ο
 λοι οισ ει πα α α τε

[]

M υ ρο φο ροι οι οι γυ υ ναι αι
 κες με τα α μυ ρων ελ θα ρ ρ σαι αι
 προς το μνη η μα σα σω ω τερ ε ε
 νη η χα ρ ρ ρ αν το ο ο ο ο
 ο ο ο α α αγ γε λο ος δε προς αυ
 τας ε φη λε ε ε γω ων τι ι με ε τα νε
 κρων τον ζω ω ων τα α λο ο γι ζε
 ε ε σθε ε ε ε ε ε ε ε ε ως
 θε ο ο ο ος γα αρ ε ξα νε ε στη η
 τα ρ μνη μα α α τος

 Δ ο ο ο ο ξα πα τρι ι ι και υι ω και
 α γι ι ω ω πνευ μα α α τι ι
 ι ι ι ι ι ι

 Π ρο σκυ νθ ς ς ς με εν πα τε ε
 ε ε ρα και τον τθ τθ υι ο ον τε
 και το α α α γι ι ο ον πνε ε
 ε ευ μα α α α α α α α την
 α γι αν τρι α α δα α α α
 εν μι α τη ς σι ι ι α α συν τοις σε ρα
 α φειμ κρα α ζο ον τες το α γι ος

α γι ος α γι ος ει ει ει ει κυ ρι

ι ι ε

Κ αι νυ υ υν και α ει και εις τας αι

ω ω ω να ας των αι ω ω νω ων

α α α α μη η η η η η η ην

Ζ ω ο δο την τε ε κα σα α μαρ τι ι ι

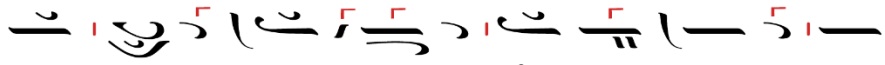
α ας παρ θε ε ε ε νε τον α

δα α αμ ε ε λυ υ τρω ω ω ω σω

ω ω ω ω ω ω ω χαρ μο νην δε

τη Ε ε ε ευ α αν τι λυ πης πα

ρε ε ε σχε ες ρευ σαν τα ζω ης ι ι θυ νε

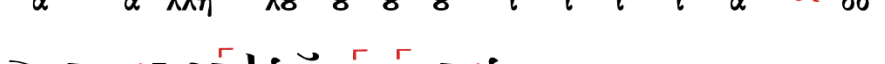

 προς τα αυ τη η η ην δε ε ε ε ε

 ε ε ε ο εκ σϷ Ϸ σαρ κω θεις θε

 ο ος και αι αν θρω ω ω προς

 Α α αλ λη η λϷ ι ι ι α

 α α α α α α α αλ λη λϷ ι

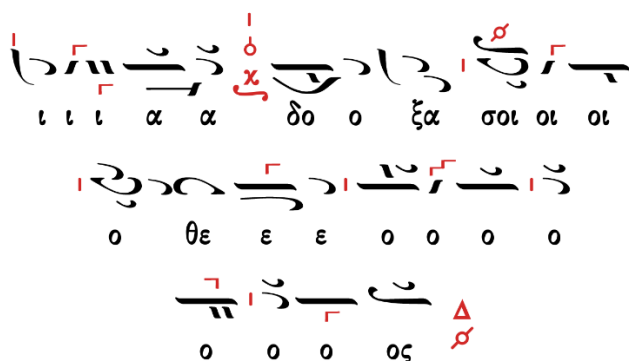
 α α λλη λϷ Ϸ Ϸ Ϸ ι ι ι ι α δο

 ξα σοι ο ο θε ε ε ε ος

[2]

 Α α αλ λη η λϷ ι ι ι α

 α α α α α α α α αλ λη

 λϷ Ϸ Ϸ ι ι ι α α αλ λη λϷ Ϸ Ϸ

Μορφολογική ανάλυση της μελοποίησης

Το επίτιτλο της μελοποίησης δεν φαίνεται να μαρτυρεί τον χρόνο, μαρτυρεί όμως σαφώς τον τόπο όπου έλαβε χώρα η κατάστρωσή της και μάλιστα σε μία περίοδο δοκιμασίας για τον Κύριλλο, ενώ ελλείπει οποιοσδήποτε άλλος προσδιορισμός περί της σύνθεσης:

Τὰ παρόντα ἐτονίσθησαν παρ' ἐμοῦ Κυρίλλου Ἰβηρίτου, διὰ παρακινήσεως τοῦ πανιερωτάτου ἁγίου Ἰκονίου κὺρ Ραφαήλ, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὄντας ἀσθενής, εἰς ἥχον πλ. Β΄

Στον παρακάτω πίνακα καταγράφεται αναλυτικώς το ποιητικό κείμενο των τροπαρίων εκ του προαναφερθέντος χειρογράφου :

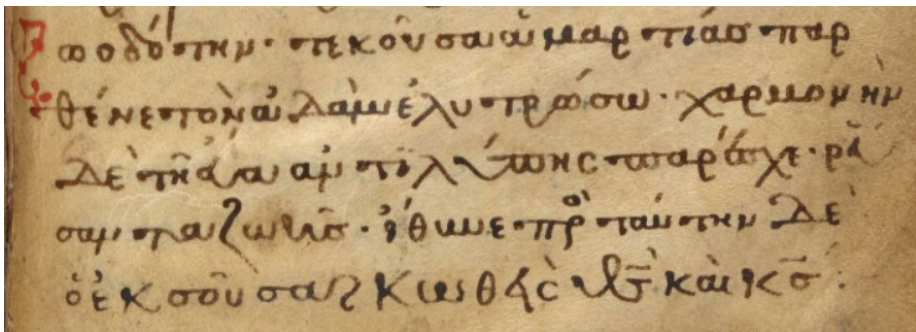
Κυρίλλου Ιβηρίτου Αναστάσιμα Ευλογητάρια Ἦχος πλ. Β΄

(Ιβήρων 1303, υποφάκελος 1Δ΄ φφ. 10v-13r)

1. **Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου.**
Τῶν Ἀγγέλων ὁ δῆμος κατεπλάγη ὀρών σε ἐν νεκροῖς λογισθέντα, τοῦ θανάτου δὲ Σωτῆρ, τὴν ἰσχὺν καδελόντα καὶ σὺν ἑαυτῷ τὸν Ἀδὰμ ἐγείραντα καὶ ἐξ Ἄδου πάντας ἐλευθερώσαντα.
2. **Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου.**
Τί τὰ μύρα, συμπαθῶς τοῖς δάκρυσιν, ὦ μαθήτριαι, κιρνᾶτε; ὁ ἀστράπτων ἐν τῷ τάφῳ Ἄγγελος προσεφθέγγετο ταῖς Μυροφόροις· Ἴδετε ὑμεῖς τὸν τάφον καὶ ἥσθητε· ὁ Σωτὴρ γὰρ ἐξανέστη τοῦ μνήματος.

3. *Λίαν πρωΐ, Μυροφόροι ἔδραμον πρὸς τὸ μνήμά σου θρηνηλο-
γοῦσαι· ἀλλ' ἐπέστη πρὸς αὐτὰς ὁ Ἄγγελος καὶ εἶπε· θρήνου ὁ
καιρὸς πέπαιται· μὴ κλαίετε· τὴν Ἀνάστασιν δέ Ἀποστόλοις εἶπατε.*
4. *Μυροφόροι γυναικες μετὰ μύρων ἐλθοῦσαι πρὸς τὸ μνήμά σου,
Σῶτερ ἐνηχοῦντο. Ἄγγελος δέ πρὸς αὐτὰς ἔφη λέγων· Τὶ μετὰ νε-
κρῶν, τὸν ζῶντα λογίζεσθε; ὡς Θεὸς γάρ, ἐξάνεστη τοῦ μνήματος.*
5. **Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι.**
*Προσκυνοῦμεν Πατέρα, καὶ τὸν τούτου Υἱόν τε, καὶ τὸ Ἅγιον
Πνεῦμα, τὴν Ἁγίαν Τριάδα, ἐν μιᾷ τῇ οὐσίᾳ, σὺν τοῖς Σεραφείμ,
κράζοντες τό· Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος εἴ, Κύριε.*
6. **Καὶ νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.**
*Ζωοδότῃν τεκοῦσα, ἁμαρτίας Παρθένε, τὸν Ἀδὰμ ἐλυτρώσω, χαρ-
μονὴν δὲ τῇ Εὐᾷ, ἀντὶ λύπης παρέσχες, ρεύσαντα ζωῆς, ἴδυνε πρὸς
ταύτην δέ, ὁ ἐκ σοῦ σαρκωθείς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.*
7. *Ἀλληλούια, ἀλληλούια, ἀλληλούια, δόξα σοι, ὁ θεός.*

Ἡ ἀρχὴ τοῦ τροπαρίου *Ζωοδότῃν τεκοῦσα, ἁμαρτίας Παρθένε*, τὸν Ἀδὰμ *ἐλυτρώσω* ἀπηχεῖ παλαιότερη παράδοση, ἡ ὁποία μαρτυρεῖται τουλάχιστον ἀπὸ τὸν 12^ο αἰώνα, ὅπως φαίνεται καὶ στο φ. 42r τοῦ κώδικα British Library Add MS 39588¹⁴⁷:

Εικόνα 101 . British Library Add MS 39588, φ.42r.

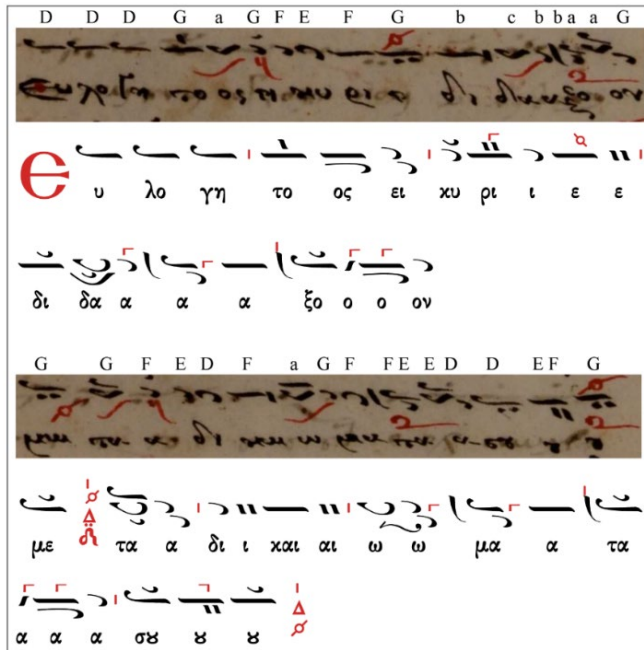
Σε ὅ,τι ἀφορὰ τὴ χειρόγραφη παράδοση τῶν Ευλογηταρίων, ἀνδολογούνται στὸν Ιθήρων I303, υποφάκελος ΙΔ΄ χωρὶς ἕως τώρα νὰ ἔχει ἐντοπιστεῖ ἕτερη ἀντιγραφή/ἀνδολόγησή τους, ἐνῶ ὅπως ἔχει ἤδη

¹⁴⁷ https://www.bl.uk/manuscripts/Viewer.aspx?ref=add_ms_39588_f042r [πρόσβαση στις 11-10-2023].

αναλυθεί, η μελοποίηση χαρακτηρίζεται ως ελλιπής¹⁴⁸. Ο στίχος εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου εἶναι ο υπ' αριθμόν 12 του ριη' (118^{ov}) ψαλμού και έχει μελιστεί από τη γραφίδα του Κυρίλλου σε δύο (2) εκδοχές, οι οποίες σημειώνονται στη συνέχεια τόσο στην παλαιά γραφή όσο και εξηγημένες στη νέα μέθοδο :

G	G	G	a	G	F	FE	ED	D	EF	G	F	G
e	υ	λο	γη	το	ος	ει	ει	Ky	ρι	ι		
	ι	ε	ε	ε	ε	ε						
G	a	c	b	a	G	b	a	G	F	E	D	C
	ε	ε	ε	δι	ι	ι	ι	δα	ξο	ον		
	με	τα	α	α	δι	ι						
G	a	G	F	FE	E	D	D	EF	G	F	G	G
	και	ω	ω	μα	α	τα	α	α	α	σ	α	α
	α	α	α	α	α	α						

¹⁴⁸ Βλ. αίφνης οικεία ενότητα περί συμπλήρωσης της σύνδεσης.

Ο Κύριλλος φαίνεται να έχει επιλέξει τον πλάγιο του δευτέρου ήχο (νενανω) ως αρμόδιο «εἰς ᾄσματα ἐπικήδεια καὶ εἰς μελέτας ὑψηλὰς καὶ θείας»¹⁴⁹, ενώ η πλοκή του μέλους σε αρκετά σημεία (δίχως εν πολλοίς να παρασημαίνεται στην παλαιά γραφή) μαρτυρεῖ σαφώς την χρήση του διατονικού γένους, η οποία εμφανίζεται εκτεταμένη προς τονισμό αρμόδιων λέξεων ή φράσεων ως εξής :

- α) Τῶν Ἀγγέλων ὁ δῆμος (φράσεις· κατεπλάγη ὁρῶν σε, τὴν ἰσὺν καθελόντα)
- β) Τὶ τὰ μύρα (φράσεις· Τὶ τὰ μύρα, ἐν τῷ τάφῳ Ἄγγελος, ὁ Σωτὴρ γάρ)
- γ) Λίαν πρωῒ (φράσεις· Μυροφόροι ἔδραμον, πρὸς αὐτὰς ὁ Ἄγγελος καὶ εἶπε, καιρὸς, τὴν Ἀνάστασιν δέ)
- δ) Μυροφόροι γυναῖκες (φράσεις· μετὰ μύρων ἐλθοῦσαι, ἔφη λέγων, ὡς Θεὸς γάρ)
- ε) Δόξα Πατρὶ... Προσκυνοῦμεν Πατέρα (φράσεις· Πατέρα, καὶ τὸν τούτου Υἱόν τε, Τριάδα, ἐν μιᾷ τῇ οὐσίᾳ, τό· Ἅγιος, Ἅγιος)
- στ) Καὶ νῦν καὶ ἀεὶ... Ζωοδότῃν τεκοῦσα (φράσεις· καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, Παρθένε, τῇ Εὐᾷ, παρέσχες)

¹⁴⁹ Χρύσανθος Αρχιεπίσκοπος Δυρραχίου εκ Μαδύτων, *Θεωρητικόν μέγα της μουσικής*, ό.π., σσ. 161-162.

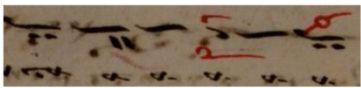
- ξ) Πρώτο ζεύγος Ἀλληλουΐα
 η) Τρίτο Ἀλληλουΐα (φράση· Δόξα σοι)

Το μέλος κινείται κατά βάση μεταξύ δύο συνημμένων τετραχόρδων, το βαρύ (χρωματικό) τετράχορδο Πα – Δι και το οξύ (διατονικό) Δι – Νη, στο οποίο έχουν μελισθεῖ και όλες οι ανωτέρω φράσεις. Πολύ συχνή εμφανίζεται η παρασήμενση της φθοράς του νενανώ ενώ λιγότερο συχνή αυτή του έσω δεματισμού . Το μέλος ενδιατρίβει κατά κύριο λόγο στο βαρύ τετράχορδο με συχνές αναφορές στην τριφωνία του οξέος (διατονικού) τετραχόρδου και εκτείνεται από το ΖΩ της υπάτης έως και τον βου της νήτης.

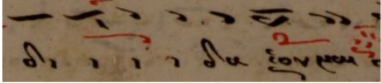
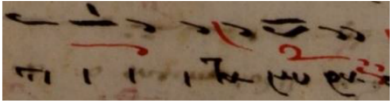
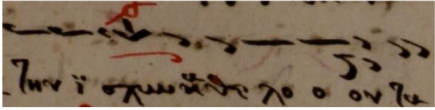
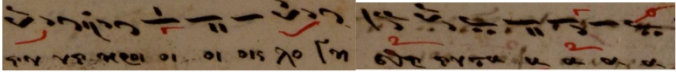
Και σε αυτό το ποίημα, ο Κύριλλος χρησιμοποιεί εντέχνως την τεχνική της μίμησης προς τα νοούμενα, τόσο με φωνητικές εξάρσεις όσο και με πτώσεις σε χαμηλές φωνητικές περιοχές¹⁵⁰, ως κάτωθι :

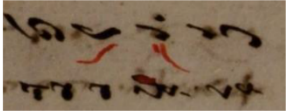
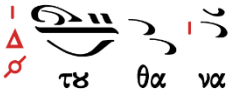
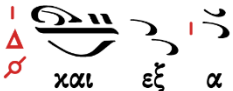
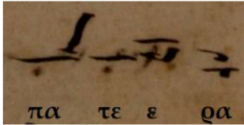
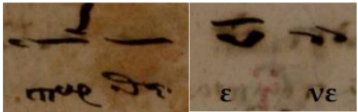
- α) Τῶν Ἀγγέλων ὁ δῆμος (φράσεις· κατεπλάγη ὁρῶν σε, ἐν νεκροῖς, τοῦ θανάτου)
 β) Τί τὰ μύρα (φράσεις· δάκρυσιν, Ἄγγελος, τὸν τάφον, ὁ Σωτὴρ γάρ)
 γ) Λίαν πρωΐ (φράσεις· Μυροφόροι ἔδραμον πρὸς τὸ μνήμά σου θρηνο-
 λογοῦσαι, Ἄγγελος, θρήνου ὁ καιρὸς πέπαυται, τὴν Ἀνάστασιν δέ)
 δ) Μυροφόροι γυναῖκες (φράσεις· πρὸς τὸ μνήμά σου, ὡς Θεὸς γάρ)
 ε) Προσκυνοῦμεν Πατέρα (φράσεις· Προσκυνοῦμεν Πατέρα καὶ τὸν
 τούτου Υἱόν τε, Τριάδα, κράζοντες)

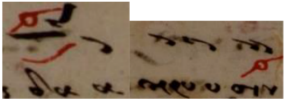
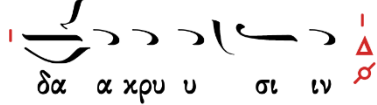
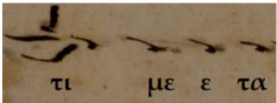
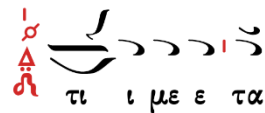
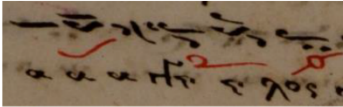
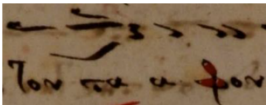
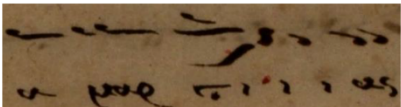
Ακόμη, διαπιστώνεται πως το μέλος πλατύνεται με ευρεία χρήση των τεχνικών της επανάληψης και της παλιλλογίας. Ακολουθούν σχετικοί πίνακες με παραδείγματα:

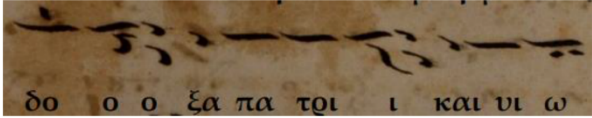
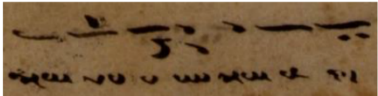
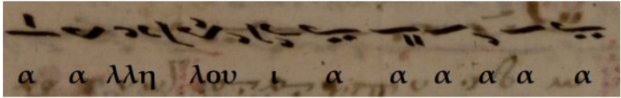
Παραδείγματα εφαρμογής της τεχνικής της επανάληψης από τη γραφίδα του Κυρίλλου Ιβηρίτη και Μυτιληναίου	
Θέση ή ολόκληρη περίοδος μελωδίας	τροπάρια
D EF G F G G τα α α α α α α α 	Στο σύνολο των τροπαρίων της σύνθεσης.

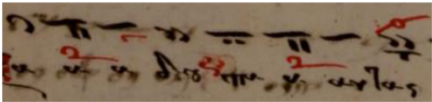
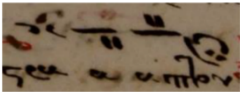
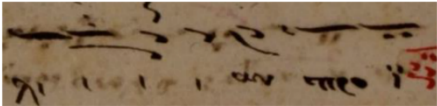
¹⁵⁰ Στο Νη της μέσης και το ΖΩ της υπάτης.

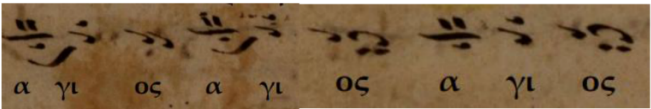
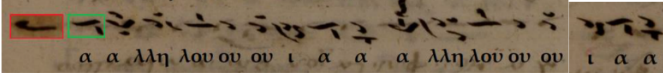
a c b a G b a Δι ι ι ι δα ξο ον με G c b a G b a Τι ι ι ι ι τα α μυ υ ρα	Στο πρώτο εὐλογητὸς εἶ, Κύριε και στο δεύτερο τροπάριο.
G G c b a b c ba G την ισ χυν κα θε λο ο ον τα α	1 (φράσεις κατεπλάγη ὁρών σε & τὴν ἰσχὸν καθελόντα)
G F E D C F G a b a G F F E E D D E F G F G G εν νε κροι οι οι οισ λο γι σθε ε ε εν τα α α α α α α α	1, 4

D E D C B τ θ ν D E D C B χ ε α	1
G a c b π τ ε ε ε ρ G a c b π θ ε ε ε ν	5, 6

d a b a G δα α κρυ υ σι ι ν	2, 4
d a b a G τι ι με ε τα	
a c b b a a G G α α α α γ γε ε ε ε λος	2, 3
G G F E D C τον τα α α φον	
G G G F E D C α μαρ τι ι ι α ας	2, 6

G a G F E F G a G F E F G δο ο ο ξα πα τρι ι και υι ω Δ ο ο ο ο ξα πα τρι ι ι και υι ω	Δόξα..., Καὶ νῦν
D G a G F E F G καὶ νῦν υ υν και α ει Κ αι νυ υ υν και α ει	
G a G F E E D D E F G F G G α α λλη λου ι α α α α α α α α αλ λη η λς ι ι ι α α α α α α α α	Αρχή πρώτου ζεύγους Ἀλληλοῦᾶ και τρίτου Ἀλληλοῦᾶ.

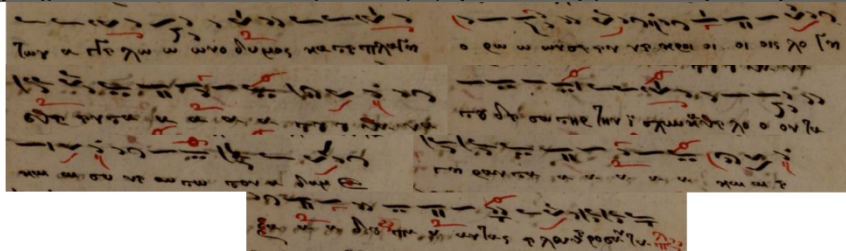
Παραδείγματα εφαρμογής της τεχνικής της παλλιλλογίας από τη γραφίδα του Κυρίλλου Ιβηρίτη και Μυτίληναίου	
Θέση ή ολόκληρη περίοδος μελωδίας	τροπάριο
Ανιούσα παλλιλλογία B C D E D E F G a G α α α δα πα α αν τας F G a b c a στρα α α πτων a b a G F G a λ ι ι ι αν πρω ω ι	1, 2, 4, 6 3, Δόξα..., Καὶ νῦν

Τριπλή κατιούσα παλλιλογία (η 2^η μουσική φράση παλλιλογία της 1^{ης} και η 3^η της 2^{ης}) b c b a b c b a G a b a G F α γι ος α γι ος α γι ος το α γι ος α γι ος α γι ος	5
G F E a G F E D C E D d c b e d c b a G b a α α λλη λου ου ου ι α α α λλη λου ου ου ι α α α λ λη λ α α ι ι ι α α α λ λη λ α α ι ι ι α α	τρίτο Ἀλληλούϊα

Τέλος, όπως για τη σύνδεση του πολυελέου που αναλύθηκε πιο πάνω, έτσι και για τα Ευλογητάρια του Κυρίλλου σε ήχο πλάγιο του δευτέρου (νενανω) η μουσικολογική έρευνα δεν έχει εντοπίσει κάποια εξηγητική προσπάθεια, ενώ έως και σήμερα η μελοποίηση παραμένει ανέκδοτη.

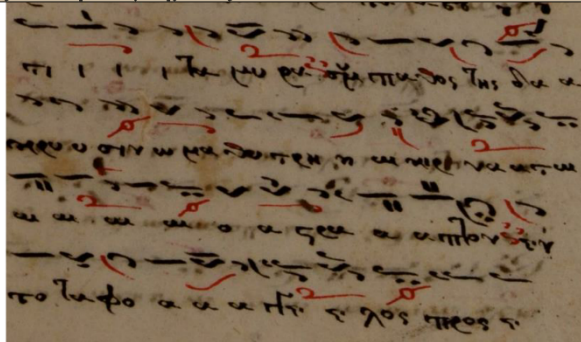
Συγκριτικοί πίνακες Παλαιάς και Νέας Μεθόδου

Τῶν Ἀγγέλων ὁ δῆμος, κατεπλάγη ὁρῶν σε, ἐν νεκροῖς λογισθέντα, τοῦ θανάτου δέ Σωτήρ,
τὴν ἰσχὺν καθελόντα, καὶ σὺν εαυτῷ τὸν Ἀδὰμ ἐγείραντα, καὶ ἐξ Ἀδου πάντα ἐλευθερώσαντα.

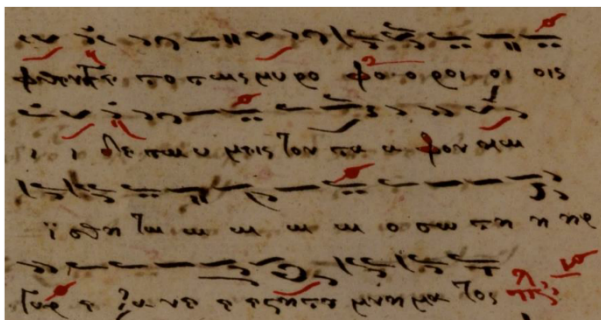

Tων αγ γε λω ω ων ο ο δη η μος
 κα τε πλα γη ο ρω ων σε εν νε κροι οι οι
 οισ λο γι σθε ε ε εν τα α α α
 α α α τϷ θα να τϷ δε σω ω τηρ την
 ισ χυν κα θε λο ο ον τα α και αι συν ε α
 αυ τω τον α δαμ ε γει ρα α αν τα α
 α α α α α α και εξ α α α δϷ
 πα α αν τας ε λε ευ θε ε ρω σα α αν
 τα

Τὶ τὰ μύρα, συμπαθῶς τοῖς δάκρυσιν, ὦ μαθήτριάι, κινῶτε; ὁ ἀστράπτων ἐν τῷ τάφῳ Ἄγγελος προσεφθέγγετο ταῖς Μυροφόροις· Ἴδετε ὁμῆς τὸν τάφον καὶ ἥσθητε· ὁ Σωτὴρ γὰρ ἐξάνεστη τοῦ μνήματος.

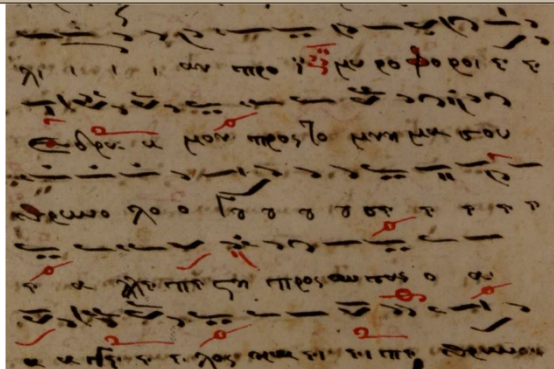
Τ ^α ι ι ι ι τα α μυ υ ρα ^α συμ πα θως
 τοις δα α κρυ υ σι ιν ^α ω μα θη τρι αι κι
 ιρ να α α α τε ε ε ε ε ε ε
^α ο α στρα α α πτων εν τω τα φω α α α
 αγ γε ε ε ε λος ^α προ σε

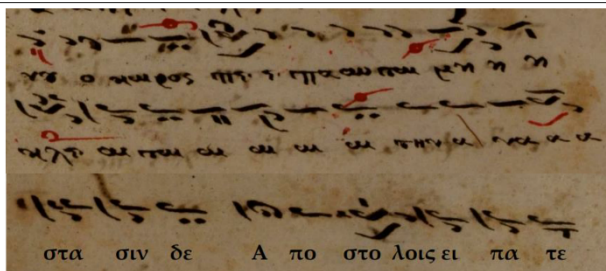
φθεγ γε το ται αις μυ υ ρο ο φο ο ο ο
 ροι οι οι οι οισ ι δε τε υ υ μεις τον
 τα α α φον και αι ι σθη η η τε ε ε ε
 ε ε ε ε ο Σω τη ηρ γαρ ε ξα
 νε ε ε στη η τρ ρ μνη μα α α
 τος

λ π

Λίαν πρωί, Μυροφόροι ἔδραμον πρὸς τὸ μνήμᾳ σου θρηνολογοῦσαι· ἀλλ' ἐπέστη πρὸς αὐτὰς ὁ Ἄγγελος καὶ εἶπε· θρήνου ὁ καιρὸς πέπαιται· μὴ κλαίετε· τὴν Ἀνάστασιν δέ Ἀποστόλοις εἶπατε.

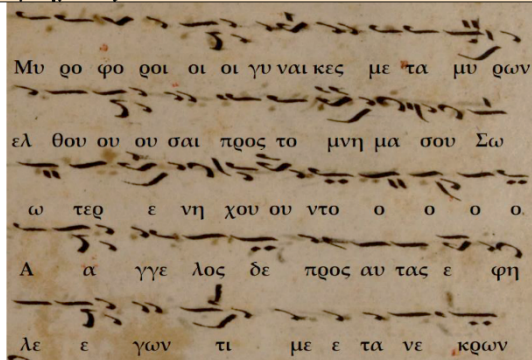

λ ι ι ι αν πρω ω ι μυ ρο φο ροι ε ε
 ε δρα α α μον προς το μνη μα σου θρη νο
 λο ο γ ρ ρ ρ σε ε ε ε ε ε
 ε αλλ ε πε στη προς α αυ τας ο α α α
 αγ γε ε ε ε λος και ει ει ει ει πε
 θρη η

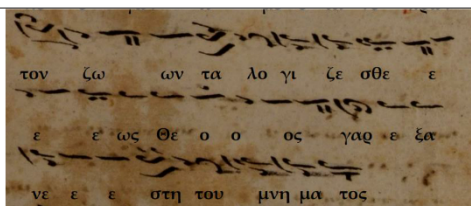
ν ϝ ο και αι ρος πε ε πα αυ ται αι μη η η η
 κλαι ε ε ε τε ε ε ε ε ε
 ε την α να α α α στα σι ι ιν δε
 α πο στο ο λοι ο ις ει πα α α τε

Μυροφόροι γυναῖκες μετὰ μύρων ἐλθοῦσαι πρὸς τὸ μνήμά σου, Σῶτερ ἐνηχοῦντο.
Ἄγγελος δὲ πρὸς αὐτὰς ἔφη λέγων· Τὶ μετὰ νεκρῶν, τὸν ζῶντα λογίζεσθε; ὡς Θεὸς
γάρ, ἐξανέστη τοῦ μνήματος.

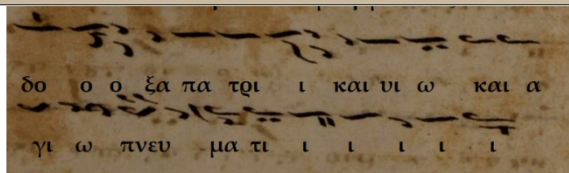
[—^σ]

Μ υ ρ ο φ ο ρ ο ι ο ι ο ι γ υ ν α ι κ ε ς μ ε τ α μ υ ρ ω ν
ε λ θ ο υ ο υ ο υ σ α ι π ρ ο ς τ ο μ ν η μ α σ ο υ Σ ω
ω τ ε ρ ε ν η χ ο υ ο υ ν τ ο ο ο ο ο
Α α γ γ ε λ ο ς δ ε π ρ ο ς α υ τ α ς ε φ η
λ ε ε γ ω ν τ ι μ ε ε τ α ν ε κ ρ ω ν

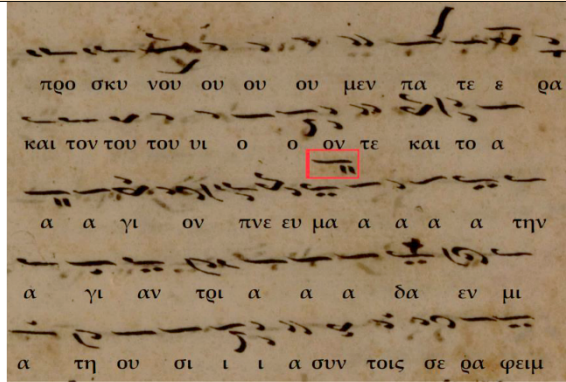
τον ζω ω ων τα α λο ο γι ζε ε ε
 σθε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε
 ο ος γα αρ ε ξα νε ε στη η τ ε ε
 μνη μα α α τος

Δόξα Πατρί και Υἱῷ και ἀγίῳ Πνεύματι.

Δ ο ο ο ο ξα πα τρι ι ι και υι ω και α
 γι ι ω ω πνευ μα α α τι ι ι ι
 ι ι ι ι

Προσκυνούμεν Πατέρα, καὶ τὸν τούτου Υἱὸν τε, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὴν Ἁγίαν
Τριάδα, ἐν μιᾷ τῇ οὐσίᾳ, σὺν τοῖς Σεραφεῖμ, κράζοντες τό· Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος εἰ,
Κύριε.

Π ρο σκυ νου ου ου ου μεν πα τε ε ρα
και τον του του υι ο ο ον τε και το α
α α γι ον πνε ευ μα α α α την
α γι αν τρι α α α δα εν μι
α τη ου σι ι ι α συν τοις σε ρα φειμ

Π ρο σκυ νου ου ου ου με εν πα τε ε ε
ε ρα και τον τρι ου υι ο ον τε και
το α α α γι ι ο ον πνε ε ε ευ
μα α α α α α α την α γι
αν τρι α α δα α α α εν μι α τη
ου σι ι ι α α συν τοις σε ρα α φειμ

κρᾱ α ζο ον τες το α γι ος α γι
ος α γι ος ει κυ ρι ε

κρᾱ α ζο ον τες το α γι ος α γι ος
α γι ος ει ει ει ει κυ ρι ι ι ε

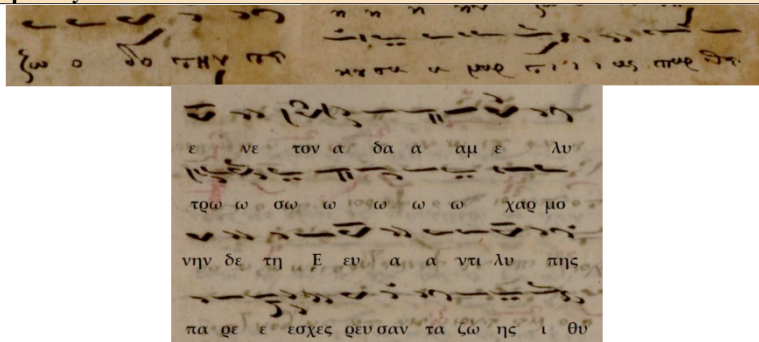
Καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

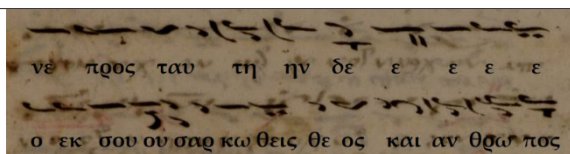
καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ω ω ω να ας των αι ω ω να ων α α
α α μη η η η η η η ην

Ζωοδότην τεκοῦσα, ἀμαρτίας Παρθένε, τὸν Ἀδὰμ ἐλυτρώσω, χαρμονὴν δὲ τῇ Εὐα, ἀντὶ λύπης παρέσχες, ρεύσαντα ζωῆς, ἴθυνε πρὸς ταύτην δέ, ὁ ἐκ σοῦ σαρκωθεὶς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

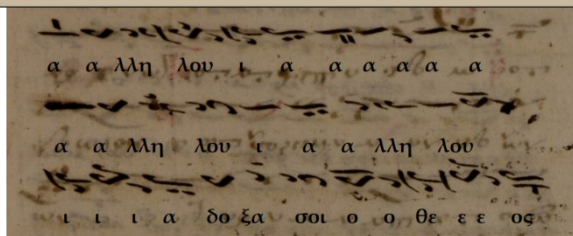

Z ω ο δο την τε ε κσ σα α μαρ τι ι ι
 α ας παρ θε ε ε ε νε τον α δα
 α αμ ε ε λυ υ τρω ω ω ω σω ω
 ω ω ω ω ω ω χαρ μο νην δε τη Ε ε
 ε ευ α αν τι λυ πης πα ρε ε ε
 σχε ες ρευ σαν τα ζω ης ι ι θυ

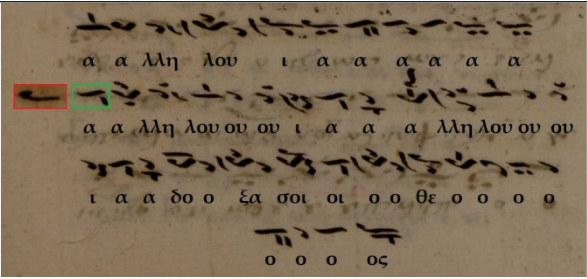

νε προς τα αυ τη η η ην δε ε ε ε ε
 ε ε ε ο εκ σκ ς σαρ κω θεις θε
 ο ος και αι αν θρω ω ω πος

Άλληλούια, άλληλούια, άλληλούϊα, δόξα σοι, ό θεός.

α αλ λη η λκ ι ι ι α α
 α α α α α α αλ λη λκ ι α
 α λλη λκ ς ς ς ι ι ι ι α δο ξα σοι ο
 ο θε ε ε ε ος

α α λ λ η λ α ι ι ι α
α α α α α α α α α λ λ η
λ α α ι ι α α α λ λ η λ α α
ι ι ι α α δο ο ξα σοι οι οι
ο θε ε ε ο ο ο ο
ο ο ο ος

ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ο Κύριλλος Ιβηρίτης και Μυτιληναίος αποτέλεσε σαφώς μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα και δραστήρια ιστορική προσωπικότητα, τόσο σε ό,τι αφορά το ψαλτικό όσο και το διοικητικό γίνεσθαι του Αγιώνυμου Όρους. Εν συνεχεία συνοψίζονται τα συμπεράσματα της ανά χείρας εργασίας :

- Δεν κατέστη, δυστυχώς, δυνατόν να εντοπιστούν τα ακριβή στοιχεία που αναφέρονται στη γέννηση, μοναχική κουρά ή το θάνατο του μοναχού. Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη όλες τις άμεσες αλλά και έμμεσες μαρτυρίες που προεκτέθηκαν, προτάθηκε ως πιθανότερο χρονικό διάστημα γέννησης η δεκαετία 1740-1750 στη Μυτιλήνη, χρονική περίοδος που συνέπεσε με γενικότερη οικονομική αλλά και πνευματική άνθηση της νήσου Λέσβου. Έμμεση μαρτυρία σε έγγραφο της εποχής, μας πληροφορεί ότι είχε ανιψιό κάποιον Αθανάσιο, ενώ είναι ήδη γνωστό πως είχε λάβει το οφφίκιο του «Γέροντος». Ακόμη, γνωρίζουμε με βεβαιότητα πως μελοποίησε τα Αναστάσιμα Ευλογητάρια σε ήχο πλ. Β΄ ευρισκόμενος στην Κωνσταντινούπολη, όντας μάλιστα ασθενής, όπως ο ίδιος μαρτυρεί.

- Τεκμηριώθηκε πως ο Κύριλλος άσκησε για πάνω από 2,5 έτη (1787-1790) και τα καθήκοντα του Επιτρόπου του Αγίου Όρους στην Κωνσταντινούπολη, διαφυλάσσοντας σε μια αρκετά ταραγμένη περίοδο τα ηδικά και υλικά συμφέροντα της Αγιορειτικής κοινότητας, ενώ αξίζει να σημειωθεί πως η διάρκεια άσκησης των καθηκόντων του Επιτρόπου στις πλείστες των περιπτώσεων δεν υπερέβαινε το ένα έτος. Εξάγεται έτσι το συμπέρασμα ότι ήταν άνδρας πολυσέβαστος, μορφωμένος, εγνωσμένου κύρους και ο οποίος απέπνεε εμπιστοσύνη, καθώς γνωρίζουμε επιπλέον πως ήταν παρών στις απαραίτητες διεργασίες παράδοσης-παραλαβής της Επιστασίας της Κοινότητας.

- Αναζητήθηκαν και εντοπίστηκαν στοιχεία που αφορούν άλλα πρόσωπα τα οποία αυτοπροσδιορίζονταν με το ίδιο όνομα την ίδια εποχή στη μονή. Αξιοποιώντας αυτό το υλικό, επιχειρήθηκε μία σύνοψη προσωπογραφία των κάτωθι :

- Κυρίλλου Πελοποννησίου
- Κυρίλλου μοναχού εκ Σαμακοβίου
- Κυρίλλου Αρχιμανδρίτη εκ Ψαρών
- Κυρίλλου προηγούμενου μονής Ιβήρων, εκ Κεφαλληνίας
- Κυρίλλου μουσικού

Περί του Κυρίλλου μουσικού, η έρευνα κατέδειξε πως κατά πάσα πιθανότητα πρόκειται για πρόσωπο διάφορο του Κυρίλλου Ιβηρίτη και Μυτιληναίου και έτσι, ελλείπει άλλων στοιχείων, διατυπώθηκαν υποθέσεις εργασίας όσον αφορά την υποτιθέμενη σχέση των δύο ανδρών.

- Καταγράφηκε όλο το συνθετικό αλλά και αντιγραφικό του έργο, καταλογογραφήθηκε το μοναδικό σωζόμενο αυτόγραφό του (Ιβήρων 1303, υποφάκελος ΙΔ'), ενώ με βάση τα τεκμήρια συμπεραίνεται πως, σε περίπτωση που ο υποφάκελος ΙΖ' του Ιβήρων 1303 αποτελεί ομοίως αυτόγραφό του, υπάρχει τουλάχιστον μία ημιτελής μελοποίηση του Κυρίλλου, το λοιπό μέρος της οποίας δεν έχει έως σήμερα επισημανθεί. Ακόμη, εντοπίστηκε μια νέα μελοποίηση (Κοινωνικό *Αίνεϊτε* σε ήχο έσω δεύτερο), ενώ έπειτα από αυτοψία στον κώδικα Λειψώνος 351, καταδείχτηκε πως η πιο διαδεδομένη σύνθεσή του, τα δεκαέξι δογματικά Θεοτοκία της Οκτώηχου, κατά πάσα πιθανότητα προσοριζόταν ως μία ακόμη μέθοδος εκμάθησης παρά για χρήση στη λειτουργική πράξη. Επιπροσθέτως, παρατηρήθηκε μια σαφής προτίμηση του Κυρίλλου στην παράδοση του Γερμανού Νέων Πατρών, στις Δεινές Θέσεις του Στιχηραρίου του οποίου στηρίχθηκε για τη σύνθεση των πιο πάνω δεκαέξι δογματικών Θεοτοκίων. Τέλος, δεν εντοπίστηκαν σαφή στοιχεία όσον αφορά την υποτιθέμενη ψαλτική διακονία του Κυρίλλου ή την (επίσης υποτιθέμενη) από μέρους του μετάδοση της Τέχνης σε μαθητές, ωστόσο είναι βέβαιο πως τουλάχιστον μία από τις δύο αυτές υποθέσεις ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, λόγω των προσωνομίων «μουσικώτατος εν μοναχοίς» και «μουσικολογιώτατος».

- Εξηγήθηκε στη Νέα Μέθοδο αναλυτικής σημειογραφίας τόσο ο πολυέλεος *Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ* σε ήχο Δ' (πλήρης) όσο και τα Αναστάσιμα Ευλογητάρια του ιδίου σε ήχο πλ. Β', ενώ το ποιητικό κείμενο των Ευλογηταρίων συμπληρώθηκε αρμοδίως στα πλαίσια της

παρούσας εργασίας, καθότι ελλιπές, μάλλον ως απόρροια της ασθένειας του μελουργού κατά τη συγγραφή τους. Ακόμη, πραγματοποιήθηκε μορφολογική ανάλυση και σχολιασμός των ως άνω δύο μελοποιήσεων, εργασία η οποία ανέδειξε τον λιτό και ανεπιτήδευτο τρόπο μεταχείρισης του μέλους, ενώ παράλληλα η αξιοπρόσεκτη συστηματική εφαρμογή των μελοποιητικών τεχνικών της μίμησης προς τα νοούμενα, της επανάληψης και της παλιλλογίας δεικνύει αναμφίβολα τον Κύριλλο ως έναν στρηρό της εκκλησιαστικής μουσικής εργάτη. Το συμπέρασμα αυτό ενισχύεται και από την ομοιότητα που παρουσιάζει η δομή του ποιητικού κειμένου του πιο πάνω πολυελέου με τον πολυέλεο του Βενεδίκτου του Επισκοποπούλου (15^{ος} αιών). Κλείνοντας, αξίζει να αναφερθεί πως δεν εντοπίστηκε έτερη εξηγητική προσπάθεια για τις ως άνω δύο συνθέσεις του Κυρίλλου· γι' αυτό το λόγο ευχή του γράφοντος είναι αυτές πλέον να εισαχθούν, εάν και όπου αυτό κριθεί δόκιμο, στη λειτουργική πράξη προς δόξαν Θεού.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

- Στάθης, Χειρόγραφα Α' : Στάθης Γρ., *Τά χειρόγραφα βυζαντινής μουσικής-Άγιον Όρος. Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων βυζαντινής μουσικής, των αποκειμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ἱερῶν μονῶν καί σκητῶν τοῦ Ἀγίου Όρους*, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1975.
- Στάθης, Χειρόγραφα Β' : Στάθης Γρ., *Τά χειρόγραφα βυζαντινής μουσικής-Άγιον Όρος. Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων βυζαντινής μουσικής, των αποκειμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ἱερῶν μονῶν καί σκητῶν τοῦ Ἀγίου Όρους*, τόμ. Β', Ἀθῆναι 1976.
- Στάθης, Χειρόγραφα Γ' : Στάθης Γρ., *Τά χειρόγραφα βυζαντινής μουσικής-Άγιον Όρος. Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων βυζαντινής μουσικής, των αποκειμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ἱερῶν μονῶν καί σκητῶν τοῦ Ἀγίου Όρους*, τόμ. Γ', Ἀθῆναι 1993.
- Στάθης, Χειρόγραφα Δ' : Στάθης Γρ., *Τά χειρόγραφα βυζαντινής μουσικής-Άγιον Όρος. Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων βυζαντινής μουσικής, των αποκειμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ἱερῶν μονῶν καί σκητῶν τοῦ Ἀγίου Όρους*, τόμ. Δ', Ἀθῆναι 2015.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α΄ ΠΗΓΕΣ

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΙ ΜΟΥΣΙΚΟΙ ΚΩΔΙΚΕΣ

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ

Αρ. Κώδικα

M 45

Χρονολογία

ΙΗ΄ αι.

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΙΒΗΡΩΝ

Αρ. Κώδικα

124

965

966

969

981

995

1028

1038

1041

1047

1084

1086

1087

1088

1093

1111

1136

1236

1244

Χρονολογία

ΙΗ΄ αι.

1761

ΙΗ΄ αι. (α΄ ήμισυ)

αρχές ΙΘ΄ αι.

αρχές ΙΘ΄ αι.

ΙΗ΄ αι. (β΄ ήμισυ)

ΙΗ΄ - ΙΘ΄ αι.

ΙΗ΄ αι. (τέλη)

ΙΗ΄ αι. (τέλη, περί το 1790-1800)

περί το 1780

ΙΗ΄ αι. (αρχές)

ΙΗ΄ αι. (γ΄ τέταρτο ~ 1770)

περί το τέλος του ΙΗ΄ αι.

ΙΗ΄ αι. (α΄ ήμισυ)

τέλος του ΙΗ΄ αιώνας

ή και αρχές του ΙΘ΄

ΙΘ΄ αι. (αρχές)

ΙΗ΄ αι. (τέλη)

ΙΗ΄ αι. (τέλη)

ΙΗ΄ αι. (γ΄ τέταρτον)

1258

1701

1284

ΙΖ΄ αι. (α΄ ήμισυ)

1303

ΙΘ΄ (αρχαί) αί.

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΥ*Αρ. Κώδικα**Χρονολογία***373**

ΙΗ΄ αι. (β΄ ήμισυ)

387

ΙΗ΄ αι. (μέσα - β΄ ήμισυ)

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΔΟΧΕΙΑΡΙΟΥ*Αρ. Κώδικα**Χρονολογία***368**

ΙΘ΄ αι. (περί το 1810)

392

ΙΗ΄ ή ΙΘ΄ αι.

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΚΑΡΑΚΑΛΟΥ*Αρ. Κώδικα**Χρονολογία***221**

τέλη ΙΗ΄ αι.

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ*Αρ. Κώδικα**Χρονολογία***123**

περί το 1780

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΛΕΙΜΩΝΟΣ*Αρ. Κώδικα**Χρονολογία***351**

ΙΗ΄ αι.

ΕΘΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ*Αρ. Κώδικα**Χρονολογία***723**

1745

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΟΡΑΗΣ ΧΙΟΥ

*Αρ. Κώδικα***177***Χρονολογία*

1704

ΑΡΧΟΝΤΙΚΟ ΤΟΣΙΤΣΑ (ΜΕΤΣΟΒΟ)

*Αρ. Κώδικα***7***Χρονολογία*

1789

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΚΟΠΕΓΧΑΓΗΣ

*Αρ. Κώδικα***NkS 2747,2°***Χρονολογία*

ΙΗ΄ αι. (β΄ ήμισυ)

ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΡΙΟ ΚΛΑΣΣΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΑΠΘ

*Αρ. Κώδικα***ΣΚΦ 70***Χρονολογία*

τέλη ΙΖ΄ - αρχές ΙΗ΄ αι.

BRITISH LIBRARY

*Αρ. Κώδικα***Add MS 39588***Χρονολογία*

ΙΒ΄ αι.

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΣΤΑΥΡΟΥΠΟΛΕΩΣ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ

*Αρ. Κώδικα***ms 48m***Χρονολογία*

1775

Β΄ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ

- Λάμπρου Σπ., *Κατάλογος των εν ταις βιβλιοθήκαις του Αγίου Όρους Ελληνικών Κωδίκων*, τόμος δεύτερος, Εν Κανταβριγία της Αγγλίας, 1900.
- Λαυριώτης Σπ. – Ευστρατιάδης Σ., *Κατάλογος των κωδίκων της Μεγίστης Λαύρας της εν Αγίῳ Όρει*, Παρίσι, 1925.
- Πολίτης Α. - Σωτηρούδης Π., *Κατάλογος χειρογράφων του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 1991.
- Προηγούμενος Ευδόκιμος Ξηροποταμηνός ο Κρης, *Κατάλογος αναλυτικός των χειρόγραφων κωδίκων της βιβλιοθήκης της εν Αγίῳ Όρει του Άθω Ιεράς & Σεβασμίας Βασιλικής, Πατριαρχικής & Σταυροπηγιακής Μονής του Ξηροποτάμου*, Τυπογραφείον Φοίβιξ, Θεσσαλονίκη, 1932.
- Στάθης Γρ., *Τά χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς Ἁγίου Όρος. Κατάλογος περιγραφικός τῶν χειρογράφων κωδίκων βυζαντινῆς μουσικῆς, τῶν ἀποκειμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ἱερῶν μονῶν καί σκητῶν τοῦ Ἀγίου Όρους*, τόμ. Α΄, Ἀθῆναι 1975.
- Στάθης Γρ., *Τά χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς Ἁγίου Όρος. Κατάλογος περιγραφικός τῶν χειρογράφων κωδίκων βυζαντινῆς μουσικῆς, τῶν ἀποκειμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ἱερῶν μονῶν καί σκητῶν τοῦ Ἀγίου Όρους*, τόμ. Β΄, Ἀθῆναι 1976.
- Στάθης Γρ., *Τά χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς Ἁγίου Όρος. Κατάλογος περιγραφικός τῶν χειρογράφων κωδίκων βυζαντινῆς μουσικῆς, τῶν ἀποκειμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ἱερῶν μονῶν καί σκητῶν τοῦ Ἀγίου Όρους*, τόμ. Γ΄, Ἀθῆναι 1993.

- Στάθης Γρ., *Τά χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς Ἁγίου Ὄρους. Κατάλογος περιγραφικός τῶν χειρογράφων κωδίκων βυζαντινῆς μουσικῆς, τῶν ἀποκειμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ἱερῶν μονῶν καί σκηπῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους*, τόμ. Δ΄, Ἀθῆναι 2015.
- Τζαννετάτος Θ. Στ. – Μανδηλαράς Β. Γ., *Κατάλογος Συλλογῆς Μικροταινίων Ἑλληνικῶν Χειρογράφων Ἰδρυθεΐσης ὑπὸ Θ. Στ. Τζαννετάτου*, Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι, 1972.

Γ΄ ΛΟΙΠΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΕΣ

- Αναγνώστου Στ., *Η λεσβιάς ωδή ἢ ἱστορικὸν ἐγκώμιον τῆς νήσου Λέσβου, φωτοτυπημένη ἐπανεκδόση τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ 1850*, Ἐκδόσεις «Πηγῆς», Ἀθήνα, 1972.
- Αυγερινού Π. – Σκαμπαδίας Κ. – Μιχαηλάρης Π., *Λέσβος : Ἀπὸ τῆ Σαπφῶ στον Ἐλύτη*, Δήμος Μυτιλήνης, 1995.
- Γάσπαρης Χαρ., *Αθωνικά Σύμμεικτα 2*, Ἀρχεῖο Πρωτάτου, Ἐπιτομές μεταβυζαντινῶν ἐγγράφων, Ἐθνικὸ Ἰδρυμα Ἑρευνῶν, Κέντρο Βυζαντινῶν Ἑρευνῶν, Ἀθήνα 1991.
- Γεδεών Μ., *Ο Ἄδως, Ἀναμνήσεις-Ἐγγραφα-Σημειώσεις*, Ἐν Κωνσταντινουπόλει, Ἐκ τοῦ Πατριαρχ. Τυπογραφείου 1885.
- Γεδεών Μ., *Χρονογραφία τῆς ἐν Ἄθῳ Μονῆς τῶν Ἰθῆρων*, Ἀνατύπωσις Ἐκκλησιαστικῆς Ἀλήθειας, Ἐν Κωνσταντινουπόλει, Ἐκ τοῦ Πατριαρχ. Τυπογραφείου 1906.
- Καδᾶς Σ., «Τα σημειώματα τοῦ χειρογράφου ἀριθ. 218 τῆς Μονῆς Ἰθῆρων (Ἀγ. Ὄρος)», *Κληρονομία* 17 (1985).
- Λαυριώτης Αλ., «Το Ἅγιον Ὄρος μετὰ τὴν Ὀθωμανικὴν κατάκτησιν», *ΕΕΒΣ* 32 (1963).
- Μοναχὸς Θεολόγος Ἰβηρίτης, «Ἱστορικὸ περίγραμμα τῆς συλλογῆς τῶν Ἑλληνικῶν Χειρογράφων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἰθῆρων», σε: Π. Σωτηροῦδης, *Ἱερὰ Μονὴ Ἰθῆρων, Κατάλογος Ἑλληνικῶν*

- Χειρογράφων*, Τόμος Α' (1-100), Άγιον Όρος, 1998 (Παράρτημα Α').
- Μοναχός Θεολόγος Ιβηρίτης, «Άγνωστη ύμναγιολογική παραγωγή του Άγίου Όρους από τὰ μέσα τοῦ 18^{ου} αἰώνα ἕως τὸ 1927 μέσα ἀπὸ τὰ ἔργα ἑξὶ ὑμνογράφων», σε: *Αγιορειτική Εστία, Η' Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Άγιον Όρος και Λογισύνη, Πρακτικά Συνεδρίου*, Θεσσαλονίκη, 2014.
- Μωσῆς μοναχός Αγιορείτης, *Άγιον Όρος και κόσμος*, Εκδόσεις ΑΡΜΟΣ, Αθήνα, 2003.
- Οικονόμος Τάξης Στ., *Συνοπτική ιστορία και τοπογραφία της Λέσβου*, Εν Καΐρω: Εκ του Τυπογραφείου Ι. Πολίτου, 1909.
- Παντοκρατορινός Αδ., «Δύο κατάλογοι των εν Κωνσταντινουπόλει και Θεσσαλονίκη χρηματισάντων επιτρόπων του Αγίου Όρους Άδω», *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 7 (1923).
- Παπαδόπουλος Γ., *Ιστορική ἐπισκόπησις τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς (1-1900 μ. χ.)*, Ἀθῆναι 1904, Ἐκδόσεις Τέρτιος Κατερίνη 1990.
- Παπαχρυσάνδου Δ., *Αθωνικά Σύμμεικτα 6, Η Διοίκηση του Αγίου Όρους (1600-1927), Σύντομη Ιστορική Επισκόπηση*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, Αθήνα 1999.
- Παπαχρυσάνδου Δ., *Ο Αθωνικός Μοναχισμός, Αρχές και Οργάνωση*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1992.
- Στάδης Γρ., «Άγιορειτική μελουργία», *Διεθνές Συμπόσιο «Τὸ Ἅγιον Ὅρος χθές-σήμερα-αὔριο»*, Θεσσαλονίκη 29 Ὀκτωβρίου-1 Νοεμβρίου 1993, Θεσσαλονίκη 1996.
- Στάδης Γρ., «Της ψαλτικής διάσωση, χαίρε Άγιον Όρος», *Άγιον Όρος Φύση - Λατρεία - Τέχνη, Πρακτικά Συνεδρίων εις το πλαίσιον των παραλλήλων εκδηλώσεων της Εκδέσεως «Θησαυροί του Αγίου Όρους»*, Α' Τόμος, Θεσσαλονίκη, 2001.
- Στάδης Γρ., «Αγιορείτες μελουργοί. Οι ήχοι τ' ουρανού», (έκδοση στα πλαίσια των παράλληλων εκδηλώσεων της εκδέσεως των

- δησαυρών του Αγίου Ορους.), Θεσσαλονίκη, 26 Νοεμβρίου 1997.
- Στράβων, *Strabonis Rerum geographicarum libri XVII.: Ad optimorum librorum fidem*, TOM. III, Sumptibus Ottonis Holtze, Lipsiae, 1871.
- Χαλδαιάκης Αχ., *Ο πολυέλεος στην Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Μελοποιΐα*, (IBM, Μελέται 5), Αθήνα, 2003.
- Χαλδαιάκης Αχ., *Βυζαντινομουσικολογικά, τόμος Γ΄, Μελοποιΐα*, Εκδόσεις Άδως, Αθήνα, 2014.
- Χατζηγιακουμής Μαν., *Μουσικά Χειρόγραφα Τουρκοκρατίας (1453-1821)*, τόμος Α΄, Αθήνα 1975.
- Χατζηγιακουμής Μαν., *Η εκκλησιαστική μουσική του Ελληνισμού μετά την άλωση (1453-1820), Σχεδιάσμα Ιστορίας*, Κέντρο Ερευνών και Εκδόσεων, Αθήνα 1999.
- Χρήστου Π., *ΑΘΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, ΕΠΙ ΤΗ ΧΙΛΙΕΤΗΡΙΔΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ*, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη, 1963.
- Χρήστου Π. - Προβατάκης Θ., *Το Άγιον Όρος, Ιστορία, Μνημεία, Ζωή*, ΠΙΠΜ, Θεσσαλονίκη, 1970.
- Χρύσανθος Αρχιεπίσκοπος Δυρραχίου εκ Μαδύτων, *Θεωρητικόν μέγα της μουσικής συνταχθέν μεν παρά Χρυσάνδου Αρχιεπισκόπου Διρραχίου του εκ Μαδύτων εκδοθέν δε υπό Παναγιώτου Γ. Πελοπίδου Πελοποννησίου διά φιλοτίμου συνδρομής των ομογενών. Εν Τεργέστη, εκ της Τυπογραφίας Μιχαήλ Βάις (Michele Weis), 1832.*
- Gaisford Th., *Ηροδότου Αλικαρνησσίας Ιστοριών λόγοι Θ, Herodoti Halicarnassei Historiarum libri IX*, TOM. II, Appud E. B. Schwickertum, Lipsiae, 1825.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΕΣ

- Lefort J., Oikonomidès N., Papachryssanthou Denise, *Archives de L' Athos, Tome XIV – Actes d' Iviron. I. Des origines au milieu du XIe siècle, avec la collaboration d' Hélène Métrévéli*, 1985.

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΕΣ – ΛΕΞΙΚΑ – ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Χαλδαιάκης Αχ., «Δημήτριος Μυτιληναῖος [Λέσβιος], ὁ ἐκ Πλωμαρίου», *Μεγάλη Ὁρθόδοξη Χριστιανικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία*, 6 (2012).

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Πελτέκης Χρ., *Συνέσιος μοναχός Αγιορείτης (Ιβηρίτης) ο Μυτιληναῖος*, ΑΠΘ, Θεολογική Σχολή, Τμ. Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, Διπλωματική εργασία ΠΜΣ «Σπουδές στην Ιστορία, την Πνευματικότητα, την Τέχνη και τη Μουσική Παράδοση του Αγίου Όρους», Αθήνα, 2020.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- <https://discovery.mountathos.org/iguana/www.main.cls?url=search&p=020257cd-le88-4984-9be8-1329772852f6#recordId=l.165944&srchDb=l> [πρόσβαση στις 04-08-2022].
- <https://discovery.mountathos.org/iguana/www.main.cls?url=search&p=020257cd-le88-4984-9be8-1329772852f6#recordId=l.160599&srchDb=l> [πρόσβαση στις 04-08-2022].
- https://discovery.mountathos.org/iguana/www.main.cls?url=search&p=*#recordId=l.160616&srchDb=l [πρόσβαση στις 04-08-2022].
- https://discovery.mountathos.org/iguana/www.main.cls?url=search&p=*#recordId=l.102701&srchDb=l [πρόσβαση στις 30-08-2023].
- <https://discovery.mountathos.org/iguana/www.main.cls?url=search&p=020257cd-le88-4984-9be8-1329772852f6#recordId=l.146394&srchDb=l> [πρόσβαση στις 12-09-2023].
- https://discovery.mountathos.org/iguana/www.main.cls?url=search&p=*#recordId=l.53752&srchDb=l [πρόσβαση στις 12-09-2023].
- https://www.bl.uk/manuscripts/Viewer.aspx?ref=add_ms_39588_f042r [πρόσβαση στις 11-10-2023].

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Εικόνα 1. Γραφή Κυρίλλου εκ Σαμακοβίου, Ιβήρων 124, φ. 78v.....	44
Εικόνα 2. Ιβήρων 1086, φ. 202r.	47
Εικόνα 3. Ιβήρων 965, σ. 855, γραφή Κυρίλλου Ιθρίτη του Μυτιληναίου.	47
Εικόνα 4. Υπογραφές στο τεκμήριο 21_02-02_00306-3.	49
Εικόνα 5. Ιβήρων 1086, φ.202r (κάτω ώα).	49
Εικόνα 6. Σημειώσεις στην πίσω πλευρά του τεκμηρίου 11_02-01_01926..	50
Εικόνα 7. Ιβήρων 965, σ. 855.....	52
Εικόνα 8. Ιβήρων 1303, υποφάκελος ΙΖ΄, φ. 79v.	54
Εικόνα 9. Ιβήρων 1028, φ. 161r.	55
Εικόνα 10. Ιβήρων 1028, φφ. 161v-162r.....	56
Εικόνα 11. Ιβήρων 1303, υποφάκελος ΙΖ΄, φ. 79v.....	57
Εικόνα 12. Η υπογραφή του Κυρίλλου Ιθρίτη στο τεκμήριο 21_02-02_00301-54.	60
Εικόνα 13. Ιβήρων 965, εσωτερικό του α΄ εξωφύλλου.....	60
Εικόνα 14. Το τεκμήριο 21_02-02_00301-54.	61
Εικόνα 15. Το τεκμήριο 21_02-02_00301-53 (σ. 460).	64
Εικόνα 16. Το τεκμήριο 21_02-02_00301-53 (σ. 461).	65
Εικόνα 17. Λειμώνος 351, φ. 345v.	78
Εικόνα 18. Λειμώνος 351, φ. 346r.	79
Εικόνα 19. Λειμώνος 351, φ. 346v.....	80
Εικόνα 20. Λειμώνος 351, φ. 347r.....	81
Εικόνα 21. Λειμώνος 351, φ. 347v.....	82
Εικόνα 22. Λειμώνος 351, φ. 348r.	83
Εικόνα 23. Λειμώνος 351, φ. 348v.....	84
Εικόνα 24. Λειμώνος 351, φ. 349r.....	85
Εικόνα 25. Λειμώνος 351, φ. 349v.....	86
Εικόνα 26. Λειμώνος 351, φ. 350r.....	87
Εικόνα 27. Λειμώνος 351, φ. 350v.	88
Εικόνα 28. Λειμώνος 351, φ. 351r.	89
Εικόνα 29. Λειμώνος 351, φ. 351v.....	90
Εικόνα 30. Λαύρας Μ 45, φ. 1r.	91
Εικόνα 31. Λαύρας Μ 45, φφ. 1v-2r.....	91
Εικόνα 32. Λαύρας Μ 45, φφ. 2v-3r.....	92
Εικόνα 33. Λαύρας Μ 45, φφ. 3v-4r.....	92

Εικόνα 34. Λαύρας Μ 45, φφ. 4v-5r.....	93
Εικόνα 35. Λαύρας Μ 45, φφ. 5v-6r.....	93
Εικόνα 36. Λαύρας Μ 45, φφ. 6v-7r.....	94
Εικόνα 37. Λαύρας Μ 45, φφ. 7v-8r.....	94
Εικόνα 38. Λαύρας Μ 45, φ. 8v.....	95
Εικόνα 39. Ιθήρων 1093, φφ. 354v-355r.....	96
Εικόνα 40. Ιθήρων 1093, φφ. 355v-356r.....	97
Εικόνα 41. Ιθήρων 1093, φφ. 356v-357r.....	97
Εικόνα 42. Ιθήρων 1093, φφ. 357v-358r.....	98
Εικόνα 43. Ιθήρων 1093, φφ. 358r.....	99
Εικόνα 44. Ιθήρων 1093, φφ. 358v-359r.....	100
Εικόνα 45. Ιθήρων 1093, φφ. 359v-360r.....	100
Εικόνα 46. Ιθήρων 1093, φφ. 360v-361r.....	101
Εικόνα 47. Κώδικας υπ' αριθμ. 7 Αρχοντικού Τοσίτσα (Μέτσοβο), φφ. 37v-38r.	103
Εικόνα 48. Κώδικας υπ' αριθμ. 7 Αρχοντικού Τοσίτσα (Μέτσοβο), φφ. 38v-39r.	104
Εικόνα 49. Κώδικας υπ' αριθμ. 7 Αρχοντικού Τοσίτσα (Μέτσοβο), φφ. 39v-40r.	104
Εικόνα 50. Ιθήρων 1093, φφ. 129v-130r.....	111
Εικόνα 51. Ιθήρων 1093, φφ. 130v-131r.	111
Εικόνα 52. Ιθήρων 1136, φ. 95r.	112
Εικόνα 53. Ιθήρων 1136, φ. 95v.....	113
Εικόνα 54. Ιθήρων 1136, φ. 96r.....	114
Εικόνα 55. Ιθήρων 1136, φ. 96v.....	115
Εικόνα 56. Ιθήρων 1136, φ. 97r.	116
Εικόνα 57. Ιθήρων 1136, φ. 97v.....	117
Εικόνα 58. Ιθήρων 1136, φ. 98r.....	118
Εικόνα 59. Ιθήρων 1136, φ. 98v.	119
Εικόνα 60. Ιθήρων 1136, φ. 99r.....	120
Εικόνα 61. Ιθήρων 1136, φ. 99v.	121
Εικόνα 62. Ιθήρων 1136, φ. 100r.	122
Εικόνα 63. Ιθήρων 1136, φ. 100v.....	123
Εικόνα 64. Ιθήρων 1136, φ. 101r.	124
Εικόνα 65. Ιθήρων 1136, φ. 101v.....	125
Εικόνα 66. Ιθήρων 1136, φ. 102r.	126
Εικόνα 67. Ιθήρων 1136, φ. 102v.	127
Εικόνα 68. Ιθήρων 1093, φφ. 167v-168r.....	128
Εικόνα 69. Ιθήρων 1093, φφ. 168v-169r.	128
Εικόνα 70. Ιθήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φ. 5r.	131
Εικόνα 71. Ιθήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φ. 5v-6r.....	131

Εικόνα 72. Ιβήρων 1244, σ. 412.....	132
Εικόνα 73. Ιβήρων 1244, σ. 413.....	133
Εικόνα 74. Ιβήρων 1244, σ. 414.....	134
Εικόνα 75. Ιβήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φφ. 10r-v.	135
Εικόνα 76. Ιβήρων 1236, φ. 30r.	136
Εικόνα 77. Ιβήρων 1236, φ. 30v.....	137
Εικόνα 78. Ιβήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φ. 13v.	138
Εικόνα 79. Ιβήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φ. 14r.....	139
Εικόνα 80. Ιβήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φ. 14v.....	140
Εικόνα 81. Σταυρουπόλεως ms 48m, φ. 111v.....	141
Εικόνα 82. Σταυρουπόλεως ms 48m, φ. 112r.....	142
Εικόνα 83. Σταυρουπόλεως ms 48m, φ. 112v.	143
Εικόνα 84. Σταυρουπόλεως ms 48m, φ. 113r.....	144
Εικόνα 85. Σταυρουπόλεως ms 48m, φ. 113v.....	145
Εικόνα 86. Ιβήρων 1038, φ. 52v.	147
Εικόνα 87. Ιβήρων 1038, φ. 53r.	148
Εικόνα 88. Ιβήρων 1038, φ. 53v.	149
Εικόνα 89. Ιβήρων 1038, φ. 54r.....	150
Εικόνα 90. Ιβήρων 1038, φ. 54v.	151
Εικόνα 91. Ιβήρων 1038, φ. 55r.....	152
Εικόνα 92. Ιβήρων 1038, φ. 55v.....	153
Εικόνα 93. Ιβήρων 1038, φ. 56r.	154
Εικόνα 94. Ιβήρων 1038, φ. 56v.	155
Εικόνα 95. Ιβήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φ. 10v.	189
Εικόνα 96. Ιβήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φ. 11r.....	190
Εικόνα 97. Ιβήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φ. 11v.	191
Εικόνα 98. Ιβήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φ. 12r.....	192
Εικόνα 99. Ιβήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φ. 12v.	193
Εικόνα 100. Ιβήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ'), φ. 13r.....	194
Εικόνα 101. British Library Add MS 39588, φ.42r.....	204

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΙΣΜΑ.....	9
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	13
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ : ΒΙΟΣ.....	19
Ιστορικά στοιχεία	19
Βραχύ περίγραμμα της ιστορίας της αγιορειτικής κοινότητας ...	19
Σύντομη ιστορική επισκόπηση της αγιορειτικής μουσικής παράδοσης.....	23
Η Μονή των Ιθήρων	27
Η Λέσβος.....	31
Καταγωγή – Γέννηση – Θάνατος.....	37
Άλλοι μοναχοί που μαρτυρούνται ως «Κύριλλος» ή «Κύριλλος Ιθηρίτης».....	39
Ψαλτική διακονία του Κυρίλλου.....	50
Διδάσκαλος του Κυρίλλου στην Ψαλτική.....	53
Διοικητικά καθήκοντα	58
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ : ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ	75
Μελοποιήματα επωνύμως αποδιδόμενα στον Κύριλλο.....	75
Εσπερινός	75
Όρδρος.....	101
«Αμφιβαλλόμενα» μελοποιήματα του Κυρίλλου	129
Ο κώδικας Ιθήρων 1303 (Φάκελος σπαραγμάτων ΙΔ΄)	130

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ : ΕΞΗΓΗΣΗ ΜΕΛΩΝ	
ΤΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ	147
Ψαλμός ρλε΄ Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, ήχος Δ΄	147
Η σύνδεση στην πρωτότυπη Σημειογραφία.....	147
Εξήγηση στη Νέα Μέθοδο	156
Μορφολογική ανάλυση της μελοποίησης	170
Συγκριτικοί πίνακες Παλαιάς και Νέας Μεθόδου.....	184
Αναστάσιμα Ευλογητάρια, ήχος πλ. Β΄	188
Το μουσικό ποίημα στην πρωτότυπη Σημειογραφία και	
συμπλήρωση του ποιητικού κειμένου του	188
Εξήγηση στη Νέα Μέθοδο	195
Μορφολογική ανάλυση της μελοποίησης	203
ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ.....	227
ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ	230
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	231

